નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

અઙ્ગુત્તરનિકાયે

અટ્ઠકનિપાત-ટીકા

૧. પઠમપણ્ણાસકં

૧. મેત્તાવગ્ગો

૧. મેત્તાસુત્તવણ્ણના

૧. અટ્ઠકનિપાતસ્સ પઠમે **વડ્ઢિતાયા**તિ ભાવનાપારિપૂરિવસેન પરિબ્રૂહિતાય. **પુનપ્પુનં કતાયા**તિ ભાવનાય બહુલીકરણેન અપરાપરં પવત્તિતાય. **યુત્તયાનસદિસકતાયા**તિ યથા યુત્તઆજઞ્ઞયાનં છેકેન સારથિના અધિટ્ઠિતં યથારુચિ પવત્તતિ, એવં યથારુચિ પવત્તારહતં ગમિતાય. **પતિટ્ઠાનટ્ઠેના**તિ સબ્બસમ્પત્તિઅધિટ્ઠાનટ્ઠેન. **પચ્ચુપટ્ઠિતાયા**તિ ભાવનાબહુલીકારેહિ પતિ પતિ ઉપટ્ઠિતાય અવિજહિતાય. **સમન્તતો ચિતાયા**તિ સબ્બભાગેન ભાવનાનુરૂપં ચયં ગમિતાય. તેનાહ ''**ઉપચિતાયા**''તિ. **સુટ્ઠુ સમારદ્ધાયા**તિ અતિવિય સમ્મદેવ નિબ્બત્તિગતાય.

યો ચ મેત્તં ભાવયતીતિઆદીસુ યો કોચિ ગહટ્ઠો વા પબ્બજિતો વા. **મેત્ત**ન્તિ મેત્તાઝાનં.

અપ્પમાણન્તિ ભાવનાવસેન આરમ્મણવસેન ચ અપ્પમાણં. અસુભભાવનાદયો વિય હિ આરમ્મણે એકદેસગ્ગહણં અકત્વા અનવસેસફરણવસેન અનોધિસો ફરણવસેન ચ, અપ્પમાણારમ્મણતાય પગુણભાવનાવસેન ચ અપ્પમાણં. **તનૂ સંયોજના હોન્તી**તિ મેત્તં પાદકં કત્વા સમ્મસિત્વા હેટ્ઠિમે અરિયમગ્ગે અધિગચ્છન્તસ્સ સુખેનેવ પટિઘસંયોજનાદયો પહીયમાના તનૂ હોન્તીતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

એવં કિલેસપ્પહાનઞ્ચ નિબ્બાનાધિગમઞ્ચ મેત્તાભાવનાય સિખાપ્પત્તમાનિસંસં દસ્સેત્વા ઇદાનિ અઞ્ઞેપિ આનિસંસે દસ્સેતું ''**એકમ્પિ ચે**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **અદુટ્ઠચિત્તો**તિ મેત્તાબલેન સુટ્ઠુ વિક્ખમ્ભિતબ્યાપાદતાય બ્યાપાદેન અદૂસિતચિત્તો. **મેત્તાયતી**તિ હિતફરણવસેન મેત્તં કરોતિ. **કુસલી**તિ અતિસયેન કુસલવા મહાપુઞ્ઞો, પટિઘાદિઅનત્થવિગમેન ખેમી. **સબ્બે ચ પાણે**તિ **ચ**-સદ્દો બ્યતિરેકો. **મનસાનુકમ્પી**તિ ચિત્તેન અનુકમ્પન્તો. ઇદં વુત્તં હોતિ – એકસત્તવિસયાપિ તાવ મેત્તા મહાકુસલરાસિ, સબ્બે પન પાણે અત્તનો પુત્તં વિય હિતફરણેન મનસા અનુકમ્પન્તો પહુકં પહું અનપ્પકં અપરિયન્તં ચતુસટ્ઠિમહાકપ્પેપિ અત્તનો વિપાકપ્પબન્ધં પવત્તેતું સમત્થં ઉળારં પુઞ્ઞં અરિયો પરિસુદ્ધચિત્તો પુગ્ગલોવ કરોતિ નિપ્ફાદેતીતિ. **સત્તભરિત**ન્તિ સત્તેહિ અવિરળં, આકિણ્ણમનુસ્સન્તિ અત્થો.

સઙ્ગહવત્થૂનીતિ (સં॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૧.૧૨૦) લોકસ્સ સઙ્ગણ્હનકારણાનિ. નિપ્ફન્નસસ્સતો નવ ભાગે કસ્સકસ્સ દત્વા રઞ્ઞં એકભાગગ્ગહણં **દસમભાગગ્ગહણં**. એવં કસ્સકા હટ્ઠતુટ્ઠા સસ્સાનિ સમ્પાદેન્તીતિ આહ ''**સસ્સસમ્પાદને**

મેધાવિતાતિ અત્થો’’તિ. તતો ઓરભાગે કિર છભાગગ્ગહણં જાતં. **છમાસિક**ન્તિ છન્નં છન્નં માસાનં પહોનકં. **પાસે**તીતિ પાસગતે વિય કરોતિ. વાચાય પિયં વાચાપિયં, તસ્સ કમ્મં **વાચાપેય્યં**. સબ્બસો રટ્ઠસ્સ ઇદ્ધાદિભાવતો **ખેમં**. **નિરબ્બુદં** ચોરિયાભાવતો. ઇદ્ધઞ્હિ રટ્ઠં અચોરિયં. ‘‘**નિરગ્ગળ**’’**ન્તિ વુચ્ચતિ** અપારુતઘરભાવતો.

ઉદ્ધંમૂલકં કત્વાતિ ઉમ્મૂલં કત્વા. **દ્વીહિ પરિયઞ્ઞેહી**તિ મહાયઞ્ઞસ્સ પુબ્બભાગે પચ્છા ચ પવત્તેતબ્બેહિ દ્વીહિ પરિવારયઞ્ઞેહિ. **સત્ત…પે॰… ભીસનસ્સા**તિ સત્તનવુતાધિકાનં પઞ્ચન્નં પસુસતાનં મારણેન ભેરવસ્સ પાપભીરુકાનં ભયાવહસ્સ. તથા હિ વદન્તિ –

> ‘‘છસતાનિ નિયુજ્જન્તિ, પસૂનં મજ્ઝિમે હનિ;
> અસ્સમેધસ્સ યઞ્ઞસ્સ, ઊનાનિ પસૂહિ તીહી’’તિ. (સં॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૧.૧૨૦; અ॰ નિ॰ ટી॰ ૨.૪.૩૯);

સમ્મન્તિ યુગચ્છિદ્દે પક્ખિપિતબ્બદણ્ડકં. **પાસન્તી**તિ ખિપન્તિ. **સંહારિમેહી**તિ સકટેહિ વહિતબ્બેહિ. પુબ્બે કિર એકો રાજા સમ્માપાસં યજન્તો સરસ્સતિનદિતીરે પથવિયા વિવરે દિન્ને નિમુગ્ગોયેવ અહોસિ. અન્ધબાલબ્રાહ્મણા ગતાનુગતિગતા ‘‘અયં તસ્સ સગ્ગગમનમગ્ગો’’તિ સઞ્ઞાય તત્થ સમ્માપાસં યઞ્ઞં પટ્ઠપેન્તિ. તેન વુત્તં ‘‘**નિમુગ્ગોકાસતો પભુતી**’’તિ . અયૂપો અપ્પકદિવસો યાગો, સયૂપો બહુદિવસં સાધેય્યો **સત્રયાગો**. મન્તપદાભિસઙ્ખતાનં સપ્પિમધૂનં ‘‘**વાજ**’’મિતિ સમઞ્ઞા. હિરઞ્ઞસુવણ્ણગોમહિંસાદિ **સત્તરસકદક્ખિણસ્સ**. સારગબ્ભકોટ્ઠાગારાદીસુ નત્થિ એત્થ અગ્ગળાતિ **નિરગ્ગળો**. તત્થ કિર યઞ્ઞે અત્તનો સાપતેય્યં અનવસેસતો અનિગૂહિત્વા નિય્યાતીયતિ.

ચન્દપ્પભાતિ (ઇતિવુ॰ અટ્ઠ॰ ૨૭) ચન્દિમસ્સેવ પભાય. **તારાગણાવ સબ્બે**તિ યથા સબ્બેપિ તારાગણા ચન્દિમસોભાય સોળસિમ્પિ કલં નાગ્ઘન્તિ, એવં તે અસ્સમેધાદયો યઞ્ઞા મેત્તસ્સ ચિત્તસ્સ વુત્તલક્ખણેન સુભાવિતસ્સ સોળસિમ્પિ કલં નાનુભવન્તિ, ન પાપુણન્તિ, નાગ્ઘન્તીતિ અત્થો.

ઇદાનિ અપરેપિ દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકે મેત્તાભાવનાય આનિસંસે દસ્સેતું ‘‘**યો ન હન્તી**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **યો**તિ મેત્તાબ્રહ્મવિહારભાવનાનુયુત્તો પુગ્ગલો. **ન હન્તી**તિ તેનેવ મેત્તાભાવનાનુભાવેન દૂરવિક્ખમ્ભિતબ્યાપાદતાય ન કઞ્ચિ સત્તં હિંસતિ, લેડ્ડુદણ્ડાદીહિ ન વિબાધતિ વા. **ન ઘાતેતી**તિ પરં સમાદપેત્વા ન સત્તે મારાપેતિ ન વિબાધાપેતિ ચ. **ન જિનાતી**તિ સારમ્ભવિગ્ગાહિકકથાદિવસેન ન કઞ્ચિ જિનાતિ સારમ્ભસ્સેવ અભાવતો, જાનિકરણવસેન વા અટ્ટકરણાદિના ન કઞ્ચિ જિનાતિ. તેનાહ ‘‘**ન અત્તના પરસ્સ જાનિં કરોતી**’’તિ. **ન જાપયે**તિ પરેહિ પયોજેત્વા પરેસમ્પિ ધનજાનિં ન કારાપેય્ય. તેનાહ ‘‘**ન પરેન પરસ્સ જાનિં કારેતી**’’તિ. મેત્તાય વા અંસો અવિહેઠનટ્ઠેન અવયવભૂતોતિ **મેત્તંસો**.

મેત્તાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨-૪. પઞ્ઞાસુત્તાદિવણ્ણના

૨-૪. દુતિયે **આદિબ્રહ્મચરિયિકાયા**તિ આદિબ્રહ્મચરિયમેવ આદિબ્રહ્મચરિયિકા. તેનાહ ‘‘**મગ્ગબ્રહ્મચરિયસ્સ આદિભૂતાયા**’’તિ. **અરિયો**તિ નિદ્દોસો પરિસુદ્ધો. તુણ્હીભાવો ન તિત્થિયાનં મૂગબ્બતગહણં વિય અપરિસુદ્ધોતિ **અરિયો તુણ્હીભાવો**. **ચતુત્થજ્ઝાન**ન્તિ ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસેનેતં વુત્તં, પઠમજ્ઝાનાદીનિપિ અરિયો તુણ્હીભાવોત્વેવ સઙ્ખં

ગચ્છન્તિ. **જાનન્તિ** ઇદં કમ્મસાધનન્તિ આહ “**જાનિતબ્બકં જાનાતી**”તિ. યથા વા એકચ્ચો વિપરીતં ગણ્હન્તો જાનન્તોપિ ન જાનાતિ, પસ્સન્તોપિ ન પસ્સતિ, ન એવમયં. અયં પન જાનન્તો જાનાતિ, પસ્સન્તો પસ્સતીતિ એવમેત્થ દટ્ઠબ્બો. તતિયાદીનિ સુવિઞ્ઞેય્યાનિ.

પઞ્ઞાસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. પઠમલોકધમ્મસુત્તવણ્ણના

૫. પઞ્ચમે **લોકસ્સ ધમ્મા**તિ સત્તલોકસ્સ અવસ્સંભાવિધમ્મા. તેનાહ “**એતેહિ મુત્તા નામ નત્થિ**”તિઆદિ. ઘાસચ્છાદનાદીનં લદ્ધિ **લાભો**, તાનિ એવ વા લદ્ધબ્બતો **લાભો**, તદભાવો **અલાભો**, લાભગ્ગહણેન ચેત્થ તબ્બિસયો અનુરોધો ગહિતો, અલાભગ્ગહણેન વિરોધો. યસ્મા લોહિતે સતિ તદુપઘાતવસેન પુબ્બો વિય અનુરોધો લદ્ધાવસરો એવ હોતિ, તસ્મા વુત્તં “**લાભે આગતે અલાભો આગતોયેવા**”તિ. એસ નયો યસાદીસુપિ. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

પઠમલોકધમ્મસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬-૮. દુતિયલોકધમ્મસુત્તાદિવણ્ણના

૬-૮. છટ્ઠે અધિકં પયસતિ પયુજ્જતિ એતેનાતિ **અધિપ્પયાસો**, સવિસેસં ઇતિકત્તબ્બકિરિયા. તેનાહ “**અધિકપ્પયોગો**”તિ. સત્તમટ્ઠમેસુ નત્થિ વત્તબ્બં.

દુતિયલોકધમ્મસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. નન્દસુત્તવણ્ણના

૯. નવમે દુવિધા કુલપુત્તા જાતિકુલપુત્તા આચારકુલપુત્તા ચ. તત્થ ‘‘તેન ખો પન સમયેન રટ્ઠપાલો કુલપુત્તો તસ્મિંયેવ થુલ્લકોટ્ઠિકે અગ્ગકુલિકસ્સ પુત્તો’’તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૨૯૪) એવં આગતા ઉચ્ચાકુલપુત્તા **જાતિકુલપુત્તા**. ‘‘સદ્ધાયેતે કુલપુત્તા અગારસ્મા અનગારિયં પબ્બજિતા’’તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૭૮) એવં આગતા પન યત્થ કત્થચિ કુલે પસુતાપિ **આચારકુલપુત્તા** નામ. ઇધ પન ઉચ્ચાકુલપ્પસુતતં સન્ધાય ‘‘કુલપુત્તોતિ, ભિક્ખવે, નન્દં સમ્મા વદમાનો વદેય્યા’’તિ ભગવતા વુત્તન્તિ આહ “**જાતિકુલપુત્તો**”તિ. ઉભોહિપિ પન કારણેહિ તસ્સ કુલપુત્તભાવોયેવ. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

નન્દસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. કારણ્ડવસુત્તવણ્ણના

૧૦. દસમે **પટિચરતી**તિ પટિચ્છાદનવસેન ચરતિ પવત્તતિ. પટિચ્છાદનટ્ઠો એવ વા ચરતિ-સદ્દો અનેકત્થત્તા ધાતૂનન્તિ આહ “**પટિચ્છાદેતી**”તિ. **અઞ્ઞેનાઞ્ઞ**ન્તિ પન પટિચ્છાદનાકારદસ્સનન્તિ આહ “**અઞ્ઞેન કારણેના**”તિઆદિ. તત્થ **અઞ્ઞં કારણં વચનં વા**તિ યં ચોદકેન ચુદિતકસ્સ દોસવિભાવનં કારણં, વચનં વા વુત્તં, તં તતો અઞ્ઞેનેવ કારણેન, વચનેન વા પટિચ્છાદેતિ. **કારણેના**તિ ચોદનાય અમૂલાય અમૂલિકભાવદીપનિયા

યુત્તિયા વા. **વચનેના**તિ તદત્થબોધકેન વચનેન. ‘‘કો આપન્નો’’તિઆદિના ચોદનં વિસ્સજ્જેત્વાવ વિક્ખેપાપજ્જનં **અઞ્ઞેનાઞ્ઞં પટિચરણં**. **બહિદ્ધા કથાપનામના** નામ ‘‘ઇત્થન્નામં આપત્તિં આપન્નોસી’’તિ વુત્તે – ‘‘પાટલિપુત્તં ગતોમ્હી’’તિઆદિના ચોદનં વિસ્સજ્જેત્વાતિ અયમેવ વિસેસો. યો હિ ‘‘આપત્તિં આપન્નોસી’’તિ વુત્તો ‘‘કો આપન્નો, કિં આપન્નો, કિસ્મિં આપન્ના, કં ભણથ, કિં ભણથા’’તિ વા વદતિ, ‘‘એવરૂપં કિઞ્ચિ તયા દિટ્ઠ’’ન્તિ વુત્તે ‘‘ન સુણામી’’તિ સોતં વા ઉપનેતિ, અયં **અઞ્ઞેનાઞ્ઞં પટિચરતિ** નામ. યો પન ‘‘ઇત્થન્નામં નામ આપત્તિં આપન્નોસી’’તિ પુટ્ઠો ‘‘પાટલિપુત્તં ગતોમ્હી’’તિ વત્વા પુન ‘‘ન તવ પાટલિપુત્તગમનં પુચ્છામ, આપત્તિં પુચ્છામા’’તિ વુત્તે તતો ‘‘રાજગહં ગતોમ્હિ. રાજગહં વા યાહિ બ્રાહ્મણગહં વા, આપત્તિં આપન્નોસીતિ. તં તત્થ મે સૂકરમંસં લદ્ધ’’ન્તિઆદીનિ વદતિ, અયં **બહિદ્ધા કથં અપનામેતિ** નામ . **સમણકચવરો**તિ સમણવેસધારણેન સમણપ્પતિરૂપકતાય સમણાનં કચવરભૂતં.

કારણ્ડવં (સુ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨૮૩-૨૮૪) **નિદ્ધમથા**તિ વિપન્નસીલતાય કચવરભૂતં પુગ્ગલં કચવરમિવ અનપેક્ખા અપનેથ. **કસમ્બું અપકસ્સથા**તિ કસમ્બુભૂતઞ્ચ નં ખત્તિયાદીનં મજ્ઝગતં પભિન્નપગ્ઘરિતકુટ્ઠં ચણ્ડાલં વિય અપકડ્ઢથ. કિં કારણં? સઙ્ઘારામો નામ સીલવન્તાનં કતો, ન દુસ્સીલાનં. યતો એતદેવ સન્ધાયાહ ‘‘**તતો પલાપે વાહેથ, અસ્સમણે સમણમાનિને**’’તિ. યથા પલાપા અન્તોસારરહિતા અતણ્ડુલા બહિ થુસેન વીહી વિય દિસ્સન્તિ, એવં પાપભિક્ખૂ અન્તો સીલરહિતાપિ બહિ કાસાવાદિપરિક્ખારેન ભિક્ખૂ વિય દિસ્સન્તિ, તસ્મા ‘‘પલાપા’’તિ વુચ્ચન્તિ. તે પલાપે વાહેથ ઓપુનથ વિધમથ, પરમત્થતો અસ્સમણે સમણવેસમત્તેન સમણમાનિને. **કપ્પયવ્હો**તિ કપ્પેથ, કરોથાતિ વુત્તં હોતિ. **પતિસ્સતા**તિ સપ્પતિસ્સા. વટ્ટદુક્ખસ્સ અન્તં કરિસ્સથ, પરિનિબ્બાનં પાપુણિસ્સથાતિ અત્થો.

કારણ્ડવસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

મેત્તાવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. મહાવગ્ગો

૧. વેરઞ્જસુત્તવણ્ણના

૧૧. દુતિયસ્સ પઠમે **વેરઞ્જાયં વિહરતી**તિ (પારા॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧) એત્થ **વેરઞ્જા**તિ તસ્સ નગરસ્સેતં અધિવચનં, તસ્સં વેરઞ્જાયં. સમીપત્થે ભુમ્મવચનં. **નળેરુપુચિમન્દમૂલે**તિ એત્થ **નળેરુ** નામ યક્ખો. **પુચિમન્દો**તિ નિમ્બરુક્ખો. **મૂલ**ન્તિ સમીપં. અયઞ્હિ મૂલ-સદ્દો ''મૂલાનિ ઉદ્ધરેય્ય અન્તમસો ઉસીરનાળિમત્તાનિપી''તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૪.૧૯૫) મૂલમૂલે દિસ્સતિ. ''લોભો અકુસલમૂલ''ન્તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૦૫; પરિ॰ ૩૨૩) અસાધારણહેતુમ્હિ. ''યાવ મજ્ઝન્હિકે કાલે છાયા ફરતિ, નિવાતે પણ્ણાનિ પતન્તિ, એત્તાવતા રુક્ખમૂલ''ન્તિઆદીસુ (પારા॰ ૪૯૪) સમીપે. ઇધ પન સમીપે અધિપ્પેતો, તસ્મા નળેરુયક્ખેન અધિગ્ગહિતસ્સ પુચિમન્દસ્સ સમીપેતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. સો કિર પુચિમન્દો રમણીયો પાસાદિકો અનેકેસં રુક્ખાનં આધિપચ્ચં વિય કુરુમાનો તસ્સ નગરસ્સ અવિદૂરે ગમનાગમનસમ્પન્ને ઠાને અહોસિ. અથ ભગવા વેરઞ્જં ગન્ત્વા પતિરૂપે ઠાને વિહરન્તો તસ્સ રુક્ખસ્સ સમીપે હેટ્ઠાભાગે વિહાસિ. તેન વુત્તં ''**વેરઞ્જાયં વિહરતિ નળેરુપુચિમન્દમૂલે**''તિ.

પચ્ચુટ્ઠાનં (સારત્થ॰ ટી॰ ૧.૨) નામ આસના વુટ્ઠાનન્તિ આહ ''**નાસના વુટ્ઠાતી**''તિ. નિસિન્નાસનતો ન વુટ્ઠહતીતિ અત્થો. એત્થ ચ **જિણ્ણે...પે॰... વયોઅનુપ્પત્તે**તિ ઉપયોગવચનં આસના વુટ્ઠાનકિરિયાપેક્ખં ન હોતિ. તસ્મા ''જિણ્ણે...પે॰... વયોઅનુપ્પત્તે દિસ્વા''તિ અજ્ઝાહારં કત્વા અત્થો વેદિતબ્બો. અથ વા પચ્ચુગ્ગમનકિરિયાપેક્ખં ઉપયોગવચનં, તસ્મા **ન પચ્ચુટ્ઠાતી**તિ ઉટ્ઠાય પચ્ચુગ્ગમનં ન કરોતીતિ અત્થો વેદિતબ્બો. પચ્ચુગ્ગમનમ્પિ હિ પચ્ચુટ્ઠાનન્તિ વુચ્ચતિ. વુત્તઞ્હેતં ''આચરિયં પન દૂરતોવ દિસ્વા પચ્ચુટ્ઠાય પચ્ચુગ્ગમનકરણં પચ્ચુટ્ઠાનં નામા''તિ. **નાસના વુટ્ઠાતી**તિ ઇમિના પન પચ્ચુગ્ગમનાભાવસ્સ ઉપલક્ખણમત્તં દસ્સિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. **વિભાવને નામ અત્થે**તિ પકતિવિભાવનસઙ્ખાતે અત્થે. **ન અભિવાદેતિ વા**તિ ન અભિવાદેતબ્બન્તિ વા સલ્લક્ખેતીતિ વુત્તં હોતિ.

તં અઞ્ઞાણન્તિ ''અયં મમ અભિવાદનાદીનિ કાતું અરહરૂપો ન હોતી''તિ અજાનનવસેન પવત્તં અઞ્ઞાણં. **ઓલોકેન્તો**તિ ''દુક્ખં ખો અગારવો વિહરતિ અપ્પતિસ્સો, કિં નુ ખો અહં સમણં વા બ્રાહ્મણં વા સક્કરેય્યં ગરું કરેય્ય''ન્તિઆદિસુત્તવસેનેવ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૧) ઞાણચક્ખુના ઓલોકેન્તો. **નિપચ્ચકારારહ**ન્તિ પણિપાતારહં. **સમ્પતિજાતો**તિ મુહુત્તજાતો, જાતસમનન્તરમેવાતિ વુત્તં હોતિ. **ઉત્તરેન મુખો**તિ ઉત્તરદિસાભિમુખો. ''**સત્તપદવીતિહારેન ગન્ત્વા સકલં દસસહસ્સિલોકધાતું ઓલોકેસિ**''ન્તિ ઇદં –

> ''ધમ્મતા એસા, ભિક્ખવે, સમ્પતિજાતો બોધિસત્તો સમેહિ પાદેહિ પતિટ્ઠહિત્વા ઉત્તરાભિમુખો સત્તપદવીતિહારેન ગચ્છતિ, સેતમ્હિ છત્તે અનુધારિયમાને સબ્બા દિસા વિલોકેતિ, આસભિઞ્ચ વાચં ભાસતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૧) –

એવં પાળિયં સત્તપદવીતિહારુપરિ ઠિતસ્સ વિય સબ્બાદિસાનુલોકનસ્સ કથિતત્તા વુત્તં, ન પનેતં એવં દટ્ઠબ્બં સત્તપદવીતિહારતો પગેવ દિસાવિલોકનસ્સ કતત્તા. મહાસત્તો હિ મનુસ્સાનં હત્થતો મુચ્ચિત્વા પુરત્થિમં દિસં ઓલોકેસિ, અનેકાનિ ચક્કવાળસહસ્સાનિ એકઙ્ગણાનિ અહેસું. તત્થ દેવમનુસ્સા ગન્ધમાલાદીહિ પૂજયમાના, ''મહાપુરિસ, ઇધ તુમ્હેહિ સદિસોપિ નત્થિ, કુતો ઉત્તરિતરો''તિ આહંસુ. એવં ચતસ્સો દિસા, ચતસ્સો અનુદિસા,

હેટ્ઠા, ઉપરીતિ દસપિ દિસા અનુવિલોકેત્વા અત્તનો સદિસં અદિસ્વા ‘‘અયં ઉત્તરદિસા’’તિ સત્તપદવીતિહારેન અગમાસીતિ વેદિતબ્બા. **ઓલોકેસિ**ન્તિ મમ પુઞ્ઞાનુભાવેન લોકવિવરણપાટિહારિયે જાતે પઞ્ઞાયમાનં દસસહસ્સિલોકધાતું મંસચક્ખુનાવ ઓલોકેસિન્તિ અત્થો.

મહાપુરિસોતિ જાતિગોત્તકુલપ્પદેસાદિવસેન મહન્તપુરિસો. **અગ્ગો**તિ ગુણેહિ સબ્બપ્પધાનો. **જેટ્ઠો**તિ ગુણવસેનેવ સબ્બેસં વુદ્ધતમો, ગુણેહિ મહલ્લકતમોતિ વુત્તં હોતિ. **સેટ્ઠો**તિ ગુણવસેનેવ સબ્બેસં પસત્થતમો. અત્થતો પન પચ્છિમાનિ દ્વે પુરિમસ્સેવ વેવચનાનીતિ વેદિતબ્બં. **તયા**તિ નિસ્સક્કે કરણવચનં. **ઉત્તરિતરો**તિ અધિકતરો. **પતિમાનેસી**તિ પૂજેસિ. **આસભિન્તિ** ઉત્તમં. મય્હં **અભિવાદનાદિરહો પુગ્ગલો**તિ મય્હં અભિવાદનાદિકિરિયાય અરહો અનુચ્છવિકો પુગ્ગલો. નિચ્ચસાપેક્ખતાય પનેત્થ સમાસો દટ્ઠબ્બો. **તથાગતા**તિ તથાગતતો, તથાગતસ્સ સન્તિકાતિ વુત્તં હોતિ. **એવરૂપ**ન્તિ અભિવાદનાદિસભાવં. **પરિપાકસિથિલબન્ધન**ન્તિ પરિપાકેન સિથિલબન્ધનં.

તં વચનન્તિ ‘‘નાહં તં બ્રાહ્મણા’’તિઆદિવચનં. ‘‘નાહં અરસરૂપો, માદિસા વા અરસરૂપા’’તિ વુત્તે બ્રાહ્મણો થદ્ધો ભવેય્ય. તેન વુત્તં ‘‘**ચિત્તમુદુભાવજનનત્થ**’’ન્તિ.

કતમો પન સોતિ પરિયાયાપેક્ખો પુલ્લિઙ્ગનિદ્દેસો, કતમો સો પરિયાયોતિ અત્થો? **જાતિવસેના**તિ ખત્તિયાદિજાતિવસેન. **ઉપપત્તિવસેના**તિ દેવેસુ ઉપપત્તિવસેન. **સેટ્ઠસમ્મતાનમ્પી**તિ **અપિ**-સદ્દેન પગેવ અસેટ્ઠસમ્મતાનન્તિ દસ્સેતિ. **અભિનન્દન્તાન**ન્તિ સપ્પીતિકતણ્હાવસેન પમોદમાનાનં. **રજ્જન્તાન**ન્તિ બલવરાગવસેન રજ્જન્તાનં. રૂપપરિભોગેન ઉપ્પન્નતણ્હાસમ્પયુત્તસોમનસ્સવેદના રૂપતો નિબ્બત્તિત્વા હદયતપ્પનતો અમ્બરસાદયો વિય રૂપરસાતિ વુચ્ચન્તિ. **આવિઞ્ચન્તી**તિ આકડ્ઢન્તિ. **વત્થારમ્મણાદિસામગ્ગિય**ન્તિ વત્થુઆરમ્મણાદિકારણસામગ્ગિયં. **અનુક્ખિપન્તો**તિ અત્તુક્કંસનવસેન કથિતે બ્રાહ્મણસ્સ અસપ્પાયભાવતો અત્તાનં અનુક્ખિપન્તો અનુક્કંસેન્તો.

એતસ્મિં પનત્થે કરણે સામિવચનન્તિ ‘‘જહિતા’’તિ એતસ્મિં અત્થે **તથાગતસ્સા**તિ કરણે સામિવચનં, તથાગતેન જહિતાતિ અત્થો. **મૂલ**ન્તિ ભવમૂલં. ‘‘તાલવત્થુકતા’’તિ વત્તબ્બે ‘‘ઓટ્ઠમુખો’’તિઆદીસુ વિય મજ્ઝેપદલોપં કત્વા અ-કારઞ્ચ દીઘં કત્વા ‘‘તાલાવત્થુકતા’’તિ વુત્તન્તિ આહ ‘‘**તાલવત્થુ વિય નેસં વત્થુ કતન્તિ તાલાવત્થુકતા**’’તિ. તત્થ તાલસ્સ વત્થુ **તાલવત્થુ**. યથા આરામસ્સ વત્થુભૂતપુબ્બો પદેસો આરામસ્સ અભાવે ‘‘આરામવત્થૂ’’તિ વુચ્ચતિ, એવં તાલસ્સ પતિટ્ઠિતોકાસો સમૂલં ઉદ્ધરિતે તાલે પદેસમત્તે ઠિતે તાલસ્સ વત્થુભૂતપુબ્બત્તા ‘‘તાલવત્થૂ’’તિ વુચ્ચતિ. **નેસ**ન્તિ રૂપરસાદીનં. કથં પન તાલવત્થુ વિય નેસં વત્થુ કતન્તિ આહ ‘‘**યથા હી**’’તિઆદિ. રૂપાદિપરિભોગેન ઉપ્પન્નતણ્હાયુત્તસોમનસ્સવેદનાસઙ્ખાતરૂપરસાદીનં ચિત્તસન્તાનસ્સ અધિટ્ઠાનભાવતો વુત્તં ‘‘**તેસં પુબ્બે ઉપ્પન્નપુબ્બભાવેન વત્થુમત્તે ચિત્તસન્તાને કતે**’’તિ. તત્થ **પુબ્બે**તિ પુરે, સરાગકાલેતિ વુત્તં હોતિ. **તાલાવત્થુકતાતિ વુચ્ચન્તી**તિ તાલવત્થુ વિય અત્તનો વત્થુસ્સ કતત્તા રૂપરસાદયો ‘‘તાલાવત્થુકતા’’તિ વુચ્ચન્તિ. એતેન પહીનકિલેસાનં પુન ઉપ્પત્તિયા અભાવો દસ્સિતો.

અવિરુળ્હિધમ્મત્તાતિ અવિરુળ્હિસભાવતાય. મત્થકચ્છિન્નો તાલો પત્તફલાદીનં અવત્થુભૂતો તાલાવત્થૂતિ આહ ‘‘**મત્થકચ્છિન્નતાલો વિય કતા**’’તિ. એતેન ‘‘તાલાવત્થુ વિય કતાતિ તાલાવત્થુકતા’’તિ અયં વિગ્ગહો દસ્સિતો. એત્થ પન ‘‘અવત્થુભૂતો તાલો વિય કતાતિ અવત્થુતાલકતા’’તિ વત્તબ્બે વિસેસનસ્સ પરનિપાતં કત્વા

‘‘તાલાવત્થુકતા’’તિ વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. ઇમિના પનત્થેન ઇદં દસ્સેતિ – રૂપરસાદિવચનેન વિપાકધમ્મધમ્મા હુત્વા પુબ્બે ઉપ્પન્નકુસલાકુસલા ધમ્મા ગહિતા, તે ઉપ્પન્નાપિ મત્થકસદિસાનં તણ્હાવિજ્જાનં મગ્ગસત્થેન છિન્નત્તા આયતિં તાલપત્તસદિસે વિપાકક્ખન્ધે નિબ્બત્તેતું અસમત્થા જાતા, તસ્મા તાલાવત્થુ વિય કતાતિ તાલાવત્થુકતા રૂપરસાદયોતિ . ઇમસ્મિં અત્થે ‘‘અભિનન્દન્તાન’’ન્તિ ઇમિના પદેન કુસલસોમનસ્સમ્પિ સઙ્ગહિતન્તિ વદન્તિ. **અનભાવં કતા**તિ એત્થ **અનુ**-સદ્દો પચ્છાસદ્દેન સમાનત્થોતિ આહ ‘‘**યથા નેસં પચ્છાભાવો ન હોતી**’’તિઆદિ.

યઞ્ચ ખો ત્વં સન્ધાય વદેસિ, સો પરિયાયો ન હોતીતિ યં વન્દનાદિસામગ્ગિરસાભાવસઙ્ખાતં કારણં અરસરૂપતાય વદેસિ, તં કારણં ન હોતિ, ન વિજ્જતીતિ અત્થો. નનુ ચાયં બ્રાહ્મણો યં વન્દનાદિસામગ્ગિરસાભાવસઙ્ખાતપરિયાયં સન્ધાય ‘‘અરસરૂપો ભવં ગોતમો’’તિ આહ, ‘‘સો પરિયાયો નત્થી’’તિ વુત્તે વન્દનાદીનિ ભગવા કરોતીતિ આપજ્જતીતિ ઇમં અનિટ્ઠપ્પસઙ્ગં દસ્સેન્તો આહ ‘‘**નનુ ચા**’’તિઆદિ.

સબ્બપરિયાયેસૂતિ સબ્બવારેસુ. **સન્ધાયભાસિતમત્ત**ન્તિ યં સન્ધાય બ્રાહ્મણો ‘‘નિબ્ભોગો ભવં ગોતમો’’તિઆદિમાહ. ભગવા ચ યં સન્ધાય નિબ્ભોગતાદિં અત્તનિ અનુજાનાતિ, તં સન્ધાયભાસિતમત્તં. **છન્દરાગપરિભોગો**તિ છન્દરાગવસેન પરિભોગો. **અપરં પરિયાય**ન્તિ અઞ્ઞં કારણં.

કુલસમુદાચારકમ્મન્તિ કુલાચારસઙ્ખાતં કમ્મં, કુલચારિત્તન્તિ અત્થો. **અકિરિય**ન્તિ અકરણભાવં . ‘‘અનેકવિહિતાનં પાપકાનં અકુસલાનં ધમ્માન’’ન્તિ સામઞ્ઞવચનેપિ પારિસેસઞાયતો વુત્તાવસેસા અકુસલધમ્મા ગહેતબ્બાતિ આહ ‘‘**ઠપેત્વા તે ધમ્મે**’’તિઆદિ, તે યથાવુત્તકાયદુચ્ચરિતાદિકે અકુસલધમ્મે ઠપેત્વાતિ અત્થો. **અનેકવિહિતા**તિ અનેકપ્પકારા.

અયં લોકતન્તીતિ અયં વુડ્ઢાનં અભિવાદનાદિકિરિયલક્ખણા લોકપ્પવેણી. અનાગામિબ્રહ્માનં અલઙ્કારાદીસુ અનાગામિભિક્ખૂનઞ્ચ ચીવરાદીસુ નિકન્તિવસેન રાગુપ્પત્તિ હોતીતિ અનાગામિમગ્ગેન પઞ્ચકામગુણિકરાગસ્સેવ પહાનં વેદિતબ્બન્તિ આહ ‘‘**પઞ્ચકામગુણિકરાગસ્સા**’’તિ. રૂપાદીસુ પઞ્ચસુ કામગુણેસુ વત્થુકામકોટ્ઠાસેસુ ઉપ્પજ્જમાનો રાગો ‘‘પઞ્ચકામગુણિકરાગો’’તિ વેદિતબ્બો. કોટ્ઠાસવચનો હેત્થ ગુણ-સદ્દો ‘‘વયોગુણા અનુપુબ્બં જહન્તી’’તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૧.૪) વિય. **અકુસલચિત્તદ્વયસમ્પયુત્તસ્સા**તિ દોમનસ્સસહગતચિત્તદ્વયસમ્પયુત્તસ્સ. મોહસ્સ સબ્બાકુસલસાધારણત્તા આહ ‘‘**સબ્બાકુસલસમ્ભવસ્સા**’’તિ. **અવસેસાન**ન્તિ સક્કાયદિટ્ઠિઆદીનં.

જિગુચ્છતિ મઞ્ઞેતિ અહમભિજાતો રૂપવા પઞ્ઞવા કથં નામ અઞ્ઞેસં અભિવાદનાદિં કરેય્યન્તિ જિગુચ્છતિ વિય, જિગુચ્છતીતિ વા સલ્લક્ખેમિ. અકુસલધમ્મે જિગુચ્છમાનો તેસં સમઙ્ગિભાવમ્પિ જિગુચ્છતીતિ વુત્તં ‘‘**અકુસલાનં ધમ્માનં સમાપત્તિયા જિગુચ્છતી**’’તિ. **સમાપત્તી**તિ એતસ્સેવ વેવચનં **સમાપજ્જના સમઙ્ગિભાવો**તિ. **મણ્ડનજાતિકો**તિ મણ્ડનકસભાવો, મણ્ડનકસીલોતિ અત્થો. **જેગુચ્છિત**ન્તિ જિગુચ્છનસીલતં.

લોકજેટ્ઠકકમ્મન્તિ લોકજેટ્ઠકાનં કત્તબ્બકમ્મં, લોકે વા સેટ્ઠસમ્મતં કમ્મં. **તત્રા**તિ તેસુ દ્વીસુપિ અત્થવિકપ્પેસુ. પદાભિહિતો અત્થો **પદત્થો**, બ્યઞ્જનત્થોતિ વુત્તં હોતિ. **વિનયં વા અરહતી**તિ એત્થ વિનયનં **વિનયો**, નિગ્ગણ્હનન્તિ અત્થો. તેનાહ ‘‘**નિગ્ગહં અરહતીતિ વુત્તં હોતી**’’તિ. નનુ ચ પઠમં વુત્તેસુ દ્વીસુપિ અત્થવિકપ્પેસુ સકત્થે અરહત્થે ચ તદ્ધિતપચ્ચયો સદ્દલક્ખણતો દિસ્સતિ, ન પન ‘‘વિનયાય ધમ્મં દેસેતી’’તિ ઇમસ્મિં અત્થે. તસ્મા કથમેત્થ તદ્ધિતપચ્ચયોતિ આહ ‘‘**વિચિત્રા હિ તદ્ધિતવુત્તી**’’તિ. વિચિત્રતા ચેત્થ લોકપ્પમાણતો વેદિતબ્બા. તથા હિ યસ્મિં યસ્મિં અત્થે તદ્ધિતપ્પયોગો લોકસ્સ, તત્થ તત્થ તદ્ધિતવુત્તિ લોકતો સિદ્ધાતિ વિચિત્રા તદ્ધિતવુત્તિ,

તસ્મા યથા ‘‘મા સદ્દમકાસી’’તિ વદન્તો ‘‘માસદ્દિકો’’તિ વુચ્ચતિ, એવં વિનયાય ધમ્મં દેસેતીતિ વેનયિકોતિ વુચ્ચતીતિ અધિપ્પાયો.

કપણપુરિસોતિ ગુણવિરહિતતાય દીનમનુસ્સો. **બ્યઞ્જનાનિ અવિચારેત્વા**તિ તિસ્સદત્તાદિસદ્દેસુ વિય ‘‘ઇમસ્મિં અત્થે અયં નામ પચ્ચયો’’તિ એવં બ્યઞ્જનવિચારં અકત્વા, અનિપ્ફન્નપાટિપદિકવસેનાતિ વુત્તં હોતિ.

‘‘**દેવલોકગબ્ભસમ્પત્તિયા**’’તિ વત્વાપિ ઠપેત્વા ભુમ્મદેવે સેસદેવેસુ ગબ્ભગ્ગહણસ્સ અભાવતો પટિસન્ધિયેવેત્થ ગબ્ભસમ્પત્તીતિ વેદિતબ્બાતિ વુત્તમેવત્થં વિવરિત્વા દસ્સેન્તો આહ ‘‘**દેવલોકપટિસન્ધિપટિલાભાય સંવત્તતી**’’તિ. **અસ્સા**તિ અભિવાદનાદિસામીચિકમ્મસ્સ. **માતુકુચ્છિસ્મિં પટિસન્ધિગ્ગહણે દોસં દસ્સેન્તો**તિ માતિતો અપરિસુદ્ધભાવં દસ્સેન્તો, અક્કોસિતુકામસ્સ દાસિયા પુત્તોતિ દાસિકુચ્છિમ્હિ નિબ્બત્તભાવે દોસં દસ્સેત્વા અક્કોસનં વિય ભગવતો માતુકુચ્છિસ્મિં પટિસન્ધિગ્ગહણે દોસં દસ્સેત્વા અક્કોસન્તોપિ એવમાહાતિ અધિપ્પાયો. **ગબ્ભતો**તિ દેવલોકપ્પટિસન્ધિતો. તેનેવાહ ‘‘**અભબ્બો દેવલોકૂપપત્તિં પાપુણિતુન્તિ અધિપ્પાયો**’’તિ. ‘‘હીનો વા ગબ્ભો અસ્સાતિ અપગબ્ભો’’તિ ઇમસ્સ વિગ્ગહસ્સ એકેન પરિયાયેન અધિપ્પાયં દસ્સેન્તો આહ ‘‘**દેવલોકગબ્ભપરિબાહિરત્તા આયતિં હીનગબ્ભપટિલાભભાગી**’’તિ. **ઇતિ**-સદ્દો હેતુઅત્થો. યસ્મા આયતિમ્પિ હીનગબ્ભપટિલાભભાગી, તસ્મા હીનો વા ગબ્ભો અસ્સાતિ અપગબ્ભોતિ અધિપ્પાયો. પુન તસ્સેવ વિગ્ગહસ્સ ‘‘કોધવસેન...પે॰... દસ્સેન્તો’’તિ હેટ્ઠા વુત્તનયસ્સ અનુરૂપં કત્વા અધિપ્પાયં દસ્સેન્તો આહ ‘‘**હીનો વાસ્સ માતુકુચ્છિસ્મિં ગબ્ભવાસો અહોસીતિ અધિપ્પાયો**’’તિ. **ગબ્ભ**-સદ્દો અત્થિ માતુકુચ્છિપરિયાયો ‘‘ગબ્ભે વસતિ માણવો’’તિઆદીસુ (જા॰ ૧.૧૫.૩૬૩) વિય. અત્થિ માતુકુચ્છિસ્મિં નિબ્બત્તસત્તપરિયાયો ‘‘અન્તમસો ગબ્ભપાતનં ઉપાદાયા’’તિઆદીસુ (મહાવ॰ ૧૨૯) વિય. તત્થ માતુકુચ્છિપરિયાયં ગહેત્વા અત્થં દસ્સેન્તો આહ ‘‘**અનાગતે ગબ્ભસેય્યા**’’તિ. ગબ્ભે સેય્યા **ગબ્ભસેય્યા. અનુત્તરેન મગ્ગેના**તિ અગ્ગમગ્ગેન. કમ્મકિલેસાનં મગ્ગેન વિહતત્તા આહ ‘‘**વિહતકારણત્તા**’’તિ. **ઇતરા તિસ્સોપી**તિ અણ્ડજસંસેદજઓપપાતિકા. એત્થ ચ યદિપિ ‘‘અપગબ્ભો’’તિ ઇમસ્સ અનુરૂપતો ગબ્ભસેય્યા એવ વત્તબ્બા, પસઙ્ગતો પન લબ્ભમાનં સબ્બમ્પિ વત્તું વટ્ટતીતિ પુનબ્ભવાભિનિબ્બત્તિપિ વુત્તાતિ વેદિતબ્બા.

ઇદાનિ સત્તપરિયાયસ્સ **ગબ્ભ**-સદ્દસ્સ વસેન વિગ્ગહનાનત્તં દસ્સેન્તો આહ ‘‘**અપિચા**’’તિઆદિ. ઇમસ્મિં પન વિકપ્પે ગબ્ભસેય્યા પુનબ્ભવાભિનિબ્બત્તીતિ ઉભયમ્પિ ગબ્ભસેય્યવસેનેવ વુત્તન્તિપિ વદન્તિ. નનુ ચ ‘‘આયતિં ગબ્ભસેય્યા પહીના’’તિ વુત્તત્તા ગબ્ભસ્સ સેય્યા એવ પહીના, ન પન ગબ્ભોતિ આપજ્જતીતિ આહ ‘‘**યથા ચા**’’તિઆદિ. અથ ‘‘અભિનિબ્બત્તી’’તિ એત્તકમેવ અવત્વા પુનબ્ભવગ્ગહણં કિમત્થન્તિ આહ ‘‘**અભિનિબ્બત્તિ ચ નામા**’’તિઆદિ. **અપુનબ્ભવભૂતા**તિ ખણે ખણે ઉપ્પજ્જમાનાનં ધમ્માનં અભિનિબ્બત્તિ.

ધમ્મધાતુન્તિ એત્થ ધમ્મે અનવસેસે ધારેતિ યાથાવતો ઉપધારેતીતિ ધમ્મધાતુ, ધમ્માનં યથાસભાવતો અવબુજ્ઝનસભાવો, સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસ્સેતં અધિવચનં. **પટિવિજ્ઝિત્વા**તિ સચ્છિકત્વા, પટિલભિત્વાતિ અત્થો, પટિલાભહેતૂતિ વુત્તં હોતિ. **દેસનાવિલાસપ્પત્તો હોતી**તિ રુચિવસેન પરિવત્તેત્વા દસ્સેતું સમત્થતા દેસનાવિલાસો, તં પત્તો અધિગતોતિ અત્થો. **કરુણાવિપ્ફાર**ન્તિ સબ્બસત્તેસુ મહાકરુણાય ફરણં. તાદિલક્ખણમેવ પુન ઉપમાય વિભાવેત્વા દસ્સેન્તો આહ ‘‘**પથવીસમચિત્તત**’’ન્તિ. યથા પથવી સુચિઅસુચિનિક્ખેપચ્છેદનભેદનાદીસુ ન વિકમ્પતિ, અનુરોધવિરોધં ન પાપુણાતિ, એવં ઇટ્ઠાનિટ્ઠેસુ લાભાલાભાદીસુ અનુરોધવિરોધપ્પહાનતો અવિકમ્પિતચિત્તતાય પથવીસમચિત્તતન્તિ અત્થો. **અકુપ્પધમ્મત**ન્તિ એત્થ અકુપ્પધમ્મો નામ ફલસમાપત્તીતિ

કેચિ વદન્તિ. ‘‘પરેસુ પન અક્કોસન્તેસુપિ અત્તનો પથવીસમચિત્તતાય અકુપ્પનસભાવતન્તિ એવમેત્થ અત્થો ગહેતબ્બો’’તિ અમ્હાકં ખન્તિ. **જરાય અનુસટન્તિ** જરાય પલિવેઠિતં. બ્રાહ્મણસ્સ વુદ્ધતાય આસન્નવુત્તિમરણન્તિ સમ્ભાવનવસેન ‘‘**અજ્જ મરિત્વા**’’તિઆદિ વુત્તં. ‘‘**મહન્તેન ખો પન ઉસ્સાહેના**’’તિ સાધુ ખો પન તથારૂપાનં અરહતં દસ્સનં હોતી’’તિ એવં સઞ્જાતમહુસ્સાહેન. **અપ્પટિસમં પુરેજાતભાવન્તિ** અનઞ્ઞસાધારણં પુરેજાતભાવં. નત્થિ એતસ્સ પટિસમોતિ **અપ્પટિસમો**, પુરેજાતભાવો.

પક્ખે વિધુનન્તાતિ પત્તે ચાલેન્તા. **નિક્ખમન્તાનન્તિ** નિદ્ધારણે સામિવચનં, નિક્ખન્તેસૂતિ અત્થો.

સો જેટ્ઠો ઇતિ અસ્સ વચનીયોતિ યો પઠમતરં અણ્ડકોસતો નિક્ખન્તો કુક્કુટપોતકો, સો જેટ્ઠોતિ વચનીયો અસ્સ, ભવેય્યાતિ અત્થો. **સમ્પટિપાદેન્તોતિ** સંસન્દેન્તો. તિભૂમપરિયાપન્નાપિ સત્તા અવિજ્જાકોસસ્સ અન્તો પવિટ્ઠા તત્થ તત્થ અપ્પહીનાય અવિજ્જાય વેઠિતત્તાતિ આહ ‘‘**અવિજ્જાકોસસ્સ અન્તો પવિટ્ઠેસુ સત્તેસૂ**’’તિ **અણ્ડકોસન્તિ** બીજકપાલં. **લોકસન્નિવાસેતિ** લોકોયેવ સઙ્ગમ્મ સમાગમ્મ નિવાસનટ્ઠેન લોકસન્નિવાસો, સત્તનિકાયો. **સમ્માસમ્બોધિન્તિ** એત્થ **સમ્માતિ** અવિપરીતત્થો, **સં**-સદ્દો સામન્તિ ઇમમત્થં દીપેતિ. તસ્મા સમ્મા અવિપરીતેનાકારેન સયમેવ ચત્તારિ સચ્ચાનિ બુજ્ઝતિ પટિવિજ્ઝતીતિ **સમ્માસમ્બોધીતિ** મગ્ગો વુચ્ચતિ. તેનાહ ‘‘**સમ્મા સામઞ્ચ બોધિ**’’ન્તિ, સમ્મા સયમેવ ચ બુજ્ઝનકન્તિ અત્થો. **સમ્માતિ** વા પસત્થવચનો, **સં**-સદ્દો સુન્દરવચનોતિ આહ ‘‘**અથ વા પસત્થં સુન્દરઞ્ચ બોધિ**’’ન્તિ.

અસબ્બગુણદાયકત્તાતિ સબ્બગુણાનં અદાયકત્તા. સબ્બગુણે ન દદાતીતિ હિ **અસબ્બગુણદાયકો** , અસમત્થસમાસોયં ગમકત્તા યથા ‘‘અસૂરિયપસ્સાનિ મુખાની’’તિ. **તિસ્સો વિજ્જાતિ** ઉપનિસ્સયવતો સહેવ અરહત્તફલેન તિસ્સો વિજ્જા દેતિ. નનુ ચેત્થ તીસુ વિજ્જાસુ આસવક્ખયઞાણસ્સ મગ્ગપરિયાપન્નત્તા કથમેતં યુજ્જતિ ‘‘મગ્ગો તિસ્સો વિજ્જા દેતી’’તિ? નાયં દોસો. સતિપિ આસવક્ખયઞાણસ્સ મગ્ગપરિયાપન્નભાવે અટ્ઠઙ્ગિકે મગ્ગે સતિ મગ્ગઞાણેન સદ્ધિં તિસ્સો વિજ્જા પરિપુણ્ણા હોન્તીતિ ‘‘મગ્ગો તિસ્સો વિજ્જા દેતી’’તિ વુચ્ચતિ. **છ અભિઞ્ઞાતિ** એત્થાપિ એસેવ નયો. **સાવકપારમિઞાણન્તિ** અગ્ગસાવકેહિ પટિલભિતબ્બમેવ લોકિયલોકુત્તરઞાણં. **પચ્ચેકબોધિઞાણન્તિ** એત્થાપિ ઇમિનાવ નયેન અત્થો વેદિતબ્બો. **અબ્ભઞ્ઞાસિન્તિ** જાનિં. જાનનઞ્ચ ન અનુસ્સવાદિવસેનાતિ આહ ‘‘**પટિવિજ્ઝિ**’’ન્તિ, પચ્ચક્ખમકાસિન્તિ અત્થો. પટિવેધોપિ ન દૂરે ઠિતસ્સ લક્ખણપ્પટિવેધો વિયાતિ આહ ‘‘**પત્તોમ્હી**’’તિ, પાપુણિન્તિ અત્થો. પાપુણનઞ્ચ ન સયં ગન્ત્વાતિ આહ ‘‘**અધિગતોમ્હી**’’તિ, સન્તાને ઉપ્પાદનવસેન પટિલભિન્તિ અત્થો.

ઓપમ્મસમ્પટિપાદનન્તિ ઓપમ્મત્થસ્સ ઉપમેય્યેન સમ્મદેવ પટિપાદનં. **અત્થેનાતિ** ઉપમેય્યત્થેન. યથા કુક્કુટિયા અણ્ડેસુ તિવિધકિરિયાકરણં કુક્કુટચ્છાપકાનં અણ્ડકોસતો નિક્ખમનસ્સ મૂલકારણં, એવં બોધિસત્તભૂતસ્સ ભગવતો તિવિધાનુપસ્સનાકરણં અવિજ્જણ્ડકોસતો નિક્ખમનસ્સ મૂલકારણન્તિ આહ ‘‘**યથા હિ તસ્સા કુક્કુટિયા... પે॰... તિવિધાનુપસ્સનાકરણ**’’ન્તિ. ‘‘**સન્તાને**’’તિ વુત્તત્તા અણ્ડસદિસતા સન્તાનસ્સ, બહિ નિક્ખન્તકુક્કુટચ્છાપકસદિસતા બુદ્ધગુણાનં, બુદ્ધગુણાતિ ચ અત્થતો બુદ્ધોયેવ ‘‘તથાગતસ્સ ખો એતં, વાસેટ્ઠ, અધિવચનં ધમ્મકાયો ઇતિપી’’તિ વચનતો. **અવિજ્જણ્ડકોસસ્સ તનુભાવોતિ** બલવવિપસ્સનાવસેન અવિજ્જણ્ડકોસસ્સ તનુભાવો, પટિચ્છાદનસામઞ્ઞેન ચ અવિજ્જાય અણ્ડકોસસદિસતા. મુદુભૂતસ્સપિ ખરભાવાપત્તિ હોતીતિ તન્નિવત્તનત્થં ‘‘**થદ્ધખરભાવો**’’તિ વુત્તં. **તિક્ખખરવિપ્પસન્નસૂરભાવોતિ** એત્થ પરિગ્ગય્હમાનેસુ સઙ્ખારેસુ વિપસ્સનાઞાણસ્સ સમાધિન્દ્રિયવસેન સુખાનુપ્પવેસો **તિક્ખતા**, અનુપવિસિત્વાપિ

સતિન્દ્રિયવસેન અનતિક્કમનતો અકુણ્ઠતા **ખરભાવો**. તિક્ખોપિ હિ એકચ્ચો સરો લક્ખં પત્વા કુણ્ઠો હોતિ, ન તથા ઇદં. સતિપિ ખરભાવે સુખુમપ્પવત્તિવસેન કિલેસસમુદાચારસઙ્ખોભરહિતતાય સદ્ધિન્દ્રિયવસેન **પસન્નભાવો**, સતિપિ પસન્નભાવે અન્તરા અનોસક્કિત્વા કિલેસપચ્ચત્થિકાનં સુટ્ઠુ અભિભવનતો વીરિયિન્દ્રિયવસેન **સૂરભાવો** વેદિતબ્બો. એવમિમેહિ પકારેહિ સઙ્ખારુપેક્ખાઞાણમેવ ગહિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. **વિપસ્સનાઞાણસ્સ પરિણામકાલો**તિ વિપસ્સનાય વુટ્ઠાનગામિનિભાવાપત્તિ. તદા ચ સા મગ્ગઞાણગબ્ભં ધારેન્તી વિય હોતીતિ આહ "**ગબ્ભગ્ગહણકાલો**"તિ. **ગબ્ભં ગણ્હાપેત્વા**તિ સઙ્ખારુપેક્ખાય અનન્તરં સિખાપ્પત્તઅનુલોમવિપસ્સનાવસેન મગ્ગવિજાયનત્થં ગબ્ભં ગણ્હાપેત્વા. **અભિઞ્ઞાપક્ખે**તિ લોકિયાભિઞ્ઞાપક્ખે. લોકુત્તરાભિઞ્ઞા હિ અવિજ્જણ્ડકોસં પદાલિતા. પોત્થકેસુ પન કત્થચિ ''છાભિઞ્ઞાપક્ખે''તિ લિખન્તિ, સો અપાઠોતિ વેદિતબ્બો.

જેટ્ઠો સેટ્ઠોતિ વુદ્ધતમત્તા જેટ્ઠો, સબ્બગુણેહિ ઉત્તમત્તા પસત્થતમોતિ સેટ્ઠો.

ઇદાનિ ''આરદ્ધં ખો પન મે, બ્રાહ્મણ, વીરિય''ન્તિઆદિકાય દેસનાય અનુસન્ધિં દસ્સેન્તો આહ "**એવં ભગવા**"તિઆદિ. તત્થ **પુબ્બભાગતો પભુતી**તિ ભાવનાય પુબ્બભાગીયવીરિયારમ્ભાદિતો પટ્ઠાય. **મુટ્ઠસ્સતિના**તિ વિનટ્ઠસ્સતિના, સતિવિરહિતેનાતિ અત્થો. **સારદ્ધકાયેના**તિ સદરથકાયેન. **બોધિમણ્ડે**તિ બોધિસઙ્ખાતસ્સ ઞાણસ્સ મણ્ડભાવપ્પત્તે ઠાને. બોધીતિ હિ પઞ્ઞા વુચ્ચતિ. સા એત્થ મણ્ડા પસન્ના જાતાતિ સો પદેસો ''બોધિમણ્ડો''તિ પઞ્ઞાતો. **પગ્ગહિત**ન્તિ આરમ્ભં સિથિલં અકત્વા દળ્હપરક્કમસઙ્ખાતુસ્સહનભાવેન ગહિતં. તેનાહ "**અસિથિલપ્પવત્તિત**"ન્તિ. **અસલ્લીન**ન્તિ અસઙ્કુચિતં કોસજ્જવસેન સઙ્કોચં અનાપન્નં. **ઉપટ્ઠિતા**તિ ઓગાહનસઙ્ખાતેન અપિલાપનભાવેન આરમ્મણં ઉપગન્ત્વા ઠિતા. તેનાહ "**આરમ્મણાભિમુખીભાવેના**"તિ. સમ્મોસસ્સ વિદ્ધંસનવસેન પવત્તિયા ન સમ્મુટ્ઠાતિ **અસમ્મુટ્ઠા**. કિઞ્ચાપિ ચિત્તપ્પસ્સદ્ધિવસેન ચિત્તમેવ પસ્સદ્ધં, કાયપ્પસ્સદ્ધિવસેનેવ ચ કાયો પસ્સદ્ધો હોતિ , તથાપિ યસ્મા કાયપ્પસ્સદ્ધિ ઉપ્પજ્જમાના ચિત્તપ્પસ્સદ્ધિયા સહેવ ઉપ્પજ્જતિ, ન વિના, તસ્મા વુત્તં "**કાયચિત્તપ્પસ્સદ્ધિવસેના**"તિ. કાયપ્પસ્સદ્ધિયા ઉભયેસમ્પિ કાયાનં પસ્સમ્ભનાવહત્તા વુત્તં "**રૂપકાયોપિ પસ્સદ્ધોયેવ હોતી**"તિ.

સો ચ ખોતિ સો ચ ખો કાયો. **વિગતદરથો**તિ વિગતકિલેસદરથો. નામકાયે હિ વિગતદરથે રૂપકાયોપિ વૂપસન્તદરથપરિળાહો હોતિ. **સમ્મા આહિત**ન્તિ નાનારમ્મણેસુ વિધાવનસઙ્ખાતં વિક્ખેપં વિચ્છિન્દિત્વા એકસ્મિંયેવ આરમ્મણે અવિક્ખિત્તભાવાપાદનેન સમ્મદેવ આહિતં ઠપિતં. તેનાહ "**સુટ્ઠુ ઠપિત**"ન્તિઆદિ. ચિત્તસ્સ અનેકગ્ગભાવો વિક્ખેપવસેન ચઞ્ચલતા, સા સતિ એકગ્ગતાય ન હોતીતિ આહ "**એકગ્ગં અચલં નિપ્ફન્દન**"ન્તિ. **એત્તાવતા**તિ ''આરદ્ધં ખો પના''તિઆદિના વીરિયસતિપસ્સદ્ધિસમાધીનં કિચ્ચસિદ્ધિદસ્સનેન. નનુ ચ સદ્ધાપઞ્ઞાનમ્પિ કિચ્ચસિદ્ધિ ઝાનસ્સ પુબ્બભાગપ્પટિપદાય ઇચ્છિતબ્બાતિ? સચ્ચં, સા પન નાનન્તરિકભાવેન અવુત્તસિદ્ધાતિ ન ગહિતા. અસતિ હિ સદ્ધાય વીરિયારમ્ભાદીનં અસમ્ભવોયેવ, પઞ્ઞાપરિગ્ગહે ચ નેસં અસતિ ઞાયારમ્ભાદિભાવો ન સિયા, તથા અસલ્લીનાસમ્મોસતાદયો વીરિયાદીનન્તિ અસલ્લીનતાદિગ્ગહણેનેવેત્થ પઞ્ઞાકિચ્ચસિદ્ધિ ગહિતાતિ દટ્ઠબ્બં. ઝાનભાવનાયં વા સમાધિકિચ્ચં અધિકં ઇચ્છિતબ્બન્તિ દસ્સેતું સમાધિપરિયોસાનાવ ઝાનસ્સ પુબ્બભાગપ્પટિપદા કથિતાતિ દટ્ઠબ્બં.

અતીતભવે ખન્ધા તપ્પટિબદ્ધાનિ નામગોત્તાનિ ચ સબ્બં પુબ્બેનિવાસંત્વેવ ગહિતન્તિ આહ "**કિં વિદિતં કરોતિ? પુબ્બેનિવાસ**"ન્તિ. મોહો પટિચ્છાદકટ્ઠેન તમો વિય તમોતિ આહ "**સ્વેવ મોહો**"તિ. **ઓભાસકરણટ્ઠેના**તિ કાતબ્બતો કરણં. ઓભાસોવ કરણં **ઓભાસકરણં**. અત્તનો પચ્ચયેહિ ઓભાસભાવેન નિબ્બત્તેતબ્બટ્ઠેનાતિ અત્થો.

સેસં પસંસાવચનન્તિ પટિપક્ખવિધમનપવત્તિવિસેસાનં બોધનતો વુત્તં. **અવિજ્જા વિહતાતિ** એતેન વિજાનનટ્ઠેન વિજ્જાતિ અયમ્પિ અત્થો દીપિતોતિ દટ્ઠબ્બં. **"કસ્મા? યસ્મા વિજ્જા ઉપ્પન્ના"તિ** એતેન વિજ્જાપટિપક્ખા અવિજ્જા. પટિપક્ખતા ચસ્સા પહાતબ્બભાવેન વિજ્જાય ચ પહાયકભાવેનાતિ દસ્સેતિ. **એસ નયો ઇતરસ્મિમ્પિ પદદ્વયેતિ** ઇમિના ''તમો વિહતો વિનટ્ઠો. કસ્મા? યસ્મા આલોકો ઉપ્પન્નો''તિ ઇમમત્થં અતિદિસતિ. કિલેસાનં આતાપનપરિતાપનટ્ઠેન વીરિયં **આતાપોતિ** આહ **"વીરિયાતાપેન આતાપિનો"તિ**, વીરિયવતોતિ અત્થો. **પેસિતત્તસ્સાતિ** યથાધિપ્પેતત્થસિદ્ધિં પતિ વિસ્સટ્ઠચિત્તસ્સ. **યથા અપ્પમત્તસ્સ આતાપિનો પહિતત્તસ્સ વિહરતોતિ** અઞ્ઞસ્સપિ કસ્સચિ માદિસસ્સાતિ અધિપ્પાયો. **પધાનાનુયોગસ્સાતિ** સમ્મપ્પધાનમનુયુત્તસ્સ.

પચ્ચવેક્ખણઞાણપરિગ્ગહિતન્તિ ન પઠમદુતિયઞાણદ્વયાધિગમં વિય કેવલન્તિ અધિપ્પાયો. **દસ્સેન્તોતિ** નિગમનવસેન દસ્સેન્તો. સરૂપતો હિ પુબ્બે દસ્સિતમેવાતિ.

તિક્ખત્તું જાતોતિ ઇમિના પન ઇદં દસ્સેતિ – ''અહં, બ્રાહ્મણ, પઠમવિજ્જાય જાતોયેવ પુરેજાતસ્સ સહજાતસ્સ વા અભાવતો સબ્બેસં વુદ્ધો મહલ્લકો, કિમઙ્ગં પન તીહિ વિજ્જાહિ તિક્ખત્તું જાતો''તિ. **પુબ્બેનિવાસઞાણેન અતીતંસઞાણન્તિ** અતીતારમ્મણસભાગતાય તબ્ભાવિભાવતો ચ પુબ્બેનિવાસઞાણેન અતીતંસઞાણં પકાસેત્વાતિ યોજેતબ્બં. તત્થ **અતીતંસઞાણન્તિ** અતીતક્ખન્ધાયતનધાતુસઙ્ખાતે અતીતે કોટ્ઠાસે અપ્પટિહતઞાણં. દિબ્બચક્ખુઞાણસ્સ પચ્ચુપ્પન્નારમ્મણત્તા યથાકમ્મૂપગઞાણસ્સ અનાગતંસઞાણસ્સ ચ દિબ્બચક્ખુવસેનેવ ઇજ્ઝનતો દિબ્બચક્ખુનો પરિભણ્ડઞાણત્તા દિબ્બચક્ખુમ્હિયેવ ચ ઠિતસ્સ ચેતોપરિયઞાણસિદ્ધિતો વુત્તં **"દિબ્બચક્ખુના પચ્ચુપ્પન્નાનાગતંસઞાણ"ન્તિ**. તત્થ **દિબ્બચક્ખુનાતિ** સપરિભણ્ડેન દિબ્બચક્ખુઞાણેન. પચ્ચુપ્પન્નંસો ચ અનાગતંસો ચ પચ્ચુપ્પન્નાનાગતંસં, તત્થ ઞાણં **પચ્ચુપ્પન્નાનાગતંસઞાણં**. આસવક્ખયઞાણાધિગમેનેવ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસ્સ વિય સેસાસાધારણછઞાણદસબલઞાણઆવેણિકબુદ્ધધમ્માદીનમ્પિ અનઞ્ઞસાધારણાનં બુદ્ધગુણાનં ઇજ્ઝનતો વુત્તં **"આસવક્ખયેન સકલલોકિયલોકુત્તરગુણ"ન્તિ**. તેનાહ **"સબ્બેપિ સબ્બઞ્ઞુગુણે પકાસેત્વા"તિ**.

પીતિવિપ્ફારપરિપુણ્ણગત્તચિત્તોતિ પીતિફરણેન પરિપુણ્ણકાયચિત્તો. **અઞ્ઞાણન્તિ** અઞ્ઞાણસ્સાતિ અત્થો. ધિ-સદ્દયોગતો હિ સામિઅત્થે એતં ઉપયોગવચનં. સેસમેત્થ સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

વેરઞ્જસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. સીહસુત્તવણ્ણના

૧૨. દુતિયે **સન્થાગારં** (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨૨; સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૪.૨૪૩) નામ એકા મહાસાલાવ. ઉય્યોગકાલાદીસુ હિ રાજાનો તત્થ ઠત્વા ''એત્તકા પુરતો ગચ્છન્તુ, એત્તકા પચ્છા''તિઆદિના તત્થ નિસીદિત્વા સન્થં કરોન્તિ, મરિયાદં બન્ધન્તિ, તસ્મા તં ઠાનં ''સન્થાગાર''ન્તિ વુચ્ચતિ. ઉય્યોગટ્ઠાનતો ચ આગન્ત્વા યાવ ગેહે ગોમયપરિભણ્ડાદિવસેન પટિજગ્ગનં કરોન્તિ, તાવ એકં દ્વે દિવસે તે રાજાનો તત્થ સન્થમ્ભન્તીતિપિ **સન્થાગારં**. તેસં રાજૂનં સહ અત્થાનુસાસનં અગારન્તિપિ **સન્થાગારં**. ગણરાજાનો હિ તે, તસ્મા ઉપ્પન્નં કિચ્ચં એકસ્સ વસેન ન સિજ્ઝતિ, સબ્બેસં છન્દો લદ્ધું વટ્ટતિ, તસ્મા સબ્બે તત્થ સન્નિપતિત્વા અનુસાસન્તિ. તેન વુત્તં **"સહ અત્થાનુસાસનં અગાર"ન્તિ**. યસ્મા વા તત્થ સન્નિપતિત્વા ''ઇમસ્મિં કાલે કસિતું વટ્ટતિ, ઇમસ્મિં કાલે

વપિતુ''ન્તિઆદિના નયેન ઘરાવાસકિચ્ચાનિ સમ્મન્તયન્તિ, તસ્મા છિદ્દાવછિદ્દં ઘરાવાસં સન્થરન્તીતિપિ **સન્થાગારં**.

પુત્તદારધનાદિઉપકરણપરિચ્ચાગો **પારમિયો**. અત્તનો અઙ્ગપરિચ્ચાગો **ઉપપારમિયો**. અત્તનોવ જીવિતપરિચ્ચાગો **પરમત્થપારમિયો**. ઞાતીનં અત્થચરિયા **ઞાતત્થચરિયા**. લોકસ્સ અત્થચરિયા **લોકત્થચરિયા**. કમ્મસ્સકતઞાણવસેન અનવજ્જકમ્માયતનસિપ્પાયતનવિજ્જાટ્ઠાનપરિચયવસેન ખન્ધાયતનાદિપરિચયવસેન લક્ખણત્તયતીરણવસેન ચ ઞાણચારો **બુદ્ધચરિયા**. અઙ્ગનયનધનરજ્જપુત્તદારપરિજ્જાગવસેન **પઞ્ચ મહાપરિચ્ચાગે પરિચ્ચજન્તેન**. સતિપિ મહાપરિચ્ચાગાનં દાનપારમિભાવે પરિચ્ચાગવિસેસસભાવદસ્સનત્થઞ્ચેવ સુદુક્કરભાવદસ્સનત્થઞ્ચ પઞ્ચમહાપરિચ્ચાગાનં વિસું ગહણં, તતોયેવ ચ અઙ્ગપરિચ્ચાગતો વિસું નયનપરિચ્ચાગગ્ગહણં. પરિચ્ચાગભાવસામઞ્ઞેપિ ધનરજ્જપરિચ્ચાગતો પુત્તદારપરિચ્ચાગગ્ગહણઞ્ચ વિસું કતં. પબ્બજ્જાવ સઙ્ખેપો.

સત્તસુ અનુપસ્સનાસૂતિ અનિચ્ચાનુપસ્સના, દુક્ખાનુપસ્સના, અનત્તાનુપસ્સના, નિબ્બિદાનુપસ્સના, વિરાગાનુપસ્સના, નિરોધાનુપસ્સના, પટિનિસ્સગ્ગાનુપસ્સનાતિ ઇમાસુ સત્તસુ અનુપસ્સનાસુ.

અનુવિચ્ચકારન્તિ અવેચ્ચકરણં. દ્વીહિ કારણેહિ અનિય્યાનિકસાસને ઠિતા અત્તનો સાવકત્તં ઉપગતે પગ્ગણ્હન્તિ, તાનિ દસ્સેતું ''**કસ્મા**''તિઆદિ વુત્તં.

અનુપુબ્બિં કથન્તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૨.૭૫-૭૬) અનુપુબ્બં કથેતબ્બકથં. કા પન સાતિ? દાનાદિકથા. તત્થ **દાનકથા** તાવ પચુરજનેસુપિ પવત્તિયા સબ્બસત્તસાધારણત્તા સુકરત્તા સીલે પતિટ્ઠાનસ્સ ઉપાયભાવતો ચ આદિતો કથિતા. પરિચ્ચાગસીલો હિ પુગ્ગલો પરિગ્ગહવત્થૂસુ નિસ્સઙ્ગભાવતો સુખેનેવ સીલાનિ સમાદિયતિ, તત્થ ચ સુપ્પતિટ્ઠિતો હોતિ. સીલેન દાયકપ્પટિગ્ગાહકવિસુદ્ધિતો પરાનુગ્ગહં વત્વા પરપીળાનિવત્તિવચનતો કિરિયાધમ્મં વત્વા અકિરિયાધમ્મવચનતો, ભોગસમ્પત્તિહેતું વત્વા ભવસમ્પત્તિહેતુવચનતો ચ દાનકથાનન્તરં **સીલકથા** કથિતા. ''તઞ્ચ સીલં વટ્ટનિસ્સિતં, અયં ભવસમ્પત્તિ તસ્સ ફલ''ન્તિ દસ્સનત્થં. ''ઇમેહિ ચ દાનસીલમયેહિ પણીતપણીતતરાદિભેદભિન્નેહિ પુઞ્ઞકિરિયવત્થૂહિ એતા ચાતુમહારાજિકાદીસુ પણીતપણીતતરાદિભેદભિન્ના અપરિમેય્યા દિબ્બભોગસમ્પત્તિયો લદ્ધબ્બા''તિ દસ્સનત્થં તદનન્તરં **સગ્ગકથા**. ''સ્વાયં સગ્ગો રાગાદીહિ ઉપક્કિલિટ્ઠો, સબ્બથાનુપક્કિલિટ્ઠો અરિયમગ્ગો''તિ દસ્સનત્થં સગ્ગાનન્તરં **મગ્ગો**, મગ્ગઞ્ચ કથેન્તેન તદધિગમૂપાયસન્દસ્સનત્થં સગ્ગપરિયાપન્નાપિ પગેવ ઇતરે સબ્બેપિ કામા નામ બહ્વાદીનવા અનિચ્ચા અદ્ધુવા વિપરિણામધમ્માતિ **કામાનં આદીનવો**. ''હીના ગમ્મા પોથુજ્જનિકા અનરિયા અનત્થસંહિતા''તિ તેસં **ઓકારો** લામકભાવો. સબ્બેપિ ભવા કિલેસાનં વત્થુભૂતાતિ તત્થ **સંકિલેસો**. સબ્બસો સંકિલેસવિપ્પમુત્તં નિબ્બાનન્તિ **નેક્ખમ્મે આનિસંસો** ચ કથેતબ્બોતિ અયમત્થો **મગ્ગન્તી**તિ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દેન આદિ-અત્થેન દીપિતોતિ વેદિતબ્બં.

સુખાનં નિદાનન્તિ દિટ્ઠધમ્મિકાનં સમ્પરાયિકાનં નિબ્બાનુપસંહિતાનઞ્ચાતિ સબ્બેસમ્પિ સુખાનં કારણં. યઞ્હિ કિઞ્ચિ લોકે ભોગસુખં નામ, તં સબ્બં દાનાધીનન્તિ પાકટોયમત્થો. યં પન ઝાનવિપસ્સનામગ્ગફલનિબ્બાનપ્પટિસંયુત્તં સુખં, તસ્સપિ દાનં ઉપનિસ્સયપચ્ચયો હોતિયેવ . **સમ્પત્તીનં મૂલ**ન્તિ યા ઇમા લોકે પદેસરજ્જસિરિસ્સરિયસત્તરતનસમુજ્જલચક્કવત્તિસમ્પદાતિ એવંપભેદા માનુસિકા સમ્પત્તિયો, યા

ચ ચાતુમહારાજિકાદિગતા દિબ્બસમ્પત્તિયો, યા વા પનઞ્ઞાપિ સમ્પત્તિયો , તાસં સબ્બાસં ઇદં મૂલકારણં. **ભોગાનન્તિ** ભુઞ્જિતબ્બટ્ઠેન ''ભોગો''તિ લદ્ધનામાનં પિયમનાપિયરૂપાદીનં તન્નિસ્સયાનં વા ઉપભોગસુખાનં પતિટ્ઠા નિચ્ચલાધિટ્ઠાનતાય. **વિસમગતસ્સાતિ** બ્યસનપ્પત્તસ્સ. **તાણન્તિ** રક્ખા, તતો પરિપાલનતો. **લેણન્તિ** બ્યસનેહિ પરિપાતિયમાનસ્સ ઓલીયનપ્પદેસો. **ગતીતિ** ગન્તબ્બટ્ઠાનં. **પરાયણન્તિ** પટિસરણં. **અવસ્સયોતિ** વિનિપતિતું અદેન્તો નિસ્સયો. **આરમ્મણન્તિ** ઓલુબ્ભારમ્મણં.

રતનમયસીહાસનસદિસન્તિ સબ્બરતનમયસત્તઙ્ગમહાસીહાસનસદિસં. એવં હિસ્સ મહગ્ઘં હુત્વા સબ્બસો વિનિપતિતું અપ્પદાનટ્ઠો દીપિતો હોતિ. **મહાપથવીસદિસં** ગતગતટ્ઠાને પતિટ્ઠાનસ્સ લભાપનતો. યથા દુબ્બલસ્સ પુરિસસ્સ આલમ્બનરજ્જુ ઉત્તિટ્ઠતો તિટ્ઠતો ચ ઉપત્થમ્ભો, એવં દાનં સત્તાનં સમ્પત્તિભવે ઉપપત્તિયા ઠિતિયા ચ પચ્ચયોતિ આહ ''**આલમ્બનટ્ઠેન આલમ્બનરજ્જુસદિસ**''ન્તિ. **દુક્ખનિત્થરણટ્ઠેનાતિ** દુગ્ગતિદુક્ખટ્ઠાનનિત્થરણટ્ઠેન. **સમસ્સાસનટ્ઠેનાતિ** લોભમચ્છરિયાદિપટિસત્તુપદ્દવતો સમસ્સાસનટ્ઠેન. **ભયપરિત્તાણટ્ઠેનાતિ** દાલિદ્દિયભયતો પરિપાલનટ્ઠેન. **મચ્છેરમલાદીહીતિ** મચ્છેરલોભદોસમદઇસ્સામિચ્છાદિટ્ઠિવિચિકિચ્છાદિચિત્તમલેહિ. **અનુપલિત્તટ્ઠેનાતિ** અનુપક્કિલિટ્ઠતાય. **તેસન્તિ** મચ્છેરમલાદીનં. તેસં એવ **દુરાસદટ્ઠેન. અસન્તાસનટ્ઠેનાતિ** સન્તાસહેતુઅભાવેન. યો હિ દાયકો દાનપતિ, સો સમ્પતિપિ ન કુતોચિ સન્તસતિ, પગેવ આયતિં. **બલવન્તટ્ઠેનાતિ** મહાબલવતાય. દાયકો હિ દાનપતિ સમ્પતિ પક્ખબલેન બલવા હોતિ, આયતિં પન કાયબલાદીહિપિ. **અભિમઙ્ગલસમ્મતટ્ઠેનાતિ** ''વુદ્ધિકારણ''ન્તિ અભિસમ્મતભાવેન. વિપત્તિભવતો સમ્પત્તિભવૂપનયનં **ખેમન્તભૂમિસમ્પાપનં**.

ઇદાનિ મહાબોધિચરિયભાવેનપિ દાનગુણં દસ્સેતું ''**દાનં નામેત**''ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **અત્તાનં નિય્યાતેન્તેનાતિ** એતેન ''દાનફલં સમ્મદેવ પસ્સન્તા મહાપુરિસા અત્તનો જીવિતમ્પિ પરિચ્ચજન્તિ, તસ્મા કો નામ વિઞ્ઞુજાતિકો બાહિરે વત્થુસ્મિં પગેવ સઙ્ગં કરેય્યા''તિ ઓવાદં દેતિ. ઇદાનિ યા લોકિયા લોકુત્તરા ચ ઉક્કંસગતા સમ્પત્તિયો, તા સબ્બા દાનતોયેવ પવત્તન્તીતિ દસ્સેન્તો ''**દાનઞ્હી**''તિઆદિમાહ. તત્થ સક્કમારબ્રહ્મસમ્પત્તિયો અત્તહિતાય એવ, ચક્કવત્તિસમ્પત્તિ પન અત્તહિતાય પરહિતાય ચાતિ દસ્સેતું સા તાસં પરતો ચક્કવત્તિસમ્પત્તિ વુત્તા. એતા લોકિયા, ઇમા પન લોકુત્તરાતિ દસ્સેતું ''**સાવકપારમિઞાણ**''ન્તિઆદિ વુત્તં. તાસુપિ ઉક્કટ્ઠુક્કટ્ઠતરુક્કટ્ઠતમતં દસ્સેતું કમેન ઞાણત્તયં વુત્તં. તેસં પન દાનસ્સ પચ્ચયભાવો હેટ્ઠા વુત્તોયેવ. એતેનેવ તસ્સ બ્રહ્મસમ્પત્તિયાપિ પચ્ચયભાવો દીપિતોતિ વેદિતબ્બો.

દાનઞ્ચ નામ દક્ખિણેય્યેસુ હિતજ્ઝાસયેન પૂજનજ્ઝાસયેન વા અત્તનો સન્તકસ્સ પરેસં પરિચ્ચજનં, તસ્મા દાયકો પુરિસપુગ્ગલો પરે હન્તિ, પરેસં વા સન્તકં હરતીતિ અટ્ઠાનમેતન્તિ આહ ''**દાનં દેન્તો સીલં સમાદાતું સક્કોતી**''તિ. **સીલાલઙ્કારસદિસો અલઙ્કારો નત્થિ** સોભાવિસેસાવહત્તા સીલસ્સ. **સીલપુપ્ફસદિસં પુપ્ફં નત્થીતિ** એત્થાપિ એસેવ નયો. **સીલગન્ધસદિસો ગન્ધો નત્થીતિ** એત્થ ''ચન્દનં તગરં વાપી''તિઆદિકા (ધ॰ પ॰ ૫૫) ગાથા – ''ગન્ધો ઇસીનં ચિરદિક્ખિતાનં, કાયા ચુતો ગચ્છતિ માલુતેના''તિઆદિકા (જા॰ ૨.૧૭.૫૫) જાતકગાથાયો ચ આહરિત્વા વત્તબ્બા. સીલઞ્હિ સત્તાનં આભરણઞ્ચેવ અલઙ્કારો ચ ગન્ધવિલેપનઞ્ચ પરસ્સ દસ્સનીયભાવાવહઞ્ચ. તેનાહ ''**સીલાલઙ્કારેન હી**''તિઆદિ.

અયં સગ્ગો લબ્ભતીતિ ઇદં મજ્ઝિમેહિ આરદ્ધં સીલં સન્ધાયાહ. તેનેવાહ સક્કો દેવરાજા –

‘‘હીનેન બ્રહ્મચરિયેન, ખત્તિયે ઉપપજ્જતિ;
મજ્ઝિમેન ચ દેવત્તં, ઉત્તમેન વિસુજ્ઝતી’’તિ. (જા॰ ૧.૮.૭૫);

ઇટ્ઠોતિ સુખો. **કન્તો**તિ કમનીયો. **મનાપો**તિ મનવડ્ઢનકો. તં પન તસ્સ ઇટ્ઠાદિભાવં દસ્સેતું ‘‘**નિચ્ચમેત્થ કીળા**’’તિઆદિ વુત્તં.

દોસોતિ અનિચ્ચતાદિના અપ્પસ્સાદાદિના ચ દૂસિતભાવો, યતો તે વિઞ્ઞૂનં ચિત્તં નારાધેન્તિ. અથ વા આદીનં વાતિ પવત્તતીતિ **આદીનવો**, પરમકપણતા. તથા ચ કામા યથાતથં પચ્ચવેક્ખન્તાનં પચ્ચુપતિટ્ઠન્તિ. **લામકભાવો**તિ અસેટ્ઠેહિ સેવિતબ્બો, સેટ્ઠેહિ ન સેવિતબ્બો નિહીનભાવો. **સંકિલિસ્સન**ન્તિ વિબાધકતા ઉપતાપકતા ચ.

નેક્ખમ્મે આનિસંસન્તિ એત્થ ‘‘યત્તકા કામેસુ આદીનવા, તપ્પટિપક્ખતો તત્તકા નેક્ખમ્મે આનિસંસા. અપિચ નેક્ખમ્મં નામેતં અસમ્બાધં અસંકિલિટ્ઠં, નિક્ખન્તં કામેહિ, નિક્ખન્તં કામસઞ્ઞાય, નિક્ખન્તં કામવિતક્કેહિ, નિક્ખન્તં કામપરિળાહેહિ, નિક્ખન્તં બ્યાપાદસઞ્ઞાયા’’તિઆદિના નયેન નેક્ખમ્મે આનિસંસે પકાસેસિ. પબ્બજ્જાયં ઝાનાદીસુ ચ ગુણે વિભાવેસિ વણ્ણેસિ. **કલ્લચિત્ત**ન્તિ કમ્મનિયચિત્તં હેટ્ઠા પવત્તિતદેસનાય અસ્સદ્ધિયાદીનં ચિત્તદોસાનં વિગતત્તા ઉપરિ દેસનાય ભાજનભાવૂપગમેન કમ્મક્ખમચિત્તં. અટ્ઠકથાયં પન યસ્મા અસ્સદ્ધિયાદયો ચિત્તસ્સ રોગભૂતા, તદા તે વિગતા, તસ્મા આહ ‘‘**અરોગચિત્ત**’’ન્તિ. દિટ્ઠિમાનાદિકિલેસવિગમેન **મુદુચિત્તં**. કામચ્છન્દાદિવિગમેન **વિનીવરણચિત્તં**. સમ્માપટિપત્તિયં ઉળારપીતિપામોજ્જયોગેન **ઉદગ્ગચિત્તં**. તત્થ સદ્ધાસમ્પત્તિયા **પસન્નચિત્તં**. યદા ભગવા અઞ્ઞાસીતિ સમ્બન્ધો. અથ વા **કલ્લચિત્ત**ન્તિ કામચ્છન્દવિગમેન અરોગચિત્તં. **મુદુચિત્ત**ન્તિ બ્યાપાદવિગમેન મેત્તાવસેન અકઠિનચિત્તં. **વિનીવરણચિત્ત**ન્તિ ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચવિગમેન અવિક્ખેપતો તેન અપિહિતચિત્તં. **ઉદગ્ગચિત્ત**ન્તિ થિનમિદ્ધવિગમેન સમ્પગ્ગહિતવસેન અલીનચિત્તં. **પસન્નચિત્ત**ન્તિ વિચિકિચ્છાવિગમેન સમ્માપટિપત્તિયં અધિમુત્તચિત્તન્તિ એવમેત્થ સેસપદાનં અત્થો વેદિતબ્બો.

સેય્યથાપીતિઆદિના ઉપમાવસેન સીહસ્સ કિલેસપ્પહાનં અરિયમગ્ગુપ્પાદનઞ્ચ દસ્સેતિ. **અપગતકાળક**ન્તિ વિગતકાળકં. **સમ્મદેવા**તિ સુટ્ઠુદેવ. **રજન**ન્તિ નીલપીતલોહિતાદિરઙ્ગજાતં. **પટિગ્ગણ્હેય્યા**તિ ગણ્હેય્ય, પભસ્સરં ભવેય્ય. **તસ્મિંયેવ આસને**તિ તસ્સંયેવ નિસજ્જાયં. એતેનસ્સ લહુવિપસ્સકતા તિક્ખપઞ્ઞતા સુખપ્પટિપદખિપ્પાભિઞ્ઞતા ચ દસ્સિતા હોતિ. **વિરજ**ન્તિ અપાયગમનીયરાગરજાદીનં વિગમેન વિરજં. અનવસેસદિટ્ઠિવિચિકિચ્છામલાપગમેન **વીતમલં**. પઠમમગ્ગવજ્ઝકિલેસરજાભાવેન વા **વિરજં**. પઞ્ચવિધદુસ્સીલ્યમલવિગમેન **વીતમલં**. **તસ્સ ઉપ્પત્તિઆકારદસ્સનત્થ**ન્તિ કસ્મા વુત્તં? નનુ મગ્ગઞાણં અસઙ્ખતધમ્મારમ્મણન્તિ ચોદનં સન્ધાયાહ ‘‘**તઞ્હી**’’તિઆદિ. તત્થ **પટિવિજ્ઝન્ત**ન્તિ અસમ્મોહપ્પટિવેધવસેન પટિવિજ્ઝન્તં. તેનાહ ‘‘**કિચ્ચવસેના**’’તિ. તત્રિદં ઉપમાસંસન્દનં – વત્થં વિય ચિત્તં, વત્થસ્સ આગન્તુકમલેહિ કિલિટ્ઠભાવો વિય ચિત્તસ્સ રાગાદિમલેહિ સંકિલિટ્ઠભાવો, ધોવનસિલાતલં વિય અનુપુબ્બીકથા, ઉદકં વિય સદ્ધા, ઉદકેન તેમેત્વા ઊસગોમયછારિકખારેહિ કાળકે સમ્મદ્દિત્વા વત્થસ્સ ધોવનપ્પયોગો વિય સદ્ધાસિનેહેન તેમેત્વા તેમેત્વા સતિસમાધિપઞ્ઞાહિ દોસે સિથિલે કત્વા સુતાદિવિધિના ચિત્તસ્સ સોધને વીરિયારમ્ભો. તેન પયોગેન વત્થે કાળકાપગમો વિય વીરિયારમ્ભેન કિલેસવિક્ખમ્ભનં, રઙ્ગજાતં વિય અરિયમગ્ગો, તેન સુદ્ધવત્થસ્સ પભસ્સરભાવો વિય વિક્ખમ્ભિતકિલેસસ્સ ચિત્તસ્સ મગ્ગેન પરિયોદપનન્તિ.

‘‘દિટ્ઠધમ્મો’’તિ વત્વા દસ્સનં નામ ઞાણદસ્સનતો અઞ્ઞમ્પિ અત્થીતિ તન્નિવત્તનત્થં ‘‘**પત્તધમ્મો**’’તિ વુત્તં. પત્તિ નામ ઞાણસમ્પત્તિતો અઞ્ઞાપિ વિજ્જતીતિ તતો વિસેસનત્થં ‘‘**વિદિતધમ્મો**’’તિ વુત્તં. સા પનેસા વિદિતધમ્મતા ધમ્મેસુ એકદેસેનપિ હોતીતિ નિપ્પદેસતો વિદિતભાવં દસ્સેતું. ‘‘**પરિયોગાળ્હધમ્મો**’’તિ વુત્તં. તેનસ્સ સચ્ચાભિસમ્બોધંયેવ દીપેતિ. મગ્ગઞાણઞ્હિ એકાભિસમયવસેન પરિઞ્ઞાદિકિચ્ચં સાધેન્તં નિપ્પદેસેન ચતુસચ્ચધમ્મં સમન્તતો ઓગાળ્હં નામ હોતિ. તેનાહ ‘‘**દિટ્ઠો અરિયસચ્ચધમ્મો એતેનાતિ દિટ્ઠધમ્મો**’’તિ. **તિણ્ણા વિચિકિચ્છા**તિ સપ્પટિભયકન્તારસદિસા સોળસવત્થુકા અટ્ઠવત્થુકા ચ તિણ્ણા નિત્તિણ્ણા વિચિકિચ્છા. **વિગતા કથંકથા**તિ પવત્તિઆદીસુ ‘‘એવં નુ ખો, ન નુ ખો’’તિ એવં પવત્તિકા વિગતા સમુચ્છિન્ના કથંકથા. સારજ્જકરાનં પાપધમ્માનં પહીનત્તા તપ્પટિપક્ખેસુ સીલાદિગુણેસુ પતિટ્ઠિતત્તા **વેસારજ્જં** વિસારદભાવં વેય્યત્તિયં **પત્તો**. અત્તના એવ પચ્ચક્ખતો દિટ્ઠત્તા ન પરં પચ્ચેતિ, ન ચસ્સ પરો પચ્ચેતબ્બો અત્થીતિ **અપરપ્પચ્ચયો**.

ઉદ્દિસિત્વા કતન્તિ અત્તાનં ઉદ્દિસિત્વા મારણવસેન કતં નિબ્બત્તિતં મંસં. **પટિચ્ચકમ્મ**ન્તિ એત્થ કમ્મ-સદ્દો કમ્મસાધનો અતીતકાલિકો ચાતિ આહ ‘‘**અત્તાનં પટિચ્ચકત**’’ન્તિ. **નિમિત્તકમ્મસ્સેતં અધિવચનં** ‘‘પટિચ્ચ કમ્મં ફુસતી’’તિઆદીસુ (જા॰ ૧.૪.૭૫) વિય. **નિમિત્તકમ્મસ્સા**તિ નિમિત્તભાવેન લદ્ધબ્બકમ્મસ્સ. કરણવસેન પટિચ્ચકમ્મં એત્થ અત્થીતિ મંસં **પટિચ્ચકમ્મં** યથા બુદ્ધિ બુદ્ધં. તં એતસ્સ અત્થીતિ બુદ્ધો. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

સીહસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩-૪. અસ્સાજાનીયસુત્તાદિવણ્ણના

૧૩-૧૪. તતિયે **સાઠેય્યાની**તિ સઠત્તાનિ. સેસપદેસુપિ એસેવ નયો. તાનિ પનસ્સ સાઠેય્યાદીનિ કાયચિત્તુજુકતાપટિપક્ખભૂતા લોભસહગતચિત્તુપ્પાદસ્સ પવત્તિઆકારવિસેસા. તત્થ યસ્સ કિસ્મિઞ્ચિદેવ ઠાને ઠાતુકામસ્સ સતો યં ઠાનં મનુસ્સાનં સપ્પટિભયં, પુરતો ગન્ત્વા તથેવ સપ્પટિભયટ્ઠાનેવ ઠસ્સામીતિ ન હોતિ, વઞ્ચનાધિપ્પાયભાવતો ઠાતુકામટ્ઠાનેયેવ નિખાતત્થમ્ભો વિય ચત્તારો પાદે નિચ્ચાલેત્વા તિટ્ઠતિ, અયં **સઠો** નામ, ઇમસ્સ સાઠેય્યસ્સ પાકટકરણં. તથા યસ્સ કિસ્મિઞ્ચિદેવ ઠાને નિવત્તિત્વા ખન્ધગતં પાતેતુકામસ્સ સતો યં ઠાનં મનુસ્સાનં સપ્પટિભયં, પુરતો ગન્ત્વા તથેવ પાતેસ્સામીતિ ન હોતિ, પાતેતુકામટ્ઠાનેયેવ નિવત્તિત્વા પાતેતિ, અયં **કૂટો** નામ. યસ્સ કાલેન વામતો, કાલેન દક્ખિણતો, કાલેન ઉજુમગ્ગેનેવ ચ ગન્તુકામસ્સ સતો યં ઠાનં મનુસ્સાનં સપ્પટિભયં, પુરતો ગન્ત્વા તથેવ એવં કરિસ્સામીતિ ન હોતિ, યદિચ્છકં ગન્તુકામટ્ઠાનેયેવ કાલેન વામતો, કાલેન દક્ખિણતો, કાલેન ઉજુમગ્ગં ગચ્છતિ, તથા લેણ્ડં વા પસ્સાવં વા વિસ્સજ્જેતુકામસ્સ ઇદં ઠાનં સુસમ્મટ્ઠં આકિણ્ણમનુસ્સં રમણીયં. ઇમસ્મિં ઠાને એવરૂપં કાતું ન યુત્તં, પુરતો ગન્ત્વા પટિચ્છન્નટ્ઠાને કરિસ્સામીતિ ન હોતિ, તત્થેવ કરોતિ, અયં **જિમ્હો** નામ. યસ્સ પન કિસ્મિઞ્ચિ ઠાને મગ્ગા ઉક્કમ્મ નિવત્તિત્વા પટિમગ્ગં આરોહિતુકામસ્સ સતો યં ઠાનં મનુસ્સાનં સપ્પટિભયં, પુરતો ગન્ત્વા તત્થેવ એવં કરિસ્સામીતિ ન હોતિ, પટિમગ્ગં આરોહિતુકામટ્ઠાનેયેવ મગ્ગા ઉક્કમ્મ નિવત્તિત્વા પટિમગ્ગં આરોહતિ, અયં **વઙ્કો** નામ. ઇતિ ઇમં ચતુબ્બિધમ્પિ કિરિયં સન્ધાયેતં વુત્તં ‘‘**યાનિ ખો પનસ્સ તાનિ સાઠેય્યાનિ...પે॰... આવિકત્તા હોતી**’’તિ. ચતુત્થે નત્થિ વત્તબ્બં.

અસ્સાજાનીયસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫-૮. મલસુત્તાદિવણ્ણના

૧૫-૧૮. પઞ્ચમે (ધ॰ પ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨૪૧) યા કાચિ પરિયત્તિ વા સિપ્પં વા યસ્મા અસજ્ઝાયન્તસ્સ અનનુયુઞ્જન્તસ્સ વિનસ્સતિ, નિરન્તરં વા ન ઉપટ્ઠાતિ, તસ્મા "**અસજ્ઝાયમલા મન્તા**"તિ વુત્તં. યસ્મા પન ઘરાવાસં વસન્તસ્સ ઉટ્ઠાયુટ્ઠાય જિણ્ણપ્પટિસઙ્ખરણાદીનિ અકરોન્તસ્સ ઘરં નામ વિનસ્સતિ, તસ્મા "**અનુટ્ઠાનમલા ઘરા**"તિ વુત્તં. યસ્મા ગિહિસ્સ વા પબ્બજિતસ્સ વા કોસજ્જવસેન સરીરપ્પજગ્ગનં વા પરિક્ખારપ્પટિજગ્ગનં વા અકરોન્તસ્સ કાયો દુબ્બણ્ણો હોતિ, તસ્મા "**મલં વણ્ણસ્સ કોસજ્જ**"ન્તિ વુત્તં. યસ્મા પન ગાવો રક્ખન્તસ્સ પમાદવસેન નિદ્દાયન્તસ્સ વા કીળન્તસ્સ વા તા ગાવો અતિત્થપક્ખન્દનાદીહિ વા વાળમિગચોરાદિઉપદ્દવેન વા પરેસં સાલિક્ખેત્તાદીનિ ઓતરિત્વા ખાદનવસેન વા વિનાસમાપજ્જન્તિ, સયમ્પિ દણ્ડં વા પરિભાસં વા પાપુણાતિ, પબ્બજિતં વા પન છદ્વારાદીનિ અરક્ખન્તં પમાદવસેન કિલેસા ઓતરિત્વા સાસના ચાવેન્તિ, તસ્મા "**પમાદો રક્ખતો મલ**"ન્તિ વુત્તં. સો હિસ્સ વિનાસાવહેન મલટ્ઠાનિયત્તા **મલં**.

દુચ્ચરિતન્તિ અતિચારો. અતિચારિનિઞ્હિ ઇત્થિં સામિકોપિ ગેહા નીહરતિ, માતાપિતૂનં સન્તિકં ગતમ્પિ ''ત્વં કુલસ્સ અઙ્ગારભૂતા, અક્ખીહિપિ ન દટ્ઠબ્બા''તિ તં માતાપિતરોપિ નીહરન્તિ, સા અનાથા વિચરન્તી મહાદુક્ખં પાપુણાતિ. તેનસ્સા દુચ્ચરિતં "**મલ**"ન્તિ વુત્તં. **દદતો**તિ દાયકસ્સ. યસ્સ હિ ખેત્તકસનકાલે ''ઇમસ્મિં ખેત્તે સમ્પન્ને સલાકભત્તાદીનિ દસ્સામી''તિ ચિન્તેત્વાપિ નિપ્ફન્ને સસ્સે મચ્છેરં ઉપ્પજ્જિત્વા ચાગચિત્તં નિવારેતિ, સો મચ્છેરવસેન ચાગચિત્તે અવિરુહન્તે મનુસ્સસમ્પત્તિ, દિબ્બસમ્પત્તિ, નિબ્બાનસમ્પત્તીતિ તિસ્સો સમ્પત્તિયો ન લભતિ. તેન વુત્તં "**મચ્છેરં દદતો મલ**"ન્તિ. અઞ્ઞેસુપિ એવરૂપેસુ એસેવ નયો. **પાપકા ધમ્મા**તિ અકુસલા ધમ્મા. તે પન ઇધલોકે પરલોકે ચ મલમેવ. **તતો**તિ હેટ્ઠા વુત્તમલતો. **મલતર**ન્તિ અતિરેકમલં. છટ્ઠાદીનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

મલસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. પહારાદસુત્તવણ્ણના

૧૯. નવમે (ઉદા॰ અટ્ઠ॰ ૪૫; સારત્થ॰ ટી॰ ચૂળવગ્ગ ૩.૩૮૪) **અસુરા**તિ દેવા વિય ન સુરન્તિ ન કીળન્તિ ન વિરોચન્તીતિ અસુરા. સુરા નામ દેવા, તેસં પટિપક્ખાતિ વા **અસુરા**, વેપચિત્તિપહારાદાદયો . તેસં ભવનં સિનેરુસ્સ હેટ્ઠાભાગે. તે તત્થ પવિસન્તા નિક્ખમન્તા સિનેરુપાદે મણ્ડપાદીનિ નિમ્મિનિત્વા કીળન્તા અભિરમન્તિ. સા તત્થ તેસં અભિરતિ. ઇમે ગુણે દિસ્વાતિ આહ "**યે દિસ્વા દિસ્વા અસુરા મહાસમુદ્દે અભિરમન્તી**"તિ.

યસ્મા લોકિયા જમ્બુદીપો, હિમવા તત્થ પતિટ્ઠિતસમુદ્દદહપબ્બતા તપ્પભવા નદિયોતિ એતેસુ યં યં ન મનુસ્સગોચરં, તત્થ સયં સમ્મૂળ્હા અઞ્ઞેપિ સમ્મોહયન્તિ, તસ્મા તત્થ સમ્મોહવિધમનત્થં "**અયં તાવ જમ્બુદીપો**"તિઆદિ આરદ્ધં. દસસહસ્સયોજનપરિમાણો આયામતો વિત્થારતો ચાતિ અધિપ્પાયો. તેનાહ "**તત્થા**"તિઆદિ. **ઉદકેન અજ્ઝોત્થટો** તદુપભોગિસત્તાનં પુઞ્ઞક્ખયેન. સુન્દરદસ્સનં કૂટન્તિ **સુદસ્સનકૂટં**, યં લોકે "**હેમકૂટ**"ન્તિ વુચ્ચતિ. **મૂલગન્ધો** કાલાનુસારિયાદિ. **સારગન્ધો** ચન્દનાદિ. **ફેગ્ગુગન્ધો** સલલાદિ. **તચગન્ધો** લવઙ્ગાદિ. **પપટિકાગન્ધો** કપિત્થાદિ. **રસગન્ધો** સજ્જુલસાદિ. **પત્તગન્ધો** તમાલહિરિવેરાદિ. **પુપ્ફગન્ધો** નાગકુસુમાદિ. **ફલગન્ધો** જાતિફલાદિ. **ગન્ધગન્ધો** સબ્બેસં ગન્ધાનં ગન્ધો. ''સબ્બાનિ પુથુલતો પઞ્ઞાસ યોજનાનિ, આયામતો પન ઉબ્બેધતો વિય દ્વિયોજનસતાનેવા''તિ વદન્તિ.

મનોહરસિલાતલાનીતિ રતનમયત્તા મનુઞ્ઞસોપાનસિલાતલાનિ. **સુપટિયત્તાની**તિ તદુપભોગિસત્તાનં સાધારણકમ્મુનાવ સુટ્ઠુ પટિયત્તાનિ સુસણ્ઠિતાનિ હોન્તિ. મચ્છકચ્છપાદીનિ ઉદકં મલં કરોન્તિ, તદભાવતો

ફલિકસદિસનિમ્મલોદકાનિ. તિરિયતો દીઘં ઉગ્ગતકૂટન્તિ ''**તિરચ્છાનપબ્બત**''ન્તિ આહ. **પુરિમાનિ નામગોત્તાની**તિ એત્થ નદી નિન્નગાતિઆદિકં ગોત્તં, ગઙ્ગા યમુનાતિઆદિકં નામં.

સવમાનાતિ સન્દમાના. **પૂરત્ત**ન્તિ પુણ્ણભાવો. **મસારગલ્લં** ''ચિત્તફલિક''ન્તિપિ વદન્તિ. **મહતં ભૂતાન**ન્તિ મહન્તાનં સત્તાનં. **તિમી તિમિઙ્ગલા તિમિતિમિઙ્ગલા**તિ તિસ્સો મચ્છજાતિયો. તિમિં ગિલનસમત્થા તિમિઙ્ગલા. તિમિઞ્ચ તિમિઙ્ગલઞ્ચ ગિલનસમત્થા તિમિતિમિઙ્ગલાતિ વદન્તિ.

મમ સાવકાતિ સોતાપન્નાદિકે અરિયપુગ્ગલે સન્ધાય વદતિ. **ન સંવસતી**તિ ઉપોસથકમ્માદિવસેન સંવાસં ન કરોતિ. **ઉક્ખિપતી**તિ અપનેતિ. **વિમુત્તિરસો**તિ કિલેસેહિ વિમુચ્ચનરસો. સબ્બા હિ સાસનસમ્પત્તિ યાવદેવ અનુપાદાય આસવેહિ ચિત્તસ્સ વિમુત્તિઅત્થા.

રતનાનીતિ રતિજનનટ્ઠેન રતનાનિ. સતિપટ્ઠાનાદયો હિ ભાવિયમાના પુબ્બભાગેપિ અનપ્પકં પીતિપામોજ્જં નિબ્બત્તેન્તિ, પગેવ અપરભાગે. વુત્તઞ્હેતં –

''યતો યતો સમ્મસતિ, ખન્ધાનં ઉદયબ્બયં;
લભતી પીતિપામોજ્જં, અમતં તં વિજાનત''ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૩૭૪) –

લોકિયરતનનિબ્બત્તં પન પીતિપામોજ્જં ન તસ્સ કલભાગમ્પિ અગ્ઘતિ. અપિચ –

''ચિત્તીકતં મહગ્ઘઞ્ચ, અતુલં દુલ્લભદસ્સનં;
અનોમસત્તપરિભોગં, રતનન્તિ પવુચ્ચતિ''. (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૩; સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૫.૨૨૩; ખુ॰ પા॰ અટ્ઠ॰ ૬.૩; સુ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨૨૬; મહાનિ॰ અટ્ઠ॰ ૫૦);

યદિ ચ ચિત્તીકતાદિભાવેન રતનં નામ હોતિ, સતિપટ્ઠાનાદીનંયેવ ભૂતતો રતનભાવો. બોધિપક્ખિયધમ્માનઞ્હિ સો આનુભાવો, યં સાવકા સાવકપારમિઞાણં, પચ્ચેકબુદ્ધા પચ્ચેકબોધિઞાણં, સમ્માસમ્બુદ્ધા સમ્માસમ્બોધિં અધિગચ્છન્તિ આસન્નકારણત્તા. આસન્નકારણઞ્હિ દાનાદિઉપનિસ્સયોતિ એવં રતિજનનટ્ઠેન ચિત્તીકતાદિઅત્થેન ચ રતનભાવો બોધિપક્ખિયધમ્માનં સાતિસયો. તેન વુત્તં ''**તત્રિમાનિ રતનાનિ, સેય્યથિદં. ચત્તારો સતિપટ્ઠાના**''તિઆદિ.

તત્થ આરમ્મણે ઓક્કન્તિત્વા ઉપટ્ઠાનટ્ઠેન ઉપટ્ઠાનં, સતિયેવ ઉપટ્ઠાનન્તિ **સતિપટ્ઠાનં**. આરમ્મણસ્સ પન કાયાદિવસેન ચતુબ્બિધત્તા વુત્તં ''**ચત્તારો સતિપટ્ઠાના**''તિ. તથા હિ કાયવેદનાચિત્તધમ્મેસુ સુભસુખનિચ્ચઅત્તસઞ્ઞાનં પહાનતો અસુભદુક્ખાનિચ્ચાનત્તભાવગ્ગહણતો ચ નેસં કાયાનુપસ્સનાદિભાવો વિભત્તો.

સમ્મા પદહન્તિ એતેન, સયં વા સમ્મા પદહતિ, પસત્થં સુન્દરં વા પદહન્તીતિ **સમ્મપ્પધાનં**, પુગ્ગલસ્સ વા સમ્મદેવ પધાનભાવકરણતો **સમ્મપ્પધાનં** વીરિયસ્સેતં અધિવચનં. તમ્પિ અનુપ્પન્નુપ્પન્નાનં અકુસલાનં અનુપ્પાદનપ્પહાનવસેન અનુપ્પન્નુપ્પન્નાનં કુસલાનં ધમ્માનં ઉપ્પાદનટ્ઠાપનવસેન ચ ચતુકિચ્ચસાધકત્તા વુત્તં ''**ચત્તારો સમ્મપ્પધાના**''તિ.

ઇજ્ઝતીતિ ઇદ્ધિ, સમિજ્ઝતિ નિપ્ફજ્જતીતિ અત્થો. ઇજ્ઝન્તિ વા તાય સત્તા ઇદ્ધા વુદ્ધા ઉક્કંસગતા હોન્તીતિ ઇદ્ધિ. ઇતિ પઠમેન અત્થેન ઇદ્ધિ એવ પાદોતિ **ઇદ્ધિપાદો**, ઇદ્ધિકોટ્ઠાસોતિ અત્થો. દુતિયેન અત્થેન ઇદ્ધિયા પાદો પતિટ્ઠા અધિગમુપાયોતિ **ઇદ્ધિપાદો**. તેન હિ ઉપરૂપરિવિસેસસઙ્ખાતં ઇદ્ધિં પજ્જન્તિ પાપુણન્તિ. સ્વાયં ઇદ્ધિપાદો યસ્મા છન્દાદિકે ચત્તારો અધિપતિધમ્મે ધુરે જેટ્ઠકે કત્વા નિબ્બત્તીયતિ, તસ્મા વુત્તં “**ચત્તારો ઇદ્ધિપાદા**”તિ.

પઞ્ચિન્દ્રિયાનીતિ સદ્ધાદીનિ પઞ્ચ ઇન્દ્રિયાનિ. તત્થ અસ્સદ્ધિયં અભિભવિત્વા અધિમોક્ખલક્ખણે ઇન્દટ્ઠં કારેતીતિ **સદ્ધિન્દ્રિયં**. કોસજ્જં અભિભવિત્વા પગ્ગહલક્ખણે, પમાદં અભિભવિત્વા ઉપટ્ઠાનલક્ખણે, વિક્ખેપં અભિભવિત્વા અવિક્ખેપલક્ખણે, અઞ્ઞાણં અભિભવિત્વા દસ્સનલક્ખણે ઇન્દટ્ઠં કારેતીતિ **પઞ્ઞિન્દ્રિયં**.

તાનિયેવ અસ્સદ્ધિયાદીહિ અનભિભવનીયતો અકમ્પિયટ્ઠેન સમ્પયુત્તધમ્મેસુ થિરભાવેન ચ **બલાનિ** વેદિતબ્બાનિ.

સત્ત બોજ્ઝઙ્ગાતિ બોધિયા, બોધિસ્સ વા અઙ્ગાતિ **બોજ્ઝઙ્ગા**. યા હિ એસા ધમ્મસામગ્ગી યાય લોકુત્તરમગ્ગક્ખણે ઉપ્પજ્જમાનાય લીનુદ્ધચ્ચપતિટ્ઠાનાયૂહનકામસુખત્તકિલમથાનુયોગઉચ્છેદસસ્સતાભિનિવેસાદીનં અનેકેસં ઉપદ્દવાનં પટિપક્ખભૂતાય સતિધમ્મવિચયવીરિયપીતિપસ્સદ્ધિસમાધિઉપેક્ખાસઙ્ખાતાય ધમ્મસામગ્ગિયા અરિયસાવકો બુજ્ઝતિ, કિલેસનિદ્દાય વુટ્ઠહતિ, ચત્તારિ અરિયસચ્ચાનિ પટિવિજ્ઝતિ, નિબ્બાનમેવ વા સચ્છિકરોતીતિ “**બોધી**”તિ વુચ્ચતિ. તસ્સા ધમ્મસામગ્ગિસઙ્ખાતાય બોધિયા અઙ્ગાતિપિ **બોજ્ઝઙ્ગા** ઝાનઙ્ગમગ્ગઙ્ગાદયો વિય. યોપેસ વુત્તપ્પકારાય ધમ્મસામગ્ગિયા બુજ્ઝતીતિ કત્વા અરિયસાવકો “**બોધી**”તિ વુચ્ચતિ. તસ્સ બોધિસ્સ અઙ્ગાતિપિ **બોજ્ઝઙ્ગા** સેનઙ્ગરથઙ્ગાદયો વિય. તેનાહુ પોરાણા ‘‘બુજ્ઝનકસ્સ પુગ્ગલસ્સ અઙ્ગાતિ બોજ્ઝઙ્ગા’’તિ (વિભ૰ અટ્ઠ૰ ૪૬૬; સં૰ નિ૰ અટ્ઠ૰ ૩.૫.૧૮૨; પટિ૰ મ૰ અટ્ઠ૰ ૨.૨.૧૭). ‘‘બોધાય સંવત્તન્તીતિ બોજ્ઝઙ્ગા’’તિઆદિના (પટિ૰ મ૰ ૨.૧૭) નયેનપિ બોજ્ઝઙ્ગત્થો વેદિતબ્બો.

અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગોતિ તંતંમગ્ગવજ્ઝેહિ કિલેસેહિ આરકત્તા, અરિયભાવકરત્તા, અરિયફલપ્પટિલાભકરત્તા ચ અરિયો. સમ્માદિટ્ઠિઆદીનિ અટ્ઠઙ્ગાનિ અસ્સ અત્થિ, અટ્ઠ અઙ્ગાનિયેવ વા અટ્ઠઙ્ગિકો. મારેન્તો કિલેસે ગચ્છતિ નિબ્બાનત્થિકેહિ વા મગ્ગીયતિ, સયં વા નિબ્બાનં મગ્ગતીતિ મગ્ગોતિ એવમેતેસં સતિપટ્ઠાનાદીનં અત્થવિભાગો વેદિતબ્બો.

સોતાપન્નોતિ મગ્ગસઙ્ખાતં સોતં આપજ્જિત્વા પાપુણિત્વા ઠિતો, સોતાપત્તિફલટ્ઠોતિ અત્થો. **સોતાપત્તિફલસચ્છિકિરિયાય પટિપન્નો**તિ સોતાપત્તિફલસ્સ અત્તપચ્ચક્ખકરણાય પટિપજ્જમાનો પઠમમગ્ગટ્ઠો, યો અટ્ઠમકોતિપિ વુચ્ચતિ. **સકદાગામી**તિ સકિદેવ ઇમં લોકં પટિસન્ધિગ્ગહણવસેન આગમનસીલો દુતિયફલટ્ઠો. **અનાગામી**તિ પટિસન્ધિગ્ગહણવસેન કામલોકં અનાગમનસીલો તતિયફલટ્ઠો. યો પન સદ્ધાનુસારી ધમ્માનુસારી એકબીજીતિએવમાદિકો અરિયપુગ્ગલવિભાગો, સો એતેસંયેવ પભેદોતિ. સેસં વુત્તનયસદિસમેવ.

પહારાદસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. ઉપોસથસુત્તવણ્ણના

૨૦. દસમે **તદહુપોસથે**તિ (ઉદા॰ અટ્ઠ॰ ૪૫; સારત્થ॰ ટી॰ ચૂળવગ્ગ ૩.૩૮૩) તસ્મિં ઉપોસથદિવસભૂતે અહનિ. **ઉપોસથકરણત્થાયા**તિ ઓવાદપાતિમોક્ખં ઉદ્દિસિતું. **ઉદ્ધસ્તં અરુણ**ન્તિ અરુણુગ્ગમનં. **ઉદ્દિસતુ, ભન્તે, ભગવા ભિક્ખૂનં પાતિમોક્ખ**ન્તિ થેરો ભગવન્તં પાતિમોક્ખુદ્દેસં યાચિ. તસ્મિં કાલે ''ન, ભિક્ખવે, અનુપોસથે ઉપોસથો કાતબ્બો''તિ (મહાવ॰ ૧૩૬) સિક્ખાપદસ્સ અપઞ્ઞત્તત્તા. કસ્મા પન ભગવા તિયામરત્તિં વીતિનામેસિ ? તતો પટ્ઠાય ઓવાદપાતિમોક્ખં અનુદ્દિસિતુકામો તસ્સ વત્થું પાકટં કાતું. **અદ્દસા**તિ કથં અદ્દસ? અત્તનો ચેતોપરિયઞાણેન તસ્સં પરિસતિ ભિક્ખૂનં ચિત્તાનિ પરિજાનન્તો તસ્સ દુસ્સીલસ્સ ચિત્તં પસ્સિ. યસ્મા પન ચિત્તે દિટ્ઠે તંસમઙ્ગીપુગ્ગલો દિટ્ઠો નામ હોતિ, તસ્મા ''**અદ્દસા ખો આયસ્મા મહામોગ્ગલ્લાનો તં પુગ્ગલં દુસ્સીલ**''ન્તિઆદિ વુત્તં. યથેવ હિ અનાગતે સત્તસુ દિવસેસુ પવત્તં પરેસં ચિત્તં ચેતોપરિયઞાણલાભી જાનાતિ, એવં અતીતેપીતિ. **મજ્ઝે ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ નિસિન્ન**ન્તિ સઙ્ઘપરિયાપન્નો વિય ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ અન્તો નિસિન્નં. **દિટ્ઠોસી**તિ અયં ન પકતત્તોતિ ભગવતા દિટ્ઠો અસિ. યસ્મા ચ એવં દિટ્ઠો, તસ્મા નત્થિ તે તવ ભિક્ખૂહિ સદ્ધિં એકકમ્માદિસંવાસો. યસ્મા પન સો સંવાસો તવ નત્થિ, તસ્મા ઉટ્ઠેહિ, આવુસોતિ એવમેત્થ પદયોજના વેદિતબ્બા.

તતિયમ્પિ ખો સો પુગ્ગલો તુણ્હી અહોસીતિ અનેકવારં વત્વાપિ ''થેરો સયમેવ નિબ્બિન્નો ઓરમિસ્સતી''તિ વા, ''ઇદાનિ ઇમેસં પટિપત્તિં જાનિસ્સામી''તિ વા અધિપ્પાયેન તુણ્હી અહોસિ. **બાહાયં ગહેત્વા**તિ ''ભગવતા મયા ચ યાથાવતો દિટ્ઠો, યાવતતિયં 'ઉટ્ઠેહિ, આવુસો'તિ ચ વુત્તો ન વુટ્ઠાતિ, ઇદાનિસ્સ નિક્કડ્ઢનકાલો, મા સઙ્ઘસ્સ ઉપોસથન્તરાયો અહોસી''તિ તં બાહાયં અગ્ગહેસિ, તથા ગહેત્વા. **બહિ દ્વારકોટ્ઠકા નિક્ખામેત્વા**તિ દ્વારકોટ્ઠકા દ્વારસાલાતો નિક્ખામેત્વા. **બહી**તિ પન નિક્ખામિતટ્ઠાનદસ્સનં. અથ વા **બહિદ્વારકોટ્ઠકા**તિ બહિદ્વારકોટ્ઠકતોપિ નિક્ખામેત્વા, ન અન્તોદ્વારકોટ્ઠકતો એવ. ઉભયત્થાપિ વિહારતો બહિકત્વાતિ અત્થો. **સૂચિઘટિકં દત્વા**તિ અગ્ગળસૂચિઞ્ચ ઉપરિઘટિકઞ્ચ આદહિત્વા, સુટ્ઠુતરં કવાટં થકેત્વાતિ અત્થો. **યાવ બાહાગહણાપિ નામા**તિ ઇમિના ''અપરિસુદ્ધા, આનન્દ, પરિસા''તિ વચનં સુત્વા એવ હિ તેન પક્કમિતબ્બં સિયા, એવં અપક્કમિત્વા યાવ બાહાગહણાપિ નામ સો મોઘપુરિસો આગમેસ્સતિ, અચ્છરિયમિદન્તિ દસ્સેતિ. ઇદઞ્ચ ગરહનચ્છરિયમેવાતિ વેદિતબ્બં.

અથ ભગવા ચિન્તેસિ – ''ઇદાનિ ભિક્ખુસઙ્ઘે અબ્બુદો જાતો, અપરિસુદ્ધા પુગ્ગલા ઉપોસથં આગચ્છન્તિ, ન ચ તથાગતા અપરિસુદ્ધાય પરિસાય ઉપોસથં કરોન્તિ, પાતિમોક્ખં ઉદ્દિસન્તિ. અનુદ્દિસન્તે ચ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ઉપોસથો પચ્છિજ્જતિ. યંનૂનાહં ઇતો પટ્ઠાય ભિક્ખૂનંયેવ પાતિમોક્ખુદ્દેસં અનુજાનેય્ય''ન્તિ. એવં પન ચિન્તેત્વા ભિક્ખૂનંયેવ પાતિમોક્ખુદ્દેસં અનુજાનિ. તેન વુત્તં ''**અથ ખો ભગવા...પે॰... પાતિમોક્ખં ઉદ્દિસેય્યાથા**''તિ. તત્થ **ન દાનાહ**ન્તિ ઇદાનિ અહં ઉપોસથં ન કરિસ્સામિ, પાતિમોક્ખં ન ઉદ્દિસિસ્સામીતિ પચ્ચેકં **ન**-કારેન સમ્બન્ધો. દુવિધઞ્હિ પાતિમોક્ખં – આણાપાતિમોક્ખં, ઓવાદપાતિમોક્ખન્તિ . તેસુ ''સુણાતુ મે, ભન્તે''તિઆદિકં (મહાવ॰ ૧૩૪) આણાપાતિમોક્ખં. તં સાવકાવ ઉદ્દિસન્તિ, ન બુદ્ધા, યં અન્વદ્ધમાસં ઉદ્દિસીયતિ. ''ખન્તી પરમં...પે॰... સબ્બપાપસ્સ અકરણં...પે॰... અનુપવાદો અનુપઘાતો...પે॰... એતં બુદ્ધાન સાસન''ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૯૦; ધ॰ પ॰ ૧૮૩-૧૮૫; ઉદા॰ ૩૬; નેત્તિ॰ ૩૦) ઇમા પન તિસ્સો ગાથા ઓવાદપાતિમોક્ખં નામ. તં બુદ્ધાવ ઉદ્દિસન્તિ, ન સાવકા, છન્નમ્પિ વસ્સાનં અચ્ચયેન ઉદ્દિસન્તિ. દીઘાયુકબુદ્ધાનઞ્હિ ધરમાનકાલે અયમેવ પાતિમોક્ખુદ્દેસો, અપ્પાયુકબુદ્ધાનં પન પઠમબોધિયંયેવ. તતો પરં ઇતરો. તઞ્ચ ખો ભિક્ખૂયેવ ઉદ્દિસન્તિ, ન બુદ્ધા, તસ્મા અમ્હાકમ્પિ ભગવા વીસતિવસ્સમત્તં ઇમં ઓવાદપાતિમોક્ખં ઉદ્દિસિત્વા ઇમં અન્તરાયં દિસ્વા તતો પરં ન ઉદ્દિસિ.

અટ્ઠાનન્તિ અકારણં. **અનવકાસો**તિ તસ્સેવ વેવચનં. કારણઞ્હિ યથા તિટ્ઠતિ એત્થ ફલં તદાયત્તવુત્તિતાયાતિ ‘‘ઠાન’’ન્તિ વુચ્ચતિ, એવં ‘‘અવકાસો’’તિપિ વુચ્ચતિ. **યન્તિ** કિરિયાપરામસનં.

અટ્ઠિમે, ભિક્ખવે, મહાસમુદ્દેતિ કો અનુસન્ધિ? ય્વાયં અપરિસુદ્ધાય પરિસાય પાતિમોક્ખસ્સ અનુદ્દેસો વુત્તો, સો ઇમસ્મિં ધમ્મવિનયે અચ્છરિયો અબ્ભુતો ધમ્મોતિ તં અપરેહિપિ સત્તહિ અચ્છરિયબ્ભુતધમ્મેહિ સદ્ધિં વિભજિત્વા દસ્સેતુકામો પઠમં તાવ તેસં ઉપમાભાવેન મહાસમુદ્દે અટ્ઠ અચ્છરિયબ્ભુતધમ્મે દસ્સેન્તો સત્થા ‘‘અટ્ઠિમે, ભિક્ખવે, મહાસમુદ્દે’’તિઆદિમાહ.

ઉપોસથસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

મહાવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. ગહપતિવગ્ગો

૧-૭. પઠમઉગ્ગસુત્તાદિવણ્ણના

૨૧-૨૭. તતિયસ્સ પઠમદુતિયેસુ નત્થિ વત્તબ્બં. તતિયે ''હત્થગો''તિ વત્તબ્બે "**હત્થકો**"તિ વુત્તં. સો હિ રાજપુરિસાનં હત્થતો યક્ખસ્સ હત્થં, યક્ખસ્સ હત્થતો ભગવતો હત્થં , ભગવતો હત્થતો પુન રાજપુરિસાનં હત્થં ગતત્તા નામતો **હત્થકો આળવકો**તિ જાતો. તેનાહ "**આળવકયક્ખસ્સ હત્થતો હત્થેહિ સમ્પટિચ્છિતત્તા હત્થકોતિ લદ્ધનામો રાજકુમારો**"તિ. ચતુત્થાદીનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

પઠમઉગ્ગાસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. દુતિયબલસુત્તવણ્ણના

૨૮. અટ્ઠમે ખીણાસવસ્સ સબ્બેસં સઙ્ખારાનં અનિચ્ચતા અસમ્મોહવસેન કિચ્ચતો મગ્ગપઞ્ઞાય સુપ્પટિવિદ્ધા, વિપસ્સનાય આરમ્મણકરણવસેનપીતિ દસ્સેન્તો આહ "**સહવિપસ્સનાય મગ્ગપઞ્ઞાયા**"તિ. **ઇમે કામા**તિ દ્વેપિ કામે વદતિ. કિલેસવસેન ઉપ્પજ્જમાનો હિ પરિળાહો વત્થુકામસન્નિસ્સયો વત્થુકામવિસયો વાતિ દ્વેપિ સપરિળાહટ્ઠેન અઙ્ગારકાસુ વિયાતિ "**અઙ્ગારકાસૂપમા**"તિ વુત્તા. અન્તો વુચ્ચતિ લામકટ્ઠેન તણ્હા, બ્યન્તં વિગતન્તં ભૂતન્તિ **બ્યન્તિભૂત**ન્તિ આહ "**વિગતન્તભૂત**"ન્તિ, નિત્તણ્હન્તિ અત્થો.

દુતિયબલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. અક્ખણસુત્તવણ્ણના

૨૯. નવમે યસ્મા મહિદ્ધિકપેતા દેવાસુરાનં આવાહં ગચ્છન્તિ, વિવાહં ન ગચ્છન્તિ, તસ્મા પેત્તિવિસયેનેવ અસુરકાયો ગહિતોતિ વેદિતબ્બો. પેતાસુરા પન પેતા એવાતિ તેસં પેતેહિ સઙ્ગહો અવુત્તસિદ્ધોવ.

અક્ખણસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. અનુરુદ્ધમહાવિતક્કસુત્તવણ્ણના

૩૦. દસમે **અપ્પિચ્છસ્સા**તિ ન ઇચ્છસ્સ. અભાવત્થો હેત્થ **અપ્પ**સદ્દો ''અપ્પડંસમકસવાતાતપા''તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૧૦.૧૧) વિય. પચ્ચયેસુ અપ્પિચ્છો **પચ્ચયપ્પિચ્છો**, ચીવરાદિપચ્ચયેસુ ઇચ્છારહિતો. **અધિગમપ્પિચ્છો**તિ ઝાનાદિઅધિગમવિભાવને ઇચ્છારહિતો . **પરિયત્તિઅપ્પિચ્છો**તિ પરિયત્તિયં બાહુસચ્ચવિભાવને ઇચ્છારહિતો. **ધુતઙ્ગપ્પિચ્છો**તિ ધુતઙ્ગેસુ અપ્પિચ્છો ધુતઙ્ગભાવવિભાવને ઇચ્છારહિતો. **સન્તગુણનિગુહનેના**તિ અત્તનિ સંવિજ્જમાનાનં ઝાનાદિગુણાનઞ્ચેવ બાહુસચ્ચગુણસ્સ ધુતઙ્ગગુણસ્સ ચ નિગુહનેન છાદનેન. **સમ્પજ્જતી**તિ નિપ્ફજ્જતિ સિજ્ઝતિ. **નો મહિચ્છસ્સા**તિ મહતિયા ઇચ્છાય સમન્નાગતસ્સ નો સમ્પજ્જતિ અનુધમ્મસ્સપિ અનિપ્ફજ્જનતો. **પવિવિત્તસ્સા**તિ પકારેહિ વિવિત્તસ્સ. તેનાહ "**કાયચિત્તઉપધિવિવેકેહિ વિવિત્તસ્સા**"તિ. **આરમ્ભવત્થુવસેના**તિ ભાવનાભિયોગવસેન એકીભાવોવ કાયવિવેકોતિ અધિપ્પેતો, ન ગણસઙ્ગણિકાભાવમત્તન્તિ દસ્સેતિ. **કમ્મ**ન્તિ યોગકમ્મં.

સત્તેહિ કિલેસેહિ ચ સઙ્ગણનં સમોધાનં સઙ્ગણિકા, સા આરમિતબ્બટ્ઠેન આરામો એતસ્સાતિ **સઙ્ગણિકારામો**, તસ્સ. તેનાહ "**ગણસઙ્ગણિકાય ચેવા**"તિઆદિ. **આરદ્ધવીરિયસ્સા**તિ પગ્ગહિતવીરિયસ્સ. તઞ્ચ ખો ઉપધિવિવેકે નિન્નતાવસેન "અયં ધમ્મો"તિ વચનતો. એસ નયો ઇતરેસુપિ. વિવટ્ટનિસ્સિતંયેવ હિ સમાધાનં ઇધાધિપ્પેતં, તથા પઞ્ઞાપિ. કમ્મસ્સ-કતપઞ્ઞાય હિ ઠિતો કમ્મવસેન ભવેસુ નાનપ્પકારો અનત્થોતિ જાનન્તો કમ્મક્ખયકરં ઞાણં અભિપત્થેતિ, તદત્થઞ્ચ ઉસ્સાહં કરોતિ. માનાદયો સત્તસન્તાનં સંસારે પપઞ્ચેન્તિ વિત્થારેન્તીતિ **પપઞ્ચા**તિ આહ "**તણ્હામાનદિટ્ઠિપપઞ્ચરહિતત્તા**"તિઆદિ. સેસમેત્થ સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

અનુરુદ્ધમહાવિતક્કસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ગહપતિવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. દાનવગ્ગો

૧-૪. પઠમદાનસુત્તાદિવણ્ણના

૩૧-૩૪. ચતુત્થસ્સ પઠમે **આસજ્જા**તિ યસ્સ દેતિ, તસ્સ આગમનહેતુ તેન સમાગમનિમિત્તં. **ભયા**તિ ભયહેતુ. નનુ ભયં નામ લદ્ધકામતારાગાદયો વિય ચેતનાય અવિસુદ્ધિકરં, તં કસ્મા ઇધ ગહિતન્તિ? નયિદં તાદિસં વોહારભયાદિં સન્ધાય વુત્તન્તિ દસ્સેતું "**અયં અદાયકો અકારકો**"તિઆદિ વુત્તં. **અદાસિ મે**તિ યં પુબ્બે કતં ઉપકારં ચિન્તેત્વા દીયતિ, તં સન્ધાય વુત્તં. **દસ્સતિ મે**તિ પચ્ચુપકારાસીસાય યં દીયતિ, તં સન્ધાય વદતિ. **સાહુ દાન**ન્તિ દાનં નામેતં પણ્ડિતપઞ્ઞત્તન્તિ સાધુસમાચારે ઠત્વા દેતિ. **અલઙ્કારત્થ**ન્તિ ઉપસોભનત્થં. દાનઞ્હિ દત્વા તં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સ પામોજ્જપીતિસોમનસ્સાદયો ઉપ્પજ્જન્તિ, લોભદોસઇસ્સામચ્છેરાદયોપિ વિદૂરી ભવન્તિ. ઇદાનિ દાનં અનુકૂલધમ્મપરિબ્રૂહનેન પચ્ચનીકધમ્મવિદૂરીકરણેન ચ ભાવનાચિત્તસ્સ ઉપસોભનાય ચ પરિક્ખારાય ચ હોતીતિ "**અલઙ્કારત્થઞ્ચેવ પરિક્ખારત્થઞ્ચ દેતી**"તિ વુત્તં. તેનાહ "**દાનઞ્હિ ચિત્તં મુદું કરોતી**"તિઆદિ. **મુદુચિત્તો હોતિ** લદ્ધા દાયકે ''ઇમિના મય્હં સઙ્ગહો કતો''તિ, દાતાપિ લદ્ધરિ. તેન વુત્તં "**ઉભિન્નમ્પિ ચિત્તં મુદું કરોતી**"તિ.

અદન્તદમનન્તિ અદન્તા અનસ્સવાપિસ્સ દાનેન દન્તા અસ્સવા હોન્તિ, વસે વત્તન્તિ. **અદાનં દન્તદૂસક**ન્તિ અદાનં પુબ્બે દન્તાનં અસ્સવાનમ્પિ વિઘાતુપ્પાદનેન ચિત્તં દૂસેતિ. **ઉન્નમન્તિ** દાયકા પિયંવદા ચ પરેસં ગરુચિત્તીકારટ્ઠાનતાય. **નમન્તિ**પટિગ્ગાહકા દાનેન પિયવાચાય ચ લદ્ધસઙ્ગહાસઙ્ગાહકાનં.

ચિત્તાલઙ્કારદાનમેવ ઉત્તમં અનુપક્કિલિટ્ઠતાય સુપરિસુદ્ધતાય ગુણવિસેસપચ્ચયતાય ચ. દુતિયાદીનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

પઠમદાનસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. દાનૂપપત્તિસુત્તવણ્ણના

૩૫. પઞ્ચમે **દાનપચ્ચયા**તિ દાનકારણા, દાનમયપુઞ્ઞસ્સ કતત્તા ઉપચિતત્તાતિ અત્થો. **ઉપપત્તિયો**તિ મનુસ્સેસુ દેવેસુ ચ નિબ્બત્તિયો. **ઠપેતી**તિ એકવારમેવ અનુપ્પજ્જિત્વા યથા ઉપરિ તેનેવાકારેન પવત્તતિ, એવં ઠપેતિ. તદેવ ચસ્સ અધિટ્ઠાનન્તિ આહ "**તસ્સેવ વેવચન**"ન્તિ. **વડ્ઢેતી**તિ બ્રૂહેતિ ન હાપેતિ. **વિમુત્ત**ન્તિ અધિમુત્તં, નિન્નં પોણં પબ્ભારન્તિ અત્થો. **વિમુત્ત**ન્તિ વા વિસ્સટ્ઠં. નિપ્પરિયાયતો **ઉત્તરિ** નામ પણીતં મજ્ઝેપિ હીનમજ્ઝિમવિભાગસ્સ લબ્ભનતોતિ વુત્તં "**ઉત્તરિ અભાવિતન્તિ તતો ઉપરિમગ્ગફલત્થાય અભાવિત**"ન્તિ. **સંવત્તતિ** તથાપણિહિતં દાનમયં ચિત્તં. યં પન પાળિયં "**તઞ્ચ ખો**"તિઆદિ વુત્તં, તં તત્રુપપત્તિયા વિબન્ધકરદુસ્સીલ્યાભાવદસ્સનપરં દટ્ઠબ્બં, ન દાનમયસ્સ પુઞ્ઞસ્સ કેવલસ્સ તંસંવત્તનતાદસ્સનપરન્તિ દટ્ઠબ્બં. **સમુચ્છિન્નરાગસ્સા**તિ સમુચ્છિન્નકામરાગસ્સ. તસ્સ હિ સિયા બ્રહ્મલોકે ઉપપત્તિ, ન સમુચ્છિન્નભવરાગસ્સ. વીતરાગગ્ગહણેન ચેત્થ કામેસુ વીતરાગતા અધિપ્પેતા, યાય બ્રહ્મલોકૂપપત્તિ સિયા. તેનાહ "**દાનમત્તેનેવા**"તિઆદિ. યદિ એવં દાનં તત્થ કિમત્થિયન્તિ આહ "**દાનં પના**"તિઆદિ. **દાનેન મુદુચિત્તો**તિ બદ્ધાઘાતે વેરિપુગ્ગલેપિ અત્તનો દાનસમ્પટિચ્છનેન મુદુભૂતચિત્તો.

દાનૂપપત્તિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. પુઞ્ઞકિરિયવત્થુસુત્તવણ્ણના

૩૬. છટ્ઠે પુજ્જભવફલં નિબ્બત્તેન્તિ, અત્તનો સન્તાનં પુનન્તીતિ વા પુઞ્ઞાનિ ચ તાનિ હેતુપચ્ચયેહિ કત્તબ્બતો કિરિયા ચાતિ પુઞ્ઞકિરિયા, તાયેવ ચ તેસં તેસં પિયમનાપતાદિઆનિસંસાનં વત્થુભાવતો **પુઞ્ઞકિરિયવત્થૂનિ**.

અનુચ્છિન્નભવમૂલસ્સ અનુગ્ગહવસેન, પૂજાવસેન વા અત્તનો દેય્યધમ્મસ્સ પરસ્સ પરિચ્ચાગચેતના દીયતિ એતેનાતિ દાનં, દાનમેવ **દાનમયં**. પદપૂરણમત્તં મય-સદ્દો. ચીવરાદીસુ ચતૂસુ પચ્ચયેસુ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૩૦૫), અન્નાદીસુ વા દસસુ દાનવત્થૂસુ, રૂપાદીસુ વા છસુ આરમ્મણેસુ તં તં દેન્તસ્સ તેસં ઉપ્પાદનતો પટ્ઠાય પુબ્બભાગે પરિચ્ચાગકાલે પચ્છા સોમનસ્સચિત્તેન અનુસ્સરણે ચાતિ તીસુ કાલેસુ પવત્તચેતના **દાનમયં પુઞ્ઞકિરિયવત્થુ** નામ.

નિચ્ચસીલઉપોસથસીલાદિવસેન પઞ્ચ અટ્ઠ દસ વા સીલાનિ સમાદિયન્તસ્સ ''સીલપૂરણત્થં પબ્બજિસ્સામી''તિ વિહારં ગચ્છન્તસ્સ પબ્બજન્તસ્સ, મનોરથં મત્થકં પાપેત્વા ''પબ્બજિતો વતમ્હિ સાધુ સુટ્ઠૂ''તિ આવજ્જેન્તસ્સ, સદ્ધાય પાતિમોક્ખં પરિપૂરેન્તસ્સ, પઞ્ઞાય ચીવરાદિકે પચ્ચયે પચ્ચવેક્ખન્તસ્સ, સતિયા આપાથગતેસુ રૂપાદીસુ ચક્ખુદ્વારાદીનિ સંવરન્તસ્સ, વીરિયેન આજીવં સોધેન્તસ્સ ચ પવત્તચેતના સીલતિ, સીલેતીતિ વા **સીલમયં પુઞ્ઞકિરિયવત્થુ** નામ.

પટિસમ્ભિદાયં (પટિ॰ મ॰ ૧.૪૮) વુત્તેન વિપસ્સનામગ્ગેન ચક્ખું અનિચ્ચતો દુક્ખતો અનત્તતો વિપસ્સન્તસ્સ, સોતં...પે॰... ઘાનં...પે॰... જિવ્હં...પે॰... કાયં...પે॰... રૂપે...પે॰... ધમ્મે...પે॰... ચક્ખુવિઞ્ઞાણં...પે॰... મનોવિઞ્ઞાણં...પે॰... ચક્ખુસમ્ફસ્સં ...પે॰... મનોસમ્ફસ્સં...પે॰... ચક્ખુસમ્ફસ્સજં વેદનં...પે॰... મનોસમ્ફસ્સજં વેદનં...પે॰... જરામરણં અનિચ્ચતો દુક્ખતો અનત્તતો વિપસ્સન્તસ્સ યા ચેતના, યા ચ પથવીકસિણાદીસુ સબ્બાસુ અટ્ઠત્તિંસાય આરમ્મણેસુ પવત્તા ઝાનચેતના, યા ચ અનવજ્જેસુ કમ્માયતનસિપ્પાયતનવિજ્જાટ્ઠાનેસુ પરિચયમનસિકારાદિવસેન પવત્તા ચેતના, સબ્બા સા ભાવેતિ એતાયાતિ ભાવનામયં વુત્તનયેન પુઞ્ઞકિરિયવત્થુ ચાતિ **ભાવનામયં પુઞ્ઞકિરિયવત્થુ**.

એકમેકઞ્ચેત્થ યથારહં પુબ્બભાગતો પટ્ઠાય કરોન્તસ્સ કાયકમ્મં હોતિ. તદત્થં વાચં નિચ્છારેન્તસ્સ વચીકમ્મં. કાયઙ્ગં વાચઙ્ગઞ્ચ અચોપેત્વા મનસા ચિન્તયન્તસ્સ મનોકમ્મં. અન્નાદીનિ દેન્તસ્સ ચાપિ ''અન્નદાનાદીનિ દેમી''તિ વા, દાનપારમિં આવજ્જેત્વા વા દાનકાલે દાનમયં પુઞ્ઞકિરિયવત્થુ હોતિ. યથા હિ કેવલં ''અન્નદાનાદીનિ દેમી''તિ દાનકાલે દાનમયં પુઞ્ઞકિરિયવત્થુ હોતિ, એવં ''ઇદં દાનમયં સમ્માસમ્બોધિયા પચ્ચયો હોતૂ''તિ દાનપારમિં આવજ્જેત્વા દાનકાલેપિ દાનસીસેનેવ પવત્તિતત્તા. વત્તસીસે ઠત્વા દદન્તો ''એતં દાનં નામ મય્હં કુલવંસહેતુ પવેણિચારિત્ત''ન્તિ ચારિત્તસીસેન વા દેન્તો ચારિત્તસીલત્તા સીલમયં. ખયતો વયતો સમ્મસનં પટ્ઠપેત્વા દદતો ભાવનામયં પુઞ્ઞકિરિયવત્થુ હોતિ. યથા હિ દેય્યધમ્મપરિચ્ચાગવસેન વત્તમાનાપિ દાનચેતના વત્તસીસે ઠત્વા દદતો સીલમયં પુઞ્ઞકિરિયવત્થુ હોતિ પુબ્બાભિસઙ્ખારસ્સ અપરભાગે ચેતનાય ચ તથાપવત્તત્તા.

પુઞ્ઞકિરિયવત્થુસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭-૮. સપ્પુરિસદાનસુત્તાદિવણ્ણના

૩૭-૩૮. સત્તમે **વિચેય્ય દેતી**તિ એત્થ દ્વે વિચિનનાનિ દક્ખિણેય્યવિચિનનં, દક્ખિણાવિચિનનઞ્ચ. તેસુ વિપન્નસીલે ઇતો બહિદ્ધા પઞ્ચનવુતિ પાસણ્ડભેદે ચ દક્ખિણેય્યે પહાય સીલાદિગુણસમ્પન્નાનં સાસને પબ્બજિતાનં દાનં **દક્ખિણેય્યવિચિનનં** નામ. લામકલામકે પચ્ચયે અપનેત્વા પણીતપણીતે વિચિનિત્વા તેસં દાનં **દક્ખિણાવિચિનનં** નામ. તેનાહ ''**ઇમસ્સ દિન્નં મહપ્ફલં ભવિસ્સતી**''તિઆદિ. અટ્ઠમે નત્થિ વત્તબ્બં.

સપ્પુરિસદાનસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯-૧૦. અભિસન્દસુત્તાદિવણ્ણના

૩૯-૪૦. નવમે **પુઞ્ઞાભિસન્દા**તિ પુઞ્ઞનદિયો. **કુસલાભિસન્દા**તિ કુસલાનં પવાહા. **સુખસ્સાહારા**તિ સુખપચ્ચયા. અગ્ગાનીતિ ઞાતત્તા **અગ્ગઞ્ઞાનિ**. ચિરરત્તં ઞાતત્તા **રત્તઞ્ઞાનિ**. અરિયાનં સાધૂનં વંસાનીતિ ઞાતત્તા **વંસઞ્ઞાનિ**. પોરાણાનં આદિપુરિસાનં એતાનીતિ **પોરાણાનિ**. સબ્બસો કેનચિપિ પકારેન સાધૂહિ ન કિણ્ણાનિ ન ખિત્તાનિ છડ્ડિતાનીતિ **અસંકિણ્ણાનિ**. અયઞ્ચ નયો નેસં યથા અતીતે, એવં એતરહિ અનાગતે ચાતિ આહ ''**અસંકિણ્ણપુબ્બાનિ ન સંકિયન્તિ ન સંકિયિસ્સન્તી**''તિ. તતો એવ **અપ્પટિકુટ્ઠાનિ**. ન હિ કદાચિ વિઞ્ઞૂ સમણબ્રાહ્મણા હિંસાદિપાપધમ્મં અનુજાનન્તિ. **અપરિમાણાનં સત્તાનં અભયં દેતી**તિ સબ્બેસુ ભૂતેસુ નિહિતદણ્ડત્તા સકલસ્સપિ સત્તકાયસ્સ ભયાભાવં દેતિ. **અવેર**ન્તિ વેરાભાવં. **અબ્યાબજ્ઝ**ન્તિ નિદ્દુક્ખતં. એવમેત્થ સઙ્ખેપતો પાળિવણ્ણના વેદિતબ્બા. દસમે નત્થિ વત્તબ્બં.

અભિસન્દસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દાનવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. ઉપોસથવગ્ગો

૧-૮. સંખિત્તૂપોસથસુત્તાદિવણ્ણના

૪૧-૪૮. પઞ્ચમસ્સ પઠમાદીસુ નત્થિ વત્તબ્બં. છટ્ઠે (સં॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૧.૧૬૫) પઞ્ચ અઙ્ગાનિ એતસ્સાતિ પઞ્ચઙ્ગં, પઞ્ચઙ્ગમેવ પઞ્ચઙ્ગિકં, તસ્સ **પઞ્ચઙ્ગિકસ્સ**. મહતી દદ્દરી વીણાવિસેસોપિ **આતતમેવા**તિ "**ચમ્મપરિયોનદ્ધેસૂ**"તિ વિસેસનં કતં. **એકતલતૂરિયં** કુમ્ભથુનદદ્દરિકાદિ. **ઉભયતલં** ભેરિમુદિઙ્ગાદિ. ચમ્મપરિયોનદ્ધં હુત્વા વિનિબદ્ધં **આતતવિતતં**. **સબ્બસો પરિયોનદ્ધં** નામ ચતુરસ્સઅમ્બણં પણવાદિ ચ. ગોમુખીઆદીનમ્પિ એત્થેવ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **વંસાદી**તિ **આદિ**-સદ્દેન સઙ્ખાદીનં સઙ્ગહો. **સમ્માદી**તિ સમ્મતાળકંસતાળસિલાસલાકતાળાદિ. તત્થ **સમ્મતાળં** નામ દન્તમયતાળં. **કંસતાળં** લોહમયં. સિલામયં અયોપત્તેન ચ વાદનતાળં **સિલાસલાકતાળં**. **સુમુચ્છિતસ્સા**તિ સુટ્ઠુ પટિયત્તસ્સ. **પમાણે**તિ નાતિદળ્હનાતિસિથિલસઙ્ખાતે મજ્ઝિમે મુચ્છનાપમાણે. **છેકો**તિ પટુ પટ્ઠો. સો ચસ્સ પટુભાવો મનોહરોતિ આહ "**સુન્દરો**"તિ. **રઞ્જેતુ**ન્તિ રાગં ઉપ્પાદેતું. **ખમતેવા**તિ રોચતેવ. **ન નિબ્બિન્દતી**તિ ન તજ્જેતિ, સોતસુખભાવતો પિયાયિતબ્બોવ હોતિ.

ભત્તારં નાતિમઞ્ઞતીતિ સામિકં મુઞ્ચિત્વા અઞ્ઞં મનસાપિ ન પત્થેતિ. **ઉટ્ઠાહિકા**તિ ઉટ્ઠાનવીરિયસમ્પન્ના. **અનલસા**તિ નિક્કોસજ્જા. **સઙ્ગહિતપરિજ્જના**તિ સમ્માનનાદીહિ ચેવ છણાદીસુ પેસેતબ્બ-પિયભણ્ડાદિપણ્ણાકારપેસનાદીહિ ચ સઙ્ગહિતપરિજના. ઇધ **પરિજનો** નામ સામિકસ્સ ચેવ અત્તનો ચ ઞાતિજનો. **સમ્ભત**ન્તિ કસિવણિજ્જાદીનિ કત્વા આભતધનં. સત્તમટ્ઠમાનિ ઉત્તાનત્થાનિ.

સંખિત્તૂપોસથસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯-૧૦. પઠમઇધલોકિકસુત્તાદિવણ્ણના

૪૯-૫૦. નવમે **ઇધલોકવિજયાયા**તિ ઇધલોકવિજિનનત્થાય અભિભવત્થાય. યો હિ દિટ્ઠધમ્મિકં અનત્થં પરિવજ્જનવસેન અભિભવતિ, તતો એવ તદત્થં સમ્પાદેતિ, સો ઇધલોકવિજયાય પટિપન્નો નામ હોતિ પચ્ચત્થિકનિગ્ગણ્હનતો સદત્થસમ્પાદનતો ચ. તેનાહ "**અયંસ લોકો આરદ્ધો હોતી**"તિ. (પસંસાવહતો તયિદં પસંસાવહનં કિત્તિસદ્દેન ઇધલોકે સદ્ધાનં ચિત્તતોસનવિદ્ધેય્યભાવાપાદનેન ચ હોતીતિ દટ્ઠબ્બં.) **સુસંવિહિતકમ્મન્તો**તિ યાગુભત્તપચનકાલાદીનિ અનતિક્કમિત્વા તસ્સ તસ્સ સાધુકં કરણેન સુટ્ઠુ સંવિહિતકમ્મન્તો. **પરલોકવિજયાયા**તિ પરલોકસ્સ વિજિનનત્થાય અભિભવત્થાય. યો હિ સમ્પરાયિકં અનત્થં પરિવજ્જનવસેન અભિભવતિ, તતો એવ તદત્થં સમ્પાદેતિ, સો પરલોકવિજયાય પટિપન્નો નામ હોતિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવ.

પઠમઇધલોકિકસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઉપોસથવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પઠમપણ્ણાસકં નિટ્ઠિતં.

૨. દુતિયપણ્ણાસકં

(૬) ૧. ગોતમીવગ્ગો

૧-૩. ગોતમીસુત્તાદિવણ્ણના

૫૧-૫૩. છટ્ઠસ્સ પઠમે (સારત્થ॰ ટી॰ ચૂળવગ્ગ ૩.૪૦૨) **ગોતમી**તિ ગોત્તં. નામકરણદિવસે પનસ્સા લદ્ધસક્કારા બ્રાહ્મણા લક્ખણસમ્પત્તિં દિસ્વા ''સચે અયં ધીતરં લભિસ્સતિ, ચક્કવત્તિરઞ્ઞો મહેસી ભવિસ્સતિ. સચે પુત્તં લભિસ્સતિ, ચક્કવત્તિરાજા ભવિસ્સતીતિ ઉભયથાપિ મહતીયેવસ્સા પજા ભવિસ્સતી''તિ બ્યાકરિંસુ. અથસ્સા ''મહાપજાપતી''તિ નામં અકંસુ. તેનાહ ''**પુત્તપજાય ચેવ ધીતુપજાય ચ મહન્તત્તા એવંલદ્ધનામા**''તિ.

> ''અત્તદણ્ડા ભયં જાતં, જનં પસ્સથ મેધગં;
> સંવેગં કિત્તયિસ્સામિ, યથા સંવિજિતં મયા''તિ. (સુ॰ નિ॰ ૯૪૧; મહાનિ॰ ૧૭૦) –

આદિના **અત્તદણ્ડસુત્તં કથેસિ**. તંતંપલોભનકિરિયા કાયવાચાહિ પરક્કમન્તિયો ઉક્કણ્ઠન્તૂતિ સાસનં પેસેન્તિ નામાતિ કત્વા વુત્તં ''**સાસનં પેસેત્વા**''તિ. **કુણાલદહ**ન્તિ કુણાલદહતીરં. **અનભિરતિં વિનોદેત્વા**તિ ઇત્થીનં દોસદસ્સનમુખેન કામાનં વોકારસંકિલેસવિભાવનેન અનભિરતિં વિનોદેત્વા.

આપાદિકાતિ સંવદ્ધકા, તુમ્હાકં હત્થપાદેસુ કિચ્ચં અસાધેન્તેસુ હત્થે ચ પાદે ચ વડ્ઢેત્વા પટિજગ્ગિતાતિ અત્થો. **પોસિકા**તિ દિવસસ્સ દ્વે તયો વારે નહાપેત્વા ભોજેત્વા પાયેત્વા તુમ્હે પોસેસિ. **થઞ્ઞં પાયેસી**તિ નન્દકુમારો કિર બોધિસત્તતો કતિપાહેનેવ દહરો, તસ્મિં જાતે મહાપજાપતી અત્તનો પુત્તં ધાતીનં દત્વા સયં બોધિસત્તસ્સ ધાતિકિચ્ચં સાધયમાના અત્તનો થઞ્ઞં પાયેસિ. તં સન્ધાય થેરો એવમાહ. **દહરો**તિ તરુણો. **યુવા**તિ યોબ્બઞ્ઞે ઠિતો. **મણ્ડનકજાતિકો**તિ અલઙ્કારસભાવો. તત્થ કોચિ તરુણોપિ યુવા ન હોતિ યથા અતિતરુણો. કોચિ યુવાપિ મણ્ડનકજાતિકો ન હોતિ યથા ઉપસન્તસભાવો, આલસિયબ્યસનાદીહિ વા અભિભૂતો. ઇધ પન દહરો ચેવ યુવા ચ મણ્ડનકજાતિકો ચ અધિપ્પેતો, તસ્મા એવમાહ. ઉપ્પલાદીનિ મણ્ડનકજાતિકો ચ લોકસમ્મતત્તા વુત્તાનિ.

માતુગામસ્સ પબ્બજિતત્તાતિ ઇદં પઞ્ચવસ્સસતતો ઉદ્ધં અઠત્વા પઞ્ચસુયેવ વસ્સસતેસુ સદ્ધમ્મટ્ઠિતિયા કારણનિદસ્સનં. **પટિસમ્ભિદાપભેદપ્પત્તખીણાસવવસેનેવ વુત્ત**ન્તિ એત્થ પટિસમ્ભિદાપ્પત્તખીણાસવગ્ગહણેન ઝાનાનિપિ ગહિતાનેવ હોન્તિ. ન હિ નિજ્ઝાનકાનં સબ્બપ્પકારસમ્પત્તિ ઇજ્ઝતીતિ વદન્તિ. **સુક્ખવિપસ્સકખીણાસવવસેન વસ્સસહસ્સ**ન્તિઆદિના ચ યં વુત્તં, તં ખન્ધકભાણકાનં મતેન વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં. **વિનયટ્ઠકથાય**મ્પિ (ચૂળવ॰ અટ્ઠ॰ ૪૦૩) ઇમિનાવ નયેન વુત્તં.

દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૧૬૧) પન ''પટિસમ્ભિદાપ્પત્તેહિ વસ્સસહસ્સં અટ્ઠાસિ, છળભિઞ્ઞેહિ વસ્સસહસ્સં, તેવિજ્જેહિ વસ્સસહસ્સં, સુક્ખવિપસ્સકેહિ વસ્સસહસ્સં, પાતિમોક્ખેન વસ્સસહસ્સં અટ્ઠાસી''તિ વુત્તં. ઇધાપિ **સાસનન્તરધાનકથાયં** (અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૧૩૦) ''બુદ્ધાનઞ્હિ પરિનિબ્બાનતો વસ્સસહસ્સમેવ પટિસમ્ભિદા નિબ્બત્તેતું સક્કોન્તિ, તતો પરં છ અભિઞ્ઞા, તતો તાપિ નિબ્બત્તેતું અસક્કોન્તા તિસ્સો વિજ્જા નિબ્બત્તેન્તિ, ગચ્છન્તે ગચ્છન્તે કાલે તાપિ નિબ્બત્તેતું અસક્કોન્તા સુક્ખવિપસ્સકા હોન્તિ. એતેનેવ ઉપાયેન અનાગામિનો, સકદાગામિનો, સોતાપન્ના''તિ વુત્તં.

સંયુત્તનિકાયટ્ઠકથાયં (સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨.૧૫૬) પન ''પઠમબોધિયઞ્હિ ભિક્ખૂ પટિસમ્ભિદાપ્પત્તા અહેસું. અથ કાલે ગચ્છન્તે પટિસમ્ભિદા પાપુણિતું ન સક્ખિંસુ, છળભિઞ્ઞા અહેસું. તતો છ અભિઞ્ઞા પત્તું અસક્કોન્તા તિસ્સો વિજ્જા પાપુણિંસુ. ઇદાનિ કાલે ગચ્છન્તે તિસ્સો વિજ્જા પાપુણિતું અસક્કોન્તા આસવક્ખયમત્તં પાપુણિસ્સન્તિ, તમ્પિ અસક્કોન્તા અનાગામિફલં, તમ્પિ અસક્કોન્તા સકદાગામિફલં, તમ્પિ અસક્કોન્તા સોતાપત્તિફલં, ગચ્છન્તે કાલે સોતાપત્તિફલમ્પિ પત્તું ન સક્ખિસ્સન્તી''તિ વુત્તં. યસ્મા ચેતં સબ્બં અઞ્ઞમઞ્ઞપ્પટિવિરુદ્ધં, તસ્મા તેસં તેસં ભાણકાનં મતમેવ આચરિયેન તત્થ તત્થ દસ્સિતન્તિ ગહેતબ્બં. અઞ્ઞથા હિ આચરિયસ્સેવ પુબ્બાપરવિરોધપ્પસઙ્ગો સિયાતિ.

તાનિયેવાતિ તાનિયેવ પઞ્ચવસ્સસહસ્સાનિ. પરિયત્તિમૂલકં સાસનન્તિ આહ ''**ન હિ પરિયત્તિયા અસતિ પટિવેધો અત્થી**''તિઆદિ. પરિયત્તિયા હિ અન્તરહિતાય પટિપત્તિઅન્તરધાયતિ, પટિપત્તિયા અન્તરહિતાય અધિગમો અન્તરધાયતિ. કિંકારણા? અયઞ્હિ પરિયત્તિ પટિપત્તિયા પચ્ચયો હોતિ, પટિપત્તિ અધિગમસ્સ. ઇતિ પટિપત્તિતોપિ પરિયત્તિયેવ પમાણં. દુતિયતતિયેસુ નત્થિ વત્તબ્બં.

ગોતમીસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪-૫. દીઘજાણુસુત્તાદિવણ્ણના

૫૪-૫૫. ચતુત્થે (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૨૬૫) **એકેન ભોગે ભુઞ્જેય્યા**તિ એકેન કોટ્ઠાસેન ભોગે ભુઞ્જેય્ય, વિનિભુઞ્જેય્ય વાતિ અત્થો. **દ્વીહિ કમ્મ**ન્તિ દ્વીહિ કોટ્ઠાસેહિ કસિવણિજ્જાદિકમ્મં પયોજેય્ય. **નિધાપેય્યા**તિ ચતુત્થકોટ્ઠાસં નિધેત્વા ઠપેય્ય, નિદહિત્વા ભૂમિગતં કત્વા ઠપેય્યાતિ અત્થો. **આપદાસુ ભવિસ્સતી**તિ કુલાનઞ્હિ ન સબ્બકાલં એકસદિસં વત્તતિ, કદાચિ રાજઅગ્ગિચોરદુબ્ભિક્ખાદિવસેન આપદા ઉપ્પજ્જન્તિ, તસ્મા એવં આપદાસુ ઉપ્પન્નાસુ ભવિસ્સતીતિ એકં કોટ્ઠાસં નિધાપેય્યાતિ વુત્તં. ઇમેસુ પન ચતૂસુ કોટ્ઠાસેસુ કતરં કોટ્ઠાસં ગહેત્વા કુસલં કાતબ્બન્તિ? ''ભોગે ભુઞ્જેય્યા''તિ વુત્તકોટ્ઠાસં. તતો ગણ્હિત્વા હિ ભિક્ખૂનમ્પિ કપણદ્ધિકાનમ્પિ દાનં દાતબ્બં, પેસકારન્હાપિતાદીનમ્પિ વેતનં દાતબ્બં. સમણબ્રાહ્મણકપણદ્ધિકાદીનં દાનવસેન ચેવ, અધિવત્થદેવતાદીનં પેતબલિવસેન, ન્હાપિતાદીનં વેતનવસેન ચ વિનિયોગોપિ ઉપયોગો એવ.

અપેન્તિ ગચ્છન્તિ, અપેન્તા વા એતેહીતિ અપાયા, અપાયા એવ મુખાનિ દ્વારાનીતિ **અપાયમુખાનિ**. **વિનાસદ્વારાની**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. પઞ્ચમે નત્થિ વત્તબ્બં.

દીઘજાણુસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬-૮. ભયસુત્તાદિવણ્ણના

૫૬-૫૮. છટ્ઠે ગબ્ભવાસો ઇધ ઉત્તરપદલોપેન ગબ્ભો વુત્તોતિ આહ ''**ગબ્ભોતિ ગબ્ભવાસો**''તિ. સત્તમટ્ઠમાનિ ઉત્તાનત્થાનિ.

ભયસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯-૧૦. પુગ્ગલસુત્તાદિવણ્ણના

૫૯-૬૦. નવમે **દાનં દદન્તાન**ન્તિ દક્ખિણેય્યં ઉદ્દિસ્સ દાનં દેન્તાનં. ઉપધી વિપચ્ચન્તિ એતેન, ઉપધીસુ વા વિપચ્ચતિ, ઉપધયો વા વિપાકા એતસ્સાતિ **ઉપધિવિપાકં. સઙ્ઘે દિન્નં મહપ્ફલ**ન્તિ અરિયસઙ્ઘે દિન્નં વિપ્ફારફ્ફાનં હોતિ, વિપુલફલન્તિ અત્થો. દસમે નત્થિ વત્તબ્બં.

પુગ્ગલસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ગોતમીવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૭) ૨. ભૂમિચાલવગ્ગો

૧-૫. ઇચ્છાસુત્તાદિવણ્ણના

૬૧-૬૫. સત્તમસ્સ પઠમાદીનિ સુવિઞ્ઞેય્યાનિ. પઞ્ચમે (દી॰નિ॰ટી॰ ૨.૧૭૩) અભિભવતીતિ અભિભુ, પરિકમ્મં, ઞાણં વા. અભિભુ આયતનં એતસ્સાતિ **અભિભાયતનં**, ઝાનં. અભિભવિતબ્બં વા આરમ્મણસઙ્ખાતં આયતનં એતસ્સાતિ **અભિભાયતનં**. અથ વા આરમ્મણાભિભવનતો અભિતુ ચ તં આયતનઞ્ચ યોગિનો સુખવિસેસાનં અધિટ્ઠાનભાવતો મનાયતનધમ્માયતનભાવતો ચાતિપિ સસમ્પયુત્તજ્ઝાનં **અભિભાયતનં**. તેનાહ ''**અભિભવનકારણાની**''તિઆદિ. **તાનિ હી**તિ અભિભાયતનસઞ્ઞિતાનિ ઝાનાનિ. ''પુગ્ગલસ્સ ઞાણુત્તરિયતાયા''તિ ઇદં ઉભયત્થાપિ યોજેતબ્બં. કથં? **પટિપક્ખભાવેન પચ્ચનીકધમ્મે અભિભવન્તિ પુગ્ગલસ્સ ઞાણુત્તરિયતાય આરમ્મણાનિ અભિભવન્તિ**. ઞાણબલેનેવ હિ આરમ્મણાભિભવનં વિય પટિપક્ખાભિભવોપીતિ.

પરિકમ્મવસેન અજ્ઝત્તં રૂપસઞ્ઞી, ન અપ્પનાવસેન. ન હિ પટિભાગનિમિત્તારમ્મણા અપ્પના અજ્ઝત્તવિસયા સમ્ભવતિ. **તં પન** અજ્ઝત્તપરિકમ્મવસેન લદ્ધં કસિણનિમિત્તં **અવિસુદ્ધમેવ હોતિ**, ન બહિદ્ધાપરિકમ્મવસેન લદ્ધં વિય વિસુદ્ધં.

પરિત્તાનીતિ યથાલદ્ધાનિ સુપ્પસરાવમત્તાનિ. તેનાહ ''**અવડ્ઢિતાની**''તિ. **પરિત્તવસેનેવા**તિ વણ્ણવસેન આભોગે વિજ્જમાનેપિ પરિત્તવસેનેવ **ઇદં અભિભાયતનં વુત્તં**. પરિત્તતા હેત્થ અભિભવનસ્સ કારણં. વણ્ણાભોગે સતિપિ અસતિપિ અભિભાયતનભાવના નામ તિક્ખપઞ્ઞસ્સેવ સમ્ભવતિ, ન ઇતરસ્સાતિ આહ ''**ઞાણુત્તરિકો પુગ્ગલો**''તિ. **અભિભવિત્વા સમાપજ્જતી**તિ એત્થ અભિભવનં સમાપજ્જનઞ્ચ ઉપચારજ્ઝાનાધિગમસમનન્તરમેવ અપ્પનાઝાનુપ્પાદનન્તિ આહ ''**સહ નિમિત્તુપ્પાદેનેવેત્થ અપ્પનં પાપેતી**''તિ. **સહ નિમિત્તુપ્પાદેના**તિ ચ અપ્પનાપરિવાસાભાવસ્સ લક્ખણવચનમેતં. યો ''ખિપ્પાભિઞ્ઞો''તિ વુચ્ચતિ, તતોપિ ઞાણુત્તરસ્સેવ અભિભાયતનભાવના. **એત્થા**તિ એતસ્મિં નિમિત્તે. **અપ્પનં પાપેતી**તિ ભાવનં અપ્પનં નેતિ.

એત્થ ચ કેચિ ''ઉપ્પન્ને ઉપચારજ્ઝાને તં આરબ્ભ યે હેટ્ઠિમન્તેન દ્વે તયો જવનવારા પવત્તન્તિ, તે ઉપચારજ્ઝાનપક્ખિકા એવ, તદનન્તરઞ્ચ ભવઙ્ગપરિવાસેન ઉપચારાસેવનાય ચ વિના અપ્પના હોતિ, સહ નિમિત્તુપ્પાદેનેવ અપ્પનં પાપેતી''તિ વદન્તિ, તં તેસં મતિમત્તં. ન હિ પારિવાસિકકમ્મેન અપ્પનાવારો ઇચ્છિતો, નાપિ મહગ્ગતપ્પમાણજ્ઝાનેસુ વિય ઉપચારજ્ઝાને એકન્તતો પચ્ચવેક્ખણા ઇચ્છિતબ્બા, તસ્મા ઉપચારજ્ઝાનાધિગમતો પરં કતિપયભવઙ્ગચિત્તાવસાને અપ્પનં પાપુણન્તો ''સહ નિમિત્તુપ્પાદેનેવેત્થ અપ્પનં પાપેતી''તિ વુત્તો. ''સહ નિમિત્તુપ્પાદેના''તિ ચ અધિપ્પાયિકમિદં વચનં, ન નીતત્થં. અધિપ્પાયો વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો.

ન અન્તોસમાપત્તિયં તદા તથારૂપસ્સ આભોગસ્સ અસમ્ભવતો, સમાપત્તિતો વુટ્ઠિતસ્સ આભોગો પુબ્બભાગભાવનાય વસેન ઝાનક્ખણે પવત્તં અભિભવનાકારં ગહેત્વા પવત્તોતિ દટ્ઠબ્બં. **અભિધમ્મટ્ઠકથાયં** (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૨૦૪) પન ''ઇમિના પનસ્સ પુબ્બભોગો કથિતો''તિ વુત્તં. અન્તોસમાપત્તિયં તથા આભોગાભાવે કસ્મા ''ઝાનસઞ્ઞાયપી''તિ વુત્તન્તિ આહ ''**અભિભવન...પે॰... અત્થી**''તિ.

વડ્ઢિતપ્પમાણાનીતિ વિપુલપ્પમાણાનીતિ અત્થો, ન એકઙ્ગુલદ્વઙ્ગુલાદિવસેન વડ્ઢિં પાપિતાનીતિ તથાવડ્ઢનસ્સેવેત્થ અસમ્ભવતો. તેનાહ **''મહન્તાની''**તિ. **ભત્તવડ્ઢિતક**ન્તિ ભુઞ્જનભાજને વડ્ઢિત્વા દિન્નં ભત્તં, એકાસને પુરિસેન ભુઞ્જિતબ્બભત્તતો ઉપડ્ઢભત્તન્તિ અત્થો.

રૂપે સઞ્ઞા રૂપસઞ્ઞા, સા અસ્સ અત્થીતિ રૂપસઞ્ઞી, ન રૂપસઞ્ઞી **અરૂપસઞ્ઞી**. સઞ્ઞાસીસેન ઝાનં વદતિ. રૂપસઞ્ઞાય અનુપ્પાદનમેવેત્થ **અલાભિતા. બહિદ્ધાવ ઉપ્પન્ન**ન્તિ બહિદ્ધાવત્થુસ્મિંયેવ ઉપ્પન્નં. **અભિધમ્મે** (ધ॰ સ॰ ૨૦૪-૨૦૯) પન ''અજ્ઝત્તં અરૂપસઞ્ઞી બહિદ્ધા રૂપાનિ પસ્સતિ પરિત્તાનિ સુવણ્ણદુબ્બણ્ણાનિ, અપ્પમાણાનિ સુવણ્ણદુબ્બણ્ણાની''તિ એવં ચતુન્નં અભિભાયતનાનં આગતત્તા **અભિધમ્મટ્ઠકથાયં** ''કસ્મા પન યથા સુત્તન્તે અજ્ઝત્તં રૂપસઞ્ઞી એકો બહિદ્ધા રૂપાનિ પસ્સતિ પરિત્તાનીતિઆદિ વુત્તં, એવં અવત્વા ઇધ ચતૂસુપિ અભિભાયતનેસુ અજ્ઝત્તં અરૂપસઞ્ઞિતાવ વુત્તા''તિ ચોદનં કત્વા ''અજ્ઝત્તરૂપાનં અનભિભવનીયતો''તિ કારણં વત્વા ''તત્થ વા ઇધ વા બહિદ્ધા રૂપાનેવ અભિભવિતબ્બાનિ, તસ્મા તાનિ નિયમતોવ વત્તબ્બાનીતિ તત્રાપિ ઇધાપિ વુત્તાનિ, 'અજ્ઝત્તં રૂપસઞ્ઞી'તિ ઇદં પન સત્થુ દેસનાવિલાસમત્તમેવા''તિ વુત્તં.

એત્થ ચ વણ્ણાભોગરહિતાનિ સહિતાનિ ચ સબ્બાનિ ''પરિત્તાનિ સુવણ્ણદુબ્બણ્ણાની''તિ વુત્તાનિ, તથા ''અપ્પમાણાનિ સુવણ્ણદુબ્બણ્ણાની''તિ. અત્થિ હિ સો પરિયાયો ''પરિત્તાનિ અભિભુય્ય, તાનિ ચે કદાચિ વણ્ણવસેન આભુજિતાનિ હોન્તિ સુવણ્ણદુબ્બણ્ણાનિ અભિભુય્યા''તિ. પરિયાયકથા હિ સુત્તન્તદેસનાતિ. અભિધમ્મે પન નિપ્પરિયાયદેસનત્તા વણ્ણાભોગરહિતાનિ વિસું વુત્તાનિ, તથા સહિતાનિ. અત્થિ હિ ઉભયત્થ અભિભવનવિસેસોતિ, તથા ઇધ પરિયાયદેસનત્તા વિમોક્ખાનમ્પિ અભિભવનપરિયાયો અત્થીતિ ''અજ્ઝત્તં રૂપસઞ્ઞી''તિઆદિના પઠમદુતિયઅભિભાયતનેસુ પઠમવિમોક્ખો, તતિયચતુત્થઅભિભાયતનેસુ દુતિયવિમોક્ખો, વણ્ણાભિભાયતનેસુ તતિયવિમોક્ખો ચ અભિભવનપ્પવત્તિતો સઙ્ગહિતો. **અભિધમ્મે** (ધ॰ સ॰ ૨૦૪-૨૦૯, ૨૪૭-૨૪૯) પન નિપ્પરિયાયદેસનત્તા વિમોક્ખાભિભાયતનાનિ અસઙ્કરતો દસ્સેતું વિમોક્ખે વજ્જેત્વા અભિભાયતનાનિ કથિતાનિ. સબ્બાનિ ચ વિમોક્ખકિચ્ચાનિ ઝાનાનિ વિમોક્ખદેસનાયં વુત્તાનિ. તદેતં ''અજ્ઝત્તં રૂપસઞ્ઞી''તિ આગતસ્સ અભિભાયતનદ્વયસ્સ અભિધમ્મે અભિભાયતનેસુ અવચનતો ''રૂપી રૂપાનિ પસ્સતી''તિઆદીનઞ્ચ સબ્બવિમોક્ખકિચ્ચસાધારણવચનભાવતો વવત્થાનં કતન્તિ વિઞ્ઞાયતિ. ''અજ્ઝત્તરૂપાનં અનભિભવનીયતો''તિ ઇદં અભિધમ્મે કત્થચિપિ ''અજ્ઝત્તં રૂપાનિ પસ્સતી''તિ અવત્વા સબ્બત્થ યં વુત્તં ''બહિદ્ધા રૂપાનિ પસ્સતી''તિ, તસ્સ કારણવચનં. તેન યં અઞ્ઞહેતુકં, તં તેન હેતુના વુત્તં. યં પન દેસનાવિલાસહેતુકં અજ્ઝત્તં અરૂપસઞ્ઞિતાય એવ અભિધમ્મે વચનં, ન તસ્સ અઞ્ઞં કારણં મગ્ગિતબ્બન્તિ દસ્સેતિ.

અજ્ઝત્તરૂપાનં અનભિભવનીયતા ચ તેસં બહિદ્ધારૂપાનં વિય અવિભૂતત્તા દેસનાવિલાસો ચ યથાવુત્તવવત્થાનવસેન વેદિતબ્બો વેનેય્યજ્ઝાસયવસેન વિજ્જમાનપરિયાયકથાભાવતો. ''સુવણ્ણદુબ્બણ્ણાની''તિ એતેનેવ સિદ્ધત્તા ન નીલાદિઅભિભાયતનાનિ વત્તબ્બાનીતિ ચે? તં ન. નીલાદીસુ કતાધિકારાનં નીલાદિભાવસ્સેવ અભિભવનકારણત્તા. ન હિ તેસં પરિસુદ્ધાપરિસુદ્ધવણ્ણાનં પરિત્તતા વા અપ્પમાણતા વા અભિભવનકારણં, અથ ખો નીલાદિભાવો એવાતિ. એતેસુ ચ પરિત્તાદિકસિણરૂપેસુ યં યં ચરિતસ્સ ઇમાનિ અભિભાયતનાનિ ઇજ્ઝન્તિ, તં દસ્સેતું **''ઇમેસુ પના''**તિઆદિ વુત્તં. **સબ્બસઙ્ગાહિકવસેના**તિ નીલવણ્ણનીલનિદસ્સનનીલનિભાસાનં સાધારણવસેન. **વણ્ણવસેના**તિ સભાવવણ્ણવસેન. **નિદસ્સનવસેના**તિ પસ્સિતબ્બતાવસેન ચક્ખુવિઞ્ઞાણાદિવિઞ્ઞાણવીથિયા ગહેતબ્બતાવસેન. **ઓભાસવસેના**તિ સપ્પભાસતાય અવભાસનવસેન.

ઇચ્છાસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. વિમોક્ખસુત્તવણ્ણના

૬૬. છટ્ઠે (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૨.૧૨૯) **કેનટ્ઠેના**તિ કેન સભાવેન. સભાવો હિ ઞાણેન યાથાવતો અરણીયતો ઞાતબ્બતો ''અત્થો''તિ વુચ્ચતિ, સો એવ ત્થ-કારસ્સ ઠ-કારં કત્વા ''અટ્ઠો''તિ વુત્તો. **અધિમુચ્ચનટ્ઠેના**તિ અધિકં સવિસેસં મુચ્ચનટ્ઠેન. એતેન સતિપિ સબ્બસ્સપિ રૂપાવચરજ્ઝાનસ્સ વિક્ખમ્ભનવસેન પટિપક્ખતો વિમુત્તભાવે યેન ભાવનાવિસેસેન તં ઝાનં સાતિસયં પટિપક્ખતો વિમુચ્ચિત્વા પવત્તતિ, સો ભાવનાવિસેસો દીપિતો. ભવતિ હિ સમાનજાતિયુત્તોપિ ભાવનાવિસેસેન પવત્તિઆકારવિસેસો. યથા તં સદ્ધાવિમુત્તતો દિટ્ઠિપ્પત્તસ્સ, તથા પચ્ચનીકધમ્મેહિ સુટ્ઠુ વિમુત્તતાય એવ અનિગ્ગહિતભાવેન નિરાસઙ્કતાય અભિરતિવસેન સુટ્ઠુ અધિમુચ્ચનટ્ઠેનપિ **વિમોક્ખો**. તેનાહ ''**આરમ્મણે ચા**''તિઆદિ. **અયં પનત્થો**તિ અયં અધિમુચ્ચનટ્ઠો **પચ્છિમે વિમોક્ખે** નિરોધે **નત્થિ**. કેવલો વિમુત્તટ્ઠો એવ તત્થ લબ્ભતિ, તં સયમેવ પરતો વક્ખતિ.

રૂપીતિ યેનાયં સસન્તતિપરિયાપન્નેન રૂપેન સમન્નાગતો, તં યસ્સ ઝાનસ્સ હેતુભાવેન વિસિટ્ઠરૂપં હોતિ, યેન વિસિટ્ઠેન રૂપેન ''રૂપી''તિ વુચ્ચેય્ય રૂપીસદ્દસ્સ અતિસયત્થદીપનતો, તદેવ સસન્તતિપરિયાપન્નરૂપસ્સ વસેન પટિલદ્ધજ્ઝાનં ઇધ પરમત્થતો રૂપિભાવસાધકન્તિ દટ્ઠબ્બં. તેનાહ ''**અજ્ઝત્ત**''ન્તિઆદિ. **રૂપજ્ઝાનં રૂપં** ઉત્તરપદલોપેન. **રૂપાની**તિ પનેત્થ પુરિમપદલોપો દટ્ઠબ્બો. તેન વુત્તં ''**નીલકસિણાદીનિ રૂપાની**''તિ. રૂપે કસિણરૂપે સઞ્ઞા રૂપસઞ્ઞા , સા એતસ્સ અત્થીતિ રૂપસઞ્ઞી, સઞ્ઞાસીસેન ઝાનં વદતિ. તપ્પટિપક્ખેન **અરૂપસઞ્ઞી**. તેનાહ ''**અજ્ઝત્તં ન રૂપસઞ્ઞી**''તિઆદિ.

અન્તો અપ્પનાયં ''**સુભ**''**ન્તિ આભોગો નત્થી**તિ ઇમિના પુબ્બાભોગવસેન તથા અધિમુત્તિ સિયાતિ દસ્સેતિ. એવઞ્હેત્થ તથાવત્તબ્બતાપત્તિચોદના અનવટ્ઠાના હોતિ. યસ્મા સુવિસુદ્ધેસુ નીલાદીસુ વણ્ણકસિણેસુ તત્થ કતાધિકારાનં અભિરતિવસેન સુટ્ઠુ અધિમુચ્ચનટ્ઠો સમ્ભવતિ, તસ્મા અટ્ઠકથાયં તથા તતિયો વિમોક્ખો સંવણ્ણિતો. યસ્મા પન મેત્તાદિવસેન પવત્તમાના ભાવના સત્તે અપ્પટિકૂલતો દહન્તિ, તે સુભતો અધિમુચ્ચિત્વા પવત્તતિ, તસ્મા **પટિસમ્ભિદામગ્ગે** (પટિ॰ મ॰ ૧.૨૧૨-૨૧૩) બ્રહ્મવિહારભાવના ''સુભવિમોક્ખો''તિ વુત્તા. તયિદં ઉભયમ્પિ તેન તેન પરિયાયેન વુત્તત્તા ન વિરુજ્ઝતીતિ દટ્ઠબ્બં.

સબ્બસોતિ અનવસેસતો. ન હિ ચતુન્નં અરૂપક્ખન્ધાનં એકદેસોપિ તત્થ અવસિસ્સતિ. **વિસ્સટ્ઠત્તા**તિ યથાપરિચ્છિન્નકાલે નિરોધિતત્તા. **ઉત્તમો વિમોક્ખો નામ** અરિયેહેવ સમાપજ્જિતબ્બતો અરિયફલપરિયોસાનત્તા દિટ્ઠેવ ધમ્મે નિબ્બાનપ્પત્તિભાવતો ચ.

વિમોક્ખસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. અનરિયવોહારસુત્તવણ્ણના

૬૭. સત્તમે અનરિયાનં લામકાનં વોહારો **અનરિયવોહારો**. **દિટ્ઠવાદિતા**તિ દિટ્ઠં મયાતિ એવં વાદિતા. એવં સેસેસુપિ. એત્થ ચ તંતંસમુટ્ઠાપકચેતનાવસેન અત્થો વેદિતબ્બો. તેનાહ ''**યાહિ ચેતનાહી**''તિઆદિ.

અનરિયવોહારસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. પરિસાસુત્તવણ્ણના

૬૯. નવમે (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૨.૧૭૨) સમાગન્તબ્બતો, સમાગચ્છતીતિ વા સમાગમો, પરિસા. બિમ્બિસારપ્પમુખો સમાગમો **બિમ્બિસારસમાગમો**. સેસદ્વયેપિ એસેવ નયો. બિમ્બિસાર...પે॰... સમાગમસદિસં ખત્તિયપરિસન્તિ યોજના. **અઞ્ઞેસુ ચક્કવાળેસુપિ લબ્ભતેવ** સત્થુ ખત્તિયપરિસાદિઉપસઙ્કમનં. આદિતો તેહિ સદ્ધિં સત્થુ ભાસનં **આલાપો**, કથનપ્પટિકથનં **સલ્લાપો**. ધમ્મૂપસંહિતા પુચ્છાપટિપુચ્છા **ધમ્મસાકચ્છા. સણ્ઠાનં પટિચ્ચ કથિતં** સણ્ઠાનપરિયાયત્તા વણ્ણ-સદ્દસ્સ ''મહન્તં હત્થિરાજવણ્ણં અભિનિમ્મિનિત્વા''તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૩૮) વિય. **તેસ**ન્તિ પદં ઉભયપદાપેક્ખં ''તેસમ્પિ લક્ખણસણ્ઠાનં વિય સત્થુ સરીરસણ્ઠાનં તેસં કેવલં પઞ્ઞાયતિ એવા''તિ. નાપિ આમુત્તમણિકુણ્ડલો ભગવા હોતીતિ યોજના. **છિન્નસ્સરા**તિ દ્વિધા ભિન્નસ્સરા. **ગગ્ગરસ્સરા**તિ જજ્જરિતસ્સરા. **ભાસન્તર**ન્તિ તેસં સત્તાનં ભાસાતો અઞ્ઞં ભાસં. **વીમંસા**તિ ચિન્તના. **કિમત્થં...પે॰... દેસેતી**તિ ઇદં નનુ અત્તાનં જાનાપેત્વા ધમ્મે કથિતે તેસં સાતિસયો પસાદો હોતીતિ ઇમિના અધિપ્પાયેન વુત્તં? યેસં અત્તાનં અજાનાપેત્વાવ ધમ્મે કથિતે પસાદો હોતિ, ન જાનાપેત્વા, તાદિસે સન્ધાય સત્થા તથા કરોતિ. તત્થ પયોજનમાહ ''**વાસનત્થાયા**''તિ. **એવં સુતોપી**તિ એવં અવિઞ્ઞાતદેસકો અવિઞ્ઞાતાગમનોપિ સુતો ધમ્મો અત્તનો ધમ્મસુધમ્મતાયેવ **અનાગતે પચ્ચયો હોતિ** સુણન્તસ્સ.

પરિસાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. ભૂમિચાલસુત્તવણ્ણના

૭૦. દસમે (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૨.૧૬૭; સં॰ નિ॰ ટી॰ ૨.૫.૮૨૨) **ઉદેનયક્ખસ્સ ચેતિયટ્ઠાને**તિ ઉદેનસ્સ નામ યક્ખસ્સ આયતનભાવેન ઇટ્ઠકાહિ કતે મહાજનસ્સ ચિત્તીકતટ્ઠાને. **કતવિહારો**તિ ભગવન્તં ઉદ્દિસ્સ કતવિહારો. **વુચ્ચતી**તિ પુરિમવોહારેન ''ઉદેનં ચેતિય''ન્તિ વુચ્ચતિ. **ગોતમકાદીસુપી**તિ ''ગોતમકં ચેતિય''ન્તિઆદીસુપિ. **એસેવ નયો**તિ ચેતિયટ્ઠાને કતવિહારભાવં અતિદિસતિ. તથા હિ **સત્તમ્બ**ન્તિ કિકિસ્સ રઞ્ઞો ધીતરો સત્ત કુમારિયો સંવેગજાતા ગેહતો નિક્ખમિત્વા તત્થ પધાનં પદહિંસુ, તં ઠાનં ''**સત્તમ્બં ચેતિય**''ન્તિ વદન્તિ. **બહુપુત્તક**ન્તિ ચ બહુપારોહો એકો નિગ્રોધરુક્ખો, તસ્મિં અધિવત્થં દેવતં બહૂ મનુસ્સા પુત્તે પત્થેન્તિ, તદુપાદાય તં ઠાનં ''**બહુપુત્તકં ચેતિય**''ન્તિ પઞ્ઞાયિત્થ. **સારન્દદસ્સ** નામ યક્ખસ્સ વસિતટ્ઠાનં, **ચાપાલસ્સ** નામ યક્ખસ્સ વસિતટ્ઠાનં, ઇતિ સબ્બાનેવેતાનિ બુદ્ધુપ્પાદતો પુબ્બદેવતા પરિગ્ગહેત્વા ચેતિયવોહારેન વોહરિતાનિ, ભગવતો વિહારે કતેપિ તથેવ સઞ્જાનન્તિ. **રમણીયા**તિ એત્થ વેસાલિયા તાવ ભૂમિભાગસમ્પત્તિયા સુલભપિણ્ડતાય રમણીયભાવો વેદિતબ્બો. વિહારાનં પન નગરતો નાતિદૂરતાય નચ્ચાસન્નતાય ગમનાગમનસમ્પત્તિયા અનાકિણ્ણવિહારટ્ઠાનતાય છાયુદકસમ્પત્તિયા પવિવેકપતિરૂપતાય ચ રમણીયતા દટ્ઠબ્બા.

વડ્ઢિતાતિ ભાવનાપારિપૂરિવસેન પરિબ્રૂહિતા. **પુનપ્પુનં કતા**તિ ભાવનાય બહુલીકરણેન અપરાપરં પવત્તિતા. **યુત્તયાનં વિય કતા**તિ યથા યુત્તમાજઞ્ઞયાનં છેકેન સારથિના અધિટ્ઠિતં યથારુચિ પવત્તતિ, એવં યથારુચિ પવત્તિરહતં ગમિતા. **પતિટ્ઠાનટ્ઠેના**તિ અધિટ્ઠાનટ્ઠેન. **વત્થુ વિય કતા**તિ સબ્બસો ઉપક્કિલેસવિસોધનેન ઇદ્ધિવિસયતાય પતિટ્ઠાનભાવતો સુવિસોધિતપરિસ્સયવત્થુ વિય કતા. **અધિટ્ઠિતા**તિ પટિપક્ખદૂરીભાવતો સુભાવિતભાવેન તંતંઅધિટ્ઠાનયોગ્યતાય ઠપિતા. **સમન્તતો ચિતા**તિ સબ્બભાગેન ભાવનુપચયં ગમિતા. તેનાહ ''**સુવડ્ઢિતા**''તિ. **સુટ્ઠુ સમારદ્ધા**તિ ઇદ્ધિભાવનાય સિખાપ્પત્તિયા સમ્મદેવ સંસેવિતા.

અનિયમેનાતિ ‘‘યસ્સ કસ્સચી’’તિ અનિયમવચનેન. **નિયમેત્વા**તિ ‘‘તથાગતસ્સા’’તિ સરૂપદસ્સનેન નિયમેત્વા. **આયુપ્પમાણ**ન્તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૪૦; દી॰ નિ॰ અભિ॰ ટી॰ ૧.૪૦) પરમાયુપ્પમાણં વદતિ. કિં પનેત્થ પરમાયુ નામ, કથં વા તં પરિચ્છિન્નપ્પમાણન્તિ? વુચ્ચતે – યો તેસં તેસં સત્તાનં તસ્મિં તસ્મિં ભવવિસેસે પુરિમસિદ્ધભવપત્થનૂપનિસ્સયવસેન સરીરાવયવવણ્ણસણ્ઠાનપ્પમાણાદિવિસેસા વિય તંતંગતિનિકાયાદીસુ યેભુય્યેન નિયતપરિચ્છેદો ગબ્ભસેય્યકકામાવચરદેવરૂપાવચરસત્તાનં સુક્કસોણિતઉતુભોજનાદિઉતુઆદિપચ્ચુપ્પન્નપચ્ચયૂપત્થમ્ભિતો વિપાકપ્પબન્ધસ્સ ઠિતિકાલનિયમો. સો યથાસકં ખણમત્તાવટ્ઠાયીનમ્પિ અત્તનો સહજાતાનં રૂપારૂપધમ્માનં ઠપનાકારવુત્તિતાય પવત્તનકાનિ રૂપારૂપજીવિતિન્દ્રિયાનિ યસ્મા ન કેવલં તેસં ખણઠિતિયા એવ કારણભાવેન અનુપાલકાનિ, અથ ખો યાવ ભવઙ્ગુપચ્છેદા અનુપબન્ધસ્સ અવિચ્છેદહેતુભાવેનપિ, તસ્મા આયુહેતુકત્તા કારણૂપચારેન આયુ, ઉક્કંસપરિચ્છેદવસેન પરમાયૂતિ ચ વુચ્ચતિ. તં પન દેવાનં નેરયિકાનં ઉત્તરકુરુકાનઞ્ચ નિયતપરિચ્છેદં. ઉત્તરકુરુકાનં પન એકન્તનિયતપરિચ્છેદમેવ, અવસિટ્ઠમનુસ્સપેતતિરચ્છાનાનં પન ચિરટ્ઠિતિસંવત્તનિકકમ્મબહુલે કાલે તંકમ્મસહિતસન્તાનજનિતસુક્કસોણિતપચ્ચયાનં તંમૂલકાનઞ્ચ ચન્દસૂરિયસમવિસમપરિવત્તનાદિજનિતઉતુઆહારાદિસમવિસમપચ્ચયાનઞ્ચ વસેન ચિરાચિરકાલતો અનિયતપરિચ્છેદં, તસ્સ ચ યથા પુરિમસિદ્ધભવપત્થનાવસેન તંતંગતિનિકાયાદીસુ વણ્ણસણ્ઠાનાદિવિસેસનિયમો સિદ્ધો દસ્સનાનુસ્સવાદીહિ, તથા આદિતો ગહણસિદ્ધિયા. એવં તાસુ તાસુ ઉપપત્તીસુ નિબ્બત્તસત્તાનં યેભુય્યેન સમપ્પમાણટ્ઠિતિકાલં દસ્સનાનુસ્સવેહિ લભિત્વા તંપરમતં અજ્ઝોસાય પવત્તિતભવપત્થનાવસેન આદિતો પરિચ્છેદનિયમો વેદિતબ્બો. યસ્મા પન કમ્મં તાસુ તાસુ ઉપપત્તીસુ યથા તંતંઉપપત્તિનિયતવણ્ણાદિનિબ્બત્તને સમત્થં, એવં નિયતાયુપરિચ્છેદાસુ ઉપપત્તીસુ પરિચ્છેદાતિક્કમેન વિપાકનિબ્બત્તને સમત્થં ન હોતિ, તસ્મા વુત્તં ‘‘**તસ્મિં તસ્મિં કાલે યં મનુસ્સાનં આયુપ્પમાણં, તં પરિપુણ્ણં કરોન્તો તિટ્ઠેય્યા**’’તિ.

મહાસીવત્થેરો પન ‘‘મહાબોધિસત્તાનં ચરિમભવે પટિસન્ધિદાયિનો કમ્મસ્સ અસઙ્ખ્યેય્યાયુકતાસંવત્તનસમત્થતં હદયે ઠપેત્વા બુદ્ધાનઞ્ચ આયુસઙ્ખારસ્સ પરિસ્સયવિક્ખમ્ભનસમત્થતા પાળિયં આગતા એવાતિ ઇમં ભદ્દકપ્પમેવ તિટ્ઠેય્યા’’તિ અવોચ. **ખણ્ડિચ્ચાદીહિ અભિભુય્યતી**તિ એતેન યથા ઇદ્ધિબલેન જરાય ન પટિઘાતો, એવં તેન મરણસ્સપિ ન પટિઘાતોતિ અત્થતો આપન્નમેવાતિ. ‘‘ક્વ સરો ખિત્તો, ક્વ ચ નિપતિતો’’તિ અઞ્ઞથા વુટ્ઠિતેનપિ થેરવાદેન અટ્ઠકથાવચનમેવ સમત્થિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. તેનાહ ‘‘**યો પન વુચ્ચતિ… પે॰… નિયામિત**’’ન્તિ.

ઓળારિકે નિમિત્તેતિ થૂલે સઞ્ઞુપ્પાદને. થૂલસઞ્ઞુપ્પાદનઞ્હેતં ‘‘તિટ્ઠતુ ભગવા કપ્પ’’ન્તિ સકલં કપ્પં અવટ્ઠાનયાચનાય, યદિદં ‘‘યસ્સ કસ્સચિ, આનન્દ, ચત્તારો ઇદ્ધિપાદા ભાવિતા’’તિઆદિના અઞ્ઞાપદેસેન અત્તનો ચતુરિદ્ધિપાદભાવનાનુભાવેન કપ્પં અવટ્ઠાનસમત્થતાવિભાવનં. **ઓભાસે**તિ પાકટવચને. પાકટવચનઞ્હેતં, યદિદં પરિયાયં મુઞ્ચિત્વા ઉજુકમેવ અત્તનો અધિપ્પાયવિભાવનં. **પરિયુટ્ઠિતચિત્તો**તિ યથા કિઞ્ચિ અત્થાનત્થં સલ્લક્ખેતું ન સક્કા, એવં અભિભૂતચિત્તો. સો પન અભિભવો મહતા ઉદકોઘેન અપ્પકસ્સ ઉદકસ્સ અજ્ઝોત્થરણં વિય અહોસીતિ વુત્તં ‘‘**અજ્ઝોત્થટચિત્તો**’’તિ. **અઞ્ઞો**તિ થેરતો, અરિયેહિ વા અઞ્ઞોપિ યો કોચિ પુથુજ્જનો. પુથુજ્જનગ્ગહણઞ્ચેત્થ યથા સબ્બેન સબ્બં અપ્પહીનવિપલ્લાસો મારેન પરિયુટ્ઠિતચિત્તો કિઞ્ચિ અત્થાનત્થં સલ્લક્ખેતું ન સક્કોતિ, એવં થેરો ભગવતા કતનિમિત્તોભાસં સબ્બસો ન સલ્લક્ખેસીતિ દસ્સનત્થં. તેનાહ ‘‘**મારો હી**’’તિઆદિ.

ચત્તારો વિપલ્લાસાતિ અસુભે ''સુભ''ન્તિ સઞ્ઞાવિપલ્લાસો, ચિત્તવિપલ્લાસો, દુક્ખે ''સુખ''ન્તિ સઞ્ઞાવિપલ્લાસો, ચિત્તવિપલ્લાસોતિ ઇમે ચત્તારો વિપલ્લાસા. **તેના**તિ યદિપિ ઇતરે અટ્ઠ વિપલ્લાસા પહીના, તથાપિ યથાવુત્તાનં ચતુન્નં વિપલ્લાસાનં અપ્પહીનભાવેન. **અસ્સા**તિ થેરસ્સ. **મદ્દતી**તિ કુસનમત્તેન મદ્દન્તો વિય હોતિ, અઞ્ઞથા તેન મદ્દિતે સત્તાનં મરણમેવ સિયા. **કિં સક્ખિસ્સતિ**, ન સક્ખિસ્સતીતિ અધિપ્પાયો. કસ્મા ન સક્ખિસ્સતિ, નનુ એસ અગ્ગસાવકસ્સ કુચ્છિં પવિટ્ઠોતિ? સચ્ચં પવિટ્ઠો, તઞ્ચ ખો અત્તનો આનુભાવદસ્સનત્થં, ન વિબાધનાધિપ્પાયેન. વિબાધનાધિપ્પાયેન પન ઇધ ''કિં સક્ખિસ્સતી''તિ વુત્તં હદયમદ્દનસ્સ અધિકતત્તા. **નિમિત્તોભાસ**ન્તિ એત્થ ''તિટ્ઠતુ ભગવા કપ્પ''ન્તિ સકલકપ્પં અવટ્ઠાનયાચનાય ''યસ્સ કસ્સચિ, આનન્દ, ચત્તારો ઇદ્ધિપાદા ભાવિતા''તિઆદિના અઞ્ઞાપદેસેન અત્તનો ચતુરિદ્ધિપાદભાવનાનુભાવેન કપ્પં અવટ્ઠાનસમત્થતાવસેન સઞ્ઞુપ્પાદનં નિમિત્તં. તથા પન પરિયાયં મુઞ્ચિત્વા ઉજુકમેવ અત્તનો અધિપ્પાયવિભાવનં ઓભાસો. **જાનન્તોયેવા**તિ મારેન પરિયુટ્ઠિતભાવં જાનન્તોયેવ. અત્તનો અપરાધહેતુતો સત્તાનં સોકો તનુકો હોતિ, ન બલવાતિ આહ ''**દોસારોપનેન સોકતનુકરણત્થ**''ન્તિ. કિં પન થેરો મારેન પરિયુટ્ઠિતચિત્તકાલે પવત્તિં પચ્છા જાનાતીતિ? ન જાનાતિ સભાવેન, બુદ્ધાનુભાવેન પન જાનાતિ.

ગચ્છ ત્વં, આનન્દાતિ યસ્મા દિવાવિહારત્થાય ઇધાગતો, તસ્મા, આનન્દ, ગચ્છ ત્વં યથારુચિતટ્ઠાનં દિવાવિહારાય. તેનાહ ''**યસ્સદાનિ કાલં મઞ્ઞસી**''તિ. **અનત્થે નિયોજેન્તો** ગુણમારણેન **મારેતિ**, વિરાગવિબન્ધનેન વા જાતિનિમિત્તતાય તત્થ તત્થ જાતં મારેન્તો વિય હોતીતિ ''**મારેતીતિ મારો**''તિ વુત્તં. અતિ વિય પાપતાય **પાપિમા**. કણ્હધમ્મેહિ સમન્નાગતો **કણ્હો**. વિરાગાદિગુણાનં અન્તકરણતો **અન્તકો**. સત્તાનં અનત્થાવહં પટિપત્તિં ન મુઞ્ચતીતિ **નમુચિ**. અત્તનો મારપાસેન પમત્તે બન્ધતિ, પમત્તા વા બન્ધૂ એતસ્સાતિ **પમત્તબન્ધુ**. સત્તમસત્તાહતો પરં સત્ત અહાનિ સન્ધાયાહ ''**અટ્ઠમે સત્તાહે**''તિ ન પન પલ્લઙ્કસત્તાહાદિ વિય નિયતકિચ્ચસ્સ અટ્ઠમસત્તાહસ્સ નામ લબ્ભનતો. સત્તમસત્તાહસ્સ હિ પરતો અજપાલનિગ્રોધમૂલે મહાબ્રહ્મુનો સક્કસ્સ ચ દેવરઞ્ઞો પટિઞ્ઞાતધમ્મદેસનં ભગવન્તં ઞત્વા ''ઇદાનિ સત્તે ધમ્મદેસનાય મમ વિસયં સમતિક્કમાપેસ્સતી''તિ સઞ્જાતદોમનસ્સો હુત્વા ઠિતો ચિન્તેસિ – ''હન્દ દાનાહં નં ઉપાયેન પરિનિબ્બાપેસ્સામિ, એવમસ્સ મનોરથો અઞ્ઞથત્તં ગમિસ્સતિ, મમ ચ મનોરથો ઇજ્ઝિસ્સતી''તિ. એવં પન ચિન્તેત્વા ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા એકમન્તં ઠિતો ''પરિનિબ્બાતુ દાનિ, ભન્તે, ભગવા''તિઆદિના પરિનિબ્બાનં યાચિ. તં સન્ધાય વુત્તં ''**અટ્ઠમે સત્તાહે**''તિઆદિ. તત્થ **અજ્જા**તિ આયુસઙ્ખારોસ્સજ્જનદિવસં સન્ધાયાહ. **ભગવા ચસ્સ** અતિબન્ધનાધિપ્પાયં જાનન્તોપિ તં અનાવિકત્વા પરિનિબ્બાનસ્સ અકાલભાવમેવ પકાસેન્તો યાચનં **પટિક્ખિપિ**. તેનાહ ''**ન તાવાહ**''ન્તિઆદિ.

મગ્ગવસેન બ્યત્તાતિ સચ્ચસમ્પટિવેધવેય્યત્તિયેન બ્યત્તા. **તથેવ વિનીતા**તિ મગ્ગવસેનેવ કિલેસાનં સમુચ્છેદવિનયેન વિનીતા. **તથા વિસારદા**તિ અરિયમગ્ગાધિગમેનેવ સત્થુસાસને વેસારજ્જપ્પત્તિયા વિસારદા, સારજ્જકરાનં દિટ્ઠિવિચિકિચ્છાદિપાપધમ્માનં વિગમેન વિસારદભાવં પત્તાતિ અત્થો. યસ્સ સુતસ્સ વસેન વટ્ટદુક્ખતો નિસ્સરણં સમ્ભવતિ, તં ઇધ ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસેન સુતન્તિ અધિપ્પેતન્તિ આહ ''**તેપિટકવસેના**''તિ. તિણ્ણં પિટકાનં સમૂહો **તેપિટકં** , તીણિ વા પિટકાનિ તિપિટકં, તિપિટકમેવ **તેપિટકં**, તસ્સ વસેન. **તમેવા**તિ યં તં તેપિટકં સોતબ્બભાવેન ''સુત''ન્તિ વુત્તં, તમેવ. **ધમ્મ**ન્તિ પરિયત્તિધમ્મં. **ધારેન્તી**તિ સુવણ્ણભાજને પક્ખિત્તસીહવસં વિય અવિનસ્સન્તં કત્વા સુપ્પગુણસુપ્પવત્તિભાવેન ધારેન્તિ હદયે ઠપેન્તિ. ઇતિ પરિયત્તિધમ્મવસેન બહુસ્સુતધમ્મધરભાવં દસ્સેત્વા ઇદાનિ પટિવેધધમ્મવસેનપિ તં દસ્સેતું ''**અથ વા**''તિઆદિ

વુત્તં. **અરિયધમ્મસ્સા**તિ મગ્ગફલધમ્મસ્સ, નવવિધસ્સપિ વા લોકુત્તરધમ્મસ્સ. **અનુધમ્મભૂત**ન્તિ અધિગમાય અનુરૂપધમ્મભૂતં. **અનુચ્છવિકપ્પટિપદ**ન્તિ ચ તમેવ વિપસ્સનાધમ્મમાહ, છબ્બિધા વિસુદ્ધિયો વા. **અનુધમ્મ**ન્તિ તસ્સા યથાવુત્તપ્પટિપદાય અનુરૂપં અભિસલ્લેખિતં અપ્પિચ્છતાદિધમ્મં. **ચરણસીલા**તિ સમાદાય વત્તનસીલા. અનુમગ્ગફલધમ્મો એતિસ્સાતિ વા **અનુધમ્મા**, વુટ્ઠાનગામિની વિપસ્સના. તસ્સા ચરણસીલા. **અત્તનો આચરિયવાદ**ન્તિ અત્તનો આચરિયસ્સ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ વાદં. સદેવકસ્સ લોકસ્સ આચારસિક્ખાપનેન **આચરિયો**, ભગવા, તસ્સ વાદો, ચતુસચ્ચદેસના.

આચિક્ખિસ્સન્તીતિ આદિતો કથેસ્સન્તિ, અત્તના ઉગ્ગહિતનિયામેન પરે ઉગ્ગણ્હાપેસ્સન્તીતિ અત્થો. **દેસેસ્સન્તી**તિ વાચેસ્સન્તિ, પાળિં સમ્મા પબોધેસ્સન્તીતિ અત્થો. **પઞ્ઞપેસ્સન્તી**તિ પજાનાપેસ્સન્તિ, સઙ્કાસેસ્સન્તીતિ અત્થો. **પટ્ઠપેસ્સન્તી**તિ પકારેહિ ઠપેસ્સન્તિ, પકાસેસ્સન્તીતિ અત્થો. **વિવરિસ્સન્તી**તિ વિવટં કરિસ્સન્તિ. **વિભજિસ્સન્તી**તિ વિભત્તં કરિસ્સન્તિ. **ઉત્તાનીકરિસ્સન્તી**તિ અનુત્તાનં ગમ્ભીરં ઉત્તાનં પાકટં કરિસ્સન્તિ. **સહધમ્મેના**તિ એત્થ **ધમ્મ**-સદ્દો કારણપરિયાયો ''હેતુમ્હિ ઞાણં ધમ્મપટિસમ્ભિદા''તિઆદીસુ (વિભ॰ ૭૨૦) વિયાતિ આહ "**સહેતુકેન સકારણેન વચનેના**"તિ. **સપ્પાટિહારિય**ન્તિ સનિસ્સરણં. યથા પરવાદં ભઞ્જિત્વા સકવાદો પતિટ્ઠહતિ, એવં હેતુદાહરણેહિ યથાધિગતમત્થં સમ્પાદેત્વા ધમ્મં કથેસ્સન્તિ. તેનાહ "**નિય્યાનિકં કત્વા ધમ્મં દેસેસ્સન્તી**"તિ, નવવિધં લોકુત્તરધમ્મં પબોધેસ્સન્તીતિ અત્થો. એત્થ ચ ''પઞ્ઞપેસ્સન્તી''તિઆદીહિ છહિ પદેહિ છ અત્થપદાનિ દસ્સિતાનિ, આદિતો પન દ્વીહિ પદેહિ છ બ્યઞ્જનપદાનિ. એત્તાવતા તેપિટકં બુદ્ધવચનં સંવણ્ણનાનયેન સઙ્ગહેત્વા દસ્સિતં હોતિ. વુત્તઞ્હેતં **નેત્તિયં** (નેત્તિ॰ સઙ્ગહવારો) ''દ્વાદસ પદાનિ સુત્તં, તં સબ્બં બ્યઞ્જનઞ્ચ અત્થો ચા''તિ.

સિક્ખાત્તયસઙ્ગહિતન્તિ અધિસીલસિક્ખાદિસિક્ખાત્તયસઙ્ગહં. **સકલં સાસનબ્રહ્મચરિય**ન્તિ અનવસેસં સત્થુસાસનભૂતં સેટ્ઠચરિયં. **સમિદ્ધ**ન્તિ સમ્મદેવ વડ્ઢિતં. **ઝાનસ્સાદવસેના**તિ તેહિ તેહિ ભિક્ખૂહિ સમધિગતજ્ઝાનસુખવસેન. **વુદ્ધિપ્પત્ત**ન્તિ ઉળારપણીતભાવૂપગમેન સબ્બસો પરિવુદ્ધિમુપગતં. **સબ્બપાલિફુલ્લં વિય અભિઞ્ઞાસમ્પત્તિવસેન** અભિઞ્ઞાસમ્પદાહિ સાસનાભિવુદ્ધિયા મત્થકપ્પત્તિતો. **પતિટ્ઠિતવસેના**તિ પતિટ્ઠાનવસેન, પતિટ્ઠપ્પત્તિયાતિ અત્થો. પટિવેધવસેન બહુનો જનસ્સ હિતન્તિ **બાહુજઞ્ઞં**. તેનાહ "**મહાજનાભિસમયવસેના**"તિ. પુથુ પુથુલં ભૂતં જાતં, પુથુ વા પુથુત્તં પત્તન્તિ **પુથુભૂતં**. તેનાહ "**સબ્બા...પે॰.. પત્ત**"ન્તિ. **સુટ્ઠુ પકાસિત**ન્તિ સુટ્ઠુ સમ્મદેવ આદિકલ્યાણાદિભાવેન પવેદિતં.

સતિં સૂપટ્ઠિતં કત્વાતિ અયં કાયાદિવિભાગો અત્તભાવસઞ્ઞિતો દુક્ખભારો મયા એત્તકં કાલં વહિતો, ઇદાનિ પન ન વહિતબ્બો, એતસ્સ અવહનત્થઞ્હિ ચિરતરં કાલં અરિયમગ્ગસમ્ભારો સમ્ભતો, સ્વાયં અરિયમગ્ગો પટિવિદ્ધો. યતો ઇમે કાયાદયો અસુભાદિતો સભાવાદિતો સમ્મદેવ પરિઞ્ઞાતાતિ ચતુબ્બિધમ્પિ સમ્માસતિં યતાતથં વિસયે સુટ્ઠુ ઉપટ્ઠિતં કત્વા. **ઞાણેન પરિચ્છિન્દિત્વા**તિ ઇમસ્સ અત્તભાવસઞ્ઞિતસ્સ દુક્ખભારસ્સ વહને પયોજનભૂતં અત્તહિતં તાવ બોધિમૂલે એવ પરિસમાપિતં, પરહિતં પન બુદ્ધવેનેય્યવિનયં પરિસમાપિતબ્બં, તં ઇદાનિ માસત્તયેનેવ પરિસમાપનં પાપુણિસ્સતિ, અહમ્પિ વિસાખાપુણ્ણમાયં પરિનિબ્બાયિસ્સામીતિ એવં બુદ્ધઞાણેન પરિચ્છિન્દિત્વા સબ્બભાગેન નિચ્છયં કત્વા. **આયુસઙ્ખારં વિસ્સજ્જી**તિ આયુનો જીવિતસ્સ અભિસઙ્ખારકં ફલસમાપત્તિધમ્મં ન સમાપજ્જિસ્સામીતિ વિસ્સજ્જિ. તંવિસ્સજ્જનેનેવ તેન અભિસઙ્ખરિયમાનં જીવિતસઙ્ખારં ''ન પવત્તેસ્સામી''તિ વિસ્સજ્જિ. તેનાહ "**તત્થા**"તિઆદિ.

ઠાનમહન્તતાયપિ પવત્તિઆકારમહન્તતાયપિ **મહન્તો પથવીકમ્પો**. તત્થ ઠાનમહન્તતાય ભૂમિચાલસ્સ મહન્તત્તં દસ્સેતું “**તદા કિર…પે॰… કમ્પિત્થા**”તિ વુત્તં. સા પન જાતિક્ખેત્તભૂતા દસસહસ્સી લોકધાતુ એવ, ન યા કાચિ. યા મહાભિનીહારમહાભિજાતિઆદીસુપિ કમ્પિત્થ, તદાપિ તત્તિકાય એવ કમ્પને કિં કારણં? જાતિક્ખેત્તભાવેન તસ્સેવ આદિતો પરિગ્ગહસ્સ કતત્તા, પરિગ્ગહકરણં ચસ્સ ધમ્મતાવસેન વેદિતબ્બં. તથા હિ પુરિમબુદ્ધાનમ્પિ તાવત્તકમેવ જાતિક્ખેત્તં અહોસિ. તથા હિ વુત્તં ‘‘દસસહસ્સી લોકધાતુ, નિસ્સદ્દા હોતિ નિરાકુલા… પે॰… મહાસમુદ્દો આભુજતિ, દસસહસ્સી પકમ્પતી’’તિ (બુ॰ વં॰ ૨.૮૪-૯૧) ચ આદિ. ઉદકપરિયન્તં કત્વા છપ્પકારપવેધનેન અવીતરાગે ભિંસેતીતિ ભિંસનો, સો એવ **ભિંસનકો**તિ આહ “**ભયજનકો**”તિ. **દેવભેરિયો**તિ દેવદુન્દુભિસદ્દસ્સ પરિયાયવચનમત્તં. ન ચેત્થ કાચિ ભેરી ‘‘દુન્દુભી’’તિ અધિપ્પેતા, અથ ખો ઉપ્પાતભાવેન લબ્ભમાનો આકાસગતો નિગ્ઘોસસદ્દો. તેનાહ “**દેવો**”તિઆદિ. **દેવો**તિ મેઘો. તસ્સ હિ ગજ્જભાવેન આકાસસ્સ વસ્સાભાવેન સુક્ખગજ્જિતસઞ્ઞિતે સદ્દે નિચ્છરન્તે દેવદુન્દુભિસમઞ્ઞા. તેનાહ “**દેવો સુક્ખગજ્જિતં ગજ્જી**”તિ.

પીતિવેગવિસ્સટ્ઠન્તિ ‘‘એવં ચિરતરં કાલં વહિતો અયં અત્તભાવસઞ્ઞિતો દુક્ખભારો, ઇદાનિ ન ચિરસ્સેવ નિક્ખિપિસ્સામી’’તિ સઞ્જાતસોમનસ્સો ભગવા સભાવેનેવ પીતિવેગવિસ્સટ્ઠં ઉદાનં ઉદાનેસિ. એવં પન ઉદાનેન્તેન અયમ્પિ અત્થો સાધિતો હોતીતિ દસ્સનત્થં અટ્ઠકથાયં “**કસ્મા**”તિઆદિ વુત્તં.

તુલીયતીતિ **તુલ**ન્તિ તુલ-સદ્દો કમ્મસાધનોતિ દસ્સેતું “**તુલિત**”ન્તિઆદિ વુત્તં. અપ્પાનુભાવતાય **પરિચ્છિન્નં**. તથા હિ તં પરિતો ખણ્ડિતભાવેન ‘‘પરિત્ત’’ન્તિ વુચ્ચતિ. પટિપક્ખવિક્ખમ્ભનતો દીઘસન્તાનતાય વિપુલફલતાય ચ **ન તુલં** ન પરિચ્છિન્નં. યેહિ કારણેહિ પુબ્બે અવિસેસતો મહગ્ગતં ‘‘અતુલ’’ન્તિ વુત્તં, તાનિ કારણાનિ રૂપાવચરતો અરૂપસ્સ સાતિસયાનિ વિજ્જન્તીતિ અરૂપાવચરં ‘‘અતુલ’’ન્તિ વુત્તં ઇતરઞ્ચ ‘‘તુલ’’ન્તિ. **અપ્પવિપાક**ન્તિ તીસુપિ કમ્મેસુ યં તનુવિપાકં હીનં, તં તુલં. **બહુવિપાક**ન્તિ યં મહાવિપાકં પણીતં, તં અતુલં. યં પનેત્થ મજ્ઝિમં, તં હીનં ઉક્કટ્ઠન્તિ દ્વિધા ભિન્દિત્વા દ્વીસુપિ ભાગેસુ પક્ખિપિતબ્બં. હીનત્તિકવણ્ણનાયં (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૧૪) વુત્તનયેન વા અપ્પબહુવિપાકતં નિદ્ધારેત્વા તસ્સ વસેન તુલાતુલભાવો વેદિતબ્બો. સમ્ભવતિ એતસ્માતિ **સમ્ભવો**તિ આહ “**સમ્ભવહેતુભૂત**”ન્તિ. **નિયકજ્ઝત્તરતો**તિ સસન્તાનધમ્મેસુ વિપસ્સનાવસેન ગોચરાસેવનાય ચ નિરતો. સવિપાકમ્પિ સમાનં પવત્તિવિપાકમત્તદાયિકમ્મં સવિપાકટ્ઠેન સમ્ભવં, ન ચ તં કામાદિભવાભિસઙ્ખારકન્તિ તતો વિસેસનત્થં ‘‘સમ્ભવ’’ન્તિ વત્વા “**ભવસઙ્ખાર**”ન્તિ વુત્તં. **ઓસ્સજી**તિ અરિયમગ્ગેન અવસ્સજિ. **કવચં વિય** અત્તભાવં પરિયોનન્ધિત્વા ઠિતં અત્તનિ સમ્ભૂતત્તા **અત્તસમ્ભવં** કિલેસઞ્ચ અભિન્દીતિ કિલેસભેદસહભાવિકમ્મોસ્સજ્જનં દસ્સેન્તો તદુભયસ્સ કારણમવોચ “**અજ્ઝત્તરતો સમાહિતો**”તિ.

પઠમવિકપ્પે અવસજ્જનમેવ વુત્તં, એત્થ અવસજ્જનાકારોતિ તં દસ્સેન્તો “**અથ વા**”તિઆદિમાહ. તત્થ **તીરેન્તો**તિ ‘‘ઉપ્પાદો ભયં, અનુપ્પાદો ખેમ’’ન્તિઆદિના (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૦) વીમંસન્તો. “**તુલેન્તો તીરેન્તો**”તિઆદિના સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિત્થારતો દસ્સેતું “**પઞ્ચક્ખન્ધા**”તિઆદિં વત્વા ભવસઙ્ખારસ્સ અવસજ્જનાકારં સરૂપતો દસ્સેતિ. **એવ**ન્તિઆદિના પન ઉદાનગાથાવણ્ણનાયં આદિતો વુત્તમત્થં નિગમવસેન દસ્સેતિ.

યન્તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૨.૧૭૧) કરણે, અધિકરણે વા પચ્ચત્તવચનન્તિ આહ “**યેન સમયેન, યસ્મિં વા સમયે**”તિ. **ઉક્ખેપકવાતા**તિ ઉદકસન્ધારકવાતં ઉપચ્છિન્દિત્વા ઠિતટ્ઠાનતો ખેપકવાતા. **સટ્ઠિ…પે॰… બહલ**ન્તિ ઇદં તસ્સ વાતસ્સ ઉબ્બેધપ્પમાણમેવ ગહેત્વા વુત્તં , આયામવિત્થારતો પન દસસહસ્સચક્કવાળપ્પમાણં

કોટિસતસહસ્સચક્કવાળપ્પમાણમ્પિ ઉદકસન્ધારકવાતં ઉપચ્છિન્દતિયેવ. **આકાસે**તિ પુબ્બે વાતેન પતિટ્ઠિતાકાસે. **પુન વાતો**તિ ઉક્ખેપકવાતે તથા કત્વા વિગતે ઉદકસન્ધારકવાતો પુન **આબન્ધિત્વા ગણ્હાતિ**. યથા તં ઉદકં ન ભસ્સતિ, એવં ઉપત્થમ્ભેન્તં આબન્ધનવિતાનવસેન બન્ધિત્વા ગણ્હાતિ. **તતો ઉદકં ઉગ્ગચ્છતી**તિ તતો આબન્ધિત્વા ગહણતો તેન વાતેન ઉટ્ઠાપિતં ઉદકં ઉગ્ગચ્છતિ ઉપરિ ગચ્છતિ. **હોતિયેવા**તિ અન્તરન્તરા હોતિયેવ. **બહુભાવેના**તિ મહાપથવિયા મહન્તભાવેન. સકલા હિ મહાપથવી તદા ઓગ્ગચ્છતિ ચ ઉગ્ગચ્છતિ ચ, તસ્મા કમ્પનં ન પઞ્ઞાયતિ.

ઇજ્ઝનસ્સાતિ ઇચ્છિતત્થસિજ્ઝનસ્સ અનુભવિતબ્બસ્સ ઇસ્સરિયસમ્પત્તિઆદિકસ્સ. **પરિત્તા**તિ પટિલદ્ધમત્તા નાતિસુભાવિતા. તથા ચ ભાવના બલવતી ન હોતીતિ આહ "**દુબ્બલા**"તિ. સઞ્ઞાસીસેન હિ ભાવના વુત્તા. **અપ્પમાણા**તિ પગુણા સુભાવિતા. સા હિ થિરા દળ્હતરા હોતીતિ આહ "**બલવા**"તિ. "**પરિત્તા પથવીસઞ્ઞા, અપ્પમાણા આપોસઞ્ઞા**"તિ દેસનામત્તમેતં, આપોસઞ્ઞાય પન સુભાવિતાય પથવીકમ્પો સુખેનેવ ઇજ્ઝતીતિ અયમેત્થ અધિપ્પાયો વેદિતબ્બો. **સંવેજેન્તો વા** દિબ્બસમ્પત્તિયા પમત્તં સક્કં દેવરાજાનં, **વીમંસન્તો વા** તાવદેવ સમધિગતં અત્તનો ઇદ્ધિબલં. સો કિરાયસ્મા (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૧૭૧) ખુરગ્ગે અરહત્તં પત્વા ચિન્તેસિ – ''અત્થિ નુ ખો કોચિ ભિક્ખુ યેન પબ્બજિતદિવસેયેવ અરહત્તં પત્વા વેજયન્તો પાસાદો કમ્પિતપુબ્બો''તિ. તતો ''નત્થિ કોચી''તિ ઞત્વા ''અહં કમ્પેસ્સામી''તિ અભિઞ્ઞાબલેન વેજયન્તમત્થકે ઠત્વા પાદેન પહરિત્વા કમ્પેતું નાસક્ખિ. અથ નં સક્કસ્સ નાટકિત્થિયો આહંસુ – ''પુત્ત સઙ્ઘરક્ખિત, ત્વં પૂતિગન્ધેનેવ સીસેન વેજયન્તં કમ્પેતું ઇચ્છસિ, સુપ્પતિટ્ઠિતો, તાત, પાસાદો, કથં કમ્પેતું સક્ખિસ્સસી''તિ.

સામણેરો ''ઇમા દેવતા મયા સદ્ધિં કેળિં કરોન્તિ, અહં ખો પન આચરિયં નાલત્થં, કહં નુ ખો મે આચરિયો સામુદ્દિકમહાનાગત્થેરો''તિ આવજ્જેત્વા ''મહાસમુદ્દે ઉદકલેણં માપેત્વા દિવાવિહારં નિસિન્નો''તિ ઞત્વા તત્થ ગન્ત્વા થેરં વન્દિત્વા અટ્ઠાસિ. તતો નં થેરો, ''તાત સઙ્ઘરક્ખિત, અસિક્ખિત્વાવ યુદ્ધં પવિટ્ઠોસી''તિ વત્વા ''નાસક્ખિ, તાત, વેજયન્તં કમ્પેતુ''ન્તિ પુચ્છિ. આચરિયં, ભન્તે, નાલત્થન્તિ. અથ નં થેરો, ''તાત, તુમ્હાદિસે અકમ્પેન્તે અઞ્ઞો કો કમ્પેસ્સતિ, દિટ્ઠપુબ્બં તે, તાત, ઉદકપિટ્ઠે ગોમયખણ્ડં પિલવન્તં, તાત, કપલ્લપૂવં પચ્ચન્તં અન્તન્તેન પરિચ્છિન્નન્તિ ઇમિના ઓપમ્મેન જાનાહી''તિ આહ. સો ''વટ્ટિસ્સતિ, ભન્તે, એત્તકેના''તિ વત્વા ''પાસાદેન પતિટ્ઠિતોકાસં ઉદકં હોતૂ''તિ અધિટ્ઠાય વેજયન્તાભિમુખો અગમાસિ. દેવધીતરો તં દિસ્વા ''એકવારં લજ્જિત્વા ગતો, પુનપિ સામણેરો એતિ, પુનપિ એતી''તિ વદિંસુ. સક્કો દેવરાજા ''મા મય્હં પુત્તેન સદ્ધિં કથયિત્થ, ઇદાનિ તેન આચરિયો લદ્ધો ખણેન પાસાદં કમ્પેસ્સતી''તિ આહ. સામણેરોપિ પાદઙ્ગુટ્ઠેન પાસાદથૂપિકં પહરિ, પાસાદો ચતૂહિ દિસાહિ ઓણમતિ. દેવતા ''પતિટ્ઠાતું દેહિ, તાત, પાસાદસ્સ, પતિટ્ઠાતું દેહિ, તાત, પાસાદસ્સા''તિ વિરવિંસુ. સામણેરો પાસાદં યથાઠાને ઠપેત્વા પાસાદમત્થકે ઠત્વા ઉદાનં ઉદાનેસિ –

''અજ્જેવાહં પબ્બજિતો, અજ્જ પત્તાસવક્ખયં;
અજ્જ કમ્પેમિ પાસાદં, અહો બુદ્ધસ્સુળારતા.

''અજ્જેવાહં પબ્બજિતો, અજ્જ પત્તાસવક્ખયં;
અજ્જ કમ્પેમિ પાસાદં, અહો ધમ્મસ્સુળારતા.

''અજ્જેવાહં પબ્બજિતો, અજ્જ પત્તાસવક્ખયં;

અજ્જ કમ્પેમિ પાસાદં, અહો સઙ્ઘસ્સુળારતા''તિ.

''ધમ્મતા એસા, ભિક્ખવે, યદા બોધિસત્તો તુસિતકાયા ચવિત્વા માતુકુચ્છિં ઓક્કમતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૮) વત્વા ''અયઞ્ચ દસસહસ્સી લોકધાતુ સઙ્કમ્પિ સમ્પકમ્પિ સમ્પવેધી''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૮), તથા ''ધમ્મતા એસા, ભિક્ખવે, યદા બોધિસત્તો માતુકુચ્છિમ્હા નિક્ખમતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૨) વત્વા ''અયઞ્ચ દસસહસ્સી લોકધાતુ સઙ્કમ્પિ સમ્પકમ્પિ સમ્પવેધી''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૨) ચ મહાસત્તસ્સ ગબ્ભોક્કન્તિયં અભિજાતિઞ્ચ ધમ્મતાવસેન મહાપદાને પથવીકમ્પસ્સ વુત્તત્તા ઇતરેસુપિ ચતૂસુ ઠાનેસુ પથવીકમ્પો ધમ્મતાવસેનેવાતિ અત્થતો વુત્તમેતન્તિ દટ્ઠબ્બં.

ઇદાનિ નેસં પથવીકમ્પાનં કારણતો પવત્તિઆકારતો ચ વિભાગં દસ્સેતું ''**ઇતિ ઇમેસૂ**''તિઆદિ વુત્તં. **ધાતુકોપેના**તિ ઉક્ખેપકવાતસઙ્ખાતાય વાયોધાતુયા પકોપેન. **ઇદ્ધાનુભાવેના**તિ ઞાણિદ્ધિયા, કમ્મવિપાકજિદ્ધિયા વા સભાવેન, તેજેનાતિ અત્થો. **પુઞ્ઞતેજેના**તિ પુઞ્ઞાનુભાવેન, મહાબોધિસત્તસ્સ પુઞ્ઞબલેનાતિ અત્થો. **ઞાણતેજેના**તિ અનઞ્ઞસાધારણેન પટિવેધઞાણાનુભાવેન. **સાધુકારદાનવસેના**તિ યથા અનઞ્ઞસાધારણપ્પટિવેધઞાણાનુભાવેન અભિહતા મહાપથવી અભિસમ્બોધિયં કમ્પિત્થ, એવં અનઞ્ઞસાધારણેન દેસનાઞાણાનુભાવેન અભિહતા મહાપથવી કમ્પિત્થ, તં પનસ્સા સાધુકારદાનં વિય હોતીતિ ''સાધુકારદાનવસેના''તિ વુત્તં.

યેન પન ભગવા અસીતિઅનુબ્યઞ્જનપ્પટિમણ્ડિતદ્વત્તિંસમહાપુરિસલક્ખણવિચિત્રરૂપકાયો સબ્બાકારપરિસુદ્ધસીલક્ખન્ધાદિગુણરતનસમિદ્ધિધમ્મકાયો પુઞ્ઞમહત્તથામમહત્તઇદ્ધિમહત્તયસમહત્તપઞ્ઞામહત્તાનં પરમુક્કંસગતો અસમો અસમસમો અપ્પટિપુગ્ગલો અરહં સમ્માસમ્બુદ્ધો અત્તનો અત્તભાવસઞ્ઞિતં ખન્ધપઞ્ચકં કપ્પં વા કપ્પાવસેસં વા ઠપેતું સમત્થોપિ સઙ્ખતધમ્મપરિજિગુચ્છનાકારપ્પવત્તેન ઞાણવિસેસેન તિણાયપિ અમઞ્ઞમાનો આયુસઙ્ખારોસ્સજ્જનવિધિના નિરપેક્ખો ઓસ્સજ્જિ. તદનુભાવાભિહતા મહાપથવી આયુસઙ્ખરોસ્સજ્જને અકમ્પિત્થ. તં પનસ્સા કારુઞ્ઞસભાવસણ્ઠિતા વિય હોતીતિ વુત્તં ''**કારુઞ્ઞભાવેના**''તિ.

યસ્મા ભગવા પરિનિબ્બાનસમયે ચતુવીસતિકોટિસતસહસ્સસઙ્ખા સમાપત્તિયો સમાપજ્જિ, અન્તરન્તરા ફલસમાપત્તિસમાપજ્જનેન તસ્સ પુબ્બભાગે સાતિસયં તિક્ખં સૂરં વિપસ્સનાઞાણઞ્ચ પવત્તેસિ. ''યદત્થઞ્ચ મયા એવં સુચિરકાલં અનઞ્ઞસાધારણો પરમુક્કંસગતો ઞાણસમ્ભારો સમ્ભતો, અનુત્તરો ચ વિમોક્ખો સમધિગતો, તસ્સ વત મે સિખાપ્પત્તફલભૂતા અચ્ચન્તનિટ્ઠા અનુપાદિસેસપરિનિબ્બાનધાતુ અજ્જ સમિજ્ઝતી''તિ ભિય્યો અતિવિય સોમનસ્સપ્પત્તસ્સ ભગવતો પીતિવિપ્ફારાદિગુણવિપુલતરાનુભાવો પરેહિ અસાધારણઞાણાતિસયો ઉદપાદિ, યસ્સ સમાપત્તિબલસમુપબ્રૂહિતસ્સ ઞાણાતિસયસ્સ આનુભાવં સન્ધાય ઇદં વુત્તં ''દ્વેમે પિણ્ડપાતા સમસમફલા સમસમવિપાકા''તિઆદિ (ઉદા॰ ૭૫), તસ્મા તસ્સાનુભાવેન સમભિહતા મહાપથવી અકમ્પિત્થ, તં પનસ્સા તસ્સં વેલાયં આરોદનાકારપ્પત્તિ વિય હોતીતિ ''**અટ્ઠમો આરોદનેના**''તિ વુત્તં.

ઇદાનિ સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિવરન્તો ''**માતુકુચ્છિં ઓક્કમન્તે**''તિઆદિમાહ. **અયં પનત્થો**તિ ''સાધુકારદાનવસેના''તિઆદિના વુત્ત અત્થો. **પથવીદેવતાય વસેના**તિ એત્થ સમુદ્દદેવતા વિય મહાપથવિયા અધિદેવતા કિર નામ અત્થિ, તાદિસે કારણે સતિ તસ્સા ચિત્તવસેન અયં મહાપથવી સઙ્કમ્પતિ સમ્પકમ્પતિ સમ્પવેધતિ. યથા વાતવલાહકદેવતાનં ચિત્તવસેન વાતા વાયન્તિ, સીતુણ્હઅબ્ભવસ્સવલાહકદેવતાનં ચિત્તવસેન

સીતાદયો ભવન્તિ, તથા હિ વિસાખપુણ્ણમાયં અભિસમ્બોધિઅત્થં બોધિરુક્ખમૂલે નિસિન્નસ્સ લોકનાથસ્સ અન્તરાયકરણત્થં ઉપટ્ઠિતં મારબલં વિધમિતું –

“અચેતનાયં પથવી, અવિઞ્ઞાય સુખં દુખં;
સાપિ દાનબલા મય્હં, સત્તક્ખત્તું પકમ્પથા”તિ. (ચરિયા॰ ૧.૧૨૪) –

વચનસમનન્તરં મહાપથવી ભિજ્જિત્વા સપરિસં મારં પરિવત્તેસિ. **એતન્તિ** સાધુકારદાનાદિ. યદિપિ નત્થિ અચેતનત્તા, ધમ્મતાવસેન પન વુત્તનયેન સિયાતિ સક્કા વત્તું. ધમ્મતા પન અત્થતો ધમ્મભાવો, સો પુઞ્ઞધમ્મસ્સ વા ઞાણધમ્મસ્સ વા આનુભાવસભાવોતિ. તયિદં સબ્બં વિચારિતમેવ. એવઞ્ચ કત્વા –

“ઇમે ધમ્મે સમ્મસતો, સભાવસરસલક્ખણે;
ધમ્મતેજેન વસુધા, દસસહસ્સી પકમ્પથા”તિ. (બુ॰ વં॰ ૨.૧૬૬) –

આદિવચનઞ્ચ સમત્થિતં હોતિ.

અયં પન (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૪૯) મહાપથવી અપરેસુપિ અટ્ઠસુ ઠાનેસુ અકમ્પિત્થ મહાભિનિક્ખમને બોધિમણ્ડૂપસઙ્કમને પંસુકૂલગ્ગહણે પંસુકૂલધોવને કાળકારામસુત્તે ગોતમકસુત્તે વેસ્સન્તરજાતકે બ્રહ્મજાલેતિ. તત્થ મહાભિનિક્ખમનબોધિમણ્ડૂપસઙ્કમનેસુ વીરિયબલેન અકમ્પિત્થ. પંસુકૂલગ્ગહણે “દ્વિસહસ્સદીપપરિવારે નામ ચત્તારો મહાદીપે પહાય પબ્બજિત્વા સુસાનં ગન્ત્વા પંસુકૂલં ગણ્હન્તેન દુક્કરં ભગવતા કત”ન્તિ અચ્છરિયવેગાભિહતા અકમ્પિત્થ. પંસુકૂલધોવનવેસ્સન્તરજાતકેસુ અકાલકમ્પનેન અકમ્પિત્થ. **કાળકારામગોતમકસુત્તેસુ** (અ॰ નિ॰ ૪.૨૪; ૩.૧૨૬) “અહં સક્ખી ભગવા”તિ સક્ખિભાવેન અકમ્પિત્થ. **બ્રહ્મજાલે** (દી॰ નિ॰ ૧.૧૪૭) પન દ્વાસટ્ઠિયા દિટ્ઠિગતેસુ વિજટેત્વા નિગ્ગુમ્બં કત્વા દેસિયમાનેસુ સાધુકારદાનવસેન અકમ્પિત્થાતિ વેદિતબ્બા.

ન કેવલઞ્ચ એતેસુયેવ ઠાનેસુ પથવી અકમ્પિત્થ, અથ ખો તીસુ સઙ્ગહેસુપિ મહામહિન્દત્થેરસ્સ ઇમં દીપં આગન્ત્વા જોતિવને નિસીદિત્વા ધમ્મં દેસિતદિવસેપિ અકમ્પિત્થ. કલ્યાણિયમહાવિહારે ચ પિણ્ડપાતિયત્થેરસ્સ ચેતિયઙ્ગણં સમ્મજ્જિત્વા તત્થેવ નિસીદિત્વા બુદ્ધારમ્મણં પીતિં ગહેત્વા ઇમં સુત્તન્તં આરદ્ધસ્સ સુત્તપરિયોસાને ઉદકપરિયન્તં કત્વા અકમ્પિત્થ. લોહપાસાદસ્સ પાચીનઅમ્બલટ્ઠિકટ્ઠાનં નામ અહોસિ, તત્થ નિસીદિત્વા દીઘભાણકત્થેરા બ્રહ્મજાલસુત્તં આરભિંસુ. તેસં સજ્ઝાયપરિયોસાનેપિ ઉદકપરિયન્તમેવ કત્વા પથવી અકમ્પિત્થ.

યદિ એવં “અટ્ઠિમે, આનન્દ, હેતૂ અટ્ઠ પચ્ચયા મહતો ભૂમિચાલસ્સ પાતુભાવાયા”તિ કસ્મા અટ્ઠેવ હેતૂ વુત્તાતિ? નિયમહેતુભાવતો. ઇમેયેવ હિ અટ્ઠ હેતૂ નિયમન્તિ, નાઞ્ઞે. તે હિ કદાચિ સમ્ભવન્તીતિ અનિયમભાવતો ન ગણિતા. વુત્તઞ્હેતં નાગસેનત્થેરેન **મિલિન્દપઞ્હે** (મિ॰ પ॰ ૪.૧.૪) –

“અટ્ઠિમે, ભિક્ખવે, હેતૂ અટ્ઠ પચ્ચયા મહતો ભૂમિચાલસ્સ પાતુભાવાયાતિ. યં વેસ્સન્તરેન રઞ્ઞા મહાદાને દીયમાને સત્તક્ખત્તું મહાપથવી કમ્પિતા, તઞ્ચ પન અકાલિકં કદાચુપ્પત્તિકં અટ્ઠહિ હેતૂહિ વિપ્પમુત્તં, તસ્મા અગણિતં અટ્ઠહિ હેતૂહિ.

‘‘યથા, મહારાજ, લોકે તયોયેવ મેઘા ગણીયન્તિ વસ્સિકો, હેમન્તિકો, પાવુસકોતિ. યદિ તે મુઞ્ચિત્વા અઞ્ઞો મેઘો પવસ્સતિ, ન સો મેઘો ગણીયતિ સમ્મતેહિ મેઘેહિ, અકાલમેઘોત્વેવ સઙ્ખં ગચ્છતિ, એવમેવ ખો, મહારાજ, વેસ્સન્તરેન રઞ્ઞા મહાદાને દીયમાને યં સત્તક્ખત્તું મહાપથવી કમ્પિતા, અકાલિકં એતં કદાચુપ્પત્તિકં અટ્ઠહિ હેતૂહિ વિપ્પમુત્તં, ન તં ગણીયતિ અટ્ઠહિ હેતૂહિ.

‘‘યથા વા પન, મહારાજ, હિમવન્તા પબ્બતા પઞ્ચ નદિસતાનિ સન્દન્તિ, તેસં, મહારાજ, પઞ્ચન્નં નદિસતાનં દસેવ નદિયો નદિગણનાય ગણીયન્તિ. સેય્યથિદં – ગઙ્ગા, યમુના, અચિરવતી, સરભૂ, મહી, સિન્ધુ, સરસ્સતી, વેત્રવતી, વીતંસા, ચન્દભાગાતિ. અવસેસા નદિયો નદિગણનાય અગણિતા. કિંકારણા? ન તા નદિયો ધુવસલિલા, એવમેવ ખો, મહારાજ, વેસ્સન્તરેન રઞ્ઞા મહાદાને દીયમાને યં સત્તક્ખત્તું મહાપથવી કમ્પિતા, અકાલિકં એતં કદાચુપ્પત્તિકં અટ્ઠહિ હેતૂહિ વિપ્પમુત્તં, ન તં ગણીયતિ અટ્ઠહિ હેતૂહિ.

‘‘યથા વા પન, મહારાજ, રઞ્ઞો સતમ્પિ દ્વિસતમ્પિ તિસતમ્પિ અમચ્ચા હોન્તિ, તેસં છયેવ જના અમચ્ચગણનાય ગણીયન્તિ. સેય્યથિદં – સેનાપતિ, પુરોહિતો, અક્ખદસ્સો, ભણ્ડાગારિકો, છત્તગ્ગાહકો, ખગ્ગગ્ગાહકો, એતેયેવ અમચ્ચગણનાય ગણીયન્તિ. કિંકારણા? યુત્તત્તા રાજગુણેહિ. અવસેસા અગણિતા, સબ્બે અમચ્ચાત્વેવ સઙ્ખં ગચ્છન્તિ, એવમેવ ખો, મહારાજ, વેસ્સન્તરેન રઞ્ઞા મહાદાને દીયમાને યં સત્તક્ખત્તું મહાપથવી કમ્પિતા, અકાલિકં એતં કદાચુપ્પત્તિકં અટ્ઠહિ હેતૂહિ વિપ્પમુત્તં, ન તં ગણીયતિ અટ્ઠહિ હેતૂહી’’તિ.

ભૂમિચાલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ચાપાલવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૮) ૩. યમકવગ્ગો

૧-૧૦. સદ્ધાસુત્તાદિવણ્ણના

૭૧-૮૦. અટ્ઠમસ્સ પઠમાદીનિ ઉત્તાનત્થાનેવ. દસમે કુચ્છિતં સીદતીતિ **કુસીતો** દ-કારસ્સ ત-કારં કત્વા. યસ્સ ધમ્મસ્સ વસેન પુગ્ગલો ‘‘કુસીતો’’તિ વુચ્ચતિ, સો કુસિતભાવો ઇધ કુસિત-સદ્દેન વુત્તો. વિનાપિ હિ ભાવજોતનસદ્દં ભાવત્થો વિઞ્ઞાયતિ યથા ‘‘પટસ્સ સુક્ક’’ન્તિ, તસ્મા કુસીતભાવવત્થૂનીતિ અત્થો. તેનાહ ‘‘**કોસજ્જકારણાનીતિ અત્થો**’’તિ. કમ્મં નામ સમણસારુપ્પં ઈદિસન્તિ આહ ‘‘**ચીવરવિચારણાદી**’’તિ. **વીરિયન્તિ** પધાનવીરિયં. તં પન ચઙ્કમનવસેન કરણે કાયિકન્તિપિ વત્તબ્બતં લભતીતિ આહ ‘‘**દુવિધમ્પી**’’તિ. **પત્તિયાતિ** પાપુણનત્થં. **ઓસીદનન્તિ** ભાવનાનુયોગે સઙ્કોચો. માસેહિ આચિતં નિચિતં વિયાતિ **માસાચિતં**, તં મઞ્ઞે. યસ્મા માસા તિન્તા વિસેસેન ગરુકા હોન્તિ, તસ્મા ‘‘**યથા તિન્તમાસો**’’તિઆદિ વુત્તં. **વુટ્ઠિતો હોતિ** ગિલાનભાવાતિ અધિપ્પાયો.

તેસન્તિ આરમ્ભવત્થૂનં. **ઇમિનાવ નયેનાતિ** ઇમિના કુસીતવત્થૂસુ વુત્તેનેવ નયેન ‘‘દુવિધમ્પિ વીરિયં આરભતી’’તિઆદિના. **ઇદં પઠમન્તિ** ‘‘ઇદં, હન્દાહં, વીરિયં આરભામી’’તિ, ‘‘એવં ભાવનાય અબ્ભુસ્સહનં પઠમં આરમ્ભવત્થૂ’’તિઆદિના ચ અત્થો વેદિતબ્બો. યથા તથા પઠમં પવત્તં અબ્ભુસ્સહનઞ્હિ ઉપરિ વીરિયારમ્ભસ્સ કારણં હોતિ. અનુરૂપપચ્ચવેક્ખણસહિતાનિ હિ અબ્ભુસ્સહનાનિ તમ્મૂલકાનિ વા પચ્ચવેક્ખણાનિ અટ્ઠ આરમ્ભવત્થૂનીતિ વેદિતબ્બાનિ.

સદ્ધાસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

યમકવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮૧-૬૨૬. સેસં ઉત્તાનમેવ.

ઇતિ મનોરથપૂરણિયા અઙ્ગુત્તરનિકાય-અટ્ઠકથાય

અટ્ઠકનિપાતવણ્ણનાય અનુત્તાનત્થદીપના સમત્તા.

નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

અઙ્ગુત્તરનિકાયે

નવકનિપાત-ટીકા

૧. પઠમપણ્ણાસકં

૧. સમ્બોધિવગ્ગો

૧-૨. સમ્બોધિસુત્તાદિવણ્ણના

૧-૨. નવકનિપાતસ્સ પઠમદુતિયેસુ નત્થિ વત્તબ્બં.

૩. મેઘિયસુત્તવણ્ણના

૩. તતિયે (ઉદા॰ અટ્ઠ॰ ૩૧) **મેઘિયો**તિ તસ્સ થેરસ્સ નામં. **ઉપટ્ઠાકો હોતી**તિ પરિચારકો હોતિ. ભગવતો હિ પઠમબોધિયં ઉપટ્ઠાકા અનિબદ્ધા અહેસું. એકદા નાગસમલો, એકદા નાગિતો, એકદા ઉપવાણો, એકદા સુનક્ખત્તો, એકદા ચુન્દો સમણુદ્દેસો , એકદા સાગતો, એકદા મેઘિયો, તદાપિ મેઘિયત્થેરોવ ઉપટ્ઠાકો હોતિ. તેનાહ ''**તેન ખો પન સમયેન આયસ્મા મેઘિયો ભગવતો ઉપટ્ઠાકો હોતી**''તિ.

કિમિકાળાયાતિ કાળકિમીનં બહુલતાય ''કિમિકાળા''તિ લદ્ધનામાય નદિયા. **જઙ્ઘાવિહારન્તિ** ચિરનિસજ્જાય જઙ્ઘાસુ ઉપ્પન્નકિલમથવિનોદનત્થં વિચરણં. **પાસાદિકન્તિ** અવિરળરુક્ખતાય સિનિદ્ધપત્તતાય ચ પસ્સન્તાનં પસાદં આવહતીતિ પાસાદિકં. સન્દચ્છાયતાય મનુઞ્ઞભૂમિભાગતાય ચ અન્તો પવિટ્ઠાનં પીતિસોમનસ્સજનનટ્ઠેન ચિત્તં રમેતીતિ **રમણીયં**. **અલન્તિ** પરિયત્તં, યુત્તન્તિપિ અત્થો. **પધાનત્થિકસ્સા**તિ પધાનેન ભાવનાનુયોગેન અત્થિકસ્સ. યસ્મા સો પધાનકમ્મે યુત્તો પધાનકમ્મિકો નામ હોતિ, તસ્મા વુત્તં ''**પધાનકમ્મિકસ્સા**''તિ. **આગચ્છેય્યાહન્તિ** આગચ્છેય્યં અહં. થેરેન કિર પુબ્બે તં ઠાનં અનુપ્પટિપાટિયા પઞ્ચ જાતિસતાનિ રઞ્ઞા એવ સતા અનુભૂતપુબ્બં ઉય્યાનં અહોસિ, તેનસ્સ દિટ્ઠમત્તેયેવ તત્થ વિહરિતું ચિત્તં નમિ.

યાવ અઞ્ઞોપિ કોચિ ભિક્ખુ આગચ્છતીતિ અઞ્ઞો કોચિપિ ભિક્ખુ મમ સન્તિકં યાવ આગચ્છતિ, તાવ આગમેહીતિ અત્થો. ''કોચિ ભિક્ખુ દિસ્સતી''તિપિ પાઠો, ''આગચ્છતૂ''તિપિ પઠન્તિ, તથા ''દિસ્સતૂ''તિપિ. **નત્થિ કિઞ્ચિ ઉત્તરિ કરણીયન્તિ** ચતૂસુ સચ્ચેસુ ચતૂહિ મગ્ગેહિ પરિઞ્ઞાદીનં સોળસન્નં કિચ્ચાનં કતત્તા અભિસમ્બોધિયા વા અધિગતત્તા તતો અઞ્ઞં ઉત્તરિ કરણીયં નામ નત્થિ. **ચતૂસુ સચ્ચેસુ ચતુન્નં કિચ્ચાનં કતત્તા**તિ ઇદં પન મગ્ગવસેન લબ્ભભાનં ભેદં અનુપેક્ખિત્વા વુત્તં. **અત્થિ કતસ્સ પટિચયો**તિ મય્હં સન્તાને નિપ્ફાદિતસ્સ સીલાદિધમ્મસ્સ અરિયમગ્ગસ્સ અનધિગતત્તા તદત્થં પુન વડ્ઢનસઙ્ખાતો પટિચયો અત્થિ, ઇચ્છિતબ્બોતિ અત્થો.

તિવિધનાટકપરિવારોતિ મહન્તિત્થિયો મજ્ઝિમિત્થિયો અતિતરુણિત્થિયોતિ એવં વધૂકુમારિકકઞ્ઞાવત્થાહિ તિવિધાહિ નાટકિત્થીહિ પરિવુતો. **અકુસલવિતક્કેહી**તિ યથાવુત્તેહિ કામવિતક્કાદીહિ. અપરે પન ''તસ્મિં વનસણ્ડે પુપ્ફફલપલ્લવાદીસુ લોભવસેન કામવિતક્કો, ખરસ્સરાનં પક્ખિઆદીનં સદ્દસ્સવનેન બ્યાપાદવિતક્કો, લેડ્ડુઆદીહિ તેસં વિહેઠનાધિપ્પાયેન વિહિંસાવિતક્કો. 'ઇધેવાહં વસેય્ય'ન્તિ તત્થ સાપેક્ખતાવસેન વા કામવિતક્કો, વનચરકે તત્થ તત્થ દિસ્વા તેસુ ચિત્તદુબ્ભનેન બ્યાપાદવિતક્કો, તેસં વિહેઠનાધિપ્પાયેન વિહિંસાવિતક્કો તસ્સ ઉપ્પજ્જતી''તિ વદન્તિ. યથા તથા વા તસ્સ મિચ્છાવિતક્કપ્પવત્તિયેવ અચ્છરિયકારણં. **અચ્છરિયં વત, ભો**તિ ગરહણચ્છરિયં નામ કિરેતં . યથા આયસ્મા આનન્દો ભગવતો વલિયગત્તં દિસ્વા અવોચ ''અચ્છરિયં, ભન્તે, અબ્ભુતં, ભન્તે''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૫૧૧). **સમ્પરિવારિતા**તિ વોકિણ્ણા. અત્તનિ ગરુમ્હિ ચ એકત્તેપિ બહુવચનં દિસ્સતિ. ''અન્વાસત્તો''તિપિ પાઠો. કસ્મા પનસ્સ ભગવા તત્થ ગમનં અનુજાનિ?

‘‘અનનુઞ્ઞાતોપિ ચાયં મં ઓહાય ગચ્છિસ્સતેવ, પરિચારકામતાય મઞ્ઞે ભગવા ગન્તું ન દેતીતિ ચસ્સ સિયા અઞ્ઞથત્તં, તદસ્સ દીઘરત્તં અહિતાય દુક્ખાય સંવત્તેય્યા’’તિ અનુજાનિ.

એવં તસ્મિં અત્તનો પવત્તિં આરોચેત્વા નિસિન્ને અથસ્સ ભગવા સપ્પાયધમ્મં દેસેન્તો ‘‘**અપરિપક્કાય, મેઘિય, ચેતોવિમુત્તિયા**’’તિઆદિમાહ. તત્થ ‘‘**અપરિપક્કાયા**’’તિ પરિપાકં અપ્પત્તાય. **ચેતોવિમુત્તિયા**તિ કિલેસેહિ ચેતસો વિમુત્તિયા. પુબ્બભાગે હિ તદઙ્ગવસેન ચેવ વિક્ખમ્ભનવસેન ચ ચેતસો વિમુત્તિ હોતિ, અપરભાગે સમુચ્છેદવસેન ચેવ પટિપ્પસ્સદ્ધિવસેન ચ. સાયં વિમુત્તિ હેટ્ઠા વિત્થારતો કથિતાવ, તસ્મા તત્થ વુત્તનયેન વેદિતબ્બા. તત્થ વિમુત્તિપરિપાચનીયેહિ ધમ્મેહિ આસયે પરિપાચિતે સોધિતે વિપસ્સનાય મગ્ગગબ્ભં ગણ્હન્તિયા પરિપાકં ગચ્છન્તિયા ચેતોવિમુત્તિ પરિપક્કા નામ હોતિ, તદભાવે અપરિપક્કા.

કતમે પન વિમુત્તિપરિપાચનીયા ધમ્મા? સદ્ધિન્દ્રિયાદીનં વિસુદ્ધિકરણવસેન પન્નરસ ધમ્મા વેદિતબ્બા. વુત્તઞ્હેતં –

> ‘‘અસ્સદ્ધે પુગ્ગલે પરિવજ્જયતો, સદ્ધે પુગ્ગલે સેવતો ભજતો પયિરુપાસતો, પસાદનીયે સુત્તન્તે પચ્ચવેક્ખતો ઇમેહિ તીહાકારેહિ સદ્ધિન્દ્રિયં વિસુજ્ઝતિ.
>
> ‘‘કુસીતે પુગ્ગલે પરિવજ્જયતો, આરદ્ધવીરિયે પુગ્ગલે સેવતો ભજતો પયિરુપાસતો, સમ્મપ્પધાને પચ્ચવેક્ખતો ઇમેહિ તીહાકારેહિ વીરિયિન્દ્રિયં વિસુજ્ઝતિ.
>
> ‘‘મુટ્ઠસ્સતી પુગ્ગલે પરિવજ્જયતો, ઉપટ્ઠિતસ્સતી પુગ્ગલે સેવતો ભજતો પયિરુપાસતો, સતિપટ્ઠાને પચ્ચવેક્ખતો ઇમેહિ તીહાકારેહિ સતિન્દ્રિયં વિસુજ્ઝતિ.
>
> ‘‘અસમાહિતે પુગ્ગલે પરિવજ્જયતો, સમાહિતે પુગ્ગલે સેવતો ભજતો પયિરુપાસતો, ઝાનવિમોક્ખે પચ્ચવેક્ખતો ઇમેહિ તીહાકારેહિ સમાધિન્દ્રિયં વિસુજ્ઝતિ.
>
> ‘‘દુપ્પઞ્ઞે પુગ્ગલે પરિવજ્જયતો, પઞ્ઞવન્તે પુગ્ગલે સેવતો ભજતો પયિરુપાસતો, ગમ્ભીરઞાણચરિયં પચ્ચવેક્ખતો ઇમેહિ તીહાકારેહિ પઞ્ઞિન્દ્રિયં વિસુજ્ઝતિ.
>
> ‘‘ઇતિ ઇમે પઞ્ચ પુગ્ગલે પરિવજ્જયતો, પઞ્ચ પુગ્ગલે સેવતો ભજતો પયિરુપાસતો, પઞ્ચ સુત્તન્તે પચ્ચવેક્ખતો ઇમેહિ પન્નરસહિ આકારેહિ ઇમાનિ પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ વિસુજ્ઝન્તી’’તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૮૫).

અપરેહિપિ પન્નરસહિ આકારેહિ ઇમાનિ પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ વિસુજ્ઝન્તિ. અપરેપિ પન્નરસ ધમ્મા વિમુત્તિપરિપાચનીયા. સદ્ધાપઞ્ચમાનિ ઇન્દ્રિયાનિ, અનિચ્ચસઞ્ઞા અનિચ્ચે, દુક્ખસઞ્ઞા દુક્ખે, અનત્તસઞ્ઞા, પહાનસઞ્ઞા, વિરાગસઞ્ઞાતિ ઇમા પઞ્ચ નિબ્બેધભાગિયા સઞ્ઞા, કલ્યાણમિત્તતા, સીલસંવરો, અભિસલ્લેખતા, વીરિયારમ્ભો, નિબ્બેધિકપઞ્ઞાતિ. તેસુ વેનેય્યદમનકુસલો સત્થા વેનેય્યસ્સ મેઘિયત્થેરસ્સ અજ્ઝાસયવસેન ઇધ કલ્યાણમિત્તતાદયો વિમુત્તિપરિપાચનીયે ધમ્મે દસ્સેન્તો ‘‘**પઞ્ચ ધમ્મા પરિપક્કાય સંવત્તન્તી**’’તિ વત્વા તે વિત્થારેન્તો ‘‘**ઇધ, મેઘિય, ભિક્ખુ કલ્યાણમિત્તો હોતી**’’તિઆદિમાહ.

તત્થ **કલ્યાણમિત્તો**તિ કલ્યાણો ભદ્દો સુન્દરો મિત્તો એતસ્સાતિ કલ્યાણમિત્તો. યસ્સ સીલાદિગુણસમ્પન્નો “અઘસ્સ તાતા હિતસ્સ વિધાતા”તિ એવં સબ્બાકારેન ઉપકારો મિત્તો હોતિ, સો પુગ્ગલો કલ્યાણમિત્તોવ. યથાવુત્તેહિ કલ્યાણપુગ્ગલેહેવ સબ્બિરિયાપથેસુ સહ અયતિ પવત્તતિ, ન વિના તેહીતિ **કલ્યાણસહાયો**. કલ્યાણપુગ્ગલેસુ એવ ચિત્તેન ચેવ કાયેન ચ નિન્નપોણપબ્ભારભાવેન પવત્તતીતિ **કલ્યાણસમ્પવઙ્કો**. પદત્તયેન કલ્યાણમિત્તસંસગ્ગે આદરં ઉપ્પાદેતિ. **અયં** કલ્યાણમિત્તતાસઙ્ખાતો બ્રહ્મચરિયવાસસ્સ આદિભાવતો સબ્બેસઞ્ચ કુસલધમ્માનં બહુકારતાય પધાનભાવતો ચ ઇમેસુ પઞ્ચસુ ધમ્મેસુ આદિતો વુત્તત્તા **પઠમો** અનવજ્જ**ધમ્મો** અવિસુદ્ધાનં સદ્ધાદીનં વિસુદ્ધિકરણવસેન **ચેતોવિમુત્તિયા પરિપક્કાય સંવત્તતિ**. એત્થ ચ કલ્યાણમિત્તસ્સ બહુકારતા પધાનતા ચ “ઉપડ્ઢમિદં, ભન્તે, બ્રહ્મચરિયસ્સ યદિદં કલ્યાણમિત્તતા”તિ વદન્તં ધમ્મભણ્ડાગારિકં “મા હેવં, આનન્દા”તિ દ્વિક્ખત્તું પટિસેધેત્વા “સકલમેવ હિદં, આનન્દ, બ્રહ્મચરિયં યદિદં કલ્યાણમિત્તતા કલ્યાણસહાયતા”તિ – આદિસુત્તપદેહિ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૨૯; ૫.૨) વેદિતબ્બા.

પુન ચપરન્તિ પુન ચ અપરં ધમ્મજાતં. **સીલવા**તિ એત્થ કેનટ્ઠેન સીલં? સીલનટ્ઠેન સીલં . કિમિદં સીલનં નામ? સમાધાનં, કાયકમ્માદીનં સુસીલ્યવસેન અવિપ્પકિણ્ણતાતિ અત્થો. અથ વા ઉપધારણં, ઝાનાદિકુસલધમ્માનં પતિટ્ઠાનવસેન આધારભાવોતિ અત્થો. તસ્મા સીલેતિ, સીલતીતિ વા સીલં. અયં તાવ સદ્દલક્ખણનયેન સીલટ્ઠો. અપરે પન “સિરટ્ઠો સીલટ્ઠો, સીતલટ્ઠો, સીલટ્ઠો”તિ નિરુત્તિનયેન અત્થં વણ્ણેન્તિ. તયિદં પારિપૂરિતો અતિસયતો વા સીલં અસ્સ અત્થીતિ **સીલવા**, સીલસમ્પન્નોતિ અત્થો.

યથા ચ સીલવા હોતિ સીલસમ્પન્નો, તં દસ્સેતું “**પાતિમોક્ખસંવરસંવુતો**”તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **પાતિમોક્ખ**ન્તિ સિક્ખાપદસીલં. તઞ્હિ યો નં પાતિ રક્ખતિ, તં મોક્ખેતિ મોચેતિ આપાયિકાદીહિ દુક્ખેહીતિ પાતિમોક્ખં. સંવરણં સંવરો, કાયવાચાહિ અવીતિક્કમો. પાતિમોક્ખમેવ સંવરો પાતિમોક્ખસંવરો, તેન સંવુતો પિહિતકાયવાચોતિ **પાતિમોક્ખસંવરસંવુતો**. ઇદમસ્સ તસ્મિં સીલે પતિટ્ઠિતભાવપરિદીપનં. **વિહરતી**તિ તદનુરૂપવિહારસમઙ્ગિભાવપરિદીપનં. **આચારગોચરસમ્પન્નો**તિ હેટ્ઠા પાતિમોક્ખસંવરસ્સ ઉપરિ વિસેસાનં યોગસ્સ ચ ઉપકારધમ્મપરિદીપનં. **અણુમત્તેસુ વજ્જેસુ ભયદસ્સાવી**તિ પાતિમોક્ખસીલતો અચવનધમ્મતાપરિદીપનં. **સમાદાયા**તિ સિક્ખાપદાનં અનવસેસતો આદાનપરિદીપનં. **સિક્ખતી**તિ સિક્ખાય સમઙ્ગિભાવપરિદીપનં. **સિક્ખાપદેસૂ**તિ સિક્ખિતબ્બધમ્મપરિદીપનં.

અપરો નયો – કિલેસાનં બલવભાવતો પાપકિરિયાય સુકરભાવતો પુઞ્ઞકિરિયાય ચ દુક્કરભાવતો બહુક્ખત્તું અપાયેસુ પતનસીલોતિ પાતી, પુથુજ્જનો. અનિચ્ચતાય વા ભવાદીસુ કમ્મવેગુક્ખિત્તો ઘટિયન્તં વિય અનવટ્ઠાનેન પરિબ્ભમનતો ગમનસીલોતિ પાતી. મરણવસેન વા તમ્હિ તમ્હિ સત્તનિકાયે અત્તભાવસ્સ પતનસીલો વા પાતી, સત્તસન્તાનો, ચિત્તમેવ વા. તં પાતિનં સંસારદુક્ખતો મોક્ખેતીતિ **પાતિમોક્ખં**. ચિત્તસ્સ હિ વિમોક્ખેન સત્તો “વિમુત્તો”તિ વુચ્ચતિ. વુત્તઞ્હિ “ચિત્તવોદાના વિસુજ્ઝન્તી”તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૧૦૦), “અનુપાદાય આસવેહિ ચિત્તં વિમુત્ત”ન્તિ (મહાવ॰ ૨૮) ચ.

અથ વા અવિજ્જાદિહેતુના સંસારે પતતિ ગચ્છતિ પવત્તતીતિ પાતિ. “અવિજ્જાનીવરણાનં સત્તાનં તણ્હાસંયોજનાનં સન્ધાવતં સંસરત”ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૨૪) હિ વુત્તં. તસ્સ પાતિનો સત્તસ્સ તણ્હાદિસંકિલેસત્તયતો મોક્ખો એતેનાતિ **પાતિમોક્ખં**.

અથ વા પાતેતિ વિનિપાતેતિ દુક્ખેતિ પાતિ, ચિત્તં. વુત્તઞ્હિ ''ચિત્તેન નીયતી લોકો, ચિત્તેન પરિકસ્સતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૬૨). તસ્સ પાતિનો મોક્ખો એતેનાતિ **પાતિમોક્ખં**. પતતિ વા એતેન અપાયદુક્ખે સંસારદુક્ખે ચાતિ પાતિ, તણ્હાદિસંકિલેસો. વુત્તઞ્હિ ''તણ્હા જનેતિ પુરિસં (સં॰ નિ॰ ૧.૫૫). તણ્હાદુતિયો પુરિસો''તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૯; ઇતિવુ॰ ૧૫, ૧૦૫) ચ આદિ. તતો પાતિતો મોક્ખોતિ **પાતિમોક્ખં**.

અથ વા પતતિ એત્થાતિ પાતિ, છ અજ્ઝત્તિકબાહિરાનિ આયતનાનિ. વુત્તઞ્હિ ''છસુ લોકો સમુપ્પન્નો, છસુ કુબ્બતિ સન્થવ''ન્તિ (સુ॰ નિ॰ ૧૭૧). તતો છઅજ્ઝત્તિકબાહિરાયતનસઙ્ખાતતો પાતિતો મોક્ખોતિ **પાતિમોક્ખં**. અથ વા પાતો વિનિપાતો અસ્સ અત્થીતિ પાતી, સંસારો. તતો મોક્ખોતિ **પાતિમોક્ખં**. અથ વા સબ્બલોકાધિપતિભાવતો ધમ્મિસ્સરો ભગવા પતીતિ વુચ્ચતિ, મુચ્ચતિ એતેનાતિ મોક્ખો, પતિનો મોક્ખો તેન પઞ્ઞત્તત્તાતિ પતિમોક્ખો, પતિમોક્ખો એવ **પાતિમોક્ખં**. સબ્બગુણાનં વા મૂલભાવતો ઉત્તમટ્ઠેન પતિ ચ સો યથાવુત્તેનત્થેન મોક્ખો ચાતિ પતિમોક્ખો, પતિમોક્ખો એવ **પાતિમોક્ખં**. તથા હિ વુત્તં ''પાતિમોક્ખન્તિ આદિમેતં મુખમેતં પમુખમેત''ન્તિ (મહાવ॰ ૧૩૫) વિત્થારો.

અથ વા **પ**-ઇતિ પકારે, **અતી**તિ અચ્ચન્તત્થે નિપાતો, તસ્મા પકારેહિ અચ્ચન્તં મોક્ખેતીતિ **પાતિમોક્ખં**. ઇદઞ્હિ સીલં સયં તદઙ્ગવસેન, સમાધિસહિતં પઞ્ઞાસહિતઞ્ચ વિક્ખમ્ભનવસેન સમુચ્છેદવસેન અચ્ચન્તં મોક્ખેતિ મોચેતીતિ **પાતિમોક્ખં**. પતિ પતિ મોક્ખોતિ વા પતિમોક્ખો, તમ્હા તમ્હા વીતિક્કમદોસતો પચ્ચેકં મોક્ખોતિ અત્થો. પતિમોક્ખો એવ **પાતિમોક્ખં**. મોક્ખોતિ વા નિબ્બાનં, તસ્સ મોક્ખસ્સ પટિબિમ્બભૂતોતિ પતિમોક્ખો. સીલસંવરો હિ સૂરિયસ્સ અરુણુગ્ગમનં વિય નિબ્બાનસ્સ ઉદયભૂતો તપ્પટિભાગોવ યથારહં કિલેસનિબ્બાપનતો. પતિમોક્ખોયેવ **પાતિમોક્ખં**. અથ વા મોક્ખં પતિ વત્તતિ, મોક્ખાભિમુખન્તિ વા પતિમોક્ખં, પતિમોક્ખમેવ **પાતિમોક્ખન્તિ** એવં તાવ એત્થ પાતિમોક્ખસદ્દસ્સ અત્થો વેદિતબ્બો.

સંવરતિ પિદહતિ એતેનાતિ સંવરો, પાતિમોક્ખમેવ સંવરોતિ પાતિમોક્ખસંવરો. અત્થતો પન તતો તતો વીતિક્કમિતબ્બતો વિરતિયો ચેતના ચ, તેન પાતિમોક્ખસંવરેન ઉપેતો સમન્નાગતો **પાતિમોક્ખસંવરસંવુતો**. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ''ઇમિના પાતિમોક્ખસંવરેન ઉપેતો હોતિ સમુપેતો ઉપગતો સમ્પન્નો સમન્નાગતો, તેન વુચ્ચતિ પાતિમોક્ખસંવરસંવુતો''તિ (વિભ॰ ૫૧૧).

વિહરતીતિ ઇરિયાપથવિહારેન વિહરતિ ઇરિયતિ વત્તતિ. **આચારગોચરસમ્પન્નો**તિ વેળુદાનાદિમિચ્છાજીવસ્સ કાયપાગબ્ભિયાદીનઞ્ચ અકરણેન સબ્બસો અનાચારં વજ્જેત્વા કાયિકો અવીતિક્કમો, વાચસિકો અવીતિક્કમો, કાયિકવાચસિકો અવીતિક્કમોતિ એવં વુત્તભિક્ખુ સારુપ્પઆચારસમ્પત્તિયા વેસિયાદિઅગોચરં વજ્જેત્વા પિણ્ડપાતાદિઅત્થં ઉપસઙ્કમિતું યુત્તટ્ઠાનસઙ્ખાતગોચરચરણેન ચ સમ્પન્નત્તા આચારગોચરસમ્પન્નો.

અપિચ યો ભિક્ખુ સત્થરિ સગારવો સપ્પતિસ્સો સબ્રહ્મચારીસુ સગારવો સપ્પતિસ્સો હિરોત્તપ્પસમ્પન્નો સુનિવત્થો સુપારુતો પાસાદિકેન અભિક્કન્તેન પટિક્કન્તેન આલોકિતેન વિલોકિતેન સમિઞ્જિતેન પસારિતેન ઇરિયાપથસમ્પન્નો ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારો ભોજને મત્તઞ્ઞૂ જાગરિયં અનુયુત્તો સતિસમ્પજઞ્ઞેન સમન્નાગતો અપ્પિચ્છો સન્તુટ્ઠો પવિવિત્તો અસંસટ્ઠો આભિસમાચારિકેસુ સક્કચ્ચકારી ગરુચિત્તીકારબહુલો વિહરતિ, અયં વુચ્ચતિ **આચારસમ્પન્નો**.

ગોચરો પન ઉપનિસ્સયગોચરો, આરક્ખગોચરો, ઉપનિબન્ધગોચરોતિ તિવિધો. તત્થ યો દસકથાવત્થુગુણસમન્નાગતો વુત્તલક્ખણો કલ્યાણમિત્તો, યં નિસ્સાય અસ્સુતં સુણાતિ, સુતં પરિયોદાપેતિ, કઙ્ખં વિતરતિ, દિટ્ઠિં ઉજું કરોતિ, ચિત્તં પસાદેતિ, યસ્સ ચ અનુસિક્ખન્તો સદ્ધાય વડ્ઢતિ, સીલેન, સુતેન, ચાગેન, પઞ્ઞાય વડ્ઢતિ, અયં વુચ્ચતિ **ઉપનિસ્સયગોચરો**.

યો ભિક્ખુ અન્તરઘરં પવિટ્ઠો વીથિં પટિપન્નો ઓક્ખિત્તચક્ખુ યુગમત્તદસ્સી સંવુતો ગચ્છતિ, ન હત્થિં ઓલોકેન્તો, ન અસ્સં, ન રથં , ન પત્તિં, ન ઇત્થિં, ન પુરિસં ઓલોકેન્તો, ન ઉદ્ધં ઉલ્લોકેન્તો, ન અધો ઓલોકેન્તો, ન દિસાવિદિસં પેક્ખમાનો ગચ્છતિ, અયં **આરક્ખગોચરો**.

ઉપનિબન્ધગોચરો પન ચત્તારો સતિપટ્ઠાના, યત્થ ભિક્ખુ અત્તનો ચિત્તં ઉપનિબન્ધતિ. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ''કો ચ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુનો ગોચરો સકો પેત્તિકો વિસયો, યદિદં ચત્તારો સતિપટ્ઠાના''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૩૭૨). તત્થ ઉપનિસ્સયગોચરસ્સ પુબ્બે વુત્તત્તા ઇતરેસં વસેનેત્થ ગોચરો વેદિતબ્બો. ઇતિ યથાવુત્તાય આચારસમ્પત્તિયા ઇમાય ચ ગોચરસમ્પત્તિયા સમન્નાગતત્તા **આચારગોચરસમ્પન્નો**.

અણુમત્તેસુ વજ્જેસુ ભયદસ્સાવીતિ અપ્પમત્તકત્તા અણુપ્પમાણેસુ અસ્સતિયા અસઞ્ચિચ્ચ આપન્નસેખિયઅકુસલચિત્તુપ્પાદાદિભેદેસુ વજ્જેસુ ભયદસ્સનસીલો. યો હિ ભિક્ખુ પરમાણુમત્તં વજ્જં અટ્ઠસટ્ઠિયોજનસતસહસ્સુબ્બેધસિનેરુપબ્બતરાજસદિસં કત્વા પસ્સતિ, યોપિ સબ્બલહુકં દુબ્ભાસિતમત્તં પારાજિકસદિસં કત્વા પસ્સતિ, અયમ્પિ અણુમત્તેસુ વજ્જેસુ ભયદસ્સાવી નામ. **સમાદાય સિક્ખતિ સિક્ખાપદેસૂ**તિ યંકિઞ્ચિ સિક્ખાપદેસુ સિક્ખિતબ્બં, તં સબ્બેન સબ્બં સબ્બથા સબ્બં અનવસેસં સમાદિયિત્વા સિક્ખતિ, વત્તતિ પૂરેતીતિ અત્થો.

અભિસલ્લેખિકાતિ અતિવિય કિલેસાનં સલ્લેખનીયા, તેસં તનુભાવાય પહાનાય યુત્તરૂપા. **ચેતોવિવરણસપ્પાયા**તિ ચેતસો પટિચ્છાદકાનં નીવરણાનં દૂરીભાવકરણેન ચેતોવિવરણસઞ્ઞિતાનં સમથવિપસ્સનાનં સપ્પાયા, સમથવિપસ્સનાચિત્તસ્સેવ વા વિવરણાય પાકટીકરણાય વા સપ્પાયા ઉપકારિકાતિ ચેતોવિવરણસપ્પાયા.

ઇદાનિ યેન નિબ્બિદાદિઆવહણેન અયં કથા અભિસલ્લેખિકા ચેતોવિવરણસપ્પાયા ચ નામ હોતિ, તં દસ્સેતું ''**એકન્તનિબ્બિદાયા**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **એકન્તનિબ્બિદાયા**તિ એકંસેનેવ વટ્ટદુક્ખતો નિબ્બિન્દનત્થાય. **વિરાગાય નિરોધાયા**તિ તસ્સેવ વિરજ્જનત્થાય ચ નિરુજ્ઝનત્થાય ચ. **ઉપસમાયા**તિ સબ્બકિલેસવૂપસમાય. **અભિઞ્ઞાયા**તિ સબ્બસ્સપિ અભિઞ્ઞેય્યસ્સ અભિજાનનાય. **સમ્બોધાયા**તિ ચતુમગ્ગસમ્બોધાય. **નિબ્બાનાયા**તિ અનુપાદિસેસનિબ્બાનાય. એતેસુ હિ આદિતો તીહિ પદેહિ વિપસ્સના વુત્તા, દ્વીહિ નિબ્બાનં વુત્તં. સમથવિપસ્સના આદિં કત્વા નિબ્બાનપરિયોસાનો અયં સબ્બો ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મો દસકથાવત્થુલાભિનો સિજ્ઝતીતિ દસ્સેતિ.

ઇદાનિ તં કથં વિભજિત્વા દસ્સેન્તો ''**અપ્પિચ્છકથા**''તિઆદિમાહ. તત્થ **અપ્પિચ્છો**તિ નિઇચ્છો, તસ્સ કથા **અપ્પિચ્છકથા**, અપ્પિચ્છભાવપ્પટિસંયુત્તકથા વા **અપ્પિચ્છકથા**. એત્થ ચ અત્રિચ્છો, પાપિચ્છો, મહિચ્છો, અપ્પિચ્છોતિ ઇચ્છાવસેન ચત્તારો પુગ્ગલા. તેસુ અત્તના યથાલદ્ધેન લાભેન અતિત્તો ઉપરૂપરિ લાભં ઇચ્છન્તો **અત્રિચ્છો** નામ. યં સન્ધાય –

‘‘ચતુબ્ભિ અટ્ઠજ્ઝગમા, અટ્ઠાહિપિ ચ સોળસ;
સોળસાહિ ચ બાત્તિંસ, અત્રિચ્છં ચક્કમાસદો;
ઇચ્છાહતસ્સ પોસસ્સ, ચક્કં ભમતિ મત્થકે’’તિ. (જા॰ ૧.૫.૧૦૩) ચ;

‘‘અત્રિચ્છં અતિલોભેન, અતિલોભમદેન ચા’’તિ. ચ વુત્તં;

લાભસક્કારસિલોકનિકામયમાનાય અસન્તગુણસમ્ભાવનાધિપ્પાયો **પાપિચ્છો**. યં સન્ધાય વુત્તં ‘‘ઇધેકચ્ચો અસ્સદ્ધો સમાનો ‘સદ્ધોતિ મં જનો જાનાતૂ’તિ ઇચ્છતિ, દુસ્સીલો સમાનો ‘સીલવાતિ મં જનો જાનાતૂ’તિ ઇચ્છતી’’તિઆદિ (વિભ॰ ૮૫૧).

સન્તગુણસમ્ભાવનાધિપ્પાયો પટિગ્ગહણે અમત્તઞ્ઞૂ **મહિચ્છો**, યં સન્ધાય વુત્તં ‘‘ઇધેકચ્ચો સદ્ધો સમાનો ‘સદ્ધોતિ મં જનો જાનાતૂ’તિ ઇચ્છતિ, સીલવા સમાનો ‘સીલવાતિ મં જનો જાનાતૂ’તિ ઇચ્છતી’’તિઆદિ. દુત્તપ્પિયતાય હિસ્સ વિજાતમાતાપિ ચિત્તં ગહેતું ન સક્કોતિ. તેનેતં વુચ્ચતિ –

‘‘અગ્ગિક્ખન્ધો સમુદ્દો ચ, મહિચ્છો ચાપિ પુગ્ગલો;
સકટેન પચ્ચયે દેન્તુ, તયોપેતે અતપ્પયા’’તિ.

એતે પન અત્રિચ્છતાદયો દોસે આરકા વિવજ્જેત્વા સન્તગુણનિગુહનાધિપ્પાયો પટિગ્ગહણે ચ મત્તઞ્ઞૂ **અપ્પિચ્છો**. અત્તનિ વિજ્જમાનમ્પિ ગુણં પટિચ્છાદેતુકામતાય સદ્ધો સમાનો ‘‘સદ્ધોતિ મં જનો જાનાતૂ’’તિ ન ઇચ્છતિ, સીલવા, બહુસ્સુતો, પવિવિત્તો, આરદ્ધવીરિયો, ઉપટ્ઠિતસ્સતિ, સમાહિતો, પઞ્ઞવા સમાનો ‘‘પઞ્ઞવાતિ મં જનો જાનાતૂ’’તિ ન ઇચ્છતિ. સ્વાયં પચ્ચયપ્પિચ્છો, ધુતઙ્ગપ્પિચ્છો, પરિયત્તિઅપ્પિચ્છો અધિગમપ્પિચ્છોતિ ચતુબ્બિધો. તત્થ **ચતૂસુ પચ્ચયેસુ અપ્પિચ્છો** પચ્ચયદાયકં દેય્યધમ્મં અત્તનો થામઞ્ચ ઓલોકેત્વા સચેપિ હિ દેય્યધમ્મો બહુ હોતિ, દાયકો અપ્પં દાતુકામો, દાયકસ્સ વસેન અપ્પમેવ ગણ્હાતિ. દેય્યધમ્મો ચે અપ્પો, દાયકો બહું દાતુકામો, દેય્યધમ્મસ્સ વસેન અપ્પમેવ ગણ્હાતિ. દેય્યધમ્મોપિ ચે બહુ, દાયકોપિ બહું દાતુકામો, અત્તનો થામં ઞત્વા પમાણયુત્તમેવ ગણ્હાતિ. એવરૂપો હિ ભિક્ખુ અનુપ્પન્નં લાભં ઉપ્પાદેતિ, ઉપ્પન્નં લાભં થાવરં કરોતિ, દાયકાનં ચિત્તં આરાધેતિ. ધુતઙ્ગસમાદાનસ્સ પન અત્તનિ અત્થિભાવં ન જાનાપેતુકામો **ધુતઙ્ગપ્પિચ્છો**. યો અત્તનો બહુસ્સુતભાવં જાનાપેતું ન ઇચ્છતિ, અયં **પરિયત્તિઅપ્પિચ્છો** . યો પન સોતાપન્નાદીસુ અઞ્ઞતરો હુત્વા સબ્રહ્મચારીનમ્પિ અત્તનો સોતાપન્નાદિભાવં જાનાપેતું ન ઇચ્છતિ, અયં **અધિગમપ્પિચ્છો**. એવમેતેસં અપ્પિચ્છાનં યા અપ્પિચ્છતા, તસ્સા સદ્ધિં સન્દસ્સનાદિવિધિના અનેકાકારવોકારાનિસંસવિભાવનવસેન સપ્પટિપક્ખસ્સ અત્રિચ્છતાદિભેદસ્સ ઇચ્છાચારસ્સ આદીનવવિભાવનવસેન ચ પવત્તા કથા **અપ્પિચ્છકથા**.

સન્તુટ્ઠિકથાતિ એત્થ **સન્તુટ્ઠી**તિ સકેન અત્તના લદ્ધેન તુટ્ઠિ સન્તુટ્ઠિ. અથ વા વિસમં પચ્ચયિચ્છં પહાય સમં તુટ્ઠિ સન્તુટ્ઠિ, સન્તેન વા વિજ્જમાનેન તુટ્ઠિ સન્તુટ્ઠિ. વુત્તઞ્ચેતં –

‘‘અતીતં નાનુબદ્ધો સો, નપ્પજપ્પમનાગતં;
પચ્ચુપ્પન્નેન યાપેન્તો, સન્તુટ્ઠોતિ પવુચ્ચતી’’તિ.

સમ્મા વા ઞાયેન ભગવતા અનુઞ્ઞાતવિધિના પચ્ચયેહિ તુટ્ઠિ સન્તુટ્ઠિ, અત્થતો ઇતરીતરપચ્ચયસન્તોસો, સો દ્વાદસવિધો હોતિ. કથં? ચીવરે યથાલાભસન્તોસો, યથાબલસન્તોસો, યથાસારુપ્પસન્તોસોતિ તિવિધો. એવં પિણ્ડપાતાદીસુ.

તત્રાયં પભેદવણ્ણના – ઇધ ભિક્ખુ ચીવરં લભતિ સુન્દરં વા અસુન્દરં વા, સો તેનેવ યાપેતિ, અઞ્ઞં ન પત્થેતિ, લભન્તોપિ ન ગણ્હાતિ, અયમસ્સ **ચીવરે યથાલાભસન્તોસો**. અથ પન પકતિદુબ્બલો વા હોતિ આબાધજરાભિભૂતો વા, ગરુચીવરં પારુપન્તો કિલમતિ, સો સભાગેન ભિક્ખુના સદ્ધિં તં પરિવત્તેત્વા લહુકેન યાપેન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ **ચીવરે યથાબલસન્તોસો**. અપરો પણીતપચ્ચયલાભી હોતિ, સો પટ્ટચીવરાદીનં અઞ્ઞતરં મહગ્ઘચીવરં બહૂનિ વા લભિત્વા ''ઇદં થેરાનં ચિરપબ્બજિતાનં બહુસ્સુતાનં અનુરૂપં, ઇદં ગિલાનાનં દુબ્બલાનં અપ્પલાભીનં હોતૂ''તિ તેસં દત્વા અત્તના સઙ્કારકૂટાદિતો વા નન્તકાનિ ઉચ્ચિનિત્વા સઙ્ઘાટિં કત્વા તેસં વા પુરાણચીવરાનિ ગહેત્વા ધારેન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ **ચીવરે યથાસારુપ્પસન્તોસો**.

ઇધ પન ભિક્ખુ પિણ્ડપાતં લભતિ લૂખં વા પણીતં વા, સો તેનેવ યાપેતિ, અઞ્ઞં ન પત્થેતિ, લભન્તોપિ ન ગણ્હાતિ, અયમસ્સ **પિણ્ડપાતે યથાલાભસન્તોસો**. અથ પન આબાધિકો હોતિ, લૂખં પણીતં પકતિવિરુદ્ધં બ્યાધિવિરુદ્ધં વા પિણ્ડપાતં ભુઞ્જિત્વા ગાળ્હં વા રોગાબાધં પાપુણાતિ, સો સભાગસ્સ ભિક્ખુનો દત્વા તસ્સ હત્થતો સપ્પાયભોજનં ભુઞ્જિત્વા સમણધમ્મં કરોન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ **પિણ્ડપાતે યથાબલસન્તોસો**. અપરો બહું પણીતં પિણ્ડપાતં લભતિ, સો ''અયં પિણ્ડપાતો ચિરપબ્બજિતાનં અનુરૂપો''તિ ચીવરં વિય તેસં દત્વા તેસં વા સેસકં અત્તના પિણ્ડાય ચરિત્વા મિસ્સકાહારં વા ભુઞ્જન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ **પિણ્ડપાતે યથાસારુપ્પસન્તોસો**.

ઇધ પન ભિક્ખુનો સેનાસનં પાપુણાતિ મનાપં વા આમનાપં વા અન્તમસો તિણસન્થારકમ્પિ, સો તેનેવ સન્તુસ્સતિ, પુન અઞ્ઞં સુન્દરતરં પાપુણાતિ, તં ન ગણ્હાતિ, અયમસ્સ **સેનાસને યથાલાભસન્તોસો**. અથ પન આબાધિકો હોતિ દુબ્બલો વા, પકતિવિરુદ્ધં વા સો બ્યાધિવિરુદ્ધં વા સેનાસનં લભતિ, યત્થસ્સ વસતો અફાસુ હોતિ, સો તં સભાગસ્સ ભિક્ખુનો દત્વા તસ્સ સન્તકે સપ્પાયસેનાસને વસિત્વા સમણધમ્મં કરોન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ **સેનાસને યથાબલસન્તોસો**. અપરો સુન્દરં સેનાસનં પત્તમ્પિ ન સમ્પટિચ્છતિ ''પણીતસેનાસનં નામ પમાદટ્ઠાન''ન્તિ, મહાપુઞ્ઞતાય વા લેણમણ્ડપકૂટાગારાદીનિ બહૂનિ પણીતસેનાસનાનિ લભતિ, સો તાનિ ચીવરાદીનિ વિય ચિરપબ્બજિતાદીનં દત્વા યત્થ કત્થચિ વસન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ **સેનાસને યથાસારુપ્પસન્તોસો**.

ઇધ પન ભિક્ખુ ભેસજ્જં લભતિ લૂખં વા પણીતં વા, સો તેનેવ તુસ્સતિ, અઞ્ઞં ન પત્થેતિ, લભન્તોપિ ન ગણ્હાતિ, અયં **ગિલાનપચ્ચયે યથાલાભસન્તોસો**. અથ પન તેલેન અત્થિકો ફાણિતં લભતિ, સો યં લભતિ, સો તં સભાગસ્સ ભિક્ખુનો દત્વા તસ્સ હત્થતો તેલેન ભેસજ્જં કત્વા સમણધમ્મં કરોન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ **ગિલાનપચ્ચયે યથાબલસન્તોસો**. અપરો મહાપુઞ્ઞો બહું તેલમધુફાણિતાદિપણીતભેસજ્જં લભતિ, સો તં ચીવરાદીનિ વિય ચિરપબ્બજિતાદીનં દત્વા તેસં આભતકેન યેન કેનચિ ભેસજ્જં કરોન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ. યો પન એકસ્મિં ભાજને મુત્તહરીતકં, એકસ્મિં ચતુમધુરં ઠપેત્વા ''ગણ્હથ, ભન્તે, યદિચ્છસી''તિ વુચ્ચમાનો ''સચસ્સ તેસુ અઞ્ઞતરેનપિ રોગો વૂપસમ્મતિ, ઇદં મુત્તહરીતકં નામ બુદ્ધાદીહિ વણ્ણિત''ન્તિ, ''પૂતિમુત્તભેસજ્જં નિસ્સાય

પબ્બજ્જા, તત્થ તે યાવજીવં ઉસ્સાહો કરણીયો’’તિ (મહાવ॰ ૧૨૮) વચનં અનુસ્સરન્તો ચતુમધુરં પટિક્ખિપિત્વા મુત્તહરીતકેન ભેસજ્જં કરોન્તો પરમસન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ **ગિલાનપચ્ચયે યથાસારુપ્પસન્તોસો**.

સો એવંપભેદો સબ્બોપિ સન્તોસો સન્તુટ્ઠીતિ પવુચ્ચતિ. તેન વુત્તં ‘‘અત્થતો ઇતરીતરપચ્ચયસન્તોસો’’તિ. તસ્સા સન્તુટ્ઠિયા સદ્ધિં સન્દસ્સનાદિવિધિના આનિસંસવિભાવનવસેન તપ્પટિપક્ખસ્સ અત્રિચ્છતાદિભેદસ્સ ઇચ્છાચારસ્સ આદીનવવિભાવનવસેન ચ પવત્તા કથા **સન્તુટ્ઠિકથા**. ઇતો પરાસુપિ કથાસુ એસેવ નયો. વિસેસમત્તમેવ વક્ખામ.

પવિવેકકથાતિ એત્થ કાયવિવેકો, ચિત્તવિવેકો, ઉપધિવિવેકોતિ તયો વિવેકા. તેસુ એકો ગચ્છતિ, એકો તિટ્ઠતિ, એકો નિસીદતિ , એકો સેય્યં કપ્પેતિ, એકો ગામં પિણ્ડાય પવિસતિ, એકો પટિક્કમતિ, એકો અભિક્કમતિ, એકો ચઙ્કમં અધિટ્ઠાતિ, એકો ચરતિ, એકો વિહરતિ, એવં સબ્બિરિયાપથેસુ સબ્બકિચ્ચેસુ ગણસઙ્ગણિકં પહાય વિવિત્તવાસો **કાયવિવેકો** નામ. અટ્ઠ સમાપત્તિયો પન **ચિત્તવિવેકો** નામ. નિબ્બાનં **ઉપધિવિવેકો** નામ. વુત્તઞ્હેતં ‘‘કાયવિવેકો ચ વિવેકટ્ઠકાયાનં નેક્ખમ્માભિરતાનં, ચિત્તવિવેકો ચ પરિસુદ્ધચિત્તાનં પરમવોદાનપ્પત્તાનં, ઉપધિવિવેકો ચ નિરુપધીનં પુગ્ગલાનં વિસઙ્ખારગતાન’’ન્તિ (મહાનિ॰ ૫૭). વિવેકોયેવ પવિવેકો, પવિવેકે પટિસંયુત્તા કથા **પવિવેકકથા**.

અસંસગ્ગકથાતિ એત્થ સવનસંસગ્ગો, દસ્સનસંસગ્ગો, સમુલ્લપનસંસગ્ગો, સમ્ભોગસંસગ્ગો, કાયસંસગ્ગોતિ પઞ્ચ સંસગ્ગા. તેસુ ઇધેકચ્ચો ભિક્ખુ સુણાતિ ‘‘અમુકસ્મિં ઠાને ગામે વા નિગમે વા ઇત્થી અભિરૂપા દસ્સનીયા પાસાદિકા પરમાય વણ્ણપોક્ખરતાય સમન્નાગતા’’તિ, સો તં સુત્વા સંસીદતિ વિસીદતિ, ન સક્કોતિ બ્રહ્મચરિયં સન્ધારેતું, સિક્ખં પચ્ચક્ખાય હીનાયાવત્તતિ, એવં વિસભાગારમ્મણસ્સવનેન ઉપ્પન્નકિલેસસન્થવો **સવનસંસગ્ગો** નામ. ન હેવ ખો ભિક્ખુ સુણાતિ, અપિચ ખો સામં પસ્સતિ ઇત્થિં અભિરૂપં દસ્સનીયં પાસાદિકં પરમાય વણ્ણપોક્ખરતાય સમન્નાગતં, સો તં દિસ્વા સંસીદતિ વિસીદતિ, ન સક્કોતિ બ્રહ્મચરિયં સન્ધારેતું, સિક્ખં પચ્ચક્ખાય હીનાયાવત્તતિ, એવં વિસભાગારમ્મણદસ્સનેન ઉપ્પન્નકિલેસસન્થવો **દસ્સનસંસગ્ગો** નામ. દિસ્વા પન અઞ્ઞમઞ્ઞં આલાપસલ્લાપવસેન ઉપ્પન્નો કિલેસસન્થવો **સમુલ્લપનસંસગ્ગો** નામ. સઞ્ઞગ્ઘનાદિપિ એતેનેવ સઙ્ગય્હતિ. અત્તનો પન સન્તકં યં કિઞ્ચિ માતુગામસ્સ દત્વા અદત્વા વા તેન દિન્નસ્સ વનભઙ્ગિનિયાદિનો પરિભોગવસેન ઉપ્પન્નો કિલેસસન્થવો **સમ્ભોગસંસગ્ગો** નામ. માતુગામસ્સ હત્થગ્ગાહાદિવસેન ઉપ્પન્નકિલેસસન્થવો **કાયસંસગ્ગો** નામ.

યોપિ ચેસ ‘‘ગિહીહિ સંસટ્ઠો વિહરતિ અનનુલોમિકેન સંસગ્ગેન સહસોકી સહનન્દી સુખિતેસુ સુખિતો દુક્ખિતેસુ દુક્ખિતો ઉપ્પન્નેસુ કિચ્ચકરણીયેસુ અત્તના વો યોગં આપજ્જતી’’તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૩; મહાનિ॰ ૧૬૪) એવં વુત્તો અનનુલોમિકો ગિહિસંસગ્ગો નામ, યો ચ સબ્રહ્મચારીહિપિ કિલેસુપ્પત્તિહેતુભૂતો સંસગ્ગો, તં સબ્બં પહાય સ્વાયં સંસારે થિરતરં સંવેગસઙ્ખારેસુ તિબ્બં ભયસઞ્ઞં સરીરે પટિક્કૂલસઞ્ઞં સબ્બાકુસલેસુ જિગુચ્છાપુબ્બઙ્ગમં હિરોત્તપ્પં સબ્બકિરિયાસુ સતિસમ્પજઞ્ઞન્તિ સબ્બં પચ્ચુપટ્ઠપેત્વા કમલદલે જલબિન્દુ વિય સબ્બત્થ અલગ્ગભાવો, અયં સબ્બસંસગ્ગપ્પટિપક્ખતાય અસંસગ્ગો, તપ્પટિસંયુત્તા કથા **અસંસગ્ગકથા**.

વીરિયારમ્ભકથાતિ એત્થ વીરસ્સ ભાવો, કમ્મન્તિ વા વીરિયં, વિધિના ઈરેતબ્બં પવત્તેતબ્બન્તિ વા વીરિયં, વીરિયઞ્ચ તં અકુસલાનં ધમ્માનં પહાનાય, કુસલાનં ધમ્માનં ઉપસમ્પદાય આરભનં વીરિયારમ્ભો. સ્વાયં કાયિકો,

ચેતસિકો ચાતિ દુવિધો, આરમ્ભધાતુ, નિક્કમધાતુ, પરક્કમધાતુ, ચાતિ તિવિધો, સમ્મપ્પધાનવસેન ચતુબ્બિધો. સો સબ્બોપિ યો ભિક્ખુ ગમને ઉપ્પન્નકિલેસં ઠાનં પાપુણિતું ન દેતિ, ઠાને ઉપ્પન્નં નિસજ્જં, નિસજ્જાય ઉપ્પન્નં સયનં પાપુણિતું ન દેતિ, તત્થ તત્થેવ અજપદેન દણ્ડેન કણ્હસપ્પં ઉપ્પીળેત્વા ગણ્હન્તો વિય તિખિણેન અસિના અમિત્તં ગીવાય પહરન્તો વિય સીસં ઉક્ખિપિતું અદત્વા વીરિયબલેન નિગ્ગણ્હાતિ, તસ્સેવં વીરિયારમ્ભો આરદ્ધવીરિયસ્સ વસેન વેદિતબ્બો, તપ્પટિસંયુત્તા કથા **વીરિયારમ્ભકથા**.

સીલકથાતિઆદીસુ દુવિધં સીલં લોકિયં લોકુત્તરઞ્ચ. તત્થ **લોકિયં** પાતિમોક્ખસંવરાદિ ચતુપારિસુદ્ધિસીલં. **લોકુત્તરં** મગ્ગસીલં ફલસીલઞ્ચ. તથા **સમાધિ**પિ. વિપસ્સનાય પાદકભૂતા સહ ઉપચારેન અટ્ઠ સમાપત્તિયો **લોકિયો** સમાધિ, મગ્ગસમ્પયુત્તો પનેત્થ **લોકુત્તરો** સમાધિ નામ. તથા **પઞ્ઞા**પિ. **લોકિયા** સુતમયા, ચિન્તામયા, ઝાનસમ્પયુત્તા, વિપસ્સનાઞાણઞ્ચ. વિસેસતો પનેત્થ વિપસ્સનાપઞ્ઞા ગહેતબ્બા. **લોકુત્તરા** મગ્ગપઞ્ઞા ફલપઞ્ઞા ચ. **વિમુત્તિ** અરિયફલવિમુત્તિ નિબ્બાનઞ્ચ. અપરે પન તદઙ્ગવિક્ખમ્ભનસમુચ્છેદવિમુત્તીનમ્પિ વસેનેત્થ અત્થં સંવણ્ણેન્તિ. **વિમુત્તિઞાણદસ્સન**મ્પિ એકૂનવીસતિવિધં પચ્ચવેક્ખણઞાણં. ઇતિ ઇમેસં સીલાદીનં સદ્ધિં સન્દસ્સનાદિવિધિના અનેકાકારવોકારઆનિસંસવિભાવનવસેન ચેવ તપ્પટિપક્ખાનં દુસ્સીલ્યાદીનં આદીનવવિભાવનવસેન ચ પવત્તા કથા, તપ્પટિસંયુત્તા કથા વા **સીલાદિકથા નામ**.

એત્થ ચ ''અત્તના ચ અપ્પિચ્છો હોતિ, અપ્પિચ્છ કથઞ્ચ પરેસં કત્તા''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૫૨; અ॰ નિ॰ ૧૦.૭૦) ''સન્તુટ્ઠો હોતિ ઇતરીતરેન ચીવરેન, ઇતરીતરચીવરસન્તુટ્ઠિયા ચ વણ્ણવાદી''તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૪૪; ચૂળનિ॰ ખગ્ગવિસાણપુચ્છાનિદ્દેસો ૧૨૮) ચ આદિવચનતો સયઞ્ચ અપ્પિચ્છતાદિગુણસમન્નાગતેન પરેસમ્પિ તદત્થાય હિતજ્ઝાસયેન પવત્તેતબ્બા તથારૂપી કથા. યા ઇધ અભિસલ્લેખિકાદિભાવેન વિસેસેત્વા વુત્તા અપ્પિચ્છકથાદીતિ વેદિતબ્બા. કારકસ્સેવ હિ કથા વિસેસતો અધિપ્પેતત્થસાધિની. તથા હિ વક્ખતિ – ''કલ્યાણમિત્તસ્સેતં, મેઘિય, ભિક્ખુનો પાટિકઙ્ખં…પે॰… અકસિરલાભી''તિ (અ॰ નિ॰ ૯.૩).

એવરૂપિયાતિ ઈદિસાય યથાવુત્તાય. **નિકામલાભી**તિ યથિચ્છિતલાભી યથારુચિલાભી, સબ્બકાલં ઇમં કથં સોતું વિચારેતુઞ્ચ યથાસુખં લભન્તો. **અકિચ્છલાભી**તિ નિદુક્ખલાભી. **અકસિરલાભી**તિ વિપુલલાભી.

આરદ્ધવીરિયોતિ પગ્ગહિતવીરિયો. **અકુસલાનં ધમ્માનં પહાનાયા**તિ અકોસલ્લસમ્ભૂતટ્ઠેન અકુસલાનં પાપધમ્માનં પજહનત્થાય. **કુસલાનં ધમ્માન**ન્તિ કુચ્છિતાનં સલનાદિઅત્થેન અનવજ્જટ્ઠેન ચ કુસલાનં સહવિપસ્સનાનં મગ્ગફલધમ્માનં. **ઉપસમ્પદાયા**તિ સમ્પાદનાય અત્તનો સન્તાને ઉપ્પાદનાય. **થામવા**તિ ઉસ્સોળ્હિસઙ્ખાતેન વીરિયથામેન સમન્નાગતો. **દળ્હપરક્કમો**તિ થિરપરક્કમો અસિથિલવીરિયો. **અનિક્ખિત્તધુરો**તિ અનોરોહિતધુરો અનોસક્કવીરિયો.

પઞ્ઞવાતિ વિપસ્સનાપઞ્ઞાય પઞ્ઞવા. **ઉદયત્થગામિનિયા**તિ પઞ્ચન્નં ખન્ધાનં ઉદયઞ્ચ વયઞ્ચ પટિવિજ્ઝન્તિયા. **અરિયાયા**તિ વિક્ખમ્ભનવસેન કિલેસેહિ આરકા દૂરે ઠિતાય નિદ્દોસાય. **નિબ્બેધિકાયા**તિ નિબ્બેધભાગિયાય. **સમ્મા દુક્ખક્ખયગામિનિયા**તિ વટ્ટદુક્ખસ્સ ખેપનતો ''દુક્ખક્ખયો''તિ લદ્ધનામં અરિયમગ્ગં સમ્મા હેતુના નયેન ગચ્છન્તિયા. ઇમેસુ ચ પન પઞ્ચસુ ધમ્મેસુ સીલં વીરિયં પઞ્ઞા ચ યોગિનો અજ્ઝત્તિકં અઙ્ગં, ઇતરદ્વયં બાહિરં અઙ્ગં. તત્થાપિ કલ્યાણમિત્તસન્નિસ્સયેનેવ સેસં ચતુબ્બિધં ઇજ્ઝતિ, કલ્યાણમિત્તસ્સેવેત્થ બહુકારતં દસ્સેન્તો સત્થા ''**કલ્યાણમિત્તસ્સેતં**, **મેઘિય**, **ભિક્ખુનો પાટિકઙ્ખ**''ન્તિઆદિના દેસનં વડ્ઢેસિ. તત્થ **પાટિકઙ્ખ**ન્તિ

એકંસેન ઇચ્છિતબ્બં, અવસ્સંભાવીતિ અત્થો. **યન્તિ** કિરિયાપરામસનં . ઇદં વુત્તં હોતિ – ''સીલવા ભવિસ્સતી''તિ એત્થ યદેતં કલ્યાણમિત્તસ્સ ભિક્ખુનો સીલવન્તતાય ભવનં સીલસમ્પન્નત્તં, તસ્સ ભિક્ખુનો સીલસમ્પન્નત્તા એતં તસ્સ પાટિકઙ્ખં, અવસ્સંભાવી એકંસેનેવ તસ્સ તત્થ નિયોજનતોતિ અધિપ્પાયો. **પાતિમોક્ખસંવરસંવુતો વિહરતી**તિઆદીસુપિ એસેવ નયો.

એવં ભગવા સદેવકે લોકે ઉત્તમકલ્યાણમિત્તસઙ્ખાતસ્સ અત્તનો વચનં અનાદિયિત્વા તં વનસણ્ડં પવિસિત્વા તાદિસં વિપ્પકારં પત્તસ્સ આયસ્મતો મેઘિયસ્સ કલ્યાણમિત્તતાદિના સકલં સાસનસમ્પદં દસ્સેત્વા ઇદાનિસ્સ તત્થ આદરજાતસ્સ પુબ્બે યેહિ કામવિતક્કાદીહિ ઉપદ્દુતત્તા કમ્મટ્ઠાનં ન સમ્પજ્જતિ, તસ્સ તેસં ઉજુવિપચ્ચનીકભૂતત્તા ચ ભાવનાનયં પકાસેત્વા તતો પરં અરહત્તસ્સ કમ્મટ્ઠાનં આચિક્ખન્તો ''**તેન ચ પન, મેઘિય, ભિક્ખુના ઇમેસુ પઞ્ચસુ ધમ્મેસુ પતિટ્ઠાય ચત્તારો ધમ્મા ઉત્તરિ ભાવેતબ્બા**''તિઆદિમાહ. તત્થ **તેના**તિ એવં કલ્યાણમિત્તસન્નિસ્સયેન યથાવુત્તસીલાદિગુણસમન્નાગતેન. તેનેવાહ ''**ઇમેસુ પઞ્ચસુ ધમ્મેસુ પતિટ્ઠાયા**''તિ. **ઉત્તરી**તિ આરદ્ધતરુણવિપસ્સનસ્સ રાગાદિપરિસ્સયા યે ઉપ્પજ્જેય્યું, તેસં વિસોધનત્થં તતો ઉદ્ધં ચત્તારો ધમ્મા ભાવેતબ્બા ઉપ્પાદેતબ્બા વડ્ઢેતબ્બા ચ.

અસુભાતિ એકાદસસુ અસુભકમ્મટ્ઠાનેસુ યથારહં યત્થ કત્થચિ અસુભભાવના. **રાગસ્સ પહાનાયા**તિ કામરાગસ્સ પજહનત્થાય. અયમત્થો સાલિલાવકોપમાય વિભાવેતબ્બો. એવંભૂતં ભાવનાવિધિં સન્ધાય વુત્તં – ''અસુભા ભાવેતબ્બા રાગસ્સ પહાનાયા''તિ. **મેત્તા**તિ મેત્તાકમ્મટ્ઠાનં. **બ્યાપાદસ્સ પહાનાયા**તિ વુત્તનયેનેવ ઉપ્પન્નસ્સ કોપસ્સ પજહનત્થાય. **આનાપાનસ્સતી**તિ સોળસવત્થુકા આનાપાનસ્સતિ. **વિતક્કુપચ્છેદાયા**તિ વુત્તનયેનેવ ઉપ્પન્નાનં વિતક્કાનં પચ્છેદનત્થાય. **અસ્મિમાનસમુગ્ઘાતાયા**તિ ''અસ્મી''તિ ઉપ્પજ્જનકસ્સ નવવિધસ્સ માનસ્સ સમુચ્છેદનત્થાય.

અનિચ્ચસઞ્ઞિનોતિ હુત્વા અભાવતો ઉદયબ્બયવન્તતો પભઙ્ગુતો તાવકાલિકતો નિચ્ચપ્પટિક્ખેપતો ચ ''સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા''તિ (ધ॰ પ॰ ૨૭૭; ચૂળનિ॰ હેમકમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો ૫૬) પવત્તઅનિચ્ચાનુપસ્સનાવસેન અનિચ્ચસઞ્ઞિનો. **અનત્તસઞ્ઞા સણ્ઠાતી**તિ અસારકતો અવસવત્તનતો પરતો રિત્તતો તુચ્છતો સુઞ્ઞતો ચ ''સબ્બે ધમ્મા અનત્તા''તિ (ધ॰ પ॰ ૨૭૯; ચૂળનિ॰ હેમકમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો ૫૬) એવં પવત્તઅનત્તાનુપસ્સનાસઙ્ખાતા અનત્તસઞ્ઞા ચિત્તે સણ્ઠહતિ અતિદળ્હં પતિટ્ઠહતિ. અનિચ્ચલક્ખણે હિ દિટ્ઠે અનત્તલક્ખણં દિટ્ઠમેવ હોતિ. તીસુ લક્ખણેસુ હિ એકસ્મિં દિટ્ઠે ઇતરદ્વયં દિટ્ઠમેવ હોતિ. તેન વુત્તં ''અનિચ્ચસઞ્ઞિનો, મેઘિય, અનત્તસઞ્ઞા સણ્ઠાતી''તિ. અનત્તલક્ખણે સુદિટ્ઠે ''અસ્મી''તિ ઉપ્પજ્જનકમાનો સુપ્પજહોવ હોતીતિ આહ ''**અનત્તસઞ્ઞી અસ્મિમાનસમુગ્ઘાતં પાપુણાતી**''તિ. **દિટ્ઠેવ ધમ્મે નિબ્બાનન્તિ** દિટ્ઠેવ ધમ્મે ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે અપચ્ચયપરિનિબ્બાનં પાપુણાતિ. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારતો પન અસુભાદિભાવનાનયો **વિસુદ્ધિમગ્ગે** વુત્તનયેન વેદિતબ્બો.

મેઘિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪-૫. નન્દકસુત્તાદિવણ્ણના

૪-૫. ચતુત્થે **આગમયમાનો**તિ ઓલોકયમાનો, બુદ્ધો સહસા અપવિસિત્વા યાવ સા કથા નિટ્ઠાતિ, તાવ અટ્ઠાસીતિ અત્થો. તેનાહ ''**ઇદમવોચાતિ ઇદં કથાવસાનં ઉદિક્ખમાનો**''તિ. અનિચ્ચદુક્ખાદિવસેન

સબ્બધમ્મસન્તીરણં **અધિપઞ્ઞાવિપસ્સના**તિ આહ “**સઙ્ખારપરિગ્ગહવિપસ્સનાઞાણસ્સા**”તિ. **માનસ**ન્તિ રાગોપિ ચિત્તમ્પિ અરહત્તમ્પિ. ‘‘અન્તલિક્ખચરો પાસો, ય્વાયં ચરતિ માનસો’’તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૫૧; મહાવ॰ ૩૩) એત્થ રાગો માનસં. ‘‘ચિત્તં મનો માનસ’’ન્તિ (ધ॰ સ॰ ૬) એત્થ ચિત્તં. ‘‘અપ્પત્તમાનસો સેખો, કાલં કયિરા જને સુતા’’તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૫૯) એત્થ અરહત્તં. ઇધાપિ અરહત્તમેવ અધિપ્પેતં. તેનાહ “**અપ્પત્તમાનસાતિ અપ્પત્તઅરહત્તા**”તિ. અપ્પત્તં માનસં અરહત્તં એતેહીતિ **અપ્પત્તમાનસા**. ઇદાનિ ચિત્તપરિયાયમેવ માનસસદ્દં સન્ધાયાહ “**અરહત્તં વા**”તિઆદિ. પઞ્ચમં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

નન્દકસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. સેવનાસુત્તવણ્ણના

૬. છટ્ઠે **જીવિતસમ્ભારા**તિ જીવિતપ્પવત્તિયા સમ્ભારા પચ્ચયા. **સમુદાનેતબ્બા**તિ સમ્મા ઞાયેન અનવજ્જઉઞ્છાચરિયાદિના ઉદ્ધમુદ્ધમાનેતબ્બા પાપુણિતબ્બા. તે પન સમુદાનિતા સમાહતા નામ હોન્તીતિ આહ “**સમાહરિતબ્બા**”તિ. **દુક્ખેન ઉપ્પજ્જન્તી**તિ સુલભુપ્પાદા ન હોન્તિ. એતેન ગોચરઅસપ્પાયાદિભાવં દસ્સેતિ. **રત્તિભાગં વા દિવસભાગં વા**તિ ભુમ્મત્થે ઉપયોગવચનન્તિ આહ “**રત્તિકોટ્ઠાસે વા દિવસકોટ્ઠાસે વા**”તિ. **રત્તિંયેવ પક્કમિતબ્બં** સમણધમ્મસ્સ તત્થ અનિપ્ફજ્જનતો. **સઙ્ખાપી**તિ ‘‘યદત્થમહં પબ્બજિતો, ન મેતં ઇધ નિપ્ફજ્જતિ, ચીવરાદિ પન સમુદાગચ્છતિ, નાહં તદત્થં પબ્બજિતો, કિં મે ઇધ વાસેના’’તિ પટિસઙ્ખાયપિ. તેનાહ “**સામઞ્ઞત્થસ્સ ભાવનાપારિપૂરિઅગમનં જાનિત્વા**”તિ. અનન્તરવારે **સઙ્ખાપી**તિ સમણધમ્મસ્સ નિપ્ફજ્જનભાવં જાનિત્વા. **સો પુગ્ગલો અનાપુચ્છા પક્કમિતબ્બં, નાનુબન્ધિતબ્બો**તિ ‘‘સો પુગ્ગલો’’તિ પદસ્સ ‘‘નાનુબન્ધિતબ્બો’’તિ ઇમિના સમ્બન્ધો. યસ્સ યેન હિ સમ્બન્ધો, દૂરટ્ઠેનપિ સો ભવતિ. **તં પુગ્ગલ**ન્તિ સો પુગ્ગલોતિ પચ્ચત્તવચનં ઉપયોગવસેન પરિણામેત્વા તં પુગ્ગલં અનાપુચ્છા પક્કમિતબ્બન્તિ અત્થો. અત્થવસેન હિ વિભત્તિપરિણામોતિ. **આપુચ્છા પક્કમિતબ્બ**ન્તિ ચ કતઞ્ઞુકતવેદિતાય નિયોજનં. **એવરૂપો**તિ યં નિસ્સાય ભિક્ખુનો ગુણેહિ વુદ્ધિયેવ પાટિકઙ્ખા, પચ્ચયેહિ ન પરિસ્સયો, એવરૂપો દણ્ડકમ્માદીહિ નિગ્ગણ્હાતિ ચેપિ, ન પરિચ્ચજિતબ્બોતિ દસ્સેતિ “**સચેપી**”તિઆદિના.

સેવનાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭-૧૦. સુતવાસુત્તાદિવણ્ણના

૭-૧૦. સત્તમે **અભબ્બો ખીણાસવો ભિક્ખુ સઞ્ચિચ્ચ પાણ**ન્તિઆદિ દેસનાસીસમેવ, સોતાપન્નાદયોપિ પન અભબ્બાવ, પુથુજ્જનખીણાસવાનં નિન્દાપસંસત્થમ્પિ એવં વુત્તં. પુથુજ્જનો નામ ગારય્હો માતુઘાતાદીનિ કરોતિ, ખીણાસવો પન પાસંસો કુન્થકિપિલ્લિકઘાતાદીનિપિ ન કરોતીતિ. **સન્નિધિકારકં કામે પરિભુઞ્જિતુ**ન્તિ યથા ગિહિભૂતો સન્નિધિં કત્વા વત્થુકામે પરિભુઞ્જતિ, એવં તિલતણ્ડુલસપ્પિનવનીતાદીનિ સન્નિધિં કત્વા ઇદાનિ પરિભુઞ્જિતું અભબ્બોતિ અત્થો. વત્થુકામે પન નિદહિત્વા પરિભુઞ્જન્તા તન્નિસ્સિતં કિલેસકામમ્પિ નિદહિત્વા પરિભુઞ્જન્તિ નામાતિ આહ “**વત્થુકામકિલેસકામે**”તિ. નનુ ચ ખીણાસવસ્સેવ વસનટ્ઠાને તિલતણ્ડુલાદયો પઞ્ઞાયન્તીતિ? ન પન તે અત્તનો અત્થાય નિધેન્તિ, અફાસુકપબ્બજિતાદીનં અત્થાય નિધેન્તિ. અનાગામિસ્સ કથન્તિ? તસ્સપિ પઞ્ચ કામગુણા સબ્બસોવ પહીના, ધમ્મેન પન લદ્ધં વિચારેત્વા પરિભુઞ્જતિ. અકપ્પિયકામગુણે સન્ધાયેતં વુત્તં, ન મઞ્ચપીઠઅત્થરણપાવુરણાદિસન્નિસ્સિતં. **સેય્યાથાપિ પુબ્બે અગારિયભૂતો**તિ યથા પુબ્બે

ગિહિભૂતો પરિભુઞ્જતિ, એવં પરિભુઞ્જિતું અભબ્બો. અગારમજ્ઝે વસન્તા હિ સોતાપન્નાદયો યાવજીવં ગિહિબ્યઞ્જનેન તિટ્ઠન્તિ. ખીણાસવો પન અરહત્તં પત્વાવ મનુસ્સભૂતો પરિનિબ્બાતિ વા પબ્બજતિ વા. ચાતુમહારાજિકાદીસુ કામાવચરદેવેસુ મુહુત્તમ્પિ ન તિટ્ઠતિ. કસ્મા? વિવેકટ્ઠાનસ્સ અભાવા. ભુમ્મદેવત્તભાવે પન ઠિતો અરહત્તં પત્વાપિ તિટ્ઠતિ વિવેકટ્ઠાનસમ્ભવા. અટ્ઠમાદીનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

સુતવાસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સમ્બોધિવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. સીહનાદવગ્ગો

૧. સીહનાદસુત્તવણ્ણના

૧૧. દુતિયસ્સ પઠમે અવાપુરેન્તિ વિવરન્તિ દ્વારં એતેનાતિ **અવાપુરણં**. રજં હરન્તિ એતેનાતિ **રજોહરણં**. **કળોપિહત્થો**તિ વિલીવમયભાજનહત્થો, ‘‘ચમ્મમયભાજનહત્થો’’તિ ચ વદન્તિ. છિન્નાનિ વિસાણાનિ એતસ્સાતિ છિન્નવિસાણો, ઉસભો ચ સો છિન્નવિસાણો ચાતિ **ઉસભછિન્નવિસાણો**. વિસેસનપરોયં સમાસો. **અહિકુણપેન** **વા**તિઆદિ અતિજેગુચ્છપ્પટિકૂલકુણપદસ્સનત્થં વુત્તં. **કણ્ઠે આસત્તેના**તિ કેનચિદેવ પચ્ચત્થિકેન આનેત્વા કણ્ઠે બદ્ધેન, ઓમુક્કેનાતિ અત્થો. **અટ્ટો** આતુરો દુગ્ગન્ધપીળાય પીળિતો. **અચ્ચયસ્સ પટિગ્ગણ્હનં** વા અધિવાસનં. એવઞ્હિ સો કારણે દેસિયમાને તતો વિગતો નામ હોતિ. તેનાહ ‘‘**પટિગ્ગણ્હતૂતિ ખમતૂ**’’તિ. સેસમેત્થ સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

સીહનાદસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. સઉપાદિસેસસુત્તવણ્ણના

૧૨. દુતિયે ભવસ્સ અપ્પમત્તકતા નામ ઇત્તરકાલતાયાતિ આહ ‘‘**અચ્છરાસઙ્ઘાતમત્તમ્પી**’’તિ.

સઉપાદિસેસસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. કોટ્ઠિકસુત્તવણ્ણના

૧૩. તતિયે દિટ્ઠધમ્મો વુચ્ચતિ પચ્ચક્ખભૂતો અત્તભાવો, તસ્મિં વેદિતબ્બં ફલં **દિટ્ઠધમ્મવેદનીયં**. તેનાહ ‘‘**ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે**’’તિ. ચતુપ્પઞ્ચક્ખન્ધફલતાય સઞ્ઞાભવૂપગં કમ્મં **બહુવેદનીયં**. એકક્ખન્ધફલત્તા અસઞ્ઞાભવૂપગં કમ્મં ‘‘**અપ્પવેદનીય**’’ન્તિ વુત્તં. કેચિ પન ‘‘અરૂપાવચરકમ્મં બહુકાલં વેદિતબ્બફલત્તા બહુવેદનીયં, ઇતરં અપ્પવેદનીયં. રૂપારૂપાવચરકમ્મં વા બહુવેદનીયં, પરિત્તં કમ્મં અપ્પવેદનીય’’ન્તિ વદન્તિ. **વેદનીય**ન્તિ પચ્ચયન્તરસમવાયે વિપાકુપ્પાદનસમત્થં, ન આરદ્ધવિપાકમેવ. **અવેદનીય**ન્તિ પચ્ચયવેકલ્લેન વિપચ્ચિતું અસમત્થં અહોસિકમ્માદિભેદં.

કોટ્ઠિકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. સમિદ્ધિસુત્તવણ્ણના

૧૪. ચતુત્થે **સમિદ્ધી**તિ થેરસ્સ કિર અત્તભાવો સમિદ્ધો અભિરૂપો પાસાદિકો, તસ્મા સમિદ્ધીત્વેવ સઙ્ખાતો. તેનાહ ‘‘**અત્તભાવસમિદ્ધતાયા**’’તિઆદિ. **રૂપધાતુઆદીસૂતિ આદિ**-સદ્દેન સદ્દધાતુઆદિં સઙ્ગણ્હાતિ.

સમિદ્ધિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫-૯. ગણ્ડસુત્તાદિવણ્ણના

૧૫-૧૯. પઞ્ચમે **માતાપેત્તિકસમ્ભવસ્સા**તિ માતિતો ચ પિતિતો ચ નિબ્બત્તેન માતાપેત્તિકેન સુક્કસોણિતેન સમ્ભૂતસ્સ. **ઉચ્છાદનધમ્મસ્સા**તિ ઉચ્છાદેતબ્બસભાવસ્સ. **પરિમદ્દનધમ્મસ્સા**તિ પરિમદ્દિતબ્બસભાવસ્સ. એત્થ ચ ઓદનકુમ્માસૂપચયઉચ્છાદનપદેહિ વડ્ઢિ કથિતા, અનિચ્ચભેદનવિદ્ધંસનપદેહિ હાનિ. પુરિમેહિ વા સમુદયો, પચ્છિમેહિ અત્થઙ્ગમોતિ એવં ચાતુમહાભૂતિકસ્સ કાયસ્સ વડ્ઢિપરિહાનિનિબ્બત્તિભેદા દસ્સિતા. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ. છટ્ઠાદીનિ ઉત્તાનત્થાનિ.

ગણ્ડસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. વેલામસુત્તવણ્ણના

૨૦. દસમે **સકુણ્ડકભત્ત**ન્તિ સકુણ્ડકં ઉત્તણ્ડુલભત્તં. પરિત્તેહિ સકુણ્ડેહિ તણ્ડુલેહિપિ સદ્ધિં વિપક્કભત્તં ઉત્તણ્ડુલમેવ હોતિ. બિળઙ્ગં વુચ્ચતિ આરનાળં, બિળઙ્ગતો નિબ્બત્તનતો તદેવ કઞ્જિયતો જાતન્તિ કઞ્જિયં, તં દુતિયં એતસ્સાતિ **બિળઙ્ગદુતિયં**, તં **કઞ્જિયદુતિય**ન્તિ વુત્તં. **અસક્કરિત્વા**તિ દેય્યધમ્મમ્પિ પુગ્ગલમ્પિ અસક્કરિત્વા. દેય્યધમ્મસ્સ અસક્કરણં અસમ્પન્નકારો, પુગ્ગલસ્સ અસક્કરણં અગરુકરણં. દેય્યધમ્મં અસક્કરોન્તો હિ ઉત્તણ્ડુલાદિદોસસમન્નાગતં આહારં દેતિ, ન સમ્પન્નં કરોતિ. પુગ્ગલં અસક્કરોન્તો નિસીદનટ્ઠાનં અસમ્મજ્જિત્વા યત્થ તત્થ વા નિસીદાપેત્વા યં વા તં વા દારકં પેસેત્વા દેતિ. **અચિત્તીકત્વા**તિ ન ચિત્તિં કત્વા, ન પૂજેત્વાતિ અત્થો. પૂજેન્તો હિ પૂજેતબ્બવત્થું ચિત્તે ઠપેતિ, ન તતો બહિ કરોતિ. ચિત્તં વા અચ્છરિયં કત્વા પટિપત્તિ ચિત્તીકરણં સમ્ભાવનકિરિયા, તપ્પટિક્ખેપતો અચિત્તીકરણં અસમ્ભાવનકિરિયા. **અપવિદ્ધ**ન્તિ ઉચ્છિટ્ઠાદિછડ્ડનીયધમ્મં વિય અવખિત્તકં. યો હિ છડ્ડેતુકામો હુત્વા રોગિનો સરીરે ઓદનાદીનિ મજ્જિત્વા વમ્મિકે રોગં પક્ખિપન્તો વિય દેતિ, અયં અપવિદ્ધં દેતિ નામ. **અનાગમનદિટ્ઠિકો**તિ ''અદ્ધા ઇમસ્સ દાનસ્સ ફલં મમ આગચ્છતી''તિ એવં યસ્સ કમ્મસ્સકતદિટ્ઠિ અત્થિ, સો આગમનદિટ્ઠિકો. અયં પન ન તાદિસોતિ અનાગમનદિટ્ઠિકો, ફલં પાટિકઙ્ખી હુત્વા ન દેતીતિ અત્થો. તેનાહ **''ન કમ્મઞ્ચ ફલઞ્ચ સદ્દહિત્વા દેતી''**તિ.

વેલામોતિ એત્થ **મા**-સદ્દો પટિસેધવચનો. જાતિગોત્તરૂપભોગાદિગુણાનં વેલા મરિયાદા નત્થિ એતસ્મિન્તિ વેલામો. અથ વા યથાવુત્તગુણાનં વેલા મરિયાદા અમતિ ઓસાનં ગચ્છતિ એતસ્મિન્તિ **વેલામો**, વેલં વા મરિયાદં અમતિ ગચ્છતિ અતિક્કમતીતિ **વેલામો**. તેનાહ **''જાતિગોત્ત...પે॰... એવંલદ્ધનામો''**તિ. દીયતીતિ દાનં, દાનવત્થુ. તં અગ્ગીયતિ નિસ્સજ્જીયતિ એત્થાતિ **દાનગ્ગં**. દાનં વા ગણ્હન્તિ એત્થાતિ **દાનગ્ગં**, એવં **ભત્તગ્ગં**, પરિવેસનટ્ઠાનં. **દુકૂલસન્દનાની**તિ રજતભાજનાદિનિસ્સિતે દુકૂલે ખીરસ્સ સન્દનં એતેસન્તિ દુકૂલસન્દનાનિ. **કંસૂપધારણાની**તિ રજતમયદોહભાજનાનિ. તેનાહ **''રજતમયખીરપટિચ્છકાની''**તિ. રજતમયાનિ ખીરપટિચ્છકાનિ ખીરપટિગ્ગહભાજનાનિ એતેસન્તિ **રજતમયખીરપટિચ્છકાનિ**. **સોધેય્યા**તિ મહપ્ફલભાવકરણેન વિસોધેય્ય. મહપ્ફલભાવપ્પત્તિયા હિ દક્ખિણા વિસુજ્ઝતિ નામ.

મગ્ગેનાગતં અનિવત્તનસરણન્તિ ઇમિના લોકુત્તરસરણગમનં દીપેતિ. **અપરે**તિઆદિના લોકિયસરણગમનં વુત્તં. **સરણં** નામ તિણ્ણં રતનાનં જીવિતપરિચ્ચાગમયં પુઞ્ઞં સબ્બસમ્પત્તિં દેતિ, તસ્મા મહપ્ફલતરન્તિ અધિપ્પાયો. ઇદઞ્ચ – ''સચે ત્વં યથા ગહિતં સરણં ન ભિન્દિસ્સસિ, એવાહં તં મારેમી''તિ યદિપિ કોચિ તિણ્હેન સત્થેન જીવિતા વોરોપેય્ય, તથાપિ ''નેવાહં બુદ્ધં ન બુદ્ધોતિ, ધમ્મં ન ધમ્મોતિ, સઙ્ઘં ન સઙ્ઘોતિ વદામી''તિ દળ્હતરં કત્વા ગહિતસ્સ વસેન વુત્તં. **મગ્ગેનાગત**ન્તિ લોકુત્તરસીલં સન્ધાય વદતિ. **અપરે**તિઆદિના પન

લોકિયસીલં વુત્તં. સબ્બેસં સત્તાનં જીવિતદાનાદિનિહિતદણ્ડતાય સકલલોકિયલોકુત્તરગુણાધિટ્ઠાનતો ચસ્સ મહપ્ફલમહાનિસંસતા વેદિતબ્બા.

ઉપસિઙ્ઘનમત્તન્તિ ઘાયનમત્તં. **ગદ્દોહનમત્ત**ન્તિ પાઠન્તરે ગોદોહનમત્તં કાલન્તિ અત્થો. સો ચ ન સકલો ગોદોહનક્ખણો અધિપ્પેતોતિ દસ્સેતું "**ગાવિયા એકવારં થનઅઞ્છનમત્ત**"ન્તિ અત્થો વુત્તો. **અઞ્છનમત્ત**ન્તિ આકડ્ઢનમત્તં. ગાવિયા થનં ગહેત્વા એકખીરબિન્દુદુહનકાલમત્તમ્પિ ગદ્દુહનમત્તન્તિ વદન્તિ. એત્તકમ્પિ હિ કાલં યો વસનગબ્ભપરિવેણવિહારૂપચારપરિચ્છેદેન વા અપરિમાણાસુ લોકધાતૂસુ સબ્બસત્તે હિતફરણં મેત્તચિત્તં ભાવેતું સક્કોતિ. ઇદં તતો યથાવુત્તદાનાદિતો મહપ્ફલતરં.

વેલામસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સીહનાદવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. સત્તાવાસવગ્ગો

૧. તિઠાનસુત્તવણ્ણના

૨૧. તતિયસ્સ પઠમે **અમમા**તિ વત્થાભરણપાનભોજનાદીસુપિ મમત્તવિરહિતા. **અપરિગ્ગહા**તિ ઇત્થિપરિગ્ગહેન અપરિગ્ગહા. તેસં કિર ‘‘અયં મય્હં ભરિયા’’તિ મમત્તં ન હોતિ, માતરં વા ભગિનિં વા દિસ્વા છન્દરાગો ન ઉપ્પજ્જતિ. ધમ્મતાસિદ્ધસ્સ સીલસ્સ આનુભાવેન પુત્તે દિટ્ઠમત્તે એવ માતુથનતો થઞ્ઞં પગ્ઘરતિ, તેન સઞ્ઞાણેન નેસં માતરિ પુત્તસ્સ માતુસઞ્ઞા, માતુ ચ પુત્તે પુત્તસઞ્ઞા પચ્ચુપટ્ઠિતાતિ કેચિ.

અપિચેત્થ (સારત્થ॰ ટી॰ ૧.૧ વેરઞ્જકણ્ડવણ્ણના) ઉત્તરકુરુકાનં પુઞ્ઞાનુભાવસિદ્ધો અયમ્પિ વિસેસો વેદિતબ્બો. તત્થ કિર તેસુ તેસુ પદેસેસુ ઘનનિચિતપત્તસઞ્છન્નસાખાપસાખા કૂટાગારસમા મનોરમા રુક્ખા તેસં મનુસ્સાનં નિવેસનકિચ્ચં સાધેન્તિ. યત્થ સુખં નિવસન્તિ, અઞ્ઞેપિ તત્થ રુક્ખા સુજાતા સબ્બદાપિ પુપ્ફિતગ્ગા તિટ્ઠન્તિ. જલાસયાપિ વિકસિતકમલકુવલયપુણ્ડરીકસોગન્ધિકાદિપુપ્ફસઞ્છન્ના સબ્બકાલં પરમસુગન્ધં સમન્તતો પવાયન્તા તિટ્ઠન્તિ. સરીરમ્પિ તેસં અતિદીઘાદિદોસરહિતં આરોહપરિણાહસમ્પન્નં જરાય અનભિભૂતત્તા વલિતપલિતાદિદોસવિરહિતં યાવતાયુકં અપરિક્ખીણજવબલપરક્કમસોભમેવ હુત્વા તિટ્ઠતિ. અનુટ્ઠાનફલૂપજીવિતાય ન ચ નેસં કસિવણિજ્જાદિવસેન આહારપરિયેટ્ઠિવસેન દુક્ખં અત્થિ, તતો એવ ન દાસદાસિકમ્મકરાદિપરિગ્ગહો અત્થિ, ન ચ તત્થ સીતુણ્હડંસમકસવાતાતપસરીસપવાળાદિપરિસ્સયો અત્થિ. યથા નામેત્થ ગિમ્હાનં પચ્છિમે માસે પચ્ચૂસવેલાયં સમસીતુણ્હો ઉતુ હોતિ, એવમેવ સબ્બકાલં તત્થ સમસીતુણ્હોવ ઉતુ હોતિ, ન ચ નેસં કોચિ ઉપઘાતો વિહેસા વા ઉપ્પજ્જતિ. અકટ્ઠપાકિમેવ સાલિં અકણં અથુસં સુદ્ધં સુગન્ધં તણ્ડુલપ્ફલં પરિભુઞ્જન્તિ. તં ભુઞ્જન્તાનં નેસં કુટ્ઠં, ગણ્ડો, કિલાસો, સોસો, કાસો, સાસો, અપમારો, જરોતિ એવમાદિકો ન કોચિ રોગો ઉપ્પજ્જતિ, ન ચ તે ખુજ્જા વા વામના વા કાણા વા કુણી વા ખઞ્જા વા પક્ખહતા વા વિકલઙ્ગા વા વિકલિન્દ્રિયા વા હોન્તિ.

ઇત્થિયોપિ તત્થ નાતિદીઘા, નાતિરસ્સા, નાતિકિસા, નાતિથૂલા, નાતિકાળા, નચ્ચોદાતા, સોભગ્ગપ્પત્તરૂપા હોન્તિ. તથા હિ દીઘઙ્ગુલી, તમ્બનખા, અલમ્બથના, તનુમજ્ઝા, પુણ્ણચન્દમુખી, વિસાલક્ખી, મુદુગત્તા, સહિતોરૂ, ઓદાતદન્તા, ગમ્ભીરનાભી, તનુજઙ્ઘા, દીઘનીલવેલ્લિતકેસી, પુથુલસુસ્સોણી, નાતિલોમા, નાલોમા, સુભગા, ઉતુસુખસમ્ફસ્સા, સણ્હા, સખિલા, સુખસમ્ભાસા, નાનાભરણવિભૂસિતા વિચરન્તિ. સબ્બદાપિ સોળસવસ્સુદ્દેસિકા વિય હોન્તિ, પુરિસા ચ પઞ્ચવીસતિવસ્સુદ્દેસિકા વિય. ન પુત્તદારેસુ રજ્જન્તિ. અયં તત્થ ધમ્મતા.

સત્તાહિકમેવ ચ તત્થ ઇત્થિપુરિસા કામરતિયા વિહરન્તિ. તતો વીતરાગા વિય યથાસકં ગચ્છન્તિ, ન તત્થ ઇધ વિય ગબ્ભોક્કન્તિમૂલકં, ગબ્ભપરિહરણમૂલકં, વિજાયનમૂલકં વા દુક્ખં હોતિ. રત્તકઞ્ચુકતો કઞ્ચનપટિમા વિય દારકા માતુકુચ્છિતો અમક્ખિતા એવ સેમ્હાદિના સુખેનેવ નિક્ખમન્તિ. અયં તત્થ ધમ્મતા.

માતા પન પુત્તં વા ધીતરં વા વિજાયિત્વા તે વિચરણકપ્પદેસે ઠપેત્વા અનપેક્ખા યથારુચિ ગચ્છતિ. તેસં તત્થ સયિતાનં યે પસ્સન્તિ પુરિસા વા ઇત્થિયો વા, તે અત્તનો અઙ્ગુલિયો ઉપનામેન્તિ. તેસં કમ્મબલેન તતો ખીરં પવત્તતિ, તેન તે દારકા યાપેન્તિ. એવં પન વડ્ઢેન્તા કતિપયદિવસેહેવ લદ્ધબલા હુત્વા દારિકા ઇત્થિયો ઉપગચ્છન્તિ, દારકા પુરિસે. કપ્પરુક્ખતો એવ ચ તેસં તત્થ વત્થાભરણાનિ નિપ્ફજ્જન્તિ.

નાનાવિરાગવણ્ણવિચિત્તાનિ હિ સુખુમાનિ મુદુસુખસમ્ફસ્સાનિ વત્થાનિ તત્થ તત્થ કપ્પરુક્ખેસુ ઓલમ્બન્તાનિ તિટ્ઠન્તિ. નાનાવિધરસ્મિજાલસમુજ્જલવિવિધવણ્ણરતનવિનદ્ધાનિ અનેકવિધમાલાકમ્મલતાકમ્મભિત્તિકમ્મવિચિત્તાનિ સીસૂપગગીવૂપગહત્થૂપગકટૂપગપાદૂપગાનિ સોવણ્ણમયાનિ આભરણાનિ કપ્પરુક્ખતો ઓલમ્બન્તિ. તથા વીણામુદિઙ્ગપણવસમ્મતાળસઙ્ખવંસવેતાળપરિવાદિનીવલ્લકીપભુતિકા તૂરિયભણ્ડાપિ તતો તતો ઓલમ્બન્તિ. તત્થ બહૂ ફલરુક્ખા કુમ્ભમત્તાનિ ફલાનિ ફલન્તિ મધુરરસાનિ, યાનિ પરિભુઞ્જિત્વા તે સત્તાહમ્પિ ખુપ્પિપાસાહિ ન બાધીયન્તિ.

નજ્જોપિ તત્થ સુવિસુદ્ધજલા સુપ્પતિત્થા રમણીયા અકદ્દમા વાલુકતલા નાતિસીતા નચ્ચુણ્હા સુરભિગન્ધીહિ જલજપુપ્ફેહિ સઞ્છન્ના સબ્બકાલં સુરભી વાયન્તિયો સન્દન્તિ, ન તત્થ કણ્ટકિકા કક્ખળગચ્છલતા હોન્તિ, અકણ્ટકા પુપ્ફફલસમ્પન્ના એવ હોન્તિ, ચન્દનનાગરુક્ખા સયમેવ રસં પગ્ઘરન્તિ, નહાયિતુકામા ચ નદિતિત્થે એકજ્ઝં વત્થાભરણાનિ ઠપેત્વા નદિં ઓતરિત્વા ન્હત્વા ઉત્તિણ્ણુત્તિણ્ણા ઉપરિટ્ઠિમં ઉપરિટ્ઠિમં વત્થાભરણં ગણ્હન્તિ, ન તેસં એવં હોતિ ''ઇદં મમ, ઇદં પરસ્સા''તિ. તતો એવ ન તેસં કોચિ વિગ્ગહો વા વિવાદો વા. સત્તાહિકા એવ ચ નેસં કામરતિકીળા હોતિ, તતો વીતરાગા વિય વિચરન્તિ. યત્થ ચ રુક્ખે સયિતુકામા હોન્તિ, તત્થેવ સયનં ઉપલબ્ભતિ. મતે ચ સત્તે દિસ્વા ન રોદન્તિ ન સોચન્તિ. તઞ્ચ મણ્ડયિત્વા નિક્ખિપન્તિ. તાવદેવ ચ નેસં તથારૂપા સકુણા ઉપગન્ત્વા મતં દીપન્તરં નેન્તિ, તસ્મા સુસાનં વા અસુચિટ્ઠાનં વા તત્થ નત્થિ, ન ચ તતો મતા નિરયં વા તિરચ્છાનયોનિં વા પેત્તિવિસયં વા ઉપપજ્જન્તિ. ધમ્મતાસિદ્ધસ્સ પઞ્ચસીલસ્સ આનુભાવેન તે દેવલોકે નિબ્બત્તન્તીતિ વદન્તિ. વસ્સસહસ્સમેવ ચ નેસં સબ્બકાલં આયુપ્પમાણં, સબ્બમેતં તેસં પઞ્ચસીલં વિય ધમ્મતાસિદ્ધમેવાતિ.

તિઠાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. તણ્હામૂલકસુત્તવણ્ણના

૨૩. તતિયે (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૨.૧૦૩) **એસનતણ્હા**તિ ભોગાનં પરિયેસનવસેન પવત્તા તણ્હા. **એસિતતણ્હા**તિ પરિયિટ્ઠેસુ ભોગેસુ ઉપ્પજ્જમાનતણ્હા. પરિતસ્સનવસેન પરિયેસતિ એતાયાતિ **પરિયેસના**, આસયતો પયોગતો ચ પરિયેસના તથાપવત્તો ચિત્તુપ્પાદો. તેનાહ ''**તણ્હાય સતિ હોતી**''તિ. **રૂપાદિઆરમ્મણપ્પટિલાભો**તિ સવત્થુકાનં રૂપાદિઆરમ્મણાનં ગવેસનવસેન પટિલાભો. યં પન અપરિયિટ્ઠંયેવ લબ્ભતિ, તમ્પિ અત્થતો પરિયેસનાય લદ્ધમેવ નામ તથારૂપસ્સ કમ્મસ્સ પુબ્બેકતત્તા એવ લબ્ભનતો. તેનાહ ''**સો હિ પરિયેસનાય સતિ હોતી**''તિ.

સુખવિનિચ્છયન્તિ સુખં વિસેસતો નિચ્છિનોતીતિ સુખવિનિચ્છયો. સુખં સભાવતો સમુદયતો અત્થઙ્ગમતો આદીનવતો નિસ્સરણતો ચ યાથાવતો જાનિત્વા પવત્તઞાણંવ સુખવિનિચ્છયં. **જઞ્ઞા**તિ જાનેય્ય. ''સુભં સુખ''ન્તિઆદિકં આરમ્મણે અભૂતાકારં વિવિધં નિન્નભાવેન ચિનોતિ આરોપેતીતિ **વિનિચ્છયો**, અસ્સાદાનુપસ્સના તણ્હા. દિટ્ઠિયાપિ એવમેવ વિનિચ્છયભાવો વેદિતબ્બો. ઇમસ્મિં પન સુત્તે વિતક્કોયેવ આગતોતિ યોજના. **ઇમસ્મિં પન સુત્તે**તિ સક્કપઞ્હસુત્તે (દી॰ નિ॰ ૨.૩૫૮). તત્થ હિ ''છન્દો ખો, દેવાનમિન્દ, વિતક્કનિદાનો''તિ આગતં. **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં સુત્તે. **વિતક્કેનેવ વિનિચ્છિનન્તી**તિ એતેન ''વિનિચ્છિનતિ એતેનાતિ વિનિચ્છયો''તિ વિનિચ્છયસદ્દસ્સ કરણસાધનમાહ. **એત્તકન્તિ**આદિ વિનિચ્છયનાકારદસ્સનં.

છન્દનટ્ઠેન છન્દો, એવં રજ્જનટ્ઠેન રાગોતિ **છન્દરાગો**. સ્વાયં અનાસેવનતાય મન્દો હુત્વા પવત્તો ઇધાધિપ્પેતોતિ આહ "**દુબ્બલરાગસ્સાધિવચન**"ન્તિ. **અજ્ઝોસાન**ન્તિ તણ્હાદિટ્ઠિવસેન અભિનિવેસનં. "મય્હં ઇદ"ન્તિ હિ તણ્હાગાહો યેભુય્યેન અત્તગ્ગાહસન્નિસ્સયોવ હોતિ. તેનાહ "**અહં મમન્તી**"તિ. **બલવસન્નિટ્ઠાન**ન્તિ ચ તેસં ગાહાનં થિરભાવપ્પત્તિમાહ. **તણ્હાદિટ્ઠિવસેન પરિગ્ગહકરણ**ન્તિ અહં મમન્તિ બલવસન્નિટ્ઠાનવસેન અભિનિવિટ્ઠસ્સ અત્તત્તનિયગ્ગાહવત્થુનો અઞ્ઞાસાધારણં વિય કત્વા પરિગ્ગહેત્વા ઠાનં, તથાપવત્તો લોભસહગતચિત્તુપ્પાદો. અત્તના પરિગ્ગહિતસ્સ વત્થુનો યસ્સ વસેન **પરેહિ સાધારણભાવસ્સ** અસહમાનો હોતિ પુગ્ગલો, સો ધમ્મો **અસહનતા. એવં વચનત્થં વદન્તિ** નિરુત્તિનયેન. સદ્દલક્ખણેન પન યસ્સ ધમ્મસ્સ વસેન મચ્છરિયયોગતો પુગ્ગલો મચ્છરો , તસ્સ ભાવો, કમ્મં વા **મચ્છરિયં**, મચ્છરો ધમ્મો. મચ્છરિયસ્સ બલવભાવતો આદરેન રક્ખણં **આરક્ખો**તિ આહ "**દ્વાર...પે॰... સુટ્ઠુ રક્ખણ**"ન્તિ.

અત્તનો ફલં કરોતીતિ કરણં, યં કિઞ્ચિ કારણં. અધિકં કરણન્તિ **અધિકરણં**, વિસેસકારણં. વિસેસકારણઞ્ચ ભોગાનં આરક્ખદણ્ડાદાનાદિઅનત્થસમ્ભવસ્સાતિ વુત્તં "**આરક્ખાધિકરણ**"ન્તિઆદિ. **પરનિસેધનત્થ**ન્તિ મારણાદિના પરેસં વિબાધનત્થં. આદિયન્તિ એતેનાતિ આદાનં, દણ્ડસ્સ આદાનં **દણ્ડાદાનં**, દણ્ડં આહરિત્વા પરવિહેઠનચિત્તુપ્પાદો. **સત્થાદાને**પિ એસેવ નયો. હત્થપરામાસાદિવસેન કાયેન કાતબ્બો કલહો **કાયકલહો**. મમ્મઘટ્ટનાદિવસેન વાચાય કાતબ્બો કલહો **વાચાકલહો**. વિરુજ્ઝનવસેન વિરૂપં ગણ્હાતિ એતેનાતિ **વિગ્ગહો**. વિરુદ્ધં વદતિ એતેનાતિ **વિવાદો**. "તુવં તુવ"ન્તિ અગારવવચનસહચરણતો **તુવંતુવં**. સબ્બેપિ તે તથાપવત્તદોસસહગતા ચિત્તુપ્પાદા વેદિતબ્બા. તેનાહ ભગવા "**અનેકે પાપકા અકુસલા ધમ્મા સમ્ભવન્તી**"તિ.

તણ્હામૂલકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪-૫. સત્તાવાસસુત્તાદિવણ્ણના

૨૪-૨૫. ચતુત્થે સત્તા આવસન્તિ એતેસૂતિ **સત્તાવાસા**, નાનત્તસઞ્ઞિઆદિભેદા સત્તનિકાયા. યસ્મા તે તે સત્તનિવાસા તપ્પરિયાપન્નાનં સત્તાનં તાય એવ તપ્પરિયાપન્નતાય આધારો વિય વત્તબ્બતં અરહન્તિ. સમુદાયાચારો હિ અવયવસ્સ યથા "રુક્ખે સાખા"તિ, તસ્મા "**સત્તાનં આવાસા, વસનટ્ઠાનાનીતિ અત્થો**"તિ વુત્તં. **સુદ્ધાવાસાપિ સત્તાવાસોવ** "ન સો, ભિક્ખવે, સત્તાવાસો સુલભરૂપો, યો મયા અનાવુત્થપુબ્બો ઇમિના દીઘેન અદ્ધુના અઞ્ઞત્ર સુદ્ધાવાસેહિ દેવેહી"તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૯૧) વચનતો. યદિ એવં તે કસ્મા ઇધ ન ગહિતાતિ તત્થ કારણમાહ "**અસબ્બકાલિકત્તા**"તિઆદિ. વેહપ્ફલા પન ચતુત્થેયેવ સત્તાવાસે ભજન્તીતિ દટ્ઠબ્બં. પઞ્ચમં ઉત્તાનમેવ.

સત્તાવાસસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. સિલાયૂપસુત્તવણ્ણના

૨૬. છટ્ઠે પમાણમજ્ઝિમસ્સ પુરિસસ્સ ચતુવીસતઙ્ગુલિકો હત્થો **કુક્કુ**, "કક્કૂ"તિપિ તસ્સેવ નામં. **અટ્ઠ કુક્કૂ ઉપરિ નેમસ્સા**તિ અટ્ઠ હત્થા આવાટસ્સ ઉપરિ ઉગ્ગન્ત્વા ઠિતા ભવેય્યું. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

સિલાયૂપસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. પઠમવેરસુત્તવણ્ણના

૨૭. સત્તમે (સં॰ નિ॰ ટી॰ ૨.૨૪૧) **યતો**તિ યસ્મિં કાલે. અયઞ્હિ તો-સદ્દો દા-સદ્દો વિય ઇધ કાલવિસયો, યદાતિ વુત્તં હોતિ. **ભયાનિ વેરાની**તિ ભીયતે **ભયં**, ભયેન યોગા, ભાયિતબ્બેન વા ભયં એવ વેરપ્પસવટ્ઠેન **વેર**ન્તિ ચ લદ્ધનામા ચેતનાદયો. પાણાતિપાતાદયો હિ યસ્સ પવત્તન્તિ, યઞ્ચ ઉદ્દિસ્સ પવત્તીયન્તિ, ઉભયેસઞ્ચ વેરાવહા, તતો એવ ચેતે ભાયિતબ્બા વેરસઞ્ઞનકા નામાતિ. સોતસ્સ અરિયમગ્ગસ્સ આદિતો પજ્જનં પટિપત્તિ અધિગમો સોતાપત્તિ. તદત્થાય તત્થ પતિટ્ઠિતસ્સ ચ અઙ્ગાનિ **સોતાપત્તિયઙ્ગાનિ**. દુવિધઞ્હિ (સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨.૪૧) સોતાપત્તિયઙ્ગં સોતાપત્તિઅત્થાય ચ અઙ્ગં કારણં, યં સોતાપત્તિમગ્ગપ્પટિલાભતો પુબ્બભાગે સોતાપત્તિપ્પટિલાભાય સંવત્તતિ, ''સપ્પુરિસસંસેવો સદ્ધમ્મસ્સવનં યોનિસોમનસિકારો ધમ્માનુધમ્મપટિપત્તી''તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૧૧) એવં આગતં. પટિલદ્ધગુણસ્સ ચ સોતાપત્તિં પત્વા ઠિતસ્સ અઙ્ગં, યં ''સોતાપન્નસ્સ અઙ્ગ''ન્તિપિ વુચ્ચતિ ''સોતાપન્નો અઙ્ગીયતિ ઞાયતિ એતેના''તિ કત્વા, બુદ્ધે અવેચ્ચપ્પસાદાદીનં એતં અધિવચનં. ઇદમિધાધિપ્પેતં.

ખીણનિરયોતિઆદીસુ આયતિં તત્થ અનુપ્પજ્જનતાય ખીણો નિરયો મય્હતિ, સો અહં ખીણનિરયો. એસ નયો સબ્બત્થ. **સોતાપન્નો**તિ મગ્ગસોતં આપન્નો. **અવિનિપાતધમ્મો**તિ ન વિનિપાતસભાવો. **નિયતો**તિ પઠમમગ્ગસઙ્ખાતેન સમ્મત્તનિયામેન નિયતો. **સમ્બોધિપરાયણો**તિ ઉપરિમગ્ગત્તયસઙ્ખાતો સમ્બોધિ પરં અયનં મય્હન્તિ સોહં સમ્બોધિપરાયણો, સમ્બોધિં અવસ્સં અભિસમ્બુજ્ઝનકોતિ અત્થો.

પાણાતિપાતપચ્ચયાતિ પાણાતિપાતકમ્મસ્સ કરણહેતુ. **ભયં વેર**ન્તિ અત્થતો એકં. વેરં વુચ્ચતિ વિરોધો, તદેવ ભાયિતબ્બતો ''ભય''ન્તિ વુચ્ચતિ. તઞ્ચ પનેતં દુવિધં હોતિ – બાહિરં, અજ્ઝત્તિકન્તિ. એકેન હિ એકસ્સ પિતા મારિતો હોતિ. સો ચિન્તેતિ ''એતેન કિર મે પિતા મારિતો, અહમ્પિ તંયેવ મારેસ્સામી''તિ નિસિતં સત્થં આદાય ચરતિ. યા તસ્સ અબ્ભન્તરે ઉપ્પન્ના વેરચેતના, ઇદં **બાહિરં વેરં** નામ તસ્સ વેરસ્સ મૂલભૂતતો વેરકારકપુગ્ગલતો બહિભાવત્તા. યા પન ઇતરસ્સ ''અયં કિર મં મારેસ્સામીતિ ચરતિ, અહમેવ નં પઠમતરં મારેસ્સામી''તિ ચેતના ઉપ્પજ્જતિ, ઇદં **અજ્ઝત્તિકં વેરં** નામ. ઇદં તાવ ઉભયમ્પિ દિટ્ઠધમ્મિકમેવ. યા પન તં નિરયે ઉપ્પન્નં દિસ્વા ''એતં પહરિસ્સામી''તિ જલિતં અયમુગ્ગરં ગણ્હન્તસ્સ નિરયપાલસ્સ ચેતના ઉપ્પજ્જતિ, ઇદમસ્સ સમ્પરાયિકં બાહિરં વેરં. યા ચસ્સ ''અયં નિદ્દોસં મં પહરિસ્સામીતિ આગચ્છતિ, અહમેવ નં પઠમતરં પહરિસ્સામી''તિ ચેતના ઉપ્પજ્જતિ, ઇદમસ્સ સમ્પરાયિકં અજ્ઝત્તં વેરં. યં પનેતં બાહિરં વેરં, તં અટ્ઠકથાસુ ''પુગ્ગલવેર''ન્તિ વુચ્ચતિ. **દુક્ખં દોમનસ્સ**ન્તિ અત્થતો એકમેવ. યથા ચેત્થ, એવં સેસેસુપિ ''ઇમિના મમ ભણ્ડં હટં, મય્હં દારેસુ ચારિત્તં આપન્નં, મુસા વત્વા અત્થો ભગ્ગો, સુરામદમત્તેન ઇદં નામ કત''ન્તિઆદિના નયેન વેરપ્પવત્તિ વેદિતબ્બા.

અવેચ્ચપ્પસાદેનાતિ અધિગતેન અચલપ્પસાદેન. **અરિયકન્તેહી**તિ પઞ્ચહિ સીલેહિ. તાનિ હિ અરિયાનં કન્તાનિ પિયાનિ ભવન્તિ, ભવન્તરગતાપિ અરિયા તાનિ ન વિજહન્તિ, તસ્મા ''અરિયકન્તાની''તિ વુચ્ચન્તિ. સેસમેત્થ યં વત્તબ્બં સિયા, તં સબ્બં **વિસુદ્ધિમગ્ગે અનુસ્સતિનિદ્દેસે** વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં.

પઠમવેરસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. આઘાતવત્થુસુત્તવણ્ણના

૨૯. નવમે વસતિ એત્થ ફલં તન્નિમિત્તતાય પવત્તતીતિ **વત્થુ**, કારણન્તિ આહ “**આઘાતવત્થૂની**”તિ. કોપો નામાયં યસ્મિં વત્થુસ્મિં ઉપ્પજ્જતિ, ન તત્થ એકવારમેવ ઉપ્પજ્જતિ, અથ ખો પુનપિ ઉપ્પજ્જતેવાતિ વુત્તં “**બન્ધતી**”તિ. અથ વા યો પચ્ચયવિસેસેન ઉપ્પજ્જમાનો આઘાતો સવિસયે બદ્ધો વિય ન વિગચ્છતિ, પુનપિ ઉપ્પજ્જતેવ. તં સન્ધાયાહ “**આઘાતં બન્ધતી**”તિ. તં પનસ્સ પચ્ચયવસેન નિબ્બત્તનં ઉપ્પાદનમેવાતિ વુત્તં “**ઉપ્પાદેતી**”તિ.

આઘાતવત્થુસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. આઘાતપટિવિનયસુત્તવણ્ણના

૩૦. દસમે **તં કુતેત્થ લબ્ભા**તિ એત્થ **ત**ન્તિ કિરિયાપરામસનં. પદજ્ઝાહારેન ચ અત્થો વેદિતબ્બોતિ “**તં અનત્થચરણં મા અહોસી**”તિઆદિમાહ. **કેન કારણેન લદ્ધબ્બં** નિરત્થકભાવતો. કમ્મસ્સકા હિ સત્તા. તે કસ્સ રુચિયા દુક્ખિતા સુખિતા વા ભવન્તિ, તસ્મા કેવલં તસ્મિં મય્હં અનત્થચરણં, તં કુતેત્થ લબ્ભાતિ અધિપ્પાયો. અથ વા **તં કોપકારણં એત્થ પુગ્ગલે કુતો લબ્ભા** પરમત્થતો કુજ્ઝિતબ્બસ્સ કુજ્ઝનકસ્સ ચ અભાવતો. સઙ્ખારમત્તઞ્હેતં, યદિદં ખન્ધપઞ્ચકં યં ‘‘સત્તો’’તિ વુચ્ચતિ, તે સઙ્ખારા ઇત્તરખણિકા, કસ્સ કો કુજ્ઝતીતિ અત્થો. **લાભા નામ કે સિયું** અઞ્ઞત્ર અનત્થુપ્પત્તિતો.

આઘાતપટિવિનયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૧. અનુપુબ્બનિરોધસુત્તવણ્ણના

૩૧. એકાદસમે **અનુપુબ્બનિરોધા**તિ અનુપુબ્બેન અનુક્કમેન પવત્તેતબ્બનિરોધા. તેનાહ “**અનુપટિપાટિનિરોધા**”તિ.

અનુપુબ્બનિરોધસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સત્તાવાસવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. મહાવગ્ગો

૧. અનુપુબ્બવિહારસુત્તવણ્ણના

૩૨. ચતુત્થસ્સ પઠમે અનુપુબ્બતો વિહરિતબ્બાતિ **અનુપુબ્બવિહારા**. **અનુપટિપાટિયા**તિ અનુક્કમેન. **સમાપજ્જિતબ્બવિહારા**તિ સમાપજ્જિત્વા સમઙ્ગિનો હુત્વા વિહરિતબ્બવિહારા.

અનુપુબ્બવિહારસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨-૩. અનુપુબ્બવિહારસમાપત્તિસુત્તાદિવણ્ણના

૩૩-૩૪. દુતિયે છાતં વુચ્ચતિ તણ્હાદિટ્ઠિયો કામાનં પાતબ્બતો તાસં વસેન વત્તનતો, તન્નિન્નત્તા નત્થિ એતેસુ છાતન્તિ **નિચ્છાતા**. તેનાહ "**તણ્હાદિટ્ઠિચ્છાતાન**"ન્તિઆદિ. તતિયે નત્થિ વત્તબ્બં.

અનુપુબ્બવિહારસમાપત્તિસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. ગાવીઉપમાસુત્તવણ્ણના

૩૫. ચતુત્થે **પબ્બતચારિની**તિ પકતિયા પબ્બતે બહુલચારિની. **અખેત્તઞ્ઞૂ**તિ (વિસુદ્ધિ॰ મહાટી॰ ૧.૭૭) અગોચરઞ્ઞૂ. સમાધિપરિપન્તાનં વિસોધનાનભિઞ્ઞતાય **બાલો**. ઝાનસ્સ પગુણભાવાપાદનવેય્યત્તિયસ્સ અભાવેન **અબ્યત્તો**. ઉપરિઝાનસ્સ પદટ્ઠાનભાવાનવબોધેન **અખેત્તઞ્ઞૂ**. સબ્બથાપિ સમાપત્તિકોસલ્લાભાવેન **અકુસલો**. સમાધિનિમિત્તસ્સ વા અનાસેવનાય **બાલો**. અભાવનાય **અબ્યત્તો**. અબહુલીકારેન **અખેત્તઞ્ઞૂ**. સમ્મદેવ અનધિટ્ઠાનતો **અકુસલો**તિ યોજેતબ્બં. **ઉભતો ભટ્ઠો**તિ ઉભયતો ઝાનતો ભટ્ઠો. સો હિ અપ્પગુણતાય ન સુપ્પતિટ્ઠિતતાય સઉસ્સાહોપિ વિનાસતો અસામત્થિયતો ચ ઝાનદ્વયતો પરિહીનો.

ગાવીઉપમાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. ઝાનસુત્તવણ્ણના

૩૬. પઞ્ચમે **અનિચ્ચતો**તિ ઇમિના નિચ્ચપ્પટિક્ખેપતો તેસં અનિચ્ચતમાહ. તતો એવ ઉદયવયવન્તતો વિપરિણામતો તાવકાલિકતો ચ તે અનિચ્ચાતિ જોતિતં હોતિ. યઞ્હિ નિચ્ચં ન હોતિ, તં ઉદયવયપરિચ્છિન્નજરાય મરણેન ચાતિ દ્વેધા વિપરિણતં ઇત્તરક્ખણમેવ ચ હોતિ. **દુક્ખતો**તિ ન સુખતો. ઇમિના સુખપ્પટિક્ખેપતો તેસં દુક્ખતમાહ. તતો એવ ચ અભિણ્હપ્પટિપીળનતો દુક્ખવત્થુતો ચ તે દુક્ખાતિ જોતિતં હોતિ. ઉદયવયવન્તતાય હિ તે અભિણ્હપ્પટિપીળનતો નિરન્તરદુક્ખતાય દુક્ખસ્સેવ ચ અધિટ્ઠાનભૂતો. પચ્ચયયાપનીયતાય રોગમૂલતાય ચ **રોગતો**. દુક્ખતાસૂલયોગતો કિલેસાસુચિપગ્ઘરતો ઉપ્પાદજરાભઙ્ગેહિ ઉદ્ધુમાતપક્કભિજ્જનતો ચ **ગણ્ડતો**. પીળાજનનતો અન્તોતુદનતો દુન્નીહરણતો ચ **સલ્લતો**. અવડ્ઢિઆવહનતો અઘવત્થુતો ચ **અઘતો**. અસેરિભાવજનનતો આબાધપ્પતિટ્ઠાનતાય ચ **આબાધતો**. અવસવત્તનતો અવિધેય્યતાય ચ **પરતો**. બ્યાધિજરામરણેહિ પલુજ્જનીયતાય **પલોકતો**. સામિનિવાસીકારકવેદકઅધિટ્ઠાયકવિરહતો **સુઞ્ઞતો**.

અત્તપ્પટિક્ખેપટ્ઠેન **અનત્તતો**. રૂપાદિધમ્માપિ યથા ન એત્થ અત્તા અત્થીતિ **અનત્તા**, એવં સયમ્પિ અત્તા ન હોન્તીતિ **અનત્તા**. તેન અબ્યાપારતો નિરીહતો તુચ્છતો અનત્તાતિ દીપિતં હોતિ.

લક્ખણત્તયમેવ સુખાવબોધનત્થં એકાદસહિ પદેહિ વિભજિત્વા ગહિતન્તિ દસ્સેતું "**યસ્મા અનિચ્ચતો**"તિઆદિ વુત્તં. **અન્તોસમાપત્તિય**ન્તિ સમાપત્તીનં સહજાતતાય સમાપત્તીનં અબ્ભન્તરે ચિત્તં પટિસંહરતીતિ તપ્પટિબદ્ધછન્દરાગાદિકિલેસવિક્ખમ્ભનેન વિપસ્સનાચિત્તં પટિસંહરતિ. તેનાહ "**મોચેતિ અપનેતી**"તિ. **સવનવસેના**તિ ''સબ્બસઙ્ખારસમથો''તિઆદિના સવનવસેન. **થુતિવસેના**તિ તથેવ થોમનાવસેન ગુણતો સંકિત્તનવસેન. **પરિયત્તિવસેના**તિ તસ્સ ધમ્મસ્સ પરિયાપુણનવસેન. **પઞ્ઞત્તિવસેના**તિ તદત્થસ્સ પઞ્ઞાપનવસેન. આરમ્મણકરણવસેનેવ ઉપસંહરતિ મગ્ગચિત્તં, ''એતં સન્ત''ન્તિઆદિ પન અવધારણનિવત્તિતત્થદસ્સનં. યથા વિપસ્સના ''એતં સન્તં એતં પણીત''ન્તિઆદિના અસઙ્ખતાય ધાતુયા ચિત્તં ઉપસંહરતિ, એવં મગ્ગો નિબ્બાનં સચ્છિકિરિયાભિસમયવસેન અભિસમેન્તો તત્થ લબ્ભમાને સબ્બેપિ વિસેસે અસમ્મોહતો પટિવિજ્ઝન્તો તત્થ ચિત્તં ઉપસંહરતિ. તેનાહ "**ઇમિના પન આકારેના**"તિઆદિ.

સો તત્થ ઠિતોતિ સો અદન્ધવિપસ્સકો યોગી તત્થ તાય અનિચ્ચાદિલક્ખણત્તયારમ્મણાય વિપસ્સનાય ઠિતો. **સબ્બસો**તિ સબ્બત્થ તસ્સ તસ્સ મગ્ગસ્સ અધિગમાય નિબ્બત્તિતસમથવિપસ્સનાસુ. **અસક્કોન્તો અનાગામી હોતી**તિ હેટ્ઠિમમગ્ગાવહાસુ એવ સમથવિપસ્સનાય છન્દરાગં પહાય અગ્ગમગ્ગાવહાસુ નિકન્તિં પરિયાદાતું અસક્કોન્તો અનાગામિતાયમેવ સણ્ઠાતિ.

સમતિક્કન્તત્તાતિ સમથવસેન વિપસ્સનાવસેન ચાતિ સબ્બથાપિ રૂપસ્સ સમતિક્કન્તત્તા. તેનાહ "**અયં હી**"તિઆદિ. **અનેના**તિ યોગિના. **તં અતિક્કમ્મા**તિ ઇદં યો પઠમં પઞ્ચવોકારએકવોકારપરિયાપન્ને ધમ્મે સમ્મદેવ સમ્મસિત્વા તે વિસ્સજ્જેત્વા તતો અરૂપસમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા અરૂપધમ્મે સમ્મસતિ, તં સન્ધાય વુત્તં. તેનાહ "**ઇદાનિ અરૂપં સમ્મસતી**"તિ.

ઝાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. આનન્દસુત્તવણ્ણના

૩૭. છટ્ઠે ઓકાસં અવસરં અધિગચ્છતિ એતેનાતિ **ઓકાસાધિગમો**, મગ્ગફલસુખાધિગમાય ઓકાસભાવતો વા ઓકાસો, તસ્સ અધિગમો **ઓકાસાધિગમો**. એત્થ ચ દીઘનિકાયેનેવ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૮૮) પન સુત્તન્તદેસનાયં પઠમજ્ઝાનં, ચતુત્થજ્ઝાનં, અરહત્તમગ્ગોતિ તયો ઓકાસાધિગમા આગતા. તત્થ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨૮૮) પઠમં ઝાનં પઞ્ચ નીવરણાનિ વિક્ખમ્ભેત્વા અત્તનો ઓકાસં ગહેત્વા તિટ્ઠતીતિ "**પઠમો ઓકાસાધિગમો**"તિ વુત્તં. ચતુત્થજ્ઝાનં પન સુખદુક્ખં વિક્ખમ્ભેત્વા અત્તનો ઓકાસં ગહેત્વા તિટ્ઠતીતિ **દુતિયો ઓકાસાધિગમો**. અરહત્તમગ્ગો સબ્બકિલેસે વિક્ખમ્ભેત્વા અત્તનો ઓકાસં ગહેત્વા તિટ્ઠતીતિ "**તતિયો ઓકાસાધિગમો**"તિ વુત્તો. ઇધ પન વક્ખમાનાનિ તીણિ અરૂપજ્ઝાનાનિ સન્ધાય "**ઓકાસાધિગમો**"તિ વુત્તં. તેસંયેવ ચ ગહણે કારણં સયમેવ વક્ખતિ.

સત્તાનં વિસુદ્ધિં પાપનત્થાયાતિ રાગાદીહિ મલેહિ અભિજ્ઝાવિસમલોભાદીહિ ચ ઉપક્કિલેસેહિ કિલિટ્ઠચિત્તાનં સત્તાનં વિસુદ્ધિપાપનત્થાય સમતિક્કમનત્થાય. આયતિં અનુપ્પજ્જનઞ્હિ ઇધ ''સમતિક્કમો''તિ વુત્તં. **અત્થં**

ગમનત્થાયાતિ કાયિકદુક્ખસ્સ ચ ચેતસિકદોમનસ્સસ્સ ચાતિ ઇમેસં દ્વિન્નં અત્થઙ્ગમાય, નિરોધાયાતિ અત્થો. ઞાયતિ નિચ્છયેન કમતિ નિબ્બાનં, તં વા ઞાયતિ પટિવિજ્ઝીયતિ એતેનાતિ **ઞાયો**, સમુચ્છેદભાવો અરિયમગ્ગોતિ આહ "**સહવિપસ્સનકસ્સ મગ્ગસ્સા**"તિ. **પચ્ચક્ખકરણત્થાયા**તિ અત્તપચ્ચક્ખતાય. પરપચ્ચયેન વિના પચ્ચક્ખકરણઞ્હિ ''સચ્છિકિરિયા''તિ વુચ્ચતિ. **અસમ્ભિન્ન**ન્તિ પિત્તસેમ્હાદીહિ અપલિબુદ્ધં અનુપહતં.

રાગાનુગતો સમાધિ **અભિનતો** નામ હોતિ આરમ્મણે અભિમુખાભાવેન પવત્તિયા, દોસાનુગતો પન **અપનતો** અપગમનવસેન પવત્તિયા, તદુભયપ્પટિક્ખેપેન "**ન ચાભિનતો ન ચાપનતો**"તિ વુત્તન્તિ આહ "**રાગવસેના**"તિઆદિ. **ન સસઙ્ખારનિગ્ગય્હવારિતગતો**તિ લોકિયજ્ઝાનચિત્તાનિ વિય ન સસઙ્ખારેન સપ્પયોગેન તદઙ્ગપ્પહાનવિક્ખમ્ભનપ્પહાનવસેન ચ નિગ્ગહેત્વા વારેત્વા ઠિતો. કિઞ્ચરહિ કિલેસાનં છિન્નન્તે ઉપ્પન્નો. તથાભૂતં ફલસમાધિં સન્ધાયેતં વુત્તં. તેનાહ "**ન સસઙ્ખારેન...પે॰... છિન્નન્તે ઉપ્પન્નો**"તિ.

આનન્દસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. લોકાયતિકસુત્તવણ્ણના

૩૮. સત્તમે **લોકાયતવાદકા**તિ આયતિં હિતં લોકો ન યતતિ ન વિરુહતિ એતેનાતિ લોકાયતં, વિતણ્ડસત્થં. તઞ્હિ ગન્થં નિસ્સાય સત્તા પુઞ્ઞકિરિયાય ચિત્તમ્પિ ન ઉપ્પાદેન્તિ, તં વદન્તીતિ **લોકાયતવાદકા**.

દળ્હં થિરં ધનુ એતસ્સાતિ દળ્હધન્વા (અ॰ નિ॰ ટી॰ ૨.૪.૪૫-૪૬; સં॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૧.૧૦૭), સો એવ "**દળ્હધમ્મા**"તિ વુત્તો. પટિસત્તુવિધમનત્થં ધનું ગણ્હાતીતિ **ધનુગ્ગહો**. સો એવ ઉસું સરં અસતિ ખિપતીતિ **ઇસ્સાસો**. **દ્વિસહસ્સથામ**ન્તિ લોહાદિભારં વહિતું સમત્થં દ્વિસહસ્સથામં. તેનાહ "**દ્વિસહસ્સથામં નામા**"તિઆદિ. **દણ્ડે**તિ ધનુદણ્ડે. **યાવ કણ્ડપ્પમાણા**તિ દીઘતો યત્તકં કણ્ડસ્સ પમાણં, તત્તકે ધનુદણ્ડે ઉક્ખિત્તમત્તે આરોપિતેસુયેવ જિયાદણ્ડેસુ સો ચે ભારો પથવિતો મુચ્ચતિ, એવં ઇદં દ્વિસહસ્સથામં નામ ધનૂતિ દટ્ઠબ્બં. **ઉગ્ગહિતસિપ્પો**તિ ઉગ્ગહિતધનુસિપ્પો. **કતહત્થો**તિ થિરતરં લક્ખેસુ અવિરજ્ઝનસરક્ખેપો. ઈદિસો પન તત્થ વસિભૂતો **કતહત્થો** નામ હોતીતિ આહ "**ચિણ્ણવસિભાવો**"તિ. કતં રાજકુલાદીસુ ઉપેચ્ચ અસનં એતેન સો **કતૂપાસનો**તિ આહ "**રાજકુલાદીસુ દસ્સિતસિપ્પો**"તિ. **એવં કત**ન્તિ એવં અન્તોસુસિરકરણાદિના સલ્લહુકં કતં.

લોકાયતિકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮-૯. દેવાસુરસઙ્ગામસુત્તાદિવણ્ણના

૩૯-૪૦. અટ્ઠમે **અભિયિંસૂ**તિ કદા અભિયિંસુ? યદા બલવન્તો અહેસું, તદા. તત્રાયમનુપુબ્બિકથા (સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૨૪૭; સારત્થ॰ ટી॰ ૧.વેરઞ્જકણ્ડવણ્ણના) – સક્કો કિર મગધરટ્ઠે મચલગામકે મઘો નામ માણવો હુત્વા તેત્તિંસ પુરિસે ગહેત્વા કલ્યાણકમ્મં કરોન્તો સત્ત વતપદાનિ પૂરેત્વા તત્થ કાલઙ્કતો દેવલોકે નિબ્બત્તિ. તં બલવકમ્માનુભાવેન સપરિસં સેસદેવતા દસહિ ઠાનેહિ અધિગણ્હન્તં દિસ્વા ''આગન્તુકદેવપુત્તા આગતા''તિ નેવાસિકા ગન્ધપાનં સજ્જયિંસુ. સક્કો સકપરિસાય સઞ્ઞં અદાસિ ''મારિસા મા ગન્ધપાનં પિવિત્થ, પિવનાકારમત્તમેવ દસ્સેથા''તિ. તે તથા અકંસુ. નેવાસિકદેવતા સુવણ્ણસરકેહિ ઉપનીતં ગન્ધપાનં યાવદત્થં પિવિત્વા મત્તા તત્થ તત્થ સુવણ્ણપથવિયં પતિત્વા સયિંસુ. સક્કો ''ગણ્હથ પુત્તહતાય પુત્તે''તિ તે પાદેસુ ગહેત્વા

સિનેરુપાદે ખિપાપેસિ. સક્કસ્સ પુઞ્ઞતેજેન તદનુવત્તકાપિ સબ્બે તત્થેવ પતિંસુ. તે સિનેરુવેમજ્ઝકાલે સઞ્ઞં લભિત્વા, ''તાતા, સુરં ન પિવિમ્હ, સુરં ન પિવિમ્હા''તિ આહંસુ. તતો પટ્ઠાય **અસુરા** નામ જાતા. અથ નેસં કમ્મપચ્ચયઉતુસમુટ્ઠાનં સિનેરુસ્સ હેટ્ઠિમતલે દસયોજનસહસ્સં અસુરભવનં નિબ્બત્તિ. સક્કો તેસં નિવત્તિત્વા અનાગમનત્થાય આરક્ખં ઠપેસિ. યં સન્ધાય વુત્તં –

> ''અન્તરા દ્વિન્નં અયુજ્ઝપુરાનં,
> પઞ્ચવિધા ઠપિતા અભિરક્ખા;
> ઉરગ-કરોટિ-પયસ્સ ચ હારી,
> મદનયુતા ચતુરો ચ મહત્થા''તિ. (સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૨૪૭; સારત્થ॰ ટી॰ ૧.૧ વેરઞ્જકણ્ડવણ્ણના);

દ્વે નગરાનિ હિ યુદ્ધેન ગહેતું અસક્કુણેય્યતાય **અયુજ્ઝપુરાનિ** નામ જાતાનિ દેવનગરઞ્ચ અસુરનગરઞ્ચ. યદા હિ અસુરા બલવન્તો હોન્તિ, અથ દેવેહિ પલાયિત્વા દેવનગરં પવિસિત્વા દ્વારે પિદહિતે અસુરાનં સતસહસ્સમ્પિ કિઞ્ચિ કાતું ન સક્કોતિ. યદા દેવા બલવન્તો હોન્તિ, અથાસુરેહિ પલાયિત્વા અસુરનગરસ્સ દ્વારે પિદહિતે સક્કાનં સતસહસ્સમ્પિ કિઞ્ચિ કાતું ન સક્કોતિ. ઇતિ ઇમાનિ દ્વે નગરાનિ અયુજ્ઝપુરાનિ નામ. તેસં અન્તરા એતેસુ ઉરગાદીસુ પઞ્ચસુ ઠાનેસુ સક્કેન આરક્ખા ઠપિતા. તત્થ **ઉરગ**સદ્દેન નાગા ગહિતા. તે હિ ઉદકે બલવન્તો હોન્તિ, તસ્મા સિનેરુસ્સ પઠમાલિન્દે એતેસં આરક્ખા. **કરોટિ**સદ્દેન સુપણ્ણા ગહિતા. તેસં કિર કરોટિ નામ પાનભોજનં, તેન તં નામં લભિંસુ, દુતિયાલિન્દે તેસં આરક્ખા. **પયસ્સહારિ**સદ્દેન કુમ્ભણ્ડા ગહિતા, દાનવરક્ખસા કિર તે, તતિયાલિન્દે તેસં આરક્ખા. **મદનયુત**સદ્દેન યક્ખા ગહિતા. વિસમચારિનો કિર તે યુજ્ઝસોણ્ડા, ચતુત્થાલિન્દે તેસં આરક્ખા. **ચતુરો ચ મહત્તા**તિ ચત્તારો મહારાજાનો વુત્તા, પઞ્ચમાલિન્દે તેસં આરક્ખા, તસ્મા યદિ અસુરા કુપિતાવિલચિત્તા દેવપુરં ઉપયન્તિ યુજ્ઝિતું. યં ગિરિનો પઠમં પરિભણ્ડં, તં ઉરગા પટિબાહયન્તિ. એવં સેસેસુ સેસા.

તે પન અસુરા આયુવણ્ણયસઇસ્સરિયસમ્પત્તીહિ તાવતિંસસદિસાવ, તસ્મા અન્તરા અત્તાનં અજાનિત્વા પાટલિયા પુપ્ફિતાય ''ન ઇદં દેવનગરં, તત્થ પારિચ્છત્તકો પુપ્ફતિ, ઇધ પન ચિત્તપાટલી, જરસક્કેનામ્હાકં સુરં પાયેત્વા વઞ્ચિતા, દેવનગરઞ્ચ નો ગહિતં, ગચ્છામ, તેન સદ્ધિં યુજ્ઝિસ્સામા''તિ હત્થિઅસ્સરથે આરુય્હ સુવણ્ણરજતમણિફલકાનિ ગહેત્વા યુદ્ધસજ્જા હુત્વા અસુરભેરિયો વાદેન્તા મહાસમુદ્દે ઉદકં દ્વિધા ભેત્વા ઉટ્ઠહન્તિ. તે દેવે વુટ્ઠે વમ્મિકમક્ખિકા વમ્મિકં વિય સિનેરું આરુહિતું આરભન્તિ. અથ નેસં પઠમં નાગેહિ સદ્ધિં યુદ્ધં હોતિ. તસ્મિં ખો પન યુદ્ધે ન કસ્સચિ છવિ વા ચમ્મં વા છિજ્જતિ, ન લોહિતં ઉપ્પજ્જતિ, કેવલં કુમારકાનં દારુમેણ્ડકયુદ્ધં વિય અઞ્ઞમઞ્ઞસન્તાસનમત્તમેવ હોતિ. કોટિસતાપિ કોટિસહસ્સાપિ નાગા તેહિ સદ્ધિં યુજ્ઝિત્વા તે અસુરપુરંયેવ પવેસેત્વા નિવત્તન્તિ. યદા પન અસુરા બલવન્તો હોન્તિ, અથ નાગા ઓસક્કિત્વા દુતિયે આલિન્દે સુપણ્ણેહિ સદ્ધિં એકતોવ હુત્વા યુજ્ઝન્તિ. એસ નયો સુપણ્ણાદીસુપિ. યદા પન તાનિ પઞ્ચપિ ઠાનાનિ અસુરા મદ્દન્તિ, તદા એકતો સમ્પિણ્ડિતાનિપિ તાનિ પઞ્ચ બલાનિ ઓસક્કન્તિ. અથ ચત્તારો મહારાજાનો ગન્ત્વા સક્કસ્સ તં પવત્તિં આરોચેન્તિ. સક્કો તેસં વચનં સુત્વા દિયડ્ઢયોજનસતિકં વેજયન્તરથં આરુય્હ સયં વા નિક્ખમતિ, એકં પુત્તં વા પેસેતિ. યદા દેવા પુન અપચ્ચાગમનાય અસુરે જિનિંસુ, તદા સક્કો અસુરે પલાપેત્વા પઞ્ચસુ ઠાનેસુ આરક્ખં દત્વા વેદિયપાદે વજિરહત્થા ઇન્દપટિમાયો ઠપેસિ. અસુરા કાલેન કાલં ઉટ્ઠહિત્વા પટિમાયો દિસ્વા ''સક્કો અપ્પમત્તો તિટ્ઠતી''તિ તતોવ નિવત્તન્તિ. ઇધ પન યદા અસુરાનં જયો અહોસિ, દેવાનં પરાજયો, તં સન્ધાયેતં વુત્તં – ''પરાજિતા ચ, ભિક્ખવે, દેવા અપયિંસુયેવ ઉત્તરેનાભિમુખા, અભિયિંસુ અસુરા''તિ.

દક્ખિણાભિમુખા હુત્વાતિ ચક્કવાળપબ્બતાભિમુખા હુત્વા. અસુરા કિર દેવેહિ પરાજિતા પલાયન્તા ચક્કવાળપબ્બતાભિમુખં ગન્ત્વા ચક્કવાળમહાસમુદ્દપિટ્ઠિયં રજતપટ્ટવણ્ણે વાલિકાપુલિને યત્થ પણ્ણકુટિયો માપેત્વા ઇસયો વસન્તિ, તત્થ ગન્ત્વા ઇસીનં અસ્સમપદેન ગચ્છન્તા ''સક્કો ઇમેહિ સદ્ધિં મન્તેત્વા અમ્હે નાસેતિ, ગણ્હથ પુત્તહતાય પુત્તે''તિ કુપિતા અસ્સમપદે પાનીયઘટચઙ્કમનપણ્ણસાલાદીનિ વિદ્ધંસેન્તિ. ઇસયો અરઞ્ઞતો ફલાફલં આદાય આગતા દિસ્વા પુન દુક્ખેન પટિપાકતિકં કરોન્તિ, તેપિ પુનપ્પુનં તથેવ પરાજિતા ગન્ત્વા વિનાસેન્તિ. તેન વુત્તં – ''પરાજિતા ચ ખો, ભિક્ખવે, અસુરા અપયિંસુયેવ દક્ખિણેનાભિમુખા''તિ. નવમં ઉત્તાનત્થમેવ.

દેવાસુરસઙ્ગામસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. તપુસ્સસુત્તવણ્ણના

૪૧. દસમે **પક્ખન્દતી**તિ પવિસતિ. **પસીદતી**તિ પસાદં અભિરુચિં આપજ્જતિ, પતિટ્ઠાતિ વિમુચ્ચતીતિ અત્થો. **કથાપાભત**ન્તિ કથાય મૂલં. મૂલઞ્હિ ''પાભત''ન્તિ વુચ્ચતિ. યથાહ –

''અપ્પકેનપિ મેધાવી, પાભતેન વિચક્ખણો;
સમુટ્ઠાપેતિ અત્તાનં, અણું અગ્ગિંવ સન્ધમ''ન્તિ. (જા॰ ૧.૧.૪);

તેનેવાહ ''**કથાપાભતન્તિ કથામૂલ**''ન્તિ. વિતક્કગ્ગહણેનેવ તંસહચરિતો વિચારોપિ ગહિતો. તેનેવેત્થ બહુવચનનિદ્દેસો કતોતિ આહ ''**વિતક્કેસૂતિ વિતક્કવિચારેસૂ**''તિ.

તપુસ્સસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

મહાવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. સામઞ્ઞવગ્ગો

૧-૧૦. સમ્બાધસુત્તાદિવણ્ણના

૪૨-૫૧. પઞ્ચમસ્સ પઠમે **ઉદાયીતિ** તયો થેરા ઉદાયી નામ કાળુદાયી, લાળુદાયી, મહાઉદાયીતિ, ઇધ કાળુદાયી અધિપ્પેતોતિ આહ ''**ઉદાયીતિ કાળુદાયિત્થેરો**''તિ. **સમ્બાધેતિ** સમ્પીળિતતણ્હાસંકિલેસાદિના સઉપ્પીળનતાય પરમસમ્બાધે. અતિવિય સઙ્કરટ્ઠાનભૂતો હિ નીવરણસમ્બાધો અધિપ્પેતો. **ઓકાસોતિ** ઝાનસ્સેતં નામં. નીવરણસમ્બાધાભાવેન હિ ઝાનં ઇધ ''ઓકાસો''તિ વુત્તં. **પટિલીનનિસભોતિ** વા પટિલીનો હુત્વા સેટ્ઠો, પટિલીનાનં વા સેટ્ઠોતિ **પટિલીનનિસભો**. પટિલીના નામ પહીનમાના વુચ્ચન્તિ માનુસ્સયવસેન ઉણ્ણતાભાવતો. યથાહ ''કથઞ્ચ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ પટિલીનો હોતિ? ઇધ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુનો અસ્મિમાનો પહીનો હોતિ ઉચ્છિન્નમૂલો તાલાવત્થુકતો અનભાવંગતો આયતિં અનુપ્પાદધમ્મો''તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૩૮; મહાનિ॰ ૮૭). સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવ.

સમ્બાધસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઇતિ મનોરથપૂરણિયા અઙ્ગુત્તરનિકાય-અટ્ઠકથાય

નવકનિપાતવણ્ણનાય અનુત્તાનત્થદીપના સમત્તા.

નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

અઙ્ગુત્તરનિકાયે

દસકનિપાત-ટીકા

૧. પઠમપણ્ણાસકં

૧. આનિસંસવગ્ગો

૧. કિમત્થિયસુત્તવણ્ણના

૧. દસકનિપાતસ્સ પઠમે **અવિપ્પટિસારત્થાની**તિ અવિપ્પટિસારપ્પયોજનાનિ. **અવિપ્પટિસારાનિસંસાની**તિ અવિપ્પટિસારુદયાનિ. એતેન અવિપ્પટિસારો નામ સીલસ્સ ઉદયમત્તં, સંવદ્ધિતસ્સ રુક્ખસ્સ છાયાપુપ્ફસદિસં, અઞ્ઞો એવ પનાનેન નિપ્ફાદેતબ્બો સમાધિઆદિગુણોતિ દસ્સેતિ. ''યાવ મગ્ગામગ્ગઞાણદસ્સનવિસુદ્ધિ, તાવ તરુણવિપસ્સના''તિ હિ વચનતો ઉપક્કિલેસવિમુત્તઉદયબ્બયઞાણતો પરં અયઞ્ચ વિપસ્સના વિરજ્જતિ યોગાવચરો વિરત્તો પુરિસો વિય ભરિયાય સઙ્ખારતો એતેનાતિ વિરાગો.

કિમત્થિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨-૫. ચેતનાકરણીયસુત્તાદિવણ્ણના

૨-૫. દુતિયે સંસારમહોઘસ્સ પરતીરભાવતો યો નં અધિગચ્છતિ, તં પારેતિ ગમેતીતિ **પારં**, નિબ્બાનં. તબ્બિદૂરતાય નત્થિ એત્થ પારન્તિ **અપારં**, સંસારો. તેનાહ ''**ઓરિમતીરભૂતા તેભૂમકવટ્ટા**''તિઆદિ. તતિયાદીસુ નત્થિ વત્તબ્બં.

ચેતનાકરણીયસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. સમાધિસુત્તવણ્ણના

૬. છટ્ઠે **સન્તં સન્તન્તિ અપ્પેત્વા નિસિન્નસ્સા**તિઆદીસુ સન્તં સન્તં પણીતં પણીતન્તિઆદીનિ વદતિ. ઇમિના પન આકારેન તં પટિવિજ્ઝિત્વા તત્થ ચિત્તં ઉપસંહરતો ફલસમાપત્તિસઞ્ઞાતો ચિત્તુપ્પાદો તથા પવત્તતીતિ વેદિતબ્બો. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવ.

સમાધિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

આનિસંસવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. નાથવગ્ગો

૧-૪. સેનાસનસુત્તાદિવણ્ણના

૧૧-૧૪. દુતિયસ્સ પઠમે **નાતિદૂરન્તિ** ગોચરટ્ઠાનતો અડ્ઢગાવુતતો ઓરભાગતાય નાતિદૂરં. **નાચ્ચાસન્નન્તિ** પચ્છિમેન પમાણેન ગોચરટ્ઠાનતો પઞ્ચધનુસતિકતાય ન અતિઆસન્નં. તાય ચ પન નાતિદૂરનાચ્ચાસન્નતાય ગોચરટ્ઠાનપટિપરિસ્સયાદિરહિતમગ્ગતાય ચ ગમનસ્સ ચ આગમનસ્સ ચ યુત્તરૂપત્તા **ગમનાગમનસમ્પન્નં**. દિવસભાગે મહાજનસંકિણ્ણતાભાવેન **દિવા અપ્પાકિણ્ણં**. અભાવત્થો હિ અયં **અપ્પ**-સદ્દો ''અપ્પિચ્છો''તિઆદીસુ વિય. રત્તિયં મનુસ્સસદ્દાભાવેન **રત્તિં અપ્પસદ્દં**. સબ્બદાપિ જનસન્નિપાતનિગ્ઘોસાભાવેન **અપ્પનિગ્ઘોસં**.

અપ્પકસિરેનાતિ અકસિરેન સુખેનેવ. સીલાદિગુણાનં થિરભાવપ્પત્તિયા **થેરા**. સુત્તગેય્યાદિ બહુ સુતં એતેસન્તિ **બહુસ્સુતા**. તમુગ્ગહધારણેન સમ્મદેવ ગરૂનં સન્તિકે આગમિતભાવેન ચ આગતો પરિયત્તિધમ્મસઙ્ખાતો આગમો એતેસન્તિ **આગતાગમા**. સુત્તાભિધમ્મસઙ્ખાતસ્સ ધમ્મસ્સ ધારણેન **ધમ્મધરા**. વિનયસ્સ ધારણેન **વિનયધરા**. તેસં ધમ્મવિનયાનં માતિકાય ધારણેન **માતિકાધરા**. તત્થ તત્થ ધમ્મપરિપુચ્છાય **પરિપુચ્છતિ**. અત્થપરિપુચ્છાય **પરિપઞ્હતિ** વીમંસતિ વિચારેતિ. **ઇદં, ભન્તે, કથં, ઇમસ્સ કો અત્થો**તિ પરિપુચ્છાપરિપઞ્હાકારદસ્સનં. **અવિવટઞ્ચેવ** પાળિયા અત્થં પદેસન્તરપાળિદસ્સનેન આગમતો **વિવરન્તિ**. **અનુત્તાનીકતઞ્ચ** યુત્તિવિભાવનેન **ઉત્તાનિં કરોન્તિ**. **કઙ્ખાઠાનિયેસુ ધમ્મેસુ** સંસયુપ્પત્તિયા હેતુતાય ગણ્ઠિટ્ઠાનભૂતેસુ પાળિપ્પદેસેસુ યાથાવતો વિનિચ્છયપ્પદાનેન **કઙ્ખં પટિવિનોદેન્તિ**.

એત્થ ચ નાતિદૂરં નાચ્ચાસન્નં ગમનાગમનસમ્પન્નન્તિ એકં અઙ્ગં, દિવા અપ્પાકિણ્ણં, રત્તિં અપ્પસદ્દં, અપ્પનિગ્ઘોસન્તિ એકં, અપ્પડંસમકસવાતાતપસરીસપસમ્ફસ્સન્તિ એકં, તસ્મિં ખો પન સેનાસને વિહરન્તસ્સ... પે॰... પરિક્ખારાતિ એકં, તસ્મિં ખો પન સેનાસને થેરા...પે॰... કઙ્ખં પટિવિનોદેન્તીતિ એકં. એવં પઞ્ચ અઙ્ગાનિ વેદિતબ્બાનિ. દુતિયાદીનિ ઉત્તાનત્થાનિ.

સેનાસનસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫-૬. અપ્પમાદસુત્તાદિવણ્ણના

૧૫-૧૬. પઞ્ચમે **કારાપકઅપ્પમાદો** નામ ''ઇમે અકુસલા ધમ્મા પહાતબ્બા, ઇમે કુસલા ધમ્મા ઉપસમ્પાદેતબ્બા''તિ તંતંપરિવજ્જેતબ્બવજ્જનસમ્પાદેતબ્બસમ્પાદનવસેન પવત્તો અપ્પમાદો. **એસા**તિ અપ્પમાદો. **લોકિયોવ** ન લોકુત્તરો. **અયઞ્ચા**તિ ચ **એસા**તિ ચ અપ્પમાદમેવ વદતિ. **તેસ**ન્તિ ચાતુભૂમકધમ્માનં. **પટિલાભકત્તેના**તિ પટિલાભાપનકત્તેન.

જઙ્ગલાનન્તિ જઙ્ગલચારીનં. જઙ્ગલ-સદ્દો ચેત્થ ખરભાવસામઞ્ઞેન પથવીપરિયાયો, ન અનુપટ્ઠાનવિદૂરદેસવાચી. તેનાહ ''**પથવીતલચારીન**''ન્તિ. પદાનં વુચ્ચમાનત્તા ''**સપાદકપાણાન**''ન્તિ વિસેસેત્વા વુત્તં. **સમોધાન**ન્તિ અન્તોગધભાવં. તેનાહ ''**ઓધાનં પક્ખેપ**''ન્તિ. ''ઉપક્ખેપ''ન્તિપિ પઠન્તિ, ઉપનેત્વા પક્ખિપિતબ્બન્તિ અત્થો. વસ્સિકાય પુપ્ફં **વસ્સિકં** યથા ''આમલકિયા ફલં આમલક''ન્તિ. **મહાતલસ્મિ**ન્તિ ઉપરિપાસાદે. છટ્ઠં ઉત્તાનમેવ.

અપ્પમાદસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭-૮. પઠમનાથસુત્તાદિવણ્ણના

૧૭-૧૮. સત્તમે યેહિ સીલાદીહિ સમન્નાગતો ભિક્ખુ ધમ્મસરણતાય ધમ્મેનેવ નાથતિ આસીસતિ અભિભવતીતિ નાથો વુચ્ચતિ, તે તસ્સ નાથભાવકરા ધમ્મા **નાથકરણા**તિ વુત્તાતિ આહ "**અત્તનો સનાથભાવકરા પતિટ્ઠકરાતિ અત્થો**"તિ. તત્થ **અત્તનો પતિટ્ઠકરા**તિ યસ્સ નાથભાવકરા, તસ્સ અત્તનો પતિટ્ઠાવિધાયિનો. અપ્પતિટ્ઠો અનાથો, સપ્પતિટ્ઠો સનાથોતિ પતિટ્ઠત્થો નાથ-સદ્દો. કલ્યાણગુણયોગતો કલ્યાણાતિ દસ્સેન્તો "**સીલાદિગુણસમ્પન્ના**"તિ આહ. મિજ્જનલક્ખણા મેત્તા એતસ્સ અત્થીતિ **મિત્તો**. સો વુત્તનયેન કલ્યાણો અસ્સ અત્થીતિ તસ્સ અત્થિતામત્તં કલ્યાણમિત્તપદેન વુત્તં. અસ્સ તેન સબ્બકાલં અવિજહિતવાસોતિ તં દસ્સેતું ''કલ્યાણસહાયો''તિ વુત્તન્તિ આહ "**તેવસ્સા**"તિ. **તે એવ** કલ્યાણમિત્તા **અસ્સ** ભિક્ખુનો. **સહ અયનતો**તિ સહ પવત્તનતો. અસમોધાને ચિત્તેન, સમોધાને પન ચિત્તેન ચેવ કાયેન ચ **સમ્પવઙ્કો**. સુખં વચો એતસ્મિં અનુકૂલગાહિમ્હિ આદરગારવવતિ પુગ્ગલેતિ **સુવચો**. તેનાહ "**સુખેન વત્તબ્બો**"તિઆદિ. **ખમો**તિ ખન્તો. તમેવસ્સ ખમભાવં દસ્સેતું "**ગાળ્હેના**"તિઆદિ વુત્તં. **વામતો**તિ મિચ્છા, અયોનિસો વા ગણ્હાતિ. **પટિપ્ફરતી**તિ પટાણિકભાવેન તિટ્ઠતિ. **પદક્ખિણં ગણ્હાતી**તિ સમ્મા, યોનિસો વા ગણ્હાતિ.

ઉચ્ચાવચાનીતિ વિપુલખુદ્દકાનિ. **તત્રુપગમનિયાયા**તિ તત્ર તત્ર મહન્તે ખુદ્દકે ચ કમ્મે સાધનવસેન ઉપાયેન ઉપગચ્છન્તિયા, તસ્સ તસ્સ કમ્મસ્સ નિપ્ફાદને સમત્થાયાતિ અત્થો. **તત્રુપાયાયા**તિ વા તત્ર તત્ર કમ્મે સાધેતબ્બે ઉપાયભૂતાય.

ધમ્મે અસ્સ કામોતિ ધમ્મકામોતિ બ્યધિકરણાનમ્પિ બાહિરત્થો સમાસો હોતીતિ કત્વા વુત્તં. કામેતબ્બતો વા પિયાયિતબ્બતો કામો, ધમ્મો. ધમ્મો કામો અસ્સાતિ **ધમ્મકામો. ધમ્મો**તિ પરિયત્તિધમ્મો અધિપ્પેતોતિ આહ "**તેપિટકં બુદ્ધવચનં પિયાયતીતિ અત્થો**"તિ. સમુદાહરણં કથનં સમુદાહારો, પિયો સમુદાહારો એતસ્સાતિ **પિયસમુદાહારો. સયઞ્ચા**તિ એત્થ **ચ**-સદ્દેન ''સક્કચ્ચ''ન્તિ પદં અનુકડ્ઢતિ. તેન સયઞ્ચ સક્કચ્ચં દેસેતુકામો હોતીતિ યોજના. **અભિધમ્મો સત્ત પકરણાનિ** ''અધિકો અભિવિસિટ્ઠો ચ પરિયત્તિધમ્મો''તિ કત્વા. **વિનયો ઉભતોવિભઙ્ગા** વિનયનતો કાયવાચાનં. **અભિવિનયો ખન્ધકપરિવારા** વિસેસતો આભિસમાચારિકધમ્મકિત્તનતો. આભિસમાચારિકધમ્મપારિપૂરિવસેનેવ હિ આદિબ્રહ્મચરિયકધમ્મપારિપૂરી. **ધમ્મો એવ** પિટકદ્વયસ્સપિ પરિયત્તિધમ્મભાવતો. **મગ્ગફલાનિ અભિધમ્મો** ''નિબ્બાનધમ્મસ્સ અભિમુખો''તિ કત્વા. **કિલેસવૂપસમકરણં** પુબ્બભાગિયા તિસ્સો સિક્ખા સઙ્ખેપતો વિવટ્ટનિસ્સિતો સમથો વિપસ્સના ચ. **ઉળારપામોજ્જો**તિ બલવપામોજ્જો. **કારણત્થે**તિ નિમિત્તત્થે. કુસલધમ્મનિમિત્તં હિસ્સ વીરિયારમ્ભો. તેનાહ "**તેસં અધિગમત્થાયા**"તિ. **કુસલેસુ ધમ્મેસૂ**તિ વા નિપ્ફાદેતબ્બે ભુમ્મં યથા ''ચેતસો અવૂપસમે અયોનિસોમનસિકારપદટ્ઠાન''ન્તિ. અટ્ઠમે નત્થિ વત્તબ્બં.

પઠમનાથસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. પઠમઅરિયાવાસસુત્તવણ્ણના

૧૯. નવમે અરિયાનં એવ આવાસાતિ **અરિયાવાસા** અનરિયાનં તાદિસાનં અસમ્ભવતો. **અરિયા**તિ ચેત્થ ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસેન ખીણાસવા ગહિતા. તે ચ યસ્મા તેહિ સબ્બકાલં અવિજહિતવાસા એવ, તસ્મા વુત્તં ''**તે આવસિંસુ આવસન્તિ આવસિસ્સન્તી**''તિ. તત્થ **આવસિંસૂ**તિ નિસ્સાય આવસિંસુ. પઞ્ચઙ્ગવિપ્પહીનતાદયો હિ અરિયાનં અપસ્સયા. તેસુ પઞ્ચઙ્ગવિપ્પહાનપચ્ચેકસચ્ચપનોદનએસનાઓસટ્ઠાનિ, ''સઙ્ખાયેકં પટિસેવતિ, અધિવાસેતિ પરિવજ્જેતિ વિનોદેતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૦૮; મ॰ નિ॰ ૨.૧૬૮; અ॰ નિ॰ ૧૦.૨૦) વુત્તેસુ અપસ્સેનેસુ વિનોદનઞ્ચ મગ્ગકિચ્ચાનેવ, ઇતરે મગ્ગેન ચ સમિજ્ઝન્તીતિ.

પઠમઅરિયાવાસસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. દુતિયઅરિયાવાસસુત્તવણ્ણના

૨૦. દસમે કસ્મા પન ભગવા કુરૂસુ વિહરન્તો ઇમં સુત્તં અભાસીતિ આહ ''**યસ્મા**''તિઆદિ. કુરુરટ્ઠં કિર તદા તન્નિવાસિસત્તાનં યોનિસોમનસિકારવન્તતાદિના યેભુય્યેન સુપ્પટિપન્નતાય પુબ્બે ચ કતપુઞ્ઞતાબલેન વા તદા ઉતુઆદિસમ્પત્તિયુત્તમેવ અહોસિ. કેચિ પન ''પુબ્બે પવત્તકુરુવત્તધમ્માનુટ્ઠાનવાસનાય ઉત્તરકુરુ વિય યેભુય્યેન ઉતુઆદિસમ્પન્નમેવ હોતિ. ભગવતો કાલે સાતિસયં ઉતુસપ્પાયાદિયુત્તં રટ્ઠં અહોસી''તિ વદન્તિ. તત્થ ભિક્ખૂ ભિક્ખુનિયો ઉપાસકા ઉપાસિકાયો ઉતુપચ્ચયાદિસમ્પન્નત્તા તસ્સ રટ્ઠસ્સ સપ્પાયઉતુપચ્ચયસેવનેન નિચ્ચં કલ્લસરીરા કલ્લચિત્તા ચ હોન્તિ. તે ચિત્તસરીરકલ્લતાય અનુગ્ગહિતપઞ્ઞાબલા ગમ્ભીરકથં પટિગ્ગહેતું સમત્થા પટિચ્ચસમુપ્પાદનિસ્સિતાનં ગમ્ભીરપઞ્ઞાનઞ્ચ કારકા હોન્તિ. તેનાહ ''**કુરુરટ્ઠવાસિનો ભિક્ખૂ ગમ્ભીરપઞ્ઞાકારકા**''તિઆદિ.

યુત્તપ્પયુત્તાતિ સતિપટ્ઠાનભાવનાય યુત્તા ચેવ પયુત્તા ચ. તસ્મિઞ્હિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૭૩; મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૦૬) જનપદે ચતસ્સો પરિસા પકતિયાવ સતિપટ્ઠાનભાવનાનુયોગમનુયુત્તા વિહરન્તિ, અન્તમસો દાસકમ્મકરપરિજનાપિ સતિપટ્ઠાનપ્પટિસંયુત્તમેવ કથં કથેન્તિ. ઉદકતિત્થસુત્તકન્તનટ્ઠાનાદીસુપિ નિરત્થકકથા નામ નપ્પવત્તતિ. સચે કાચિ ઇત્થી, ''અમ્મ, ત્વં કતરં સતિપટ્ઠાનભાવનં મનસિ કરોસી''તિ પુચ્છિતા ''ન કિઞ્ચી''તિ વદતિ, તં ગરહન્તિ ''ધીરત્થુ તવ જીવિતં, જીવમાનાપિ ત્વં મતસદિસા''તિ. અથ નં ''મા દાનિ પુન એવમકાસી''તિ ઓવદિત્વા અઞ્ઞતરં સતિપટ્ઠાનં ઉગ્ગણ્હાપેન્તિ. યા પન ''અહં અસુકં સતિપટ્ઠાનં નામ મનસિ કરોમી''તિ વદતિ, તસ્સા ''સાધુ સાધૂ''તિ સાધુકારં દત્વા ''તવ જીવિતં સુજીવિતં, ત્વં નામ મનુસ્સત્તં પત્તા, તવત્થાય સમ્માસમ્બુદ્ધો ઉપ્પન્નો''તિઆદીહિ પસંસન્તિ. ન કેવલઞ્ચેત્થ મનુસ્સજાતિકાયેવ સતિપટ્ઠાનમનસિકારયુત્તા, તે નિસ્સાય વિહરન્તા તિરચ્છાનગતાપિ.

તત્રિદં વત્થુ – એકો કિર નટકો સુવપોતકં ગહેત્વા સિક્ખાપેન્તો વિચરતિ. સો ભિક્ખુનિઉપસ્સયં ઉપનિસ્સાય વસિત્વા ગમનકાલે સુવપોતકં પમુસ્સિત્વા ગતો. તં સામણેરિયો ગહેત્વા પટિજગ્ગિંસુ, ''બુદ્ધરક્ખિતો''તિ ચસ્સ નામં અકંસુ. તં એકદિવસં પુરતો નિસિન્નં દિસ્વા મહાથેરી આહ ''બુદ્ધરક્ખિતા''તિ. કિં, અય્યોતિ. અત્થિ તે કોચિ ભાવનામનસિકારોતિ? નત્થય્યેતિ. આવુસો , પબ્બજિતાનં સન્તિકે વસન્તેન નામ વિસ્સટ્ઠઅત્તભાવેન ભવિતું ન વટ્ટતિ, કોચિદેવ મનસિકારો ઇચ્છિતબ્બો, ત્વં પન અઞ્ઞં ન સક્ખિસ્સસિ, ''અટ્ઠિ અટ્ઠી''તિ સજ્ઝાયં કરોહીતિ. સો થેરિયા ઓવાદે ઠત્વા ''અટ્ઠિ અટ્ઠી''તિ સજ્ઝાયન્તો ચરતિ.

તં એકદિવસં પાતોવ તોરણગ્ગે નિસીદિત્વા બાલાતપં તપમાનં એકો સકુણો નખપઞ્જરેન અગ્ગહેસિ. સો ''કિરિ કિરી''તિ સદ્દમકાસિ. સામણેરિયો સુત્વા, ''અય્યે, બુદ્ધરક્ખિતો સકુણેન ગહિતો, મોચેમ ન''ન્તિ લેડ્ડુઆદીનિ ગહેત્વા અનુબન્ધિત્વા મોચેસું. તં આનેત્વા પુરતો ઠપિતં થેરી આહ, ''બુદ્ધરક્ખિત, સકુણેન ગહિતકાલે કિં ચિન્તેસી''તિ. અય્યે, ન અઞ્ઞં ચિન્તેસિં, ''અટ્ઠિપુઞ્જોવ અટ્ઠિપુઞ્જં ગહેત્વા ગચ્છતિ, કતરસ્મિં ઠાને વિપ્પકિરિસ્સતી''તિ એવં, અય્યે, અટ્ઠિપુઞ્જમેવ ચિન્તેસિન્તિ. સાધુ સાધુ, બુદ્ધરક્ખિત , અનાગતે ભવક્ખયસ્સ તે પચ્ચયો ભવિસ્સતીતિ. એવં તત્થ તિરચ્છાનગતાપિ સતિપટ્ઠાનમનસિકારયુત્તા.

દીઘનિકાયાદીસુ મહાનિદાનાદીનીતિ દીઘનિકાયે મહાનિદાનં (દી॰ નિ॰ ૨.૯૫ આદયો) સતિપટ્ઠાનં (દી॰ નિ॰ ૨.૩૭૨ આદયો) મજ્ઝિમનિકાયે સતિપટ્ઠાનં (મ॰ નિ॰ ૧.૧૦૫ આદયો) સારોપમં (મ॰ નિ॰ ૧.૩૦૭ આદયો) રુક્ખોપમં રટ્ઠપાલં માગણ્ડિયં આનેઞ્જસપ્પાયન્તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૬૬ આદયો) એવમાદીનિ.

ઞાણાદયોતિ ઞાણઞ્ચેવ તંસમ્પયુત્તધમ્મા ચ. તેનાહ ''**ઞાણન્તિ વુત્તે**''તિઆદિ. **ઞાણસમ્પયુત્તચિત્તાનિ લબ્ભન્તિ** તેહિ વિના સમ્પજાનતાય અસમ્ભવતો. **મહાચિત્તાની**તિ અટ્ઠપિ મહાકિરિયચિત્તાનિ લબ્ભન્તિ ''સતતવિહારા''તિ વચનતો ઞાણુપ્પત્તિપચ્ચયરહિતકાલેપિ પવત્તિજોતનતો. **દસ ચિત્તાની**તિ અટ્ઠ મહાકિરિયચિત્તાનિ હસિતુપ્પાદવોટ્ઠબ્બનચિત્તેહિ સદ્ધિં દસ ચિત્તાનિ લબ્ભન્તિ. અરજ્જનાદુસ્સનવસેન પવત્તિ તેસમ્પિ સાધારણાતિ. ''ઉપેક્ખકો વિહરતી''તિ વચનતો છળઙ્ગુપેક્ખાવસેન આગતાનં ઇમેસં સતતવિહારાનં સોમનસ્સં કથં લબ્ભતીતિ આહ ''**આસેવનવસેન લબ્ભતી**''તિ. કિઞ્ચાપિ ખીણાસવો ઇટ્ઠાનિટ્ઠેપિ આરમ્મણે મજ્ઝત્તો વિય બહુલં ઉપેક્ખકો વિહરતિ અત્તનો પરિસુદ્ધપકતિભાવાવિજહનતો. કદાચિ પન તથા ચેતોભિસઙ્ખારાભાવે યં તં સભાવતો ઇટ્ઠં આરમ્મણં , તત્થ યાથાવસભાવગ્ગહણવસેનપિ અરહતો ચિત્તં સોમનસ્સસહગતં હુત્વા પવત્તતેવ, તઞ્ચ ખો પુબ્બાસેવનવસેન. તેન વુત્તં ''**આસેવનવસેન લબ્ભતી**''તિ. **આરક્ખકિચ્ચં સાધેતિ** સતિવેપુલ્લપ્પત્તત્તા. **ચરતો**તિઆદિના નિચ્ચસમાદાનં દસ્સેતિ, તં વિક્ખેપાભાવેન દટ્ઠબ્બં.

પબ્બજ્જૂપગતાતિ યં કિઞ્ચિ પબ્બજ્જં ઉપગતા, ન સમિતપાપા. **ભોવાદિનો**તિ જાતિમત્તબ્રાહ્મણે વદતિ. **પાટેક્કસચ્ચાની**તિ તેહિ તેહિ દિટ્ઠિગતિકેહિ પાટિયેક્કં ગહિતાનિ ''ઇદમેવ સચ્ચ''ન્તિ અભિનિવિટ્ઠાનિ દિટ્ઠિસચ્ચાદીનિ. તાનિપિ હિ ''ઇદમેવ સચ્ચ''ન્તિ ગહણં ઉપાદાય ''સચ્ચાની''તિ વોહરીયન્તિ. તેનાહ ''**ઇદમેવા**''તિઆદિ. **નીહટાની**તિ અત્તનો સન્તાનતો નીહરિતાનિ અપનીતાનિ. **ગહિતગ્ગહણસ્સા**તિ અરિયમગ્ગાધિગમતો પુબ્બે ગહિતસ્સ દિટ્ઠિગ્ગાહસ્સ. **વિસ્સટ્ઠભાવવેવચનાની**તિ અરિયમગ્ગેન સબ્બસો પરિચ્ચાગભાવસ્સ અધિવચનાનિ.

નત્થિ એતાસં વયો વેકલ્લન્તિ **અવયા**તિ આહ ''**અનૂના**''તિ, અનવસેસોતિ અત્થો. **એસના**તિ કામેસનાદયો. **મગ્ગસ્સ કિચ્ચનિપ્ફત્તિ કથિતા** રાગાદીનં પહીનભાવદીપનતો. **પચ્ચવેક્ખણફલં કથિત**ન્તિ પચ્ચવેક્ખણમુખેન અરિયફલં કથિતં. અધિગતે હિ અગ્ગફલે સબ્બસો રાગાદીનં અનુપ્પાદધમ્મતં પજાનાતિ, તઞ્ચ પજાનનં પચ્ચવેક્ખણઞાણન્તિ.

દુતિયઅરિયાવાસસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નાથવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. મહાવગ્ગો

૧. સીહનાદસુત્તવણ્ણના

૨૧. તતિયસ્સ પઠમે **વિસમટ્ઠાનેસૂ**તિ પપાતાદીસુ વિસમટ્ઠાનેસુ. “**અઞ્ઞેહિ અસાધારણાની**”તિ કસ્મા વુત્તં, નનુ ચેતાનિ સાવકાનમ્પિ એકચ્ચાનં ઉપ્પજ્જન્તીતિ? કામં ઉપ્પજ્જન્તિ, યાદિસાનિ પન બુદ્ધાનં ઠાનાટ્ઠાનઞાણાદીનિ, ન તાદિસાનિ તદઞ્ઞેસં કદાચિપિ ઉપ્પજ્જન્તીતિ અઞ્ઞેહિ અસાધારણાનીતિ . તેનાહ “**તથાગતસ્સેવ બલાની**”તિ. ઇમમેવ હિ યથાવુત્તલેસં અપેક્ખિત્વા તદભાવતો આસયાનુસયઞાણાદીસુ એવ અસાધારણસમઞ્ઞા નિરુળ્હા. કામં ઞાણબલાનં ઞાણસમ્ભારો વિસેસપચ્ચયો, પુઞ્ઞસમ્ભારોપિ પન નેસં પચ્ચયો એવ. ઞાણસમ્ભારસ્સપિ વા પુઞ્ઞસમ્ભારભાવતો “**પુઞ્ઞુસ્સયસમ્પત્તિયા આગતાની**”તિ વુત્તં.

પકતિહત્થિકુલન્તિ (સં॰ નિ॰ ટી॰ ૨.૨.૨૨) ગિરિચરનદિચરવનચરાદિપ્પભેદા ગોચરિયકાલાવકનામા સબ્બાપિ બલેન પાકતિકા હત્થિજાતિ. **દસન્નં પુરિસાનન્તિ** થામમજ્ઝિમાનં દસન્નં પુરિસાનં. એકસ્સ તથાગતસ્સ કાયબલન્તિ આનેત્વા સમ્બન્ધો. **એકસ્સા**તિ ચ તથા હેટ્ઠા કથાયં આગતત્તા દેસનાસોતેન વુત્તં. **નારાયનસઙ્ઘાતબલન્તિ** એત્થ નારા વુચ્ચન્તિ રસ્મિયો. તા બહૂ નાનાવિધા ઇતો ઉપ્પજ્જન્તીતિ નારાયનં, વજિરં, તસ્મા **નારાયનસઙ્ઘાતબલન્તિ** વજિરસઙ્ઘાતબલન્તિ અત્થો. ઞાણબલં પન પાળિયં આગતમેવ, ન કાયબલં વિય અટ્ઠકથારુળ્હમેવાતિ અધિપ્પાયો.

સંયુત્તકે (સં॰ નિ॰ ૨.૩૩) **આગતાનિ તેસત્તતિ ઞાણાનિ, સત્તસત્તતિ ઞાણાની**તિ વુત્તં, તત્થ (વિભ॰ મૂલટી॰ ૭૬૦) પન નિદાનવગ્ગે સત્તસત્તતિ આગતાનિ ચતુચત્તારીસઞ્ચ. તેસત્તતિ પન **પટિસમ્ભિદામગ્ગે** (પટિ॰ મ॰ ૧.૧) સુતમયાદીનિ આગતાનિ દિસ્સન્તિ, ન સંયુત્તકે. **અઞ્ઞાનિપી**તિ એતેન **ઞાણવત્થુવિભઙ્ગે** (વિભ॰ ૭૫૧ આદયો) એકકાદિવસેન વુત્તાનિ, અઞ્ઞત્થ ચ ‘‘પુબ્બન્તે ઞાણ’’ન્તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૧૦૬૩) બ્રહ્મજાલાદીસુ ચ ‘‘તયિદં તથાગતો પજાનાતિ ‘ઇમાનિ દિટ્ઠિટ્ઠાનાનિ એવં ગહિતાની’તિ’’આદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૩૬) વુત્તાનિ અનેકાનિ ઞાણપ્પભેદાનિ સઙ્ગણ્હાતિ. યાથાવપ્પટિવેધતો સયઞ્ચ અકમ્પિયં પુગ્ગલઞ્ચ તંસમઙ્ગિનં નેય્યેસુ અધિબલં કરોતીતિ આહ “**અકમ્પિયટ્ઠેન ઉપત્થમ્ભનટ્ઠેન ચા**”તિ.

ઉસભસ્સ ઇદન્તિ **આસભં,** સેટ્ઠટ્ઠાનં. સબ્બઞ્ઞુતાપટિજાનનવસેન અભિમુખં ગચ્છન્તિ, અટ્ઠ વા પરિસા ઉપસઙ્કમન્તીતિ **આસભા,** પુબ્બબુદ્ધા. **ઇદં પના**તિ બુદ્ધાનં ઠાનં સબ્બઞ્ઞુતમેવ વદતિ. **તિટ્ઠમાનોવા**તિ અવદન્તોપિ તિટ્ઠમાનોવ પટિજાનાતિ નામાતિ અત્થો. **ઉપગચ્છતી**તિ અનુજાનાતિ.

અટ્ઠસુ પરિસાસૂતિ ‘‘અભિજાનામિ ખો પનાહં, સારિપુત્ત, અનેકસતં ખત્તિયપરિસં…પે॰… તત્ર વત મં ભયં વા સારજ્જં વા ઓક્કમિસ્સતીતિ નિમિત્તમેતં, સારિપુત્ત, ન સમનુપસ્સામી’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૫૧) વુત્તાસુ અટ્ઠસુ પરિસાસુ. **અભીતનાદં નદતી**તિ પરતો દસ્સિતઞાણયોગેન દસબલોહન્તિ અભીતનાદં નદતિ.

પટિવેધનિટ્ઠત્તા અરહત્તમગ્ગઞાણં પટિવેધોતિ “**ફલક્ખણે ઉપ્પન્નં નામા**”તિ વુત્તં. તેન પટિલદ્ધસ્સપિ દેસનાઞાણસ્સ કિચ્ચનિપ્ફત્તિ પરસ્સ અવબુજ્ઝનમત્તેન હોતીતિ “**અઞ્ઞાસિકોણ્ડઞ્ઞસ્સ સોતાપત્તિફલક્ખણે પવત્તં**

નામા”તિ વુત્તં. તતો પરં પન યાવ પરિનિબ્બાના દેસનાઞાણપવત્તિ તસ્સેવ પવત્તિતસ્સ ધમ્મચક્કસ્સ ઠાનન્તિ વેદિતબ્બં પવત્તિતચક્કસ્સ ચક્કવત્તિનો ચક્કરતનસ્સ ઠાનં વિય.

તિટ્ઠતીતિ વુત્તં, કિં ભૂમિયં પુરિસો વિય, નોતિ આહ “**તદાયત્તવુત્તિતાયા**”તિ. **ઠાન**ન્તિ ચેત્થ અત્તલાભો ધરમાનતા ચ, ન ગતિનિવત્તીતિ આહ “**ઉપ્પજ્જતિ ચેવ પવત્તતિ ચા**”તિ. યત્થ પનેતં દસબલઞાણં વિત્થારિતં, તં દસ્સેન્તો “**અભિધમ્મે પના**”તિઆદિમાહ. સેસેસુપિ એસેવ નયો.

સમાદિયન્તીતિ **સમાદાનાનિ**, તાનિ પન સમાદિયિત્વા કતાનિ હોન્તીતિ આહ “**સમાદિયિત્વા કતાન**”ન્તિ. **કમ્મમેવ વા કમ્મસમાદાન**ન્તિ એતેન **સમાદાન**સદ્દસ્સ અપુબ્બત્થાભાવં દસ્સેતિ મુત્તગતસદ્દે ગતસદ્દસ્સ વિય. **ગતી**તિ નિરયાદિગતિયો. **ઉપધી**તિ અત્તભાવો. **કાલો**તિ કમ્મસ્સ વિપચ્ચનારહકાલો. **પયોગો**તિ વિપાકુપ્પત્તિયા પચ્ચયભૂતા કિરિયા.

અગતિગામિનિન્તિ નિબ્બાનગામિનિં. વુત્તઞ્હિ ‘‘નિબ્બાનઞ્ચાહં, સારિપુત્ત, પજાનામિ નિબ્બાનગામિનિઞ્ચ પટિપદ’’ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૫૩). બહૂસુપિ મનુસ્સેસુ એકમેવ પાણં ઘાતેન્તેસુ કામં સબ્બેસમ્પિ ચેતના તસ્સેવેકસ્સ જીવિતિન્દ્રિયારમ્મણા, તં પન કમ્મં તેસં નાનાકારં. તેસુ (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૮૧૧) હિ એકો આદરેન છન્દજાતો કરોતિ, એકો ‘‘એહિ ત્વમ્પિ કરોહી’’તિ પરેહિ નિપ્પીળિતો કરોતિ, એકો સમાનચ્છન્દો વિય હુત્વા અપ્પટિબાહમાનો વિચરતિ. તેસુ એકો તેનેવ કમ્મેન નિરયે નિબ્બત્તતિ, એકો તિરચ્છાનયોનિયં, એકો પેત્તિવિસયે. તં તથાગતો આયૂહનક્ખણેયેવ ‘‘ઇમિના નીહારેન આયૂહિતત્તા એસ નિરયે નિબ્બત્તિસ્સતિ, એસ તિરચ્છાનયોનિયં, એસ પેત્તિવિસયે’’તિ જાનાતિ. નિરયે નિબ્બત્તમાનમ્પિ ‘‘એસ મહાનિરયે નિબ્બત્તિસ્સતિ, એસ ઉસ્સદનિરયે’’તિ જાનાતિ. તિરચ્છાનયોનિયં નિબ્બત્તમાનમ્પિ ‘‘એસ અપાદકો ભવિસ્સતિ, એસ દ્વિપાદકો, એસ ચતુપ્પદો, એસ બહુપ્પદો’’તિ જાનાતિ. પેત્તિવિસયે નિબ્બત્તમાનમ્પિ ‘‘એસ નિજ્ઝામતણ્હિકો ભવિસ્સતિ, એસ ખુપ્પિપાસિકો, એસ પરદત્તૂપજીવી’’તિ જાનાતિ. તેસુ ચ કમ્મેસુ ‘‘ઇદં કમ્મં પટિસન્ધિં આકડ્ઢિસ્સતિ, ઇદં અઞ્ઞેન દિન્નાય પટિસન્ધિયા ઉપધિવેપક્કં ભવિસ્સતી’’તિ જાનાતિ.

તથા સકલગામવાસિકેસુ એકતો પિણ્ડપાતં દદમાનેસુ કામં સબ્બેસમ્પિ ચેતના પિણ્ડપાતારમ્મણાવ, તં પન કમ્મં તેસં નાનાકારં. તેસુ હિ એકો આદરેન કરોતીતિ સબ્બં પુરિમસદિસં, તસ્મા તેસુ કેચિ દેવલોકે નિબ્બત્તન્તિ, કેચિ મનુસ્સલોકે. તં તથાગતો આયૂહનક્ખણેયેવ જાનાતિ. ‘‘ઇમિના નીહારેન આયૂહિતત્તા એસ મનુસ્સલોકે નિબ્બત્તિસ્સતિ, એસ દેવલોકે. તત્થાપિ એસ ખત્તિયકુલે, એસ બ્રાહ્મણકુલે, એસ વેસ્સકુલે, એસ સુદ્દકુલે, એસ પરનિમ્મિતવસવત્તીસુ, એસ નિમ્માનરતીસુ, એસ તુસિતેસુ, એસ યામેસુ, એસ તાવતિંસેસુ, એસ ચાતુમહારાજિકેસુ, એસ ભુમ્મદેવેસૂ’’તિઆદિના તત્થ તત્થ હીનપણીતસુવણ્ણદુબ્બણ્ણઅપ્પપરિવારમહાપરિવારતાદિભેદં તં તં વિસેસં આયૂહનક્ખણેયેવ જાનાતિ.

તથા વિપસ્સનં પટ્ઠપેન્તેસુયેવ ‘‘ઇમિના નીહારેન એસ કિઞ્ચિ સલ્લક્ખેતું ન સક્ખિસ્સતિ, એસ મહાભૂતમત્તમેવ વવત્થપેસ્સતિ, એસ રૂપપરિગ્ગહેયેવ ઠસ્સતિ, એસ અરૂપપરિગ્ગહેયેવ, એસ નામરૂપપરિગ્ગહેયેવ, એસ પચ્ચયપરિગ્ગહેયેવ, એસ લક્ખણારમ્મણિકવિપસ્સનાયમેવ, એસ પઠમફલેયેવ, એસ દુતિયફલેયેવ, એસ તતિયફલેયેવ, એસ અરહત્તં પાપુણિસ્સતી’’તિ જાનાતિ. કસિણપરિકમ્મં કરોન્તેસુપિ ‘‘ઇમસ્સ

પરિકમ્મમત્તમેવ ભવિસ્સતિ, એસ નિમિત્તં ઉપ્પાદેસ્સતિ, એસ અપ્પનં એવ પાપુણિસ્સતિ, એસ ઝાનં પાદકં કત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા અરહત્તં ગણ્હિસ્સતી''તિ જાનાતિ. તેનાહ ''**ઇમસ્સ ચેતના**''તિઆદિ.

કામનતો કામેતબ્બતો કામપ્પટિસંયુત્તતો ચ ધાતુ **કામધાતુ**. **આદિ**-સદ્દેન બ્યાપાદધાતુરૂપધાતુઆદીનં સઙ્ગહો. **વિલક્ખણતાયા**તિ વિસદિસસભાવતાય. **ખન્ધાયતનધાતુલોક**ન્તિ અનેકધાતું નાનાધાતું ખન્ધલોકં આયતનલોકં ધાતુલોકં યથાભૂતં પજાનાતીતિ યોજના. ''અયં રૂપક્ખન્ધો નામ...પે॰... અયં વિઞ્ઞાણક્ખન્ધો નામ. તેસુપિ એકવિધેન રૂપક્ખન્ધો, એકાદસવિધેન રૂપક્ખન્ધો. એકવિધેન વેદનાક્ખન્ધો, બહુવિધેન વેદનાક્ખન્ધો. એકવિધેન સઞ્ઞાક્ખન્ધો...પે॰... સઙ્ખારક્ખન્ધો...પે॰... વિઞ્ઞાણક્ખન્ધો, બહુવિધેન વિઞ્ઞાણક્ખન્ધો''તિ એવં તાવ ખન્ધલોકસ્સ, ''ઇદં ચક્ખાયતનં નામ...પે॰... ઇદં ધમ્માયતનં નામ. તત્થ દસાયતના કામાવચરા, દ્વે ચાતુભૂમકા''તિઆદિના આયતનલોકસ્સ, ''અયં ચક્ખુધાતુ નામ...પે॰... અયં મનોવિઞ્ઞાણધાતુ નામ. તત્થ સોળસ ધાતુયો કામાવચરા, દ્વે ચાતુભૂમકા''તિઆદિના ધાતુલોકસ્સ અનેકસભાવં નાનાસભાવઞ્ચ પજાનાતિ. ન કેવલં ઉપાદિન્નસઙ્ખારલોકસ્સેવ, અથ ખો અનુપાદિન્નકસઙ્ખારલોકસ્સપિ ''ઇમાય નામ ધાતુયા ઉસ્સન્નત્તા ઇમસ્સ રુક્ખસ્સ ખન્ધો સેતો, ઇમસ્સ કાળો, ઇમસ્સ મટ્ઠો, ઇમસ્સ સકણ્ટકો, ઇમસ્સ બહલત્તચો, ઇમસ્સ તનુત્તચો, ઇમસ્સ પત્તં વણ્ણસણ્ઠાનાદિવસેન એવરૂપં, ઇમસ્સ પુપ્ફં નીલં પીતં લોહિતં ઓદાતં સુગન્ધં દુગ્ગન્ધં, ઇમસ્સ ફલં ખુદ્દકં મહન્તં દીઘં વટ્ટં સુસણ્ઠાનં દુસ્સણ્ઠાનં મટ્ઠં ફરુસં સુગન્ધં દુગ્ગન્ધં મધુરં તિત્તકં કટુકં અમ્બિલં કસાવં, ઇમસ્સ કણ્ટકો તિખિણો કુણ્ઠો ઉજુકો કુટિલો તમ્બો કાળો ઓદાતો હોતી''તિઆદિના પજાનાતિ. સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધાનં એવ હિ એતં બલં, ન અઞ્ઞેસં.

નાનાધિમુત્તિકતન્તિ નાનજ્ઝાસયતં. અધિમુત્તિ નામ અજ્ઝાસયધાતુ અજ્ઝાસયસભાવો. સો પન હીનપણીતતાસામઞ્ઞેન પાળિયં દ્વિધાવ વુત્તોપિ હીનપણીતાદિભેદેન અનેકવિધોતિ આહ ''**હીનાદીહિ અધિમુત્તીહિ નાનાધિમુત્તિકભાવ**''ન્તિ. તત્થ યે યે સત્તા યંયંઅધિમુત્તિકા, તે તે તંતદધિમુત્તિકે એવ સેવન્તિ ભજન્તિ પયિરુપાસન્તિ ધાતુસભાગતો. યથા ગૂથાદીનં ધાતૂનં સભાવો એસો, યં ગૂથાદીહિ એવ સંસન્દન્તિ સમેન્તિ, એવં હીનજ્ઝાસયા દુસ્સીલાદીહેવ સંસન્દન્તિ સમેન્તિ, સમ્પન્નસીલાદયો ચ સમ્પન્નસીલાદીહેવ. તં નેસં નાનાધિમુત્તિકતં ભગવા યથાભૂતં પજાનાતીતિ.

વુદ્ધિં હાનિઞ્ચાતિ પચ્ચયવિસેસેન સામત્થિયતો અધિકતં અનધિકતઞ્ચ. ઇન્દ્રિયપરોપરિયત્તઞાણનિદ્દેસે (વિભ॰ ૮૧૪; પટિ॰ મ॰ ૧૧૩) ''આસયં જાનાતિ, અનુસયં જાનાતી''તિ આસયાદિજાનનં કસ્મા નિદ્દિટ્ઠન્તિ? આસયજાનનાદિના યેહિ ઇન્દ્રિયેહિ પરોપરેહિ સત્તા કલ્યાણપાપાસયાદિકા હોન્તિ, તેસં જાનનસ્સ વિભાવનતો. એવઞ્ચ કત્વા ઇન્દ્રિયપરોપરિયત્તઆસયાનુસયઞાણાનં વિસું અસાધારણતા, ઇન્દ્રિયપરોપરિયત્તનાનાધિમુત્તિકતાઞાણાનં વિસું બલવતા ચ સિદ્ધા હોતિ. તત્થ આસયન્તિ યત્થ સત્તા નિવસન્તિ, તં તેસં નિવાસટ્ઠાનં, દિટ્ઠિગતં વા યથાભૂતઞાણં વા **આસયો**, **અનુસયો** અપ્પહીનભાવેન થામગતો કિલેસો. તં પન ભગવા સત્તાનં આસયં જાનન્તો તેસં તેસં દિટ્ઠિગતાનં વિપસ્સનામગ્ગઞાણાનઞ્ચ અપ્પવત્તિક્ખણેપિ જાનાતિ. વુત્તઞ્હેતં –

> ''કામં સેવન્તંયેવ ભગવા જાનાતિ – 'અયં પુગ્ગલો કામગરુકો કામાસયો કામાધિમુત્તો'તિ. કામં સેવન્તંયેવ જાનાતિ – 'અયં પુગ્ગલો નેક્ખમ્મગરુકો નેક્ખમ્માસયો નેક્ખમ્માધિમુત્તો'તિ. નેક્ખમ્મં

સેવન્તંયેવ જાનાતિ. બ્યાપાદં, અબ્યાપાદં, થિનમિદ્ધં, આલોકસઞ્ઞં સેવન્તંયેવ જાનાતિ – ‘અયં પુગ્ગલો થિનમિદ્ધગરુકો થિનમિદ્ધાસયો થિનમિદ્ધાધિમુત્તો’’’તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૧૩).

પઠમાદીનં ચતુન્નં ઝાનાનન્તિ રૂપાવચરાનં પઠમાદીનં પચ્ચનીકજ્ઝાપનટ્ઠેન આરમ્મણૂપનિજ્ઝાપનટ્ઠેન ચ ઝાનાનં. ચતુક્કનયેન હેતં વુત્તં. **અટ્ઠન્નં વિમોક્ખાનન્તિ** એત્થ પટિપાટિયા સત્ત અપ્પિતપ્પિતક્ખણે પચ્ચનીકધમ્મેહિ વિમુચ્ચનતો આરમ્મણે ચ અધિમુચ્ચનતો વિમોક્ખા નામ. અટ્ઠમો પન સબ્બસો સઞ્ઞાવેદયિતેહિ વિમુત્તત્તા અપગમવિમોક્ખો નામ. ચતુક્કનયપઞ્ચકનયેસુ પઠમજ્ઝાનસમાધિ સવિતક્કસવિચારો નામ. પઞ્ચકનયે દુતિયજ્ઝાનસમાધિ અવિતક્કવિચારમત્તો. નયદ્વયેપિ ઉપરિ તીસુ ઝાનેસુ સમાધિ અવિતક્કઅવિચારો. સમાપત્તીસુ પટિપાટિયા અટ્ઠન્નં સમાધીતિપિ નામં, સમાપત્તીતિપિ ચિત્તેકગ્ગતાસબ્ભાવતો, નિરોધસમાપત્તિયા તદભાવતો ન સમાધીતિ નામં. **હાનભાગિયધમ્મન્તિ** અપ્પગુણેહિ પઠમજ્ઝાનાદીહિ વુટ્ઠિતસ્સ સઞ્ઞામનસિકારાનં કામાદિઅનુપક્ખન્દનં . **વિસેસભાગિયધમ્મન્તિ** પગુણેહિ પઠમજ્ઝાનાદીહિ વુટ્ઠિતસ્સ સઞ્ઞામનસિકારાનં દુતિયજ્ઝાનાદિપક્ખન્દનં. ઇતિ સઞ્ઞામનસિકારાનં કામાદિદુતિયજ્ઝાનાદિપક્ખન્દનાનિ હાનભાગિયવિસેસભાગિયા ધમ્માતિ દસ્સિતાનિ. તેહિ પન ઝાનાનં તંસભાવતા ચ ધમ્મસદ્દેન વુત્તા. **તસ્માતિ** વુત્તમેવત્થં હેતુભાવેન પચ્ચામસતિ. **વોદાનન્તિ** પગુણતાસઙ્ખાતં વોદાનં. તઞ્હિ પઠમજ્ઝાનાદીહિ વુટ્ઠહિત્વા દુતિયજ્ઝાનાદિઅધિગમસ્સ પચ્ચયત્તા ‘‘વુટ્ઠાન’’ન્તિ વુત્તં. કેચિ પન ‘‘નિરોધતો ફલસમાપત્તિયા વુટ્ઠાનન્તિ પાળિ નત્થી’’તિ વદન્તિ. તે ‘‘નિરોધા વુટ્ઠહન્તસ્સ નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં ફલસમાપત્તિયા અનન્તરપચ્ચયેન પચ્ચયો’’તિ ઇમાય **પાળિયા** (પટ્ઠા॰ ૧.૧.૪૧૭) પટિસેધેતબ્બા. યો સમાપત્તિલાભી સમાનો એવ ‘‘ન લાભીમ્હી’’તિ, કમ્મટ્ઠાનં સમાનં એવ ‘‘ન કમ્મટ્ઠાન’’ન્તિ સઞ્ઞી હોતિ, સો સમ્પત્તિંયેવ સમાનં ‘‘વિપત્તી’’તિ પચ્ચેતીતિ વેદિતબ્બો.

ન તથા દટ્ઠબ્બન્તિ યથા પરવાદિના વુત્તં, તથા ન દટ્ઠબ્બં. **સકસકકિચ્ચમેવ જાનાતીતિ** ઠાનાટ્ઠાનજાનનાદિસકસકમેવ કિચ્ચં કાતું જાનાતિ, યથાસકમેવ વિસયં પટિવિજ્ઝતીતિ અત્થો. **તમ્પીતિ** તેહિ દસબલઞાણેહિ જાનિતબ્બમ્પિ. **કમ્મવિપાકન્તરમેવાતિ** કમ્મન્તરસ્સ વિપાકન્તરમેવ જાનાતિ. ચેતનાચેતનાસમ્પયુત્તધમ્મે નિરયાદિનિબ્બાનગામિનિપ્પટિપદાભૂતે કમ્મન્તિ ગહેત્વા આહ ‘‘**કમ્મપરિચ્છેદમેવા**’’તિ. ધાતુનાનત્તઞ્ચ ધાતુનાનત્તકારણઞ્ચ **ધાતુનાનત્તકારણન્તિ** એકદેસસરૂપેકસેસો દટ્ઠબ્બો. તઞ્હિ ઞાણં તદુભયમ્પિ જાનાતિ. ‘‘ઇમાય નામ ધાતુયા ઉસ્સન્નત્તા’’તિઆદિના (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૮૧૨) તથા ચેવ સંવણ્ણિતં. **સચ્ચપરિચ્છેદમેવાતિ** પરિઞ્ઞાભિસમયાદિવસેન સચ્ચાનં પરિચ્છિન્નમેવ. **અપ્પેતું ન સક્કોતિ** અટ્ઠમનવમબલાનિ વિય તંસદિસં, ઇદ્ધિવિધઞાણમિવ **વિકુબ્બિતું**. એતેનસ્સ બલસદિસતઞ્ચ નિવારેતિ. ઝાનાદિઞાણં વિય વા **અપ્પેતું વિકુબ્બિતુઞ્ચ**. યદિપિ હિ ઝાનાદિપચ્ચવેક્ખણઞાણં સત્તમબલન્તિ તસ્સ સવિતક્કસવિચારતા વુત્તા, તથાપિ ઝાનાદીહિ વિના પચ્ચવેક્ખણા નત્થીતિ ઝાનાદિસહગતં ઞાણં તદન્તોગધં કત્વા **એવં** વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં. અથ વા સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં ઝાનાદિકિચ્ચં વિય ન સબ્બં બલકિચ્ચં કાતું સક્કોતીતિ દસ્સેતું ‘‘**ઝાનં હુત્વા અપ્પેતું, ઇદ્ધિ હુત્વા વિકુબ્બિતુઞ્ચ ન સક્કોતી**’’તિ વુત્તં, ન પન કસ્સચિ બલસ્સ ઝાનઇદ્ધિભાવતોતિ દટ્ઠબ્બં.

એવં કિચ્ચવિસેસવસેનપિ દસબલઞાણસબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણવિસેસં દસ્સેત્વા ઇદાનિ વિતક્કત્તિકભૂમન્તરવસેનપિ તં દસ્સેતું ‘‘**અપિચા**’’તિઆદિ વુત્તં. **પટિપાટિયાતિઆદિતો** પટ્ઠાય પટિપાટિયા.

અનુપદવણ્ણનં ઞત્વા વેદિતબ્બાનીતિ સમ્બન્ધો. કિલેસાવરણં નિયતમિચ્છાદિટ્ઠિ. કિલેસાવરણસ્સ અભાવો આસવક્ખયઞાણાધિગમસ્સ ઠાનં, તબ્ભાવો અટ્ઠાનં. અનધિગમસ્સ પન તદુભયમ્પિ યથાક્કમં અટ્ઠાનં ઠાનઞ્ચાતિ તત્થ કારણં દસ્સેન્તો "**લોકિય...પે॰... દસ્સનતો ચા**"તિ આહ. તત્થ લોકિયસમ્માદિટ્ઠિયા ઠિતિ આસવક્ખયાધિગમસ્સ ઠાનં કિલેસાવરણાભાવસ્સ કારણત્તા. સા હિ તસ્મિં સતિ ન હોતિ, અસતિ ચ હોતિ. એતેન તસ્સા અટ્ઠિતિયા તસ્સ અટ્ઠાનતા વુત્તા એવ. **નેસં** વેનેય્યસત્તાનં. **ધાતુવેમત્તદસ્સનતો**તિ કામધાતુઆદીનં પવત્તિભેદદસ્સનતો, યદગ્ગેન ધાતુવેમત્તં જાનાતિ, તદગ્ગેન ચરિયાદિવિસેસમ્પિ જાનાતિ. **ધાતુવેમત્તદસ્સનતો**તિ વા ધમ્મધાતુવેમત્તદસ્સનતો. સબ્બાપિ હિ ચરિયા ધમ્મધાતુપરિયાપન્ના એવાતિ. **પયોગં અનાદિયિત્વાપિ** સન્તતિમહામત્તાદીનં વિય. **દિબ્બચક્ખાનુભાવતો પત્તબ્બેના**તિ એત્થ દિબ્બચક્ખુના પરસ્સ હદયવત્થુસન્નિસ્સયલોહિતવણ્ણદસ્સનમુખેન તદા પવત્તમાનચિત્તજાનનત્થં પરિકમ્મકરણં નામ સાવકાનં, તઞ્ચ ખો આદિકમ્મિકાનં, યતો દિબ્બચક્ખુઆનુભાવતો ચેતોપરિયઞાણસ્સ પત્તબ્બતા સિયા. બુદ્ધાનં પન યદિપિ આસવક્ખયઞાણાધિગમતો પગેવ દિબ્બચક્ખુઞાણાધિગમો, તથાપિ તથાપરિકમ્મકરણં નત્થિ વિજ્જાત્તયસિદ્ધિયા સિજ્ઝનતો. સેસાભિઞ્ઞાત્તયે ચેતોપરિયઞાણં દિબ્બચક્ખુઞાણાધિગમેન પત્તન્તિ ચ વત્તબ્બતં લભતીતિ તથા વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં.

સીહનાદસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨-૪. અધિવુત્તિપદસુત્તાદિવણ્ણના

૨૨-૨૪. દુતિયે **અધિવચનપદાન**ન્તિ પઞ્ઞત્તિપદાનં. દાસાદીસુ સિરિવડ્ઢકાદિસદ્દા વિય વચનમત્તમેવ અધિકારં કત્વા પવત્તિયા અધિવચનં પઞ્ઞત્તિ. અથ વા અધિસદ્દો ઉપરિભાગે. વુચ્ચતીતિ વચનં, ઉપરિ વચનં અધિવચનં, ઉપાદાભૂતરૂપાદીનં ઉપરિ પઞ્ઞપિયમાના ઉપાદાપઞ્ઞત્તીતિ અત્થો, તસ્મા પઞ્ઞત્તિદીપકપદાનીતિ અત્થો દટ્ઠબ્બો. તસ્સ પદાનિ પદટ્ઠાનાનિ **અધિવચનપદાનિ**. તેનાહ "**તેસં યે**"તિઆદિ. **તેસ**ન્તિ અધિવચનાનં. **યે**તિ ખન્ધાદયો. અધિવુત્તિતાય **અધિવુત્તિયોતિ દિટ્ઠિયો વુચ્ચન્તિ**. અધિકઞ્હિ સભાવધમ્મેસુ સસ્સતાદિં, પકતિઆદિં, દ્રબ્યાદિં, જીવાદિં, કાયાદિઞ્ચ, અભૂતં અત્થં અજ્ઝારોપેત્વા દિટ્ઠિયો પવત્તન્તીતિ. તેનાહ "**અથ વા**"તિઆદિ. તતિયચતુત્થાનિ સુવિઞ્ઞેય્યાનિ.

અધિવુત્તિપદસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. કસિણસુત્તવણ્ણના

૨૫. પઞ્ચમે **સકલટ્ઠેના**તિ નિસ્સેસટ્ઠેન. અનવસેસફરણવસેન ચેત્થ સકલટ્ઠો વેદિતબ્બો, અસુભનિમિત્તાદીસુ વિય એકદેસે અટ્ઠત્વા અનવસેસતો ગહેતબ્બટ્ઠેનાતિ અત્થો. **તદારમ્મણાનં ધમ્માન**ન્તિ તં કસિણં આરબ્ભ પવત્તનકધમ્માનં. **ખેત્તટ્ઠેના**તિ ઉપ્પત્તિટ્ઠાનટ્ઠેન. **અધિટ્ઠાનટ્ઠેના**તિ પવત્તિટ્ઠાનભાવેન. યથા ખેત્તં સસ્સાનં ઉપ્પત્તિટ્ઠાનં વડ્ઢનટ્ઠાનઞ્ચ, એવમેવ તં ત ઝાનં સમ્પયુત્તધમ્માનન્તિ. યોગિનો વા સુખવિસેસાનં કારણભાવેન. **પરિચ્છિન્દિત્વા**તિ ઇદં ''ઉદ્ધં અધો તિરિય''ન્તિ એત્થાપિ યોજેતબ્બં. પરિચ્છિન્દિત્વા એવ હિ સબ્બત્થ કસિણં વડ્ઢેતબ્બં. **તેન તેન વા કારણેના**તિ તેન તેન ઉપરિઆદીસુ કસિણવડ્ઢનકારણેન. યથા કિન્તિ આહ "**આલોકમિવ રૂપદસ્સનકામો**"તિ. યથા દિબ્બચક્ખુના ઉદ્ધં ચે રૂપં દટ્ઠુકામો, ઉદ્ધં આલોકં પસારેતિ. અધો ચે, અધો. સમન્તતો ચે રૂપં દટ્ઠુકામો, સમન્તતો આલોકં પસારેતિ, એવં સબ્બકસિણન્તિ અત્થો. **એકસ્સા**તિ પથવીકસિણાદીસુ એકેકસ્સ.

અઞ્ઞભાવાનુપગમનત્થન્તિ અઞ્ઞકસિણભાવાનુપગમનદીપનત્થં, અઞ્ઞસ્સ વા કસિણભાવાનુપગમનદીપનત્થં. ન હિ અઞ્ઞેન પસારિતકસિણં તતો અઞ્ઞેન પસારિતકસિણભાવં ઉપગચ્છતિ, એવમ્પિ નેસં અઞ્ઞકસિણસમ્ભેદાભાવો વેદિતબ્બો. **ન અઞ્ઞં** પથવીઆદિ. ન હિ ઉદકેન ઠિતટ્ઠાને સસમ્ભારપથવી અત્થિ. **અઞ્ઞકસિણસમ્ભેદો**તિ આપોકસિણાદિના સઙ્કરો. **સબ્બત્થા**તિ સબ્બેસુ સેસકસિણેસુ.

એકદેસે અટ્ઠત્વા અનવસેસફરણં પમાણસ્સ અગ્ગહણતો **અપ્પમાણં**. તેનેવ હિ નેસં કસિણસમઞ્ઞા. તથા ચાહ "**તઞ્હી**"તિઆદિ. તત્થ **ચેતસા ફરન્તો**તિ ભાવનાચિત્તેન આરમ્મણં કરોન્તો. ભાવનાચિત્તઞ્હિ કસિણં પરિત્તં વા વિપુલં વા સકલમેવ મનસિ કરોતિ, ન એકદેસં. કસિણુગ્ઘાટિમાકાસે પવત્તવિઞ્ઞાણં ફરણઅપ્પમાણવસેન વિઞ્ઞાણકસિણન્તિ વુત્તં. તથા હિ તં વિઞ્ઞાણન્તિ વુચ્ચતિ. **કસિણવસેના**તિ ઉગ્ઘાટિતકસિણવસેન કસિણુગ્ઘાટિમાકાસે ઉદ્ધંઅધોતિરિયતા વેદિતબ્બા. યત્તકઞ્હિ ઠાનં કસિણં પસારિતં, તત્તકં આકાસભાવનાવસેન આકાસં હોતીતિ. એવં યત્તકં ઠાનં આકાસં હુત્વા ઉપટ્ઠિતં, તત્તકં સકલમેવ ફરિત્વા વિઞ્ઞાણસ્સ પવત્તનતો આગમનવસેન વિઞ્ઞાણકસિણેપિ ઉદ્ધંઅધોતિરિયતા વુત્તાતિ આહ "**કસિણુગ્ઘાટિમાકાસવસેન તત્થ પવત્તવિઞ્ઞાણે ઉદ્ધંઅધોતિરિયતા વેદિતબ્બા**"તિ.

કસિણસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. કાળીસુત્તવણ્ણના

૨૬. છટ્ઠે **અત્થસ્સ પત્તિ**ન્તિ એકન્તતો હિતાનુપ્પત્તિં. **હદયસ્સ સન્તિ**ન્તિ પરમચિત્તૂપસમં. **કિલેસસેન**ન્તિ કામગુણસઙ્ખાતં પઠમં કિલેસસેનં. સા હિ કિલેસસેના અચ્છરાસઙ્ખાતસભાવાપિ પટિપત્થયમાના પિયાયિતબ્બઇચ્છિતબ્બરૂપસભાવતો પિયરૂપસાતરૂપા નામ અત્તનો કિચ્ચવસેન. **અહં એકોવ ઝાયન્તો**તિ અહં ગણસઙ્ગણિકાય કિલેસસઙ્ગણિકાય ચ અભાવતો એકો અસહાયો લક્ખણૂપનિજ્ઝાનેન ઝાયન્તો. **અનુબુજ્ઝિ**ન્તિ અનુક્કમેન મગ્ગપટિપાટિયા બુજ્ઝિં પટિવિજ્ઝિં. ઇદં વુત્તં હોતિ – પિયરૂપં સાતરૂપં સેનં જિનિત્વા અહં એકોવ ઝાયન્તો ''અત્થસ્સ પત્તિં હદયસ્સ સન્તિ''ન્તિ સઙ્ખં ગતં અરહત્તસુખં પટિવિજ્ઝિં, તસ્મા જનેન મિત્તસન્થવં ન કરોમિ, તેનેવ ચ મે કારણેન કેનચિ સદ્ધિં સક્ખી ન સમ્પજ્જતીતિ. **અત્થાભિનિબ્બત્તેસુ**ન્તિ ઇતિસદ્દલોપેનાયં નિદ્દેસોતિ આહ "**અત્થોતિ ગહેત્વા**"તિ.

કાળીસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. પઠમમહાપઞ્હસુત્તવણ્ણના

૨૭. સત્તમે **વુચ્ચેથા**તિ વુચ્ચેય્ય. **દુતિયપદેપી**તિ ''અનુસાસનિયા વા અનુસાસનિ''ન્તિ એવં દુતિયવાક્યેપિ. **તે કિર** ભિક્ખૂ. **ન ચેવ સમ્પાયિસ્સન્તી**તિ ન ચેવ સમ્મદેવ પકારેહિ ગહેસ્સન્તિ ઞાપેસ્સન્તિ. તેનાહ "**સમ્પાદેત્વા કથેતું ન સક્ખિસ્સન્તી**"તિ. યસ્મા અવિસયે પઞ્હં પુચ્છિતા હોન્તિ, તસ્મા વિઘાતં આપજ્જિસ્સન્તીતિ યોજના. **અઞ્ઞથા આરાધનં નામ નત્થી**તિ ઇમિના સપચ્ચયનામરૂપાનં યાથાવતો અવબોધો એવ ઇતો બાહિરકાનં નત્થિ, કુતો પવેદનાતિ દસ્સેતિ. **આરાધન**ન્તિ યાથાવપવેદનેન ચિત્તસ્સ પરિતોસનં.

એકો પઞ્હોતિ એકો પઞ્હમગ્ગો, એકં પઞ્હગવેસનન્તિ અત્થો. **એકો ઉદ્દેસો**તિ એકં ઉદ્દિસનં અત્થસ્સ સંખિત્તવચનં. **વેય્યાકરણ**ન્તિ નિદ્દિસનં અત્થસ્સ વિવરિત્વા કથનં. **હેતુના**તિ "અન્તવન્તતો અનચ્ચન્તિકતો તાવકાલિકતો નિચ્ચપ્પટિક્ખેપતો"તિ એવમાદિના નયેન યથા ઇમે સઙ્ખારા એતરહિ, એવં અતીતે અનાગતે ચ અનિચ્ચા સઙ્ખતા પટિચ્ચસમુપ્પન્ના ખયધમ્મા વયધમ્મા વિરાગધમ્માતિ અતીતાનાગતેસુ નયેન.

સબ્બે સત્તાતિ અનવસેસા સત્તા. તે પન ભવભેદતો સઙ્ખેપેનેવ ભિન્દિત્વા દસ્સેન્તો "**કામભવાદીસૂ**"તિઆદિમાહ . બ્યધિકરણાનમ્પિ બાહિરત્થસમાસો હોતિ યથા "ઉરસિલોમો"તિ આહ "**આહારતો ઠિતિ એતેસન્તિ આહારટ્ઠિતિકા**"તિ. તિટ્ઠતિ એતેનાતિ વા ઠિતિ, આહારો ઠિતિ એતેસન્તિ **આહારટ્ઠિતિકા**તિ એવં વા એત્થ સમાસવિગ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **આહારટ્ઠિતિકા**તિ પચ્ચયટ્ઠિતિકા, પચ્ચયાયત્તવુત્તિકાતિ અત્થો. પચ્ચયત્થો હેત્થ આહારસદ્દો "અયમાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા કામચ્છન્દસ્સ ઉપ્પાદાયા"તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૪.૨૩૨) વિય. એવઞ્હિ "સબ્બે સત્તા"તિ ઇમિના અસઞ્ઞસત્તા પરિગ્ગહિતા હોન્તિ. સા પનાયં આહારટ્ઠિતિકતા નિપ્પરિયાયતો સઙ્ખારધમ્મો. તેનાહુ અટ્ઠકથાચરિયા "આહારટ્ઠિતિકાતિ આગતટ્ઠાને સઙ્ખારલોકો વેદિતબ્બો"તિ (પારા॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧ વેરઞ્જકણ્ડવણ્ણના; વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૩૬). યદિ એવં "સબ્બે સત્તા"તિ ઇદં કથન્તિ? પુગ્ગલાધિટ્ઠાનદેસનાતિ નાયં દોસો. તેનેવાહ – "એકધમ્મે, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ સમ્મા નિબ્બિન્દમાનો સમ્મા વિરજ્જમાનો સમ્મા વિમુચ્ચમાનો સમ્મા પરિયન્તદસ્સાવી સમ્મદત્થં અભિસમેચ્ચ દિટ્ઠેવ ધમ્મે દુક્ખસ્સન્તકરો હોતિ. કતમસ્મિં એકધમ્મે? સબ્બે સત્તા આહારટ્ઠિતિકા"તિ. ય્વાયં પુગ્ગલાધિટ્ઠાનાય કથાય સબ્બેસં સઙ્ખારાનં પચ્ચયાયત્તવુત્તિતાય આહારપરિયાયેન સામઞ્ઞતો પચ્ચયધમ્મો વુત્તો, અયં આહારો નામ એકો ધમ્મો.

ચોદકો વુત્તમ્પિ અત્થં યાથાવતો અપ્પટિવિજ્ઝમાનો નેય્યત્થં સુત્તપદં નીતત્થતો દહન્તો "સબ્બે સત્તા"તિ વચનમત્તે ઠત્વા "**નનુ ચા**"તિઆદિના ચોદેતિ. આચરિયો અવિપરીતં તત્થ યથાધિપ્પેતમત્થં પવેદેન્તો "**ન વિરુજ્ઝતી**"તિ વત્વા "**તેસઞ્હિ ઝાનં આહારો હોતી**"તિ આહ. **ઝાન**ન્તિ એકવોકારભવાવહં સઞ્ઞાય વિરજ્જનવસેન પવત્તરૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનં. પાળિયં પન "અનાહારા"તિ વચનં અસઞ્ઞભવે ચતુન્નં આહારાનં અભાવં સન્ધાય વુત્તં, ન પચ્ચયાહારસ્સ અભાવતો. **એવં સન્તેપી**તિ ઇદં સાસને યેસુ ધમ્મેસુ વિસેસતો આહારસદ્દો નિરુળ્હો, "આહારટ્ઠિતિકા"તિ એત્થ યદિ તેયેવ ગય્હન્તિ, અબ્યાપિતદોસમાપન્નો. અથ સબ્બોપિ પચ્ચયધમ્મો આહારોતિ અધિપ્પેતો, ઇમાય આહારપાળિયા વિરોધો આપન્નોતિ દસ્સેતું આરદ્ધં. "**ન વિરુજ્ઝતી**"તિ યેનાધિપ્પાયેન વુત્તં, તં વિવરન્તો "**એતસ્મિઞ્હિ સુત્તે**"તિઆદિમાહ. કબળીકારાહારાદીનં ઓજટ્ઠમકરૂપાહરણાદિ નિપ્પરિયાયેન આહારભાવો. યથા હિ કબળીકારાહારો ઓજટ્ઠમકરૂપાહરણેન રૂપકાયં ઉપત્થમ્ભેન્તિ, એવં ફસ્સાદયો વેદનાદિઆહરણેન નામકાયં ઉપત્થમ્ભેતિ, તસ્મા સતિપિ જનકભાવે ઉપત્થમ્ભકભાવો ઓજાદીસુ સાતિસયો લબ્ભમાનો મુખ્યો આહારટ્ઠોતિ તે એવ **નિપ્પરિયાયેન આહારલક્ખણા ધમ્મા વુત્તા**.

ઇધાતિ ઇમસ્મિં સુત્તે પરિયાયેન પચ્ચયો આહારોતિ વુત્તો, સબ્બો પચ્ચયધમ્મો અત્તનો ફલં આહરતીતિ ઇમં પરિયાયં લભતીતિ. તેનાહ "**સબ્બધમ્માનઞ્હી**"તિઆદિ. તત્થ **સબ્બધમ્માન**ન્તિ સબ્બેસં સઙ્ખતધમ્માનં. ઇદાનિ યથાવુત્તમત્થં સુત્તેન સમત્થેતું "**તેનેવાહા**"તિઆદિ વુત્તં. **અય**ન્તિ પચ્ચયાહારો. **નિપ્પરિયાયાહારોપિ ગહિતોવ હોતી**તિ યાવતા સોપિ પચ્ચયભાવેનેવ જનકો ઉપત્થમ્ભકો ચ હુત્વા તં તં ફલં આહરતીતિ વત્તબ્બતં લભતીતિ.

તત્થાતિ પરિયાયાહારો, નિપ્પરિયાયાહારોતિ દ્વીસુ આહારેસુ અસઞ્ઞભવે યદિપિ નિપ્પરિયાયાહારો ન લબ્ભતિ, પરિયાયાહારો પન લબ્ભતેવ. ઇદાનિ તમેવત્થં વિત્થારતો દસ્સેતું "**અનુપ્પન્ને હિ બુદ્ધે**"તિઆદિ વુત્તં.

ઉપ્પન્ને બુદ્ધે તિત્થકરમતનિસ્સિતાનં ઝાનભાવનાય અસિજ્ઝનતો "**અનુપ્પન્ને બુદ્ધે**"તિ વુત્તં. સાસનિકા તાદિસં ઝાનં ન નિબ્બત્તેન્તીતિ "**તિત્થાયતને પબ્બજિતા**"તિ વુત્તં. તિત્થિયા હિ ઉપપત્તિવિસેસે વિમુત્તિસઞ્ઞિનો સઞ્ઞાવિરાગાવિરાગેસુ આદીનવાનિસંસદસ્સિનોવ હુત્વા અસઞ્ઞસમાપત્તિં નિબ્બત્તેત્વા અક્ખણભૂમિયં ઉપ્પજ્જન્તિ, ન સાસનિકા. **વાયોકસિણે પરિક્કમ્મં કત્વા**તિ વાયોકસિણે પઠમાદીનિ તીણિ ઝાનાનિ નિબ્બત્તેત્વા તતિયજ્ઝાને ચિણ્ણવસી હુત્વા તતો વુટ્ઠાય ચતુત્થજ્ઝાનાધિગમાય પરિકમ્મં કત્વા. તેનેવાહ "**ચતુત્થજ્ઝાનં નિબ્બત્તેત્વા**"તિ.

કસ્મા (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૬૮-૭૩; દી॰ નિ॰ અભિ॰ ટી॰ ૧.૬૮-૭૩) પનેત્થ વાયોકસિણેયેવ પરિકમ્મં વુત્તન્તિ? વુચ્ચતે, યથેવ હિ રૂપપટિભાગભૂતેસુ કસિણવિસેસેસુ રૂપવિભાવનેન રૂપવિરાગભાવનાસઙ્ખાતો અરૂપસમાપત્તિવિસેસો સચ્છિકરીયતિ, એવં અપરિબ્યત્તવિગ્ગહતાય અરૂપપટિભાગભૂતે કસિણવિસેસે અરૂપવિભાવનેન અરૂપવિરાગભાવના સઙ્ખાતો રૂપસમાપત્તિવિસેસો અધિગમીયતીતિ. એત્થ ચ ''સઞ્ઞા રોગો, સઞ્ઞા ગણ્ડો''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૩.૨૪), ''ધિ ચિત્તં, ધિ વતેતં ચિત્ત''ન્તિઆદિના ચ નયેન અરૂપપ્પવત્તિયા આદીનવદસ્સનેન તદભાવે ચ સન્તપણીતભાવસન્નિટ્ઠાનેન રૂપસમાપત્તિયા અભિસઙ્ખરણં અરૂપવિરાગભાવના. રૂપવિરાગભાવના પન સદ્ધિં ઉપચારેન અરૂપસમાપત્તિયો, તત્થાપિ વિસેસેન પઠમારુપ્પજ્ઝાનં. યદિ એવં ''પરિચ્છિન્નાકાસકસિણેપી''તિ વત્તબ્બં, તસ્સાપિ અરૂપપટિભાગતા લબ્ભતીતિ? ઇચ્છિતમેવેતં, કેસઞ્ચિ અવચનં પનેત્થ પુબ્બાચરિયેહિ અગ્ગહિતભાવેન. યથા હિ રૂપવિરાગભાવના વિરજ્જનીયધમ્માભાવમત્તેન પરિનિપ્ફન્ના, વિરજ્જનીયધમ્મપરિભાસભૂતે ચ વિસયવિસેસે પાતુભવતિ, એવં અરૂપવિરાગભાવનાપીતિ વુચ્ચમાને ન કોચિ વિરોધો. તિત્થિયેહેવ પન તસ્સા સમાપત્તિયા પટિપજ્જિતબ્બતાય તેસઞ્ચ વિસયપથે સૂપનિબન્ધનસ્સેવ તસ્સ ઝાનસ્સ પટિપત્તિતો દિટ્ઠિવન્તેહિ પુબ્બાચરિયેહિ ચતુત્થેયેવ ભૂતકસિણે અરૂપવિરાગભાવનાપરિકમ્મં વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. કિઞ્ચ વણ્ણકસિણેસુ વિય પુરિમભૂતકસિણત્તયેપિ વણ્ણપ્પટિચ્છાયાવ પણ્ણત્તિ આરમ્મણં ઝાનસ્સ લોકવોહારાનુરોધેનેવ પવત્તિતો. એવઞ્ચ કત્વા **વિસુદ્ધિમગ્ગે** (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૫૭) પથવીકસિણસ્સ આદાસચન્દમણ્ડલૂપમવચનઞ્ચ સમત્થિતં હોતિ, ચતુત્થં પન ભૂતકસિણં ભૂતપ્પટિચ્છાયમેવ ઝાનસ્સ ગોચરભાવં ગચ્છતીતિ તસ્સેવં અરૂપપટિભાગતા યુત્તાતિ વાયોકસિણેયેવ પરિકમ્મં વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં.

ધીતિ જિગુચ્છનત્થે નિપાતો, તસ્મા **ધિ ચિત્ત**ન્તિ ચિત્તં જિગુચ્છામિ. **ધિ વતેતં ચિત્ત**ન્તિ એતં મમ ચિત્તં જિગુચ્છિતં વત હોતુ. **વતા**તિ સમ્ભાવને. તેન જિગુચ્છનં સમ્ભાવેન્તો વદતિ. **નામા**તિ ચ સમ્ભાવને એવ. તેન ચિત્તસ્સ અભાવં સમ્ભાવેતિ. ચિત્તસ્સ ભાવાભાવેસુ આદીનવાનિસંસે દસ્સેતું "**ચિત્તઞ્હી**"તિઆદિ વુત્તં. **ખન્તિં રુચિં ઉપ્પાદેત્વા**તિ ચિત્તસ્સ અભાવો એવ સાધુ સુટ્ઠૂતિ ઇમં દિટ્ઠિનિજ્ઝાનક્ખન્તિં તત્થ ચ અભિરુચિં ઉપ્પાદેત્વા. તથા ભાવિતસ્સ ઝાનસ્સ ઠિતિભાગિયભાવપ્પત્તિયા **અપરિહીનજ્ઝાના**. તિત્થાયતને પબ્બજિતસ્સેવ તથા ઝાનભાવના હોતીતિ આહ "**મનુસ્સલોકે**"તિ. **પણિહિતો અહોસી**તિ મરણસ્સ આસન્નકાલે ઠપિતો અહોસિ. યદિ ઠાનાદિના આકારેન નિબ્બત્તેય્ય કમ્મબલેન, યાવ ભેદા તેનેવાકારેન તિટ્ઠેય્યાતિ આહ "**તેન ઇરિયાપથેના**"તિઆદિ. **એવરૂપાનમ્પી**તિ એવં અચેતનાનમ્પિ. **પિ**-સદ્દેન પગેવ સચેતનાનન્તિ દસ્સેતિ. કથં પન અચેતનાનં નેસં પચ્ચયાહારસ્સ ઉપકપ્પનન્તિ ચોદનં સન્ધાય તત્થ નિદસ્સનં દસ્સેન્તો "**યથા**"તિઆદિમાહ. તેન ન કેવલમાગમોયેવ, અયમેત્થ યુત્તીતિ દસ્સેતિ. **તાવ તિટ્ઠન્તી**તિ ઉક્કંસતો પઞ્ચ મહાકપ્પસતાનિ તિટ્ઠન્તિ.

યે ઉટ્ઠાનવીરિયેન દિવસં વીતિનામેત્વા તસ્સ નિસ્સન્દફલમત્તં કિઞ્ચિદેવ લભિત્વા જીવિકં કપ્પેન્તિ, તે **ઉટ્ઠાનફલૂપજીવિનો**. યે પન અત્તનો પુઞ્ઞફલમેવ ઉપજીવન્તિ, તે **પુઞ્ઞફલૂપજીવિનો**. નેરયિકાનં પન નેવ

ઉટ્ઠાનવીરિયવસેન જીવિકકપ્પનં, પુઞ્ઞફલસ્સ પન લેસોપિ નત્થીતિ વુત્તં ‘‘**યે પન નેરયિકા…પે॰… જીવીતિ વુત્તા**’’તિ. પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણસ્સ આહરણેન મનોસઞ્ચેતના આહારોતિ વુત્તા, ન યસ્સ કસ્સચિ ફલસ્સાતિ અધિપ્પાયેન ‘‘**કિં પઞ્ચ આહારા અત્થી**’’તિ ચોદેતિ. આચરિયો નિપ્પરિયાયાહારે અધિપ્પેતે ‘‘સિયા તવ ચોદના અવસરા, સા પન એત્થ અનવસરા’’તિ ચ દસ્સેન્તો ‘‘**પઞ્ચ, ન પઞ્ચાતિ ઇદં ન વત્તબ્બ**’’ન્તિ વત્વા પરિયાયાહારસ્સેવ પનેત્થ અધિપ્પેતભાવં દસ્સેન્તો ‘‘**નનુ પચ્ચયો આહારો’તિ વુત્તમેત**’’ન્તિ આહ. **તસ્મા**તિ યસ્સ કસ્સચિ પચ્ચયસ્સ આહારોતિ ઇચ્છિતત્તા. ઇદાનિ વુત્તમેવત્થં પાળિયા સમત્થેન્તો ‘‘**યં સન્ધાયા**’’તિઆદિમાહ.

મુખ્યાહારવસેનપિ નેરયિકાનં આહારટ્ઠિતિકતં દસ્સેતું ‘‘**કબળીકારાહારં…પે॰… સાધેતી**’’તિ વુત્તં. યદિ એવં નેરયિકા સુખપ્પટિસંવેદિનોપિ હોન્તીતિ? નોતિ દસ્સેતું ‘‘**ખેળો હી**’’તિઆદિ વુત્તં. **તયો**તિ તયો અરૂપાહારા કબળીકારાહારસ્સ અભાવતો. **અવસેસાનન્તિ** અસઞ્ઞસત્તેહિ અવસેસાનં કામભવાદીસુ નિબ્બત્તસત્તાનં. પચ્ચયાહારો હિ સબ્બેસં સાધારણોતિ.

પઠમમહાપઞ્હસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮-૯. દુતિયમહાપઞ્હસુત્તાદિવણ્ણના

૨૮-૨૯. અટ્ઠમે **એવંનામકે**તિ કજઙ્ગલાતિ એવં ઇત્થિલિઙ્ગવસેન લદ્ધનામકે મજ્ઝિમપ્પદેસસ્સ મરિયાદભૂતે નગરે. ‘‘નિગમે’’તિપિ વદન્તિ, ‘‘નિચુલવને’’તિપિ વદન્તિ. નિચુલં નામ એકા રુક્ખજાતિ, ‘‘નીપરુક્ખો’’તિપિ વદન્તિ. તેન સઞ્છન્નો મહાવનસણ્ડો, તત્થ વિહરતીતિ અત્થો. **હેતુના નયેના**તિ ચ હેટ્ઠા વુત્તમેવ. નનુ ચ ‘‘**એસો ચેવ તસ્સ અત્થો**’’તિ કસ્મા વુત્તં. ભગવતા હિ ચત્તારોતિઆદિપઞ્હબ્યાકરણા ચત્તારો આહારા, પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા, છ અજ્ઝત્તિકાનિ આયતનાનિ, સત્ત વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિયો, અટ્ઠ લોકધમ્મા દસ્સિતા. ભિક્ખુનિયા પન ચત્તારો સતિપટ્ઠાના, પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ, છ નિસ્સારણીયા ધાતુયો, સત્ત બોજ્ઝઙ્ગા, અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગોતિ દસ્સિતધમ્મા અઞ્ઞોયેવત્થો ભિક્ખુનિયા દસ્સિતોતિ ચોદનં સન્ધાયાહ ‘‘**કિઞ્ચાપી**’’તિઆદિ. નવમે નત્થિ વત્તબ્બં.

દુતિયમહાપઞ્હસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. દુતિયકોસલસુત્તવણ્ણના

૩૦. દસમે ઉગ્ગન્ત્વા યુજ્ઝતિ એતાયાતિ **ઉય્યોધિકા**, સત્થપ્પહારેહિ યુજ્ઝિતસ્સેતં અધિવચનં. ઉગ્ગન્ત્વા યુજ્ઝનં વા **ઉય્યોધિકો**, સત્થપ્પહારો. તેનાહ ‘‘**યુદ્ધતો નિવત્તો**’’તિ. **ઉપસ્સુતિવસેન યુજ્ઝિતબ્બાકારં ઞત્વા**તિ જેતવને કિર દત્તત્થેરો ધનુગ્ગહતિસ્સત્થેરોતિ દ્વે મહલ્લકત્થેરા વિહારપચ્ચન્તે પણ્ણસાલાય વસન્તિ. તેસુ ધનુગ્ગહતિસ્સત્થેરો પચ્છિમયામે પબુજ્ઝિત્વા ઉટ્ઠાય નિસિન્નો દત્તત્થેરં આમન્તેત્વા ‘‘અયં તે મહોદરો કોસલો ભુત્તભત્તમેવ પૂતિં કરોતિ, યુદ્ધવિચારણં પન કિઞ્ચિ ન જાનાતિ, પરાજિતોત્વેવ વદાપેતી’’તિ વત્વા તેન ‘‘કિં પન કાતું વટ્ટતી’’તિ વુત્તે – ‘‘ભન્તે, યુદ્ધો નામ પદુમબ્યૂહો ચક્કબ્યૂહો સકટબ્યૂહોતિ તયો બ્યૂહા હોન્તિ, અજાતસત્તું ગણ્હિતુકામેન અસુકસ્મિં નામ પબ્બતકુચ્છિસ્મિં દ્વીસુ પબ્બતભિત્તીસુ મનુસ્સે ઠપેત્વા પુરતો દુબ્બલં દસ્સેત્વા પબ્બતન્તરં પવિટ્ઠભાવં જાનિત્વા પવિટ્ઠમગ્ગં રુન્ધિત્વા પુરતો ચ પચ્છતો ચ ઉભોસુ પબ્બતભિત્તીસુ વગ્ગિત્વા નદિત્વા જાલપક્ખિત્તમચ્છં વિય કત્વા સક્કા ગહેતુ’’ન્તિ. તસ્મિં ખણે ‘‘ભિક્ખૂનં કથાસલ્લાપં સુણાથા’’તિ રઞ્ઞો

પેસિતચરપુરિસા તં સુત્વા રઞ્ઞો આરોચેસું. તં સુત્વા રાજા સઙ્ગામભેરિં પહરાપેત્વા ગન્ત્વા સકટબ્યૂહં કત્વા અજાતસત્તું જીવગ્ગાહં ગણ્હિ. તેન વુત્તં “**ઉપસ્સુતિવસે…પે॰.. અજાતસત્તું ગણ્હી**”તિ.

દોણપાકન્તિ દોણતણ્ડુલાનં પક્કભત્તં. **દોણ**ન્તિ ચતુનાળિકાનમેતમધિવચનં. **મનુજસ્સા**તિ સત્તસ્સ. **તનુકસ્સા**તિ તનુકા અપ્પિકા અસ્સ પુગ્ગલસ્સ, ભુત્તપચ્ચયા વિસભાગવેદના ન હોન્તિ. **સણિક**ન્તિ મન્દં મુદુકં, અપરિસ્સયમેવાતિ અત્થો. **જીરતી**તિ પરિભુત્તાહારો પચ્ચતિ. **આયુ પાલય**ન્તિ નિરોગો અવેદનો જીવિતં રક્ખન્તો. અથ વા **સણિકં જીરતી**તિ સો ભોજને મત્તઞ્ઞૂ પુગ્ગલો પરિમિતાહારતાય સણિકં ચિરેન જીરતિ જરં પાપુણાતિ જીવિતં પાલયન્તો.

ઇમં ઓવાદં અદાસીતિ એકસ્મિં કિર (ધ॰ પ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨૦૩ પસેનદિકોસલવત્થુ) સમયે રાજા તણ્ડુલદોણસ્સ ઓદનં તદુપિયેન સૂપબ્યઞ્જનેન ભુઞ્જતિ. સો એકદિવસં ભુત્તપાતરાસો ભત્તસમ્મદં અવિનોદેત્વા સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા કિલન્તરૂપો ઇતો ચિતો ચ સમ્પરિવત્તતિ, નિદ્દાય અભિભુય્યમાનોપિ લહુકં નિપજ્જિતું અસક્કોન્તો એકમન્તં નિસીદિ. અથ નં સત્થા આહ ‘‘કિં, મહારાજ, અવિસ્સમિત્વાવ આગતોસી’’તિ. આમ, ભન્તે, ભુત્તકાલતો પટ્ઠાય મે મહાદુક્ખં હોતીતિ. અથ નં સત્થા, ‘‘મહારાજ, અતિબહુભોજીનં એતં દુક્ખં હોતી’’તિ વત્વા –

‘‘મિદ્ધી યદા હોતિ મહગ્ઘસો ચ,
નિદ્દાયિતા સમ્પરિવત્તસાયી;
મહાવરાહોવ નિવાપપુટ્ઠો,
પુનપ્પુનં ગબ્ભમુપેતિ મન્દો’’તિ. (ધ॰ પ॰ ૩૨૫; નેત્તિ॰ ૨૬, ૯૦) –

ઇમાય ગાથાય ઓવદિત્વા, ‘‘મહારાજ, ભોજનં નામ મત્તાય ભુઞ્જિતું વટ્ટતિ, મત્તભોજિનો હિ સુખં હોતી’’તિ ઉત્તરિપિ પુન ઓવદન્તો ‘‘મનુજસ્સ સદા સતીમતો’’તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૨૪) ઇમં ગાથમાહ.

રાજા પન ગાથં ઉગ્ગણ્હિતું નાસક્ખિ, સમીપે ઠિતં પન ભાગિનેય્યં સુદસ્સનં નામ માણવં ‘‘ઇમં ગાથં ઉગ્ગણ્હ તાતા’’તિ આહ. સો તં ગાથં ઉગ્ગણ્હિત્વા ‘‘કિં કરોમિ, ભન્તે’’તિ સત્થારં પુચ્છિ. અથ નં સત્થા આહ, ‘‘માણવ, ઇમં ગાથં નટો વિય પત્તપત્તટ્ઠાને મા અવચ, રઞ્ઞો પાતરાસં ભુઞ્જનટ્ઠાને ઠત્વા પઠમપિણ્ડાદીસુપિ અવત્વા અવસાને પિણ્ડે ગહિતે વદેય્યાસિ, રાજા સુત્વા ભત્તપિણ્ડં છડ્ડેસ્સતિ. અથ રઞ્ઞો હત્થેસુ ધોતેસુ પાતિં અપનેત્વા સિત્થાનિ ગણેત્વા તદુપિયં બ્યઞ્જનં ઞત્વા પુનદિવસે તાવતકે તણ્ડુલે હારેય્યાસિ. પાતરાસે ચ વત્વા સાયમાસે મા વદેય્યાસી’’તિ. સો ‘‘સાધૂ’’તિ પટિસ્સુણિત્વા તં દિવસં રઞ્ઞો પાતરાસં ભુત્વા ગતત્તા સાયમાસે ભગવતો અનુસિટ્ઠિનિયામેન ગાથં અભાસિ. રાજા દસબલસ્સ વચનં સરિત્વા ભત્તપિણ્ડં પાતિયંયેવ છડ્ડેસિ. રઞ્ઞો હત્થેસુ ધોતેસુ પાતિં અપનેત્વા સિત્થાનિ ગણેત્વા પુનદિવસે તત્તકે તણ્ડુલે હરિંસુ, સોપિ માણવો દિવસે દિવસે તથાગતસ્સ સન્તિકં ગચ્છતિ. દસબલસ્સ વિસ્સાસિકો અહોસિ. અથ નં એકદિવસં પુચ્છિ ‘‘રાજા કિત્તકં ભુઞ્જતી’’તિ? સો ‘‘નાળિકોદન’’ન્તિ આહ. વટ્ટિસ્સતિ એત્તાવતા પુરિસભાગો એસ, ઇતો પટ્ઠાય ગાથં મા વદીતિ. રાજા તથેવ સણ્ઠાસિ. તેન વુત્તં “**નાળિકોદનપરમતાય સણ્ઠાસી**”તિ. રત્તઞ્ઞુતાય વડ્ઢિતં સીલં અસ્સ અત્થીતિ **વડ્ઢિતસીલો. અપોથુજ્જનિકેહિ સીલેહી**તિ ચતુપારિસુદ્ધિસીલેહિ સીલં અરિયં સુદ્ધં. તેન વુત્તં “**અરિયસીલો**”તિ. તદેકં અનવજ્જટ્ઠેન કુસલં. તેન વુત્તં “**કુસલસીલો**”તિ.

દુતિયકોસલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

મહાવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. ઉપાલિવગ્ગો

૧. ઉપાલિસુત્તવણ્ણના

૩૧. ચતુત્થસ્સ પઠમે **અત્થવસે**તિ વુદ્ધિવિસેસે, સિક્ખાપદપઞ્ઞત્તિહેતુ અધિગમનીયે હિતવિસેસેતિ અત્થો. અત્થોયેવ વા **અત્થવસો**, દસ અત્થે દસ કારણાનીતિ વુત્તં હોતિ. અથ વા અત્થો ફલં તદધીનવુત્તિતાય વસો એતસ્સાતિ **અત્થવસો**, હેતૂતિ એવમ્પેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. ''યે મમ સોતબ્બં સદ્દહાતબ્બં મઞ્ઞિસ્સન્તિ, તેસં તં અસ્સ દીઘરત્તં હિતાય સુખાયા''તિ વુત્તત્તા ''**યો ચ તથાગતસ્સ વચનં સમ્પટિચ્છતિ, તસ્સ તં દીઘરત્તં હિતાય સુખાય સંવત્તતી**''તિ વુત્તં. **અસમ્પટિચ્છને આદીનવ**ન્તિ ભદ્દાલિસુત્તે વિય અસમ્પટિચ્છને આદીનવં દસ્સેત્વા. સુખવિહારાભાવે સહજીવમાનસ્સ અભાવતો સહજીવિતાપિ સુખવિહારોવ વુત્તો. **સુખવિહારો** નામ ચતુન્નં ઇરિયાપથવિહારાનં ફાસુતા.

મઙ્કુતન્તિ નિત્તેજતં. **ધમ્મેના**તિઆદીસુ **ધમ્મો**તિ ભૂતં વત્થુ. **વિનયો**તિ ચોદના ચેવ સારણા ચ. **સત્થુસાસન**ન્તિ ઞત્તિસમ્પદા ચેવ અનુસ્સાવનસમ્પદા ચ.

પિયસીલાનન્તિ સિક્ખાકામાનં. તેસઞ્હિ સીલં પિયં હોતિ. તેનેવાહ ''**સિક્ખાત્તયપારિપૂરિયા ઘટમાના**''તિ. **સન્દિદ્ધમના**તિ સંસયં આપજ્જમના . **ઉબ્બળ્હા હોન્તી**તિ પીળિતા હોન્તિ. **સઙ્ઘકમ્માની**તિ સતિપિ ઉપોસથપવારણાનં સઙ્ઘકમ્મભાવે ગોબલીબદ્દઞાયેન ઉપોસથં પવારણઞ્ચ ઠપેત્વા ઉપસમ્પદાદિસેસસઙ્ઘકમ્માનં ગહણં વેદિતબ્બં. સમગ્ગાનં ભાવો **સામગ્ગી**.

''નાહં, ચુન્દ, દિટ્ઠધમ્મિકાનંયેવ આસવાનં સંવરાય ધમ્મં દેસેમી''તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૧૮૨) એત્થ વિવાદમૂલભૂતા કિલેસા આસવાતિ આગતા.

> ''યેન દેવૂપપત્યસ્સ, ગન્ધબ્બો વા વિહઙ્ગમો;
> યક્ખત્તં યેન ગચ્છેય્યં, મનુસ્સત્તઞ્ચ અબ્બજે;
> તે મય્હં આસવા ખીણા, વિદ્ધસ્તા વિનળીકતા''તિ. (અ॰ નિ॰ ૪.૩૬) –

એત્થ તેભૂમકં કમ્મં અવસેસા ચ અકુસલા ધમ્મા. ઇધ પન પરૂપવાદવિપ્પટિસારવધબન્ધાદયો ચેવ અપાયદુક્ખભૂતા ચ નાનપ્પકારા ઉપદ્દવા **આસવા**તિ આહ ''**અસંવરે ઠિતેન તસ્મિંયેવ અત્તભાવે પત્તબ્બા**''તિઆદિ. યદિ હિ ભગવા સિક્ખાપદં ન ચ પઞ્ઞપેય્ય, તતો અસદ્ધમ્મપ્પટિસેવનઅદિન્નાદાનપાણાતિપાતાદિહેતુ યે ઉપ્પજ્જેય્યું પરૂપવાદાદયો દિટ્ઠધમ્મિકા નાનપ્પકારા અનત્થા, યે ચ તન્નિમિત્તમેવ નિરયાદીસુ નિબ્બત્તસ્સ પઞ્ચવિધબન્ધનકમ્મકારણાદિવસેન મહાદુક્ખાનુભવનપ્પકારા અનત્થા, તે સન્ધાય ઇદં વુત્તં ''**દિટ્ઠધમ્મિકાનં આસવાનં સંવરાય સમ્પરાયિકાનં આસવાનં પટિઘાતાયા**''તિ. દિટ્ઠધમ્મો વુચ્ચતિ પચ્ચક્ખો અત્તભાવો, તત્થ ભવા **દિટ્ઠધમ્મિકા**. તેન વુત્તં ''**તસ્મિંયેવ અત્તભાવે પત્તબ્બા**''તિ. સમ્મુખા ગરહનં **અકિત્તિ**, પરમ્મુખા ગરહનં **અયસો**. અથ વા સમ્મુખા પરમ્મુખા ગરહનં **અકિત્તિ**, પરિવારહાનિ **અયસો**તિ વેદિતબ્બં. **આગમનમગ્ગથકનાયા**તિ આગમનદ્વારપિદહનત્થાય. સમ્પરેતબ્બતો પેચ્ચ ગન્તબ્બતો **સમ્પરાયો**, પરલોકોતિ આહ ''**સમ્પરાયે નરકાદીસૂ**''તિ.

મેથુનાદીનિ **રજ્જનટ્ઠાનાનિ**. પાણાતિપાતાદીનિ **દુસ્સનટ્ઠાનાનિ**.

સંવરવિનયોતિ સીલસંવરો, સતિસંવરો, ઞાણસંવરો, ખન્તિસંવરો, વીરિયસંવરોતિ પઞ્ચવિધો સંવરો. યથાસકં સંવરિતબ્બાનં વિનેતબ્બાનઞ્ચ કાયદુચ્ચરિતાદીનં સંવરણતો સંવરો, વિનયનતો વિનયોતિ વુચ્ચતિ . **પહાનવિનયો**તિ તદઙ્ગપ્પહાનં વિક્ખમ્ભનપ્પહાનં, સમુચ્છેદપ્પહાનં, પટિપસ્સદ્ધિપ્પહાનં, નિસ્સરણપ્પહાનન્તિ પઞ્ચવિધં પહાનં યસ્મા ચાગટ્ઠેન પહાનં, વિનયટ્ઠેન વિનયો, તસ્મા ‘‘પહાનવિનયો’’તિ વુચ્ચતિ. **સમથવિનયો**તિ સત્ત અધિકરણસમથા. **પઞ્ઞત્તિવિનયો**તિ સિક્ખાપદમેવ. સિક્ખાપદપઞ્ઞત્તિયા હિ વિજ્જમાનાય એવ સિક્ખાપદસમ્ભવતો પઞ્ઞત્તિવિનયોપિ સિક્ખાપદપઞ્ઞત્તિયા અનુગ્ગહિતો હોતિ. સેસમેત્થ વુત્તત્થમેવ.

ઉપાલિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઉપાલિવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. અક્કોસવગ્ગો

૧-૮. વિવાદસુત્તાદિવણ્ણના

૪૧-૪૮. પઞ્ચમસ્સ પઠમાદીનિ ઉત્તાનત્થાનિ. છટ્ઠે ખણભઙ્ગુરતાય ન નિચ્ચા ન ધુવાતિ **અનિચ્ચા**. તતો એવ પણ્ડિતેહિ ન ઇચ્ચા ન ઉપગન્તબ્બાતિપિ **અનિચ્ચા**. સ્વાયં નેસં અનિચ્ચટ્ઠો ઉદયવયપરિચ્છિન્નતાય વેદિતબ્બોતિ આહ "**હુત્વા અભાવિનો**"તિ, ઉપ્પજ્જિત્વા વિનસ્સકાતિ અત્થો. **સારરહિતા**તિ નિચ્ચસારધુવસારઅત્તસારવિરહિતા. **મુસા**તિ વિસંવાદનટ્ઠેન મુસા, એકંસેન અસુભાદિસભાવા તે બાલાનં સુભાદિભાવેન ઉપટ્ઠહન્તિ, સુભાદિગ્ગહણસ્સ પચ્ચયભાવેન સત્તે વિસંવાદેન્તિ. તેનાહ "**નિચ્ચસુભસુખા વિયા**"તિઆદિ. **ન પસ્સનસભાવા**તિ ખણપભઙ્ગુરતાઇત્તરપચ્ચુપટ્ઠાનતાય દિસ્સમાના વિય હુત્વા અદસ્સનપકતિકા. એતે હિ ખેત્તં વિય વત્થુ વિય હિરઞ્ઞસુવણ્ણં વિય ચ પઞ્ઞાયિત્વાપિ કતિપાહેનેવ સુપિનકે દિટ્ઠા વિય ન પઞ્ઞાયન્તિ. સત્તમટ્ઠમાનિ સુવિઞ્ઞેય્યાનિ.

વિવાદસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯-૧૦. સરીરટ્ઠધમ્મસુત્તાદિવણ્ણના

૪૯-૫૦. નવમે પુનબ્ભવદાનં પુનબ્ભવો ઉત્તરપદલોપેન, પુનબ્ભવો સીલમસ્સાતિ **પોનોભવિકો**, પુનબ્ભવદાયકોતિ અત્થો. તેનાહ "**પુનબ્ભવનિબ્બત્તકો**"તિ. **ભવસઙ્ખરણકમ્મ**ન્તિ પુનબ્ભવનિબ્બત્તનકકમ્મં. દસમે નત્થિ વત્તબ્બં.

સરીરટ્ઠધમ્મસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

અક્કોસવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પઠમપણ્ણાસકં નિટ્ઠિતં.

૨. દુતિયપણ્ણાસકં

(૬) ૧. સચિત્તવગ્ગો

૧-૧૦. સચિત્તસુત્તાદિવણ્ણના

૫૧-૬૦. દુતિયસ્સ પઠમાદીનિ ઉત્તાનત્થાનિ. દસમે પિત્તં સમુટ્ઠાનમેતેસન્તિ **પિત્તસમુટ્ઠાના,** પિત્તપચ્ચયાપિત્તહેતુકાતિ અત્થો. **સેમ્હસમુટ્ઠાના**દીસુપિ એસેવ નયો. **સન્નિપાતિકા**તિ તિણ્ણમ્પિ પિત્તાદીનં કોપેન સમુટ્ઠિતા. **ઉતુપરિણામજા**તિ વિસભાગઉતુતો જાતા. જઙ્ગલદેસવાસીનઞ્હિ અનૂપદેસે વસન્તાનં વિસભાગો ચ ઉતુ ઉપ્પજ્જતિ, અનૂપદેસવાસીનઞ્ચ જઙ્ગલદેસેતિ એવં પરસમુદ્દતીરાદિવસેનપિ ઉતુવિસભાગતા ઉપ્પજ્જતિયેવ. તતો જાતાતિ **ઉતુપરિણામજા**. અત્તનો પકતિચરિયાનં વિસયાનં વિસમં કાયપરિહરણવસેન જાતા **વિસમપરિહારજા**. તેનાહ ''**અતિચિરટ્ઠાનનિસજ્જાદિના વિસમપરિહારેન જાતા**''તિ. **આદિ**-સદ્દેન મહાભારવહનસુધાકોટ્ટનાદીનં સઙ્ગહો. પરસ્સ ઉપક્કમતો નિબ્બત્તા **ઓપક્કમિકા**. બાહિરં પચ્ચયં અનપેક્ખિત્વા કેવલં કમ્મવિપાકતોવ જાતા **કમ્મવિપાકજા**. તત્થ પુરિમેહિ સત્તહિ કારણેહિ ઉપ્પન્ના સારીરિકા વેદના સક્કા પટિબાહિતું, કમ્મવિપાકજાનં પન સબ્બભેસજ્જાનિપિ સબ્બપરિત્તાનિપિ નાલં પટિઘાતાય.

સચિત્તસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સચિત્તવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૭) ૨. યમકવગ્ગો

૧-૭. અવિજ્જાસુત્તાદિવણ્ણના

૬૧-૬૭. દુતિયસ્સ પઠમાદીનિ ઉત્તાનત્થાનિ. સત્તમે **નળકપાનકે**તિ એવંનામકે નિગમે. પુબ્બે કિર (જા॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૧૯ આદયો) અમ્હાકં બોધિસત્તો કપિયોનિયં નિબ્બત્તો મહાકાયો કપિરાજા હુત્વા અનેકસતવાનરસહસ્સપરિવુતો પબ્બતપાદે વિચરિ, પઞ્ઞવા ખો પન હોતિ મહાપઞ્ઞો. સો પરિસં એવં ઓવદતિ, ''તાતા, ઇમસ્મિં પબ્બતપાદે વિસફલાનિ હોન્તિ, અમનુસ્સપરિગ્ગહિતા પોક્ખરણિકા નામ હોન્તિ, તુમ્હે પુબ્બે ખાદિતપુબ્બાનેવ ફલાનિ ખાદથ, પીતપુબ્બાનેવ પાનીયાનિ પિવથ, એત્થ વો પટિપુચ્છિતકિચ્ચં નત્થી''તિ. તે અપીતપુબ્બં દિસ્વા સહસાવ અપિવિત્વા સમન્તા પરિધાવિત્વા મહાસત્તસ્સ આગમનં ઓલોકયમાના નિસીદિંસુ. મહાસત્તો આગન્ત્વા ''કિં, તાતા, પાનીયં ન પિવથા''તિ આહ. તુમ્હાકં આગમનં ઓલોકેમાતિ. ''સાધુ, તાતા''તિ સમન્તા પદં પરિયેસમાનો ઓતિણ્ણપદંયેવ અદ્દસ, ન ઉત્તિણ્ણપદં. અદિસ્વા ''સપરિસ્સયા''તિ અઞ્ઞાસિ. તાવદેવ ચ તત્થ અભિનિબ્બત્તઅમનુસ્સો ઉદકં દ્વેધા કત્વા ઉટ્ઠાસિ – સેતમુખો, નીલકુચ્છિ, રત્તહત્થપાદો, મહાદાઠિકો, વઙ્કદાઠો, વિરૂપો, બીભચ્છો, ઉદકરક્ખસો. સો એવમાહ – ''કસ્મા પાનીયં ન પિવથ, મધુરં ઉદકં પિવથ, કિં તુમ્હે એતસ્સ વચનં સુણાથા''તિ. મહાસત્તો આહ ''ત્વં અધિવત્થો અમનુસ્સો''તિ? આમાહન્તિ. ''ત્વં ઇધ ઓતિણ્ણે લભસી''તિ આહ. આમ, તુમ્હે પન સબ્બે ખાદિસ્સામીતિ. ન સક્ખિસ્સસિ યક્ખાતિ. પાનીયં પન પિવિસ્સથાતિ. આમ, પિવિસ્સામાતિ. એવં સન્તે એકમ્પિ વાનરં ન મુઞ્ચિસ્સન્તિ. ''પાનીયઞ્ચ પિવિસ્સામ, ન ચ તે વસં ગમિસ્સામા''તિ નળં આહરાપેત્વા કોટિયં ગહેત્વા ધમિ. સબ્બો એકચ્છિદ્દો અહોસિ. તીરે નિસીદિત્વાવ પાનીયં પિવિ. સેસવાનરાનમ્પિ પાટિયેક્કં નળં આહરાપેત્વા ધમિત્વા અદાસિ. સબ્બે તે પસ્સન્તસ્સેવ પાનીયં પિવિંસુ. વુત્તમ્પિ ચેતં –

> ''દિસ્વા પદમનુત્તિણ્ણં, દિસ્વાનોતરિતં પદં;
> નળેન વારિં પિસ્સામ, નેવ મં ત્વં વધિસ્સસી''તિ. (જા॰ ૧.૧.૨૦);

તતો પટ્ઠાય યાવ અજ્જદિવસા તસ્મિં ઠાને નળા એકચ્છિદ્દાવ હોન્તિ. ઇમસ્મિઞ્હિ કપ્પે કપ્પટ્ઠિયપાટિહારિયાનિ નામ ચન્દે સસલક્ખણં (જા॰ ૧.૪.૬૧ આદયો), વટ્ટજાતકે (જા॰ ૧.૧.૩૫) સચ્ચકિરિયટ્ઠાને અગ્ગિજાલસ્સ આગમનુપચ્છેદો, ઘટીકારસ્સ માતાપિતૂનં વસનટ્ઠાને અનોવસ્સનં (મ॰ નિ॰ ૨.૨૯૧), પોક્ખરણિયા તીરે નળાનં એકચ્છિદ્દભાવોતિ. ઇતિ સા પોક્ખરણી નળેન પાનીયસ્સ પિવિતત્તા ''નળકપાનકા''તિ નામં લભિ. અપરભાગે તં પોક્ખરણિં નિસ્સાય નિગમો પતિટ્ઠાસિ, તસ્સપિ ''નળકપાન''ન્ત્વેવ નામં જાતં. તં પન સન્ધાય વુત્તં ''નળકપાને''તિ. **પલાસવને**તિ કિંસુકવને.

તુણ્હીભૂતં તુણ્હીભૂતન્તિ બ્યાપનિચ્છાયં ઇદં આમેડિતવચનન્તિ દસ્સેતું ''યં યં દિસ''ન્તિઆદિ વુત્તં. **અનુવિલોકેત્વા**તિ એત્થ **અનુ**-સદ્દો ''પરી''તિ ઇમિના સમાનત્થોતિ આહ ''**તતો તતો વિલોકેત્વા**''તિ. **કસ્મા આગિલાયતિ** કોટિસહસ્સહત્થિનાગાનં બલં ધારેન્તસ્સાતિ ચોદકસ્સ અધિપ્પાયો. આચરિયો પનસ્સ ''એસ સઙ્ખારાનં સભાવો, યદિદં અનિચ્ચતા. યે પન અનિચ્ચા, તે એકન્તેનેવ ઉદયવયપ્પટિપીળિતતાય દુક્ખા એવ. દુક્ખસભાવેસુ તેસુ સત્થુકાયે દુક્ખુપ્પત્તિયા અયં પચ્ચયો''તિ દસ્સેતું ''**ભગવતો**''તિઆદિ વુત્તં. **પિટ્ઠિવાતો**

ઉપ્પજ્જિ, સો ચ ખો પુબ્બેકતકમ્મપચ્ચયા. એત્થાહ ‘‘કિં પન તં કમ્મં, યેન અપરિમાણકાલં સક્કચ્ચં ઉપચિતવિપુલપુઞ્ઞસમ્ભારો સત્થા એવરૂપં દુક્ખવિપાકમનુભવતી’’તિ? વુચ્ચતે – અયમેવ ભગવા બોધિસત્તભૂતો અતીતજાતિયં મલ્લપુત્તો હુત્વા પાપજનસેવી અયોનિસોમનસિકારબહુલો ચરતિ. સો એકદિવસં નિબ્બુદ્ધે વત્તમાને એકં મલ્લપુત્તં ગહેત્વા ગાળ્હતરં નિપ્પીળેસિ. તેન કમ્મેન ઇદાનિ બુદ્ધો હુત્વાપિ દુક્ખમનુભવિ. યથા ચેતં, એવં ચિઞ્ચમાણવિકાદીનમિત્થીનં યાનિ ભગવતો અબ્ભક્ખાનાદીનિ દુક્ખાનિ, સબ્બાનિ પુબ્બેકતસ્સ વિપાકાવસેસાનિ, યાનિ કમ્મપિલોતિકાનીતિ વુચ્ચન્તિ. વુત્તઞ્હેતં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૩૯.૬૪-૯૬) –

‘‘અનોતત્તસરાસન્ને, રમણીયે સિલાતલે;
નાનારતનપજ્જોતે, નાનાગન્ધવનન્તરે.

‘‘મહતા ભિક્ખુસઙ્ઘેન, પરેતો લોકનાયકો;
આસીનો બ્યાકરી તત્થ, પુબ્બકમ્માનિ અત્તનો.

‘‘સુણાથ ભિક્ખવો મય્હં, યં કમ્મં પકતં મયા;
પિલોતિકસ્સ કમ્મસ્સ, બુદ્ધત્તેપિ વિપચ્ચતિ.

૧. ‘‘મુનાળિ નામહં ધુત્તો, પુબ્બે અઞ્ઞાસુ જાતિસુ;
પચ્ચેકબુદ્ધં સુરભિં, અબ્ભાચિક્ખિં અદૂસકં.

‘‘તેન કમ્મવિપાકેન, નિરયે સંસરિં ચિરં;
બહૂ વસ્સસહસ્સાનિ, દુક્ખં વેદેસિ વેદનં.

‘‘તેન કમ્માવસેસેન, ઇધ પચ્છિમકે ભવે;
અબ્ભક્ખાનં મયા લદ્ધં, સુન્દરિકાય કારણા.

૨. ‘‘સબ્બાભિભુસ્સ બુદ્ધસ્સ, નન્દો નામાસિ સાવકો;
તં અબ્ભક્ખાય નિરયે, ચિરં સંસરિતં મયા.

‘‘દસ વસ્સસહસ્સાનિ, નિરયે સંસરિં ચિરં;
મનુસ્સભાવં લદ્ધાહં, અબ્ભક્ખાનં બહું લભિં.

‘‘તેન કમ્માવસેસેન, ચિઞ્ચમાણવિકા મમં;
અબ્ભાચિક્ખિ અભૂતેન, જનકાયસ્સ અગ્ગતો.

૩. ‘‘બ્રાહ્મણો સુતવા આસિં, અહં સક્કતપૂજિતો;
મહાવને પઞ્ચસતે, મન્તે વાચેસિ માણવે.

‘‘તત્થાગતો ઇસિ ભીમો, પઞ્ચાભિઞ્ઞો મહિદ્ધિકો;
તઞ્ચાહં આગતં દિસ્વા, અબ્ભાચિક્ખિં અદૂસકં.

‘‘તતોહં અવચં સિસ્સે, કામભોગી અયં ઇસિ;
મય્હમ્પિ ભાસમાનસ્સ, અનુમોદિંસુ માણવા.

‘‘તતો માણવકા સબ્બે, ભિક્ખમાનં કુલે કુલે;
મહાજનસ્સ આહંસુ, કામભોગી અયં ઇસિ.

‘‘તેન કમ્મવિપાકેન, પઞ્ચ ભિક્ખુસતા ઇમે;
અબ્ભક્ખાનં લભું સબ્બે, સુન્દરિકાય કારણા.

૪. ‘‘વેમાતુભાતરં પુબ્બે, ધનહેતુ હનિં અહં;
પક્ખિપિં ગિરિદુગ્ગસ્મિં, સિલાય ચ અપિંસયિં.

‘‘તેન કમ્મવિપાકેન, દેવદત્તો સિલં ખિપિ;
અઙ્ગુટ્ઠં પિંસયી પાદે, મમ પાસાણસક્ખરા.

૫. ‘‘પુરેહં દારકો હુત્વા, કીળમાનો મહાપથે;
પચ્ચેકબુદ્ધં દિસ્વાન, મગ્ગે સકલિકં ખિપિં.

‘‘તેન કમ્મવિપાકેન, ઇધ પચ્છિમકે ભવે;
વધત્થં મં દેવદત્તો, અભિમારે પયોજયિ.

૬. ‘‘હત્થારોહો પુરે આસિં, પચ્ચેકમુનિમુત્તમં;
પિણ્ડાય વિચરન્તં તં, આસાદેસિં ગજેનહં.

‘‘તેન કમ્મવિપાકેન, ભન્તો નાળાગિરી ગજો;
ગિરિબ્બજે પુરવરે, દારુણો સમુપાગમિ.

૭. ‘‘રાજાહં પત્થિવો આસિં, સત્તિયા પુરિસં હનિં;
તેન કમ્મવિપાકેન, નિરયે પચ્ચિસં ભુસં.

‘‘કમ્મુનો તસ્સ સેસેન, ઇદાનિ સકલં મમ;
પાદે છવિં પકપ્પેસિ, ન હિ કમ્મં વિનસ્સતિ.

૮. ‘‘અહં કેવટ્ટગામસ્મિં, અહું કેવટ્ટદારકો;
મચ્છકે ઘાતિતે દિસ્વા, જનયિં સોમનસ્સકં.

‘‘તેન કમ્મવિપાકેન, સીસદુક્ખં અહૂ મમ;
સબ્બે સક્કા ચ હઞ્ઞિંસુ, યદા હનિ વિટટૂભો.

૯. ‘‘કુસ્સસ્સાહં પાવચને, સાવકે પરિભાસયિં;

યવં ખાદથ ભુઞ્જથ, મા ચ ભુઞ્જથ સાલયો.

‘‘તેન કમ્મવિપાકેન, તેમાસં ખાદિતં યવં;
નિમન્તિતો બ્રાહ્મણેન, વેરઞ્જાયં વસિં તદા.

૧૦. ‘‘નિબ્બુદ્ધે વત્તમાનમ્હિ, મલ્લપુત્તં નિહેઠયિં;
તેન કમ્મવિપાકેન, પિટ્ઠિદુક્ખં અહૂ મમ.

૧૧. ‘‘તિકિચ્છકો અહં આસિં, સેટ્ઠિપુત્તં વિરેચયિં;
તેન કમ્મવિપાકેન, હોતિ પક્ખન્દિકા મમ.

૧૨. ‘‘અવચાહં જોતિપાલો, સુગતં કસ્સપં તદા;
કુતો નુ બોધિ મુણ્ડસ્સ, બોધિ પરમદુલ્લભા.

‘‘તેન કમ્મવિપાકેન, અચરિં દુક્કરં બહું;
છબ્બસ્સાનુરુવેલાયં, તતો બોધિમપાપુણિં.

‘‘નાહં એતેન મગ્ગેન, પાપુણિં બોધિમુત્તમં;
કુમ્મગ્ગેન ગવેસિસ્સં, પુબ્બકમ્મેન વારિતો.

‘‘પુઞ્ઞપાપપરિક્ખીણો, સબ્બસન્તાપવજ્જિતો;
અસોકો અનુપાયાસો, નિબ્બાયિસ્સમનાસવો.

‘‘એવં જિનો વિયાકાસિ, ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ અગ્ગતો;
સબ્બાભિઞ્ઞાબલપ્પત્તો, અનોતત્તે મહાસરે’’તિ. (અપ॰ થેર ૧.૩૯.૬૪-૯૬);

અવિજ્જાસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯-૧૦. પઠમકથાવત્થુસુત્તાદિવણ્ણના

૬૯-૭૦. નવમે (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૧૭; દી॰ નિ॰ અભિ॰ ટી॰ ૧.૧૭; સં॰ નિ॰ ટી॰ ૨.૫.૧૦૮૦) દુગ્ગતિતો સંસારતો ચ નિય્યાતિ એતેનાતિ નિય્યાનં, સગ્ગમગ્ગો, મોક્ખમગ્ગો ચ. તં નિય્યાનં અરહતિ, નિય્યાને વા નિયુત્તા, નિય્યાનં વા ફલભૂતં એતિસ્સા અત્થીતિ નિય્યાનિકા. વચીદુચ્ચરિતસંકિલેસતો નિય્યાતીતિ વા ઈકારસ્સ રસ્સત્તં, યકારસ્સ ચ કકારં કત્વા નિય્યાનિકા, ચેતનાય સદ્ધિં સમ્ફપ્પલાપા વેરમણિ. તપ્પટિપક્ખતો અનિય્યાનિકા, તસ્સા ભાવો અનિય્યાનિકત્તં, તસ્મા **અનિય્યાનિકત્તા. તિરચ્છાનભૂતન્તિ** તિરોકરણભૂતં. **ગેહસ્સિતકથા**તિ ગેહપ્પટિસંયુત્તા. **કમ્મટ્ઠાનભાવે**તિ અનિચ્ચતાપટિસંયુત્તચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનભાવે.

સહ અત્થેનાતિ **સાત્થકં**, હિતપ્પટિસંયુત્તન્તિ અત્થો. ‘‘સુરાકથા’’તિપિ પાઠોતિ આહ ‘‘**સુરાકથન્તિ પાળિયં પના**’’તિ. સા પનેસા કથા ‘‘એવરૂપા નવસુરા પીતા રતિજનની હોતી’’તિ અસ્સાદવસેન ન વટ્ટતિ, આદીનવવસેન પન ‘‘ઉમ્મત્તકસંવત્તનિકા’’તિઆદિના નયેન વટ્ટતિ. તેનાહ ‘‘**અનેકવિધં…પે॰… આદીનવવસેન**

વટ્ટતી’’તિ. **વિસિખા**તિ ઘરસન્નિવેસો. વિસિખાગહણેન ચ તન્નિવાસિનો ગહિતા ‘‘ગામો આગતો’’તિઆદીસુ વિય. તેનેવાહ ‘‘**સૂરા સમત્થા**’’તિ ચ ‘‘**સદ્ધા પસન્ના**’’તિ ચ. કુમ્ભટ્ઠાનપ્પદેસેન કુમ્ભદાસિયો વુત્તાતિ આહ ‘‘**કુમ્ભદાસિકથા વા**’’તિ.

રાજકથાદિપુરિમકથાય , લોકક્ખાયિકાદિપચ્છિમકથાય વા વિનિમુત્તા પુરિમપચ્છિમકથા **વિમુત્તા**. ઉપ્પત્તિઠિતિસંહારાદિવસેન લોકં અક્ખાયતીતિ **લોકક્ખાયિકા**. **અસુકેન નામા**તિ પજાપતિના બ્રહ્મુના, ઇસ્સરેન વા. **વિતણ્ડસલ્લાપકથા**તિ ‘‘અટ્ઠીનં સેતત્તા સેતોતિ ન વત્તબ્બો, પત્તાનં કાળત્તા કાળોતિ પન વત્તબ્બો’’તિ એવમાદિકા. **આદિ**-સદ્દેન ‘‘સેલપુપ્ફલકાનિ વિય જીવિદાવિરપારયત્તિવિસાલા નત્થિ, યં યો કોચિ તિરિયામાના કતત્તા’’તિ એવમાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **સાગરદેવેના**તિ સાગરપુત્તરાજૂહિ. **ખતો**તિ એતં એકવચનં તેહિ પચ્ચેકં ખતત્તા ‘‘સાગરદેવેન ખતત્તા’’તિ વુત્તં. સહમુદ્દા સમુદ્દોતિ વુત્તો. ભવતિ વદ્ધતિ એતેનાતિ **ભવો**. ભવાભવા હોન્તીતિ **ઇતિભવાભવકથા**. એત્થ ચ **ભવો**તિ સસ્સતં, **અભવો**તિ ઉચ્છેદં. **ભવો**તિ વુદ્ધિ, **અભવો**તિ હાનિ. **ભવો**તિ કામસુખં, **અભવો**તિ અત્તકિલમથોતિ ઇતિ ઇમાય છબ્બિધાય ઇતિભવાભવકથાય સદ્ધિં બાત્તિંસ તિરચ્છાનકથા નામ હોન્તિ. અથ વા પાળિયં સરૂપતો અનાગતાપિ અરઞ્ઞપબ્બતનદીદીપકથા ઇતિસદ્દેન સઙ્ગહિત્વા બાત્તિંસ તિરચ્છાનકથા વુત્તા. દસમે નત્થિ વત્તબ્બં.

પઠમકથાવત્થુસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

યમકવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૮) ૩. આકઙ્ખવગ્ગો

૧-૪. આકઙ્ખસુત્તાદિવણ્ણના

૭૧-૭૪. તતિયસ્સ પઠમે સીલસ્સ અનવસેસસમાદાનેન અખણ્ડાદિભાવાપત્તિયા ચ **પરિપુણ્ણસીલા**. સમાદાનતો પટ્ઠાય અવિચ્છિન્દનતો **સીલસમઙ્ગિનો**. **એત્તાવતા કિરાતિ** (અ॰ નિ॰ ૨.૩૭) **કિર**-સદ્દો અરુચિસૂચનત્થો. તેનેત્થ આચરિયવાદસ્સ અત્તનો અરુચ્ચનભાવં દીપેતિ. **સમ્પન્નસીલા**તિ અનામટ્ઠવિસેસં સામઞ્ઞતો સીલસઙ્ખેપેન ગહિતં. તઞ્ચ ચતુબ્બિધન્તિ આચરિયત્થેરો ‘‘**ચતુપારિસુદ્ધિસીલં ઉદ્દિસિત્વા**’’તિ આહ. **તત્થા**તિ ચતુપારિસુદ્ધિસીલે. **જેટ્ઠકસીલ**ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૪૧૨) પધાનસીલં. **ઉભયત્થા**તિ ઉદ્દેસનિદ્દેસે. ઇધ નિદ્દેસે વિય ઉદ્દેસેપિ પાતિમોક્ખસંવરો ભગવતા વુત્તો ‘‘સમ્પન્નસીલા’’તિ વુત્તત્તાતિ અધિપ્પાયો. સીલગ્ગહણઞ્હિ પાળિયં પાતિમોક્ખસંવરવસેન આગતં. તેનાહ ‘‘**પાતિમોક્ખસંવરોયેવા**’’તિઆદિ. તત્થ અવધારણેન ઇતરેસં તિણ્ણં એકદેસેન પાતિમોક્ખન્તોગધતં દીપેતિ. તથા હિ અનોલોકિયોલોકને આજીવહેતુ છસિક્ખાપદવીતિક્કમે ગિલાનપચ્ચયસ્સ અપચ્ચવેક્ખિતપરિભોગે ચ આપત્તિ વિહિતાતિ. **તીણી**તિ ઇન્દ્રિયસંવરસીલાદીનિ. **સીલન્તિ વુત્તટ્ઠાનં નામ અત્થી**તિ સીલપરિયાયેન તેસં કત્થચિ સુત્તે ગહિતટ્ઠાનં નામ કિં અત્થિ યથા પાતિમોક્ખસંવરોતિ આચરિયસ્સ સમ્મુખત્તા અપ્પટિક્ખિપન્તોવ ઉપચારેન પુચ્છન્તો વિય વદતિ. તેનાહ ‘‘**અનનુજાનન્તો**’’તિ. **છદ્વારરક્ખામત્તકમેવા**તિ તસ્સ સલ્લહુકભાવમાહ ચિત્તાધિટ્ઠાનમત્તેન પટિપાકતિકભાવાપત્તિતો. ઇતરેસુપિ એસેવ નયો. **પચ્ચયુપ્પત્તિમત્તક**ન્તિ ફલેન હેતું દસ્સેતિ. ઉપ્પાદનહેતુકા હિ પચ્ચયાનં ઉપ્પત્તિ. **ઇદમત્થ**ન્તિ ઇદં પયોજનં ઇમસ્સ પચ્ચયસ્સ પરિભુઞ્જનેતિ અધિપ્પાયો. **નિપ્પરિયાયેના**તિ ઇમિના ઇન્દ્રિયસંવરાદીનિ તીણિ પધાનસ્સ સીલસ્સ પરિવારવસેન પવત્તિયા પરિયાયસીલાનિ નામાતિ દસ્સેતિ.

ઇદાનિ પાતિમોક્ખસંવરસ્સેવ પધાનભાવં બ્યતિરેકતો અન્વયતો ચ ઉપમાય વિભાવેતું ‘‘**યસ્સા**’’તિઆદિમાહ. તત્થ **સો**તિ પાતિમોક્ખસંવરો. **સેસાની**તિ ઇન્દ્રિયસંવરાદીનિ. **તસ્સે વા**તિ ‘‘સમ્પન્નસીલા’’તિ એત્થ યં સીલં વુત્તં, તસ્સેવ. **સમ્પન્નપાતિમોક્ખા**તિ એત્થ પાતિમોક્ખગ્ગહણેન વેવચનં વત્વા **તં વિત્થારેત્વા… પે॰… આદિમાહ**. યથા અઞ્ઞત્થાપિ ‘‘ઇધ ભિક્ખુ સીલવા હોતી’’તિ પુગ્ગલાધિટ્ઠાનાય દેસનાય ઉદ્દિટ્ઠં સીલં ‘‘પાતિમોક્ખસંવરસંવુતો વિહરતી’’તિ (વિભ॰ ૫૦૮) નિદ્દિટ્ઠં. **કસ્મા આરદ્ધ**ન્તિ દેસનાય કારણપુચ્છા. **સીલાનિસંસદસ્સનત્થ**ન્તિ પયોજનનિદ્દેસો. ‘‘સીલાનિસંસદસ્સનત્થ’’ન્તિ હિ એત્થ બ્યતિરેકતો યં સીલાનિસંસસ્સ અદસ્સનં, તં ઇમિસ્સા દેસનાય કારણન્તિ કસ્મા આરદ્ધન્તિ? વેનેય્યાનં સીલાનિસંસસ્સ અદસ્સનતોતિ અત્થતો આપન્નો એવ હોતિ. તેનાહ ‘‘**સચેપી**’’તિઆદિ. **સીલાનિસંસદસ્સનત્થ**ન્તિ પન ઇમસ્સ અત્થં વિવરિતું ‘‘**તેસ**’’ન્તિઆદિ વુત્તં. **આનિસંસો**તિ ઉદયો. ‘‘સીલવા સીલસમ્પન્નો કાયસ્સ ભેદા પરં મરણા સુગતિં સગ્ગં લોકં ઉપપજ્જતી’’તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૧૬; અ॰ નિ॰ ૫.૨૧૩; મહાવ॰ ૨૮૫) પન વિપાકફલમ્પિ ‘‘આનિસંસો’’તિ વુત્તં. **કો વિસેસો**તિ કો ફલવિસેસો. **કા વડ્ઢી**તિ કો અબ્ભુદયો. વિજ્જમાનોપિ ગુણો યાથાવતો વિભાવિતો એવ અભિરુચિં ઉપ્પાદેતિ, ન અવિભાવિતો, તસ્મા એકન્તતો આનિસંસકિત્તનં ઇચ્છિતબ્બમેવાતિ દસ્સેતું ‘‘**અપ્પેવ નામા**’’તિઆદિમાહ.

પિયોતિ પિયાયિતબ્બો. પિયસ્સ નામ દસ્સનં એકન્તતો અભિનન્દિતબ્બં હોતીતિ આહ ‘‘**પિયચક્ખૂહિ સમ્પસ્સિતબ્બો**’’તિ. પીતિસમુટ્ઠાનપ્પસન્નસોમ્મરૂપપરિગ્ગહઞ્હિ ચક્ખુ ‘‘પિયચક્ખૂ’’તિ વુચ્ચતિ. **તેસ**ન્તિ

સબ્રહ્મચારીનં. **મનવડ્ઢનકો**તિ પીતિમનસ્સ પરિબ્રૂહનતો ઉપરૂપરિ પીતિચિત્તસ્સેવ ઉપ્પાદનકો. **ગરુટ્ઠાનિયો**તિ ગરુકરણસ્સ ઠાનભૂતો. **જાનં જાનાતી**તિ ઞાણેન જાનિતબ્બં જાનાતિ. યથા વા અઞ્ઞે અજાનન્તાપિ જાનન્તા વિય પવત્તન્તિ, ન એવમયં, અયં પન જાનન્તો એવ જાનાતિ. **પસ્સં પસ્સતી**તિ દસ્સનભૂતેન પઞ્ઞાચક્ખુના પસ્સિતબ્બં પસ્સતિ, પસ્સન્તો એવ વા પસ્સતિ. **એવં સમ્ભાવનીયો**તિ એવં વિઞ્ઞુતાય પણ્ડિતભાવેન સમ્ભાવેતબ્બો. **સીલેસ્વેવસ્સ પરિપૂરકારી**તિ સીલેસુ પરિપૂરકારી એવ ભવેય્યાતિ. એવં ઉત્તરપદાવધારણં દટ્ઠબ્બં. એવઞ્હિ ઇમિના પદેન ઉપરિસિક્ખાદ્વયં અનિવત્તિતમેવ હોતિ. યથા પન સીલેસુ પરિપૂરકારી નામ હોતિ, તં ફલેન દસ્સેતું "**અજ્ઝત્ત**"ન્તિઆદિ વુત્તં. વિપસ્સનાધિટ્ઠાનસમાધિસંવત્તનિકતાય હિ ઇધ સીલસ્સ પારિપૂરી, ન કેવલં અખણ્ડાદિભાવમત્તં. વુત્તઞ્હેતં ''યાનિ ખો પન તાનિ અખણ્ડાનિ...પે॰... સમાધિસંવત્તનિકાની''તિ. એવઞ્ચ કત્વા ઉપરિસિક્ખાદ્વયં સીલસ્સ સમ્ભારભાવેન ગહિતન્તિ સીલસ્સેવેત્થ પધાનગ્ગહણં સિદ્ધં હોતિ. સીલાનુરક્ખકા હિ ચિત્તેકગ્ગતાસઙ્ખારપરિગ્ગહા. **અનૂનેના**તિ અખણ્ડાદિભાવેન, કસ્સચિ વા અહાપનેન ઉપપન્નેન. **આકારેના**તિ કરણેન સમ્પાદનેન.

અજ્ઝત્તન્તિ વા **અત્તનો**તિ વા એકં એકત્થં, બ્યઞ્જનમેવ નાનં. ભુમ્મત્થે ચેતં, "**સમથ**"ન્તિ ઉપયોગવચનં ''અનૂ''તિ ઇમિના ઉપસગ્ગેન યોગે સિદ્ધન્તિ આહ "**અત્તનો ચિત્તસમથે યુત્તો**"તિ. તત્થ **ચિત્તસમથે**તિ ચિત્તસ્સ સમાધાને. **યુત્તો**તિ અવિયુત્તો પસુતો. યો સબ્બેન સબ્બં ઝાનભાવનાય અનનુયુત્તો, સો તં બહિ નીહરતિ નામ. યો આરભિત્વા અન્તરા સઙ્કોચં આપજ્જતિ, સો તં વિનાસેતિ નામ. યો પન ઈદિસો અહુત્વા ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ, સો અનિરાકતજ્ઝાનોતિ દસ્સેન્તો "**બહિ અનીહટજ્ઝાનો**"તિઆદિમાહ. નીહરણવિનાસત્થઞ્હિ ઇદં નિરાકરણં નામ. ''થમ્ભં નિરંકત્વા નિવાતવુત્તી''તિઆદીસુ (સુ॰ નિ॰ ૩૨૮) ચસ્સ પયોગો દટ્ઠબ્બો.

સત્તવિધાય અનુપસ્સનાયાતિ એત્થ અનિચ્ચાનુપસ્સના, દુક્ખાનુપસ્સના, અનત્તાનુપસ્સના, નિબ્બિદાનુપસ્સના, વિરાગાનુપસ્સના, નિરોધાનુપસ્સના, પટિનિસ્સગ્ગાનુપસ્સનાતિ ઇમા સત્તવિધા અનુપસ્સના. સુઞ્ઞાગારગતો ભિક્ખુ તત્થ લદ્ધકાયવિવેકતાય સમથવિપસ્સનાવસેન ચિત્તવિવેકં પરિબ્રૂહેન્તો યથાનુસિટ્ઠપટિપત્તિયા લોકં સાસનઞ્ચ અત્તનો વિસેસાધિગમટ્ઠાનભૂતં સુઞ્ઞાગારઞ્ચ ઉપસોભયમાનો ગુણવિસેસાધિટ્ઠાનભાવાપાદનેન વિઞ્ઞૂનં અત્થતો તં બ્રૂહેન્તો નામ હોતીતિ વુત્તં "**બ્રૂહેતા સુઞ્ઞાગારાન**"ન્તિ. તેનાહ "**એત્થ ચા**"તિઆદિ. એકભૂમકાદિપાસાદે કુરુમાનોપિ પન નેવ સુઞ્ઞાગારાનં બ્રૂહેતાતિ દટ્ઠબ્બો. સુઞ્ઞાગારગ્ગહણેન ચેત્થ અરઞ્ઞરુક્ખમૂલાદિ સબ્બં પધાનાનુયોગક્ખમં સેનાસનં ગહિતન્તિ દટ્ઠબ્બં.

એત્તાવતા યથા તણ્હાવિચરિતદેસના પઠમં તણ્હાવસેન આરદ્ધાપિ તણ્હાપદટ્ઠાનત્તા માનદિટ્ઠીનં માનદિટ્ઠિયો ઓસરિત્વા કમેન પપઞ્ચત્તયદેસના જાતા, એવમયં દેસના પઠમં અધિસીલસિક્ખાવસેન આરદ્ધાપિ સીલપદટ્ઠાનત્તા સમથવિપસ્સનાનં સમથવિપસ્સનાયો ઓસરિત્વા કમેન સિક્ખાત્તયદેસના જાતાતિ વેદિતબ્બા. એત્થ હિ ''સીલેસ્વેવસ્સ પરિપૂરકારી''તિ એત્તાવતા અધિસીલસિક્ખા વુત્તા, ''અજ્ઝત્તં ચેતોસમથમનુયુત્તો અનિરાકતજ્ઝાનો''તિ એત્તાવતા અધિચિત્તસિક્ખા, ''વિપસ્સનાય સમન્નાગતો''તિ એત્તાવતા અધિપઞ્ઞાસિક્ખા. ''બ્રૂહેતા સુઞ્ઞાગારાન''ન્તિ ઇમિના પન સમથવસેન સુઞ્ઞાગારવડ્ઢને અધિચિત્તસિક્ખા, વિપસ્સનાવસેન અધિપઞ્ઞાસિક્ખાતિ એવં દ્વેપિ સિક્ખા સઙ્ગહેત્વા વુત્તા. એત્થ ચ ''અજ્ઝત્તં ચેતોસમથમનુયુત્તો અનિરાકતજ્ઝાનો''તિ ઇમેહિ પદેહિ સીલાનુરક્ખિકા એવ ચિત્તેકગ્ગતા કથિતા, ''વિપસ્સનાયા''તિ ઇમિના પદેન સીલાનુરક્ખિકો સઙ્ખારપરિગ્ગહો.

કથં ચિત્તેકગ્ગતા સીલમનુરક્ખતિ? યસ્સ હિ ચિત્તેકગ્ગતા નત્થિ, સો બ્યાધિમ્હિ ઉપ્પન્ને વિહઞ્ઞતિ, સો બ્યાધિવિહતો વિક્ખિત્તચિત્તો સીલં વિનાસેત્વાપિ બ્યાધિવૂપસમં કત્તા હોતિ. યસ્સ પન ચિત્તેકગ્ગતા અત્થિ, સો તં બ્યાધિદુક્ખં વિક્ખમ્ભેત્વા સમાપત્તિં સમાપજ્જતિ, સમાપન્નક્ખણે દુક્ખં દૂરગતં હોતિ, બલવતરં સુખમુપ્પજ્જતિ. એવં ચિત્તેકગ્ગતા સીલમનુરક્ખતિ. કથં સઙ્ખારપરિગ્ગહો સીલમનુરક્ખતિ? યસ્સ હિ સઙ્ખારપરિગ્ગહો નત્થિ, તસ્સ ''મમ રૂપં મમ વિઞ્ઞાણ''ન્તિ અત્તભાવે બલવમમત્તં હોતિ, સો તથારૂપેસુ દુબ્ભિક્ખબ્યાધિભયાદીસુ સમ્પત્તેસુ સીલં નાસેત્વાપિ અત્તભાવં પોસેતા હોતિ. યસ્સ પન સઙ્ખારપરિગ્ગહો અત્થિ, તસ્સ અત્તભાવે બલવમમત્તં વા સિનેહો વા ન હોતિ, સો તથારૂપેસુ દુબ્ભિક્ખબ્યાધિભયાદીસુ સમ્પત્તેસુ સચેપિસ્સ અન્તાનિ બહિ નિક્ખમન્તિ, સચેપિ ઉસ્સુસ્સતિ વિસુસ્સતિ, ખણ્ડાખણ્ડિકો વા હોતિ સતધાપિ સહસ્સધાપિ, નેવ સીલં વિનાસેત્વા અત્તભાવં પોસેતા હોતિ. એવં સઙ્ખારપરિગ્ગહો સીલં અનુરક્ખતિ.

''બ્રૂહેતા સુઞ્ઞાગારાન''ન્તિ ઇમિના પન તસ્સેવ ઉભયસ્સ બ્રૂહના વડ્ઢના સાતચ્ચકિરિયા દસ્સિતા. એવં ભગવા યસ્મા ''સબ્રહ્મચારીનં પિયો ચસ્સં...પે॰... ભાવનીયો ચા''તિ ઇમે ચત્તારો ધમ્મે આકઙ્ખન્તેન નત્થઞ્ઞં કિઞ્ચિ કાતબ્બં, અઞ્ઞદત્થુ સીલાદિગુણસમન્નાગતેનેવ ભવિતબ્બં. ઈદિસો હિ સબ્રહ્મચારીનં પિયો હોતિ મનાપો ગરુ ભાવનીયો. વુત્તમ્પિ હેતં –

''સીલદસ્સનસમ્પન્નં , ધમ્મટ્ઠં સચ્ચવેદિનં;
અત્તનો કમ્મ કુબ્બાનં, તં જનો કુરુતે પિય''ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૨૧૭);

તસ્મા ''આકઙ્ખેય્ય ચે, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ સબ્રહ્મચારીનં પિયો ચસ્સં...પે॰... સીલેસ્વેવસ્સ પરિપૂરકારી...પે॰... સુઞ્ઞાગારાન''ન્તિ વત્વા ઇદાનિ યસ્મા પચ્ચયલાભાદિં પત્થયન્તેનપિ ઇદમેવ કરણીયં, ન અઞ્ઞં કિઞ્ચિ, તસ્મા ''આકઙ્ખેય્ય ચે, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ લાભી અસ્સ''ન્તિઆદિમાહ. **લાભી અસ્સ**ન્તિ લાભાસાય સંવરસીલપરિપૂરણં પાળિયં આગતં. કિમીદિસં ભગવા અનુજાનાતીતિ? ન ભગવા સભાવેન ઈદિસં અનુજાનાતિ, મહાકારુણિકતાય પન પુગ્ગલજ્ઝાસયેન એવં વુત્તન્તિ દસ્સેન્તો "**ન ભગવા**"તિઆદિમાહ. તત્થ **ઘાસેસનં છિન્નકથો, ન વાચં પયુત્તં ભણે**તિ છિન્નકથો મૂગો વિય હુત્વા ઓભાસપરિકથાનિમિત્તવિઞ્ઞત્તિપયુત્તં ઘાસેસનં વાચં ન ભણે, ન કથેય્યાતિ અત્થો. **પુગ્ગલજ્ઝાસયવસેના**તિ સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિવરન્તો "**યેસં હી**"તિઆદિમાહ. રસો સભાવભૂતો આનિસંસો **રસાનિસંસો**.

પચ્ચયદાનકારાતિ ચીવરાદિપચ્ચયદાનવસેન પવત્તકારા. **મહપ્ફલા મહાનિસંસા**તિ ઉભયમેતં અત્થતો એકં, બ્યઞ્જનમેવ નાનં. ''પઞ્ચિમે, ગહપતયો, આનિસંસા''તિઆદીસુ (મહાવ॰ ૨૮૫) હિ આનિસંસસદ્દો ફલપરિયાયોપિ હોતિ. મહન્તં વા લોકિયસુખં ફલન્તિ પસવન્તીતિ **મહપ્ફલા**, મહતો લોકુત્તરસુખસ્સ પચ્ચયા હોન્તીતિ **મહાનિસંસા**. તેનાહ "**લોકિયસુખેન ફલભૂતેના**"તિઆદિ.

પેચ્ચભવં ગતાતિ પેતૂપપત્તિવસેન નિબ્બત્તિં ઉપગતા. તે પન યસ્મા ઇધ કતકાલકિરિયા કાલેન કતજીવિતુપચ્છેદા હોન્તિ, તસ્મા વુત્તં "**કાલકતા**"તિ. સસ્સુસસુરા ચ તપ્પક્ખિકા ચ **સસ્સુસસુરપક્ખિકા**. તે ઞાતિયોનિસમ્બન્ધેન આવાહવિવાહસમ્બન્ધવસેન સમ્બદ્ધા **ઞાતી. સાલોહિતા**તિ યોનિસમ્બન્ધવસેન. **એકલોહિતબદ્ધા**તિ એકેન સમાનેન લોહિતસમ્બન્ધેન સમ્બદ્ધા. **પસન્નચિત્તો**તિ પસન્નચિત્તકો. કાલકતો પિતા વા

માતા વા પેતયોનિયં ઉપ્પન્નોતિ અધિકારતો વિઞ્ઞાયતીતિ વુત્તં. **મહાનિસંસમેવ હોતી**તિ તસ્સ તથાસીલસમ્પન્નત્તાતિ અધિપ્પાયો.

અજ્ઝોત્થરિતાતિ મદ્દિતા. **ન ચ મં અરતિ સહેય્યા**તિ મં ચ અરતિ ન અભિભવેય્ય ન મદ્દેય્ય ન અજ્ઝોત્થરેય્ય. **ઉપ્પન્ન**ન્તિ જાતં નિબ્બત્તં. સીલાદિગુણયુત્તો હિ અરતિઞ્ચ રતિઞ્ચ સહતિ અજ્ઝોત્થરતિ, મદ્દિત્વા તિટ્ઠતિ, તસ્મા ઈદિસમત્તાનં ઇચ્છન્તેનપિ સીલાદિગુણયુત્તેનેવ ભવિતબ્બન્તિ દસ્સેતિ. **ચિત્તુત્રાસો** ભાયતીતિ **ભયં**, **આરમ્મણં** ભાયતિ એતસ્માતિ **ભયં**. તં દુવિધમ્પિ ભયં ભેરવઞ્ચ સહતિ અભિભવતીતિ **ભયભેરવસહો**. સીલાદિગુણયુત્તો હિ ભયભેરવં સહતિ અજ્ઝોત્થરતિ, મદ્દિત્વા તિટ્ઠતિ અરિયકોટિયવાસી મહાદત્તત્થેરો વિય.

થેરો કિર મગ્ગં પટિપન્નો અઞ્ઞતરં પાસાદિકં અરઞ્ઞં દિસ્વા ''ઇધેવજ્જ સમણધમ્મં કત્વા ગમિસ્સામી''તિ મગ્ગા ઓક્કમ્મ અઞ્ઞતરસ્મિં રુક્ખમૂલે સઙ્ઘાટિં પઞ્ઞપેત્વા પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા નિસીદિ. રુક્ખદેવતાય દારકા થેરસ્સ સીલતેજેન સકભાવેન સણ્ઠાતું અસક્કોન્તા વિસ્સરમકંસુ. દેવતાપિ સકલરુક્ખં ચાલેસિ. થેરો અચલોવ નિસીદિ. સા દેવતા ધૂમાયિ પજ્જલિ. નેવ સક્ખિ થેરં ચાલેતું. તતો ઉપાસકવણ્ણેનાગન્ત્વા વન્દિત્વા અટ્ઠાસિ. ''કો એસો''તિ વુત્તા ''અહં, ભન્તે, તસ્મિં રુક્ખે અધિવત્થા દેવતા''તિ અવોચ. ત્વં એતે વિકારે અકાસીતિ. આમ, ભન્તેતિ. ''કસ્મા''તિ ચ વુત્તા આહ ''તુમ્હાકં, ભન્તે, સીલતેજેન દારકા સકભાવેન સણ્ઠાતું અસક્કોન્તા વિસ્સરમકંસુ, સાહં તુમ્હે પલાપેતું એવમકાસિ''ન્તિ. થેરો આહ ''અથ કસ્મા 'ઇધ, ભન્તે, મા વસથ, મય્હં અફાસુક'ન્તિ પટિકચ્ચેવ નાવચાસિ, ઇદાનિ પન મા મં કિઞ્ચિ અવચ, 'અરિયકોટિયમહાદત્તો અમનુસ્સભયેન ગતો'તિ વચનતો લજ્જામિ, તેનાહં ઇધેવ વસિસ્સં, ત્વં પન અજ્જેકદિવસં યત્થ કત્થચિ વસાહી''તિ. એવં સીલાદિગુણયુત્તો ભયભેરવસહો હોતિ, તસ્મા ઈદિસમત્તાનં ઇચ્છન્તેનપિ સીલાદિગુણયુત્તેનેવ ભવિતબ્બન્તિ દસ્સેતિ. દુતિયાદીનિ ઉત્તાનત્થાનિ.

આકઙ્ખસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫-૧૦. મિગસાલાસુત્તાદિવણ્ણના

૭૫-૮૦. પઞ્ચમે **ઇમસ્સ હિ પુગ્ગલસ્સ સીલવિરહિતસ્સ પઞ્ઞા સીલં પરિધોવતી**તિ અખણ્ડાદિભાવાપાદનેન સીલં આદિમજ્ઝપરિયોસાનેસુ પઞ્ઞાય સુવિસોધિતં કરોતિ. યસ્સ હિ અબ્ભન્તરે સીલસંવરો નત્થિ, ઉગ્ઘટિતઞ્ઞુતાય પન ચાતુપ્પદિકગાથાપરિયોસાને પઞ્ઞાય સીલં ધોવિત્વા સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પાપુણાતિ, અયં પઞ્ઞાય સીલં ધોવતિ નામ સેય્યથાપિ સન્તતિમહામત્તો.

સીલવા પન પઞ્ઞં ધોવતિ. યસ્સ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૩૧૭) હિ પુથુજ્જનસ્સ સીલં સટ્ઠિઅસીતિવસ્સાનિ અખણ્ડં હોતિ, સો મરણકાલેપિ સબ્બકિલેસે ઘાતેત્વા સીલેન પઞ્ઞં ધોવિત્વા અરહત્તં ગણ્હાતિ કન્દરસાલપરિવેણે મહાસટ્ઠિવસ્સત્થેરો વિય. થેરે કિર મરણમઞ્ચે નિપજ્જિત્વા બલવવેદનાય નિત્થુનન્તે તિસ્સમહારાજા ''થેરં પસ્સિસ્સામી''તિ ગન્ત્વા પરિવેણદ્વારે ઠિતો તં સદ્દં સુત્વા પુચ્છિ ''કસ્સ સદ્દો અય''ન્તિ. થેરસ્સ નિત્થુનનસદ્દોતિ. ''પબ્બજ્જાય સટ્ઠિવસ્સેન વેદનાપરિગ્ગહમત્તમ્પિ ન કતં, ઇદાનિ ન તં વન્દિસ્સામી''તિ નિવત્તિત્વા મહાબોધિં વન્દિતું ગતો. તતો ઉપટ્ઠાકદહરો થેરં આહ ''કિં નો, ભન્તે, લજ્જાપેથ, સદ્ધોપિ રાજા વિપ્પટિસારી હુત્વા 'ન વન્દિસ્સામી'તિ ગતો''તિ. કસ્મા, આવુસોતિ? તુમ્હાકં નિત્થુનનસદ્દં સુત્વાતિ. ''તેન હિ મે ઓકાસં કરોથા''તિ વત્વા વેદનં વિક્ખમ્ભેત્વા અરહત્તં પત્વા દહરસ્સ સઞ્ઞં અદાસિ ''ગચ્છાવુસો, ઇદાનિ રાજાનં અમ્હે વન્દાપેહી''તિ. દહરો

ગન્ત્વા ‘‘ઇદાનિ કિર થેરં વન્દથા’’તિ આહ. રાજા સુસુમારપતિતેન થેરં વન્દન્તો ‘‘નાહં અય્યસ્સ અરહત્તં વન્દામિ, પુથુજ્જનભૂમિયં પન ઠત્વા રક્ખિતસીલમેવ વન્દામી’’તિ આહ. એવં સીલેન પઞ્ઞં ધોવતિ નામ. સેસં વુત્તમેવ. છટ્ઠાદીસુ નત્થિ વત્તબ્બં.

મિગસાલાસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

આકઙ્ખવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૯) ૪. થેરવગ્ગો

૧-૮. વાહનસુત્તાદિવણ્ણના

૮૧-૮૮. ચતુત્થસ્સ પઠમે **વિમરિયાદીકતેના**તિ નિમ્મરિયાદીકતેન. **ચેતસા**તિ એવંવિધેન ચિત્તેન વિહરતિ. તત્થ દ્વે મરિયાદા કિલેસમરિયાદા ચ આરમ્મણમરિયાદા ચ. સચે હિસ્સ રૂપાદિકે આરબ્ભ રાગાદયો ઉપ્પજ્જેય્યું, કિલેસમરિયાદા તેન કતા ભવેય્ય. તેસુ પનસ્સ એકોપિ ન ઉપ્પન્નોતિ કિલેસમરિયાદા નત્થિ. સચે પનસ્સ રૂપાદિધમ્મે આવજ્જેન્તસ્સ એકચ્ચે આપાથં નાગચ્છેય્યું, એવમસ્સ આરમ્મણમરિયાદા ભવેય્ય. તે પનસ્સ ધમ્મે આવજ્જેન્તસ્સ આપાથં અનાગતધમ્મો નામ નત્થીતિ આરમ્મણમરિયાદાપિ નત્થિ. ઇધ પન કિલેસમરિયાદા અધિપ્પેતાતિ આહ “**કિલેસમરિયાદં ભિન્દિત્વા**”તિઆદિ. તતિયાદીસુ નત્થિ વત્તબ્બં.

વાહનસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯-૧૦. કોકાલિકસુત્તાદિવણ્ણના

૮૯-૯૦. નવમે (સં॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૧.૧૮૧) કોકાલિકનામકા દ્વે ભિક્ખૂ. તતો ઇધાધિપ્પેતં નિદ્ધારેત્વા દસ્સેતું “**કોયં કોકાલિકો**”તિ પુચ્છા. સુત્તસ્સ અટ્ઠુપ્પત્તિં દસ્સેતું “**કસ્મા ચ ઉપસઙ્કમી**”તિ પુચ્છા. **અયં કિરા**તિઆદિ યથાક્કમં તાસં વિસ્સજ્જનં. વિવેકવાસં વસિતુકામત્તા અપ્પિચ્છતાય ચ **મા નો કસ્સચિ…પે॰… વસિંસુ. આઘાતં ઉપ્પાદેસિ** અત્તનો ઇચ્છાવિઘાતનતો. **થેરા ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ નિય્યાદયિંસુ** પયુત્તવાચાય અકતત્તા થેરેહિ ચ અદાપિતત્તા. **પુબ્બેપિ…પે॰… મઞ્ઞે**તિ ઇમિના થેરાનં કોહઞ્ઞે ઠિતભાવં આસઙ્કતિ અવણે વણં પસ્સન્તો વિય, સુપરિસુદ્ધે આદાસતલે જલ્લં ઉટ્ઠાપેન્તો વિય ચ.

અપરજ્ઝિત્વાતિ ભગવતો સમ્મુખા ‘‘પાપભિક્ખૂ જાતા’’તિ વત્વા. **મહાસાવજ્જદસ્સનત્થ**ન્તિ મહાસાવજ્જભાવદસ્સનત્થં, અયમેવ વા પાઠો. **માહેવ**ન્તિ મા એવમાહ, મા એવં ભણિ. સદ્ધાય અયો ઉપ્પાદો સદ્ધાયો, તં આવહતીતિ **સદ્ધાયિકો**તિ આહ “**સદ્ધાય આગમકરો**”તિ. **સદ્ધાયિકો**તિ વા સદ્ધાય અયિતબ્બો, સદ્ધેય્યોતિ અત્થો. તેનાહ “**સદ્ધાતબ્બવચનો વા**”તિ.

પીળકા નામ બાહિરતો પટ્ઠાય અટ્ઠીનિ ભિન્દન્તિ, ઇમા પન પઠમંયેવ અટ્ઠીનિ ભિન્દિત્વા ઉગ્ગતા. તેનાહ “**અટ્ઠીનિ ભિન્દિત્વા ઉગ્ગતાહિ પિળકાહી**”તિ. **તરુણબેલુવમત્તિયો**તિ તરુણબિલ્લફલમત્તિયો. **વિસગિલિતો**તિ ખિત્તપહરણો . તઞ્ચ બળિસં વિસસમઞ્ઞા લોકે. આરક્ખદેવતાનં સદ્દં સુત્વાતિ પદં આનેત્વા સમ્બન્ધો.

બ્રહ્મલોકેતિ સુદ્ધાવાસલોકે. **વરાકો**તિ અનુગ્ગહવચનમેતં. હીનપરિયાયોતિ કેચિ. **પિયસીલા**તિ ઇમિના એતસ્મિં અત્થે નિરુત્તિનયેન પેસલાતિ પદસિદ્ધીતિ દસ્સેતિ. **કબરક્ખીની**તિ બ્યાધિબલેન પરિભિન્નવણ્ણતાય કબરભૂતાનિ અક્ખીનિ. **યત્તક**ન્તિ ભગવતો વચનં અઞ્ઞથા કરોન્તેન યત્તકં તયા અપરદ્ધં, તસ્સ પમાણં નત્થીતિ અત્થો. યસ્મા અનાગામિનો નામ પહીનકામચ્છન્દબ્યાપાદા હોન્તિ, ત્વઞ્ચ દિટ્ઠિકામચ્છન્દબ્યાપાદવસેન ઇધાગતો, તસ્મા યાવઞ્ચ તે ઇદં અપરદ્ધન્તિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

અદિટ્ઠિપ્પત્તોતિ અપ્પત્તદિટ્ઠિકો. **ગિલિતવિસો વિય** વિસં ગિલિત્વા ઠિતો વિય. **કુઠારિસદિસા** મૂલપચ્છિન્દનટ્ઠેન. **ઉત્તમત્થે**તિ અરહત્તે. **ખીણાસવોતિ વદતિ** સુનક્ખત્તો વિય અચેલં કોરક્ખત્તિયં. **યો** અગ્ગસાવકો વિય **પસંસિતબ્બો ખીણાસવો**, તં ''દુસ્સીલો અય''ન્તિ વદતિ. **વિચિનાતી**તિ આચિનોતિ પસવતિ. પસંસિયનિન્દા તાવ સમ્પન્નગુણપરિધંસનવસેન પવત્તિયા સાવજ્જતાય કટુકવિપાકા, નિન્દિયપ્પસંસા પન કથં તાય સમવિપાકાતિ? તત્થ અવિજ્જમાનગુણસમારોપનેન અત્તનો પરેસઞ્ચ મિચ્છાપટિપત્તિહેતુભાવતો પસંસિયેન તસ્સ સમભાવકરણતો ચ. લોકેપિ હિ અસૂરં સૂરેન સમં કરોન્તો ગારય્હો હોતિ, પગેવ દુપ્પટિપન્નં સુપ્પટિપન્નેન સમં કરોન્તોતિ.

સકેન ધનેનાતિ અત્તનો સાપતેય્યેન. **અયં અપ્પમત્તકો અપરાધો** દિટ્ઠધમ્મિકત્તા સપ્પતિકારત્તા ચ તસ્સ. **અયં મહન્તતરો કલિ** કતૂપચિતસ્સ સમ્પરાયિકત્તા અપ્પતિકારત્તા ચ.

નિરબ્બુદોતિ ગણનાવિસેસો એસોતિ આહ ''**નિરબ્બુદગણનાયા**''તિ, સતસહસ્સં નિરબ્બુદાનન્તિ અત્થો. **યમરિયગરહી નિરયં ઉપેતી**તિ એત્થ યથાવુત્તઆયુપ્પમાણં પાકતિકવસેન અરિયૂપવાદિના વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં. અગ્ગસાવકાનં પન ગુણમહન્તતાય તતોપિ અતિવિય મહન્તતરમેવાતિ વદન્તિ.

અથ ખો બ્રહ્મા સહમ્પતીતિ કો અયં બ્રહ્મા, કસ્મા ચ પન ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા એતદવોચાતિ? અયં કસ્સપસ્સ ભગવતો સાસને સહકો નામ ભિક્ખુ અનાગામી હુત્વા સુદ્ધાવાસેસુ ઉપ્પન્નો, તત્થ સહમ્પતિ બ્રહ્માતિ સઞ્જાનન્તિ. સો પનાહં ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા ''પદુમનિરયં કિત્તેસ્સામિ, તતો ભગવા ભિક્ખૂનં આરોચેસ્સતિ, અથાનુસન્ધિકુસલા ભિક્ખૂ તત્થાયુપ્પમાણં પુચ્છિસ્સન્તિ, ભગવા આચિક્ખન્તો અરિયૂપવાદે આદીનવં પકાસેસ્સતી''તિ ઇમિના કારણેન ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા એતદવોચ.

મગધરટ્ઠે સંવોહારતો **માગધકો પત્થો**, તેન. **પચ્ચિતબ્બટ્ઠાનસ્સા**તિ નિરયદુક્ખેન પચ્ચિતબ્બપ્પદેસસ્સ એતં અબ્બુદોતિ નામં. **વસ્સગણના**તિ એકતો પટ્ઠાય દસગુણિતં અબ્બુદઆયુમ્હિ તતો અપરં વીસતિગુણિતં નિરબ્બુદાદીસુ વસ્સગણના વેદિતબ્બા. અયઞ્ચ ગણના અપરિચિતાનં દુક્કરાતિ વુત્તં ''**ન તં સુકરં સઙ્ખાતુ**''ન્તિ. કેચિ પન ''તત્થ તત્થ પરિદેવનાનત્તેન કમ્મકારણનાનત્તેનપિ ઇમાનિ નામાનિ લદ્ધાની''તિ વદન્તિ, અપરે ''સીતનરકા એતે''તિ. **સબ્બત્થા**તિ અબબાદીસુ પદુમપરિયોસાનેસુ સબ્બેસુ નિરયેસુ. **એસ નયો**તિ હેટ્ઠિમતો ઉપરિમસ્સ વીસતિગુણતં અતિદિસતિ. દસમે નત્થિ વત્તબ્બં.

કોકાલિકસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

થેરવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૧૦) ૫. ઉપાલિવગ્ગો

૧-૪. કામભોગીસુત્તાદિવણ્ણના

૯૧-૯૪. પઞ્ચમસ્સ પઠમાદીનિ ઉત્તાનત્થાનિ. ચતુત્થે તપનં સન્તપનં કાયસ્સ ખેદનં તપો, સો એતસ્સ અત્થીતિ તપસ્સી, તં **તપસ્સિં**. યસ્મા તથાભૂતો તપનિસ્સિતો, તપો વા તન્નિસ્સિતો, તસ્મા આહ ''**તપનિસ્સિતક**''ન્તિ. લૂખં ફરુસં સાધુસમ્મતાચારવિરહતો ન પસાદનીયં આજીવતિ વત્તતીતિ લૂખાજીવી, તં **લૂખાજીવિં**. **ઉપક્કોસતી**તિ ઉપ્પણ્ડેતિ , ઉપહસનવસેન પરિભાસતિ. **ઉપવદતી**તિ અવઞ્ઞાપુબ્બકં અપવદતિ. તેનાહ ''**હીળેતિ વમ્ભેતી**''તિ.

કામભોગીસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. ઉત્તિયસુત્તવણ્ણના

૯૫. પઞ્ચમે પચ્ચન્તે ભવં **પચ્ચન્તિમં**. પાકારસ્સ થિરભાવં ઉદ્ધમુદ્ધં પાપેતીતિ **ઉદ્ધાપં**, પાકારમૂલં. **આદિ**-સદ્દેન પાકારદ્વારબન્ધપરિખાદીનં સઙ્ગહો વેદિતબ્બો. પણ્ડિતદોવારિકટ્ઠાનિયં કત્વા ભગવા અત્તાનં દસ્સેસીતિ દસ્સેન્તો ''**એકદ્વારન્તિ કસ્મા આહા**''તિ ચોદનં સમુટ્ઠાપેસિ. યસ્સા પઞ્ઞાય વસેન પુરિસો પણ્ડિતોતિ વુચ્ચતિ, તં **પણ્ડિચ્ચન્તિ** આહ ''**પણ્ડિચ્ચેન સમન્નાગતો**''તિ. તંતંઇતિકત્તબ્બતાસુ છેકભાવો બ્યત્તભાવો **વેય્યત્તિયં**. મેધતિ સમ્મોહં હિંસતિ વિધમતીતિ મેધા, સા એતસ્સ અત્થીતિ **મેધાવી**. ઠાને ઠાને ઉપ્પત્તિ એતિસ્સા અત્થીતિ **ઠાનુપ્પત્તિકા**, ઠાનસો ઉપ્પજ્જનપઞ્ઞા. અનુપરિયાયન્તિ એતેનાતિ અનુપરિયાયો, સો એવ પથોતિ **અનુપરિયાયપથો**, પરિતો પાકારસ્સ અનુસંયાયનમગ્ગો. પાકારભાગા સન્ધાતબ્બા એત્થાતિ **પાકારસન્ધિ**, પાકારસ્સ ફુલ્લિતપ્પદેસો. સો પન હેટ્ઠિમન્તેન દ્વિન્નમ્પિ ઇટ્ઠકાનં વિગમેન એવં વુચ્ચતીતિ આહ ''**દ્વિન્નં ઇટ્ઠકાનં અપગતટ્ઠાન**''ન્તિ. **છિન્નટ્ઠાનન્તિ** છિન્નભિન્નપ્પદેસો, છિદ્દટ્ઠાનં વા. તઞ્હિ વિવરન્તિ વુચ્ચતિ.

ઉત્તિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬-૮. કોકનુદસુત્તાદિવણ્ણના

૯૬-૯૮. છટ્ઠે **ખન્ધાપિ દિટ્ઠિટ્ઠાનં** આરમ્મણટ્ઠેન ''રૂપં અત્તતો સમનુપસ્સતી''તિઆદિવચનતો. **અવિજ્જાપિ દિટ્ઠિટ્ઠાનં** ઉપનિસ્સયાદિભાવેન પવત્તનતો. યથાહ ''અસ્સુતવા, ભિક્ખવે, પુથુજ્જનો અરિયાનં અદસ્સાવી અરિયધમ્મસ્સ અકોવિદો''તિઆદિ (ધ॰ સ॰ ૧૦૦૭). **ફસ્સોપિ દિટ્ઠિટ્ઠાનં**. યથા ચાહ ''તદપિ ફસ્સપચ્ચયા (દી॰ નિ॰ ૧.૧૧૮-૧૩૦) ફુસ્સ ફુસ્સ પટિસંવેદિયન્તી''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૪૪) ચ. **સઞ્ઞાપિ દિટ્ઠિટ્ઠાનં**. વુત્તઞ્હેતં ''સઞ્ઞાનિદાના હિ પપઞ્ચસઙ્ખા (સુ॰ નિ॰ ૮૮૦; મહાનિ॰ ૧૦૯), પથવિતો સઞ્ઞત્વા''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨) ચ આદિ. **વિતક્કોપિ દિટ્ઠિટ્ઠાનં**. વુત્તમ્પિ ચેતં ''તક્કઞ્ચ દિટ્ઠીસુ પકપ્પયિત્વા, સચ્ચં મુસાતિ દ્વયધમ્મમાહૂ''તિ (સુ॰ નિ॰ ૮૯૨; મહાનિ॰ ૧૨૧), ''તક્કી હોતિ વીમંસી''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૩૪) ચ આદિ. **અયોનિસોમનસિકારોપિ દિટ્ઠિટ્ઠાનં**. તેનાહ ભગવા – ''તસ્સેવં અયોનિસો મનસિકરોતો છન્નં દિટ્ઠીનં અઞ્ઞતરા દિટ્ઠિ ઉપ્પજ્જતિ, અત્થિ મે અત્તાતિ તસ્સ સચ્ચતો થેતતો દિટ્ઠિ ઉપ્પજ્જતી''તિઆદિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૯).

યા દિટ્ઠીતિ ઇદાનિ વુચ્ચમાનાનં અટ્ઠારસન્નં પદાનં સાધારણં મૂલપદં. દિટ્ઠિયેવ **દિટ્ઠિગતં** ગૂથગતં વિય, દિટ્ઠીસુ વા ગતં ઇદં દસ્સનં દ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠીસુ અન્તોગધત્તાતિપિ **દિટ્ઠિગતં**, દિટ્ઠિયા વા ગતં **દિટ્ઠિગતં**. ઇદઞ્હિ ''અત્થિ મે અત્તા''તિઆદિ દિટ્ઠિયા ગમનમત્તમેવ , નત્થેત્થ અત્તા વા નિચ્ચો વા કોચીતિ વુત્તં હોતિ. સા ચાયં દિટ્ઠિ દુન્નિગ્ગમનટ્ઠેન **ગહનં**. દુરતિક્કમટ્ઠેન સપ્પટિભયટ્ઠેન ચ **કન્તારો** દુબ્ભિક્ખકન્તારવાળકન્તારાદયો વિય. સમ્માદિટ્ઠિયા વિનિવિજ્ઝનટ્ઠેન, વિલોમનટ્ઠેન વા **વિસૂકં**. કદાચિ સસ્સતસ્સ, કદાચિ ઉચ્છેદસ્સ વા ગહણતો વિરૂપં ફન્દિતન્તિ **વિપ્ફન્દિતં**. બન્ધનટ્ઠેન **સંયોજનં**. દિટ્ઠિયેવ અન્તો તુદનટ્ઠેન દુન્નીહરણીયટ્ઠેન ચ સલ્લન્તિ **દિટ્ઠિસલ્લં**. દિટ્ઠિયેવ પીળાકરણટ્ઠેન સમ્બાધોતિ **દિટ્ઠિસમ્બાધો**. દિટ્ઠિયેવ મોક્ખાવરણટ્ઠેન પલિબોધોતિ **દિટ્ઠિપલિબોધો**. દિટ્ઠિયેવ દુમ્મોચનીયટ્ઠેન બન્ધનન્તિ **દિટ્ઠિબન્ધનં**. દિટ્ઠિયેવ દુરુત્તરણટ્ઠેન પપાતોતિ **દિટ્ઠિપપાતો**. દિટ્ઠિયેવ થામગતટ્ઠેન અનુસયોતિ **દિટ્ઠાનુસયો**. દિટ્ઠિયેવ અત્તાનં સન્તાપેતીતિ **દિટ્ઠિસન્તાપો**. દિટ્ઠિયેવ અત્તાનં અનુદહતીતિ **દિટ્ઠિપરિળાહો**. દિટ્ઠિયેવ કિલેસકાયં ગન્થેતીતિ **દિટ્ઠિગન્થો**. દિટ્ઠિયેવ ભુસં આદિયતીતિ **દિટ્ઠુપાદાનં**. દિટ્ઠિયેવ ''સચ્ચ''ન્તિઆદિવસેન અભિનિવિસતીતિ **દિટ્ઠાભિનિવેસો**. દિટ્ઠિયેવ ''ઇદં પર''ન્તિ આમસતિ, પરતો વા આમસતીતિ **દિટ્ઠિપરામાસો**, સમુટ્ઠાતિ એતેનાતિ સમુટ્ઠાનં, કારણં. સમુટ્ઠાનસ્સ ભાવો સમુટ્ઠાનટ્ઠો, તેન **સમુટ્ઠાનટ્ઠેન,** કારણભાવેનાતિ અત્થો. સત્તમટ્ઠમેસુ નત્થિ વત્તબ્બં.

કોકનુદસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯-૧૦. ઉપાલિસુત્તાદિવણ્ણના

૯૯-૧૦૦. નવમે અજ્ઝોગાહેત્વા અધિપ્પેતમત્થં સમ્ભવિતું સાધેતું દુક્ખાનિ **દુરભિસમ્ભવાનિ**. અટ્ઠકથાયં પન તત્થ નિવાસોયેવ દુક્ખોતિ દસ્સેતું ''**સમ્ભવિતું દુક્ખાનિ દુસ્સહાની**''તિ વુત્તં. **અરઞ્ઞવનપત્થાની**તિ અરઞ્ઞલક્ખણપ્પત્તાનિ વનસણ્ડાનિ. વનપત્થસદ્દો હિ સણ્ડભૂતે રુક્ખસમૂહેપિ વત્તતીતિ અરઞ્ઞગ્ગહણં. **પવિવેક**ન્તિ પકારતો, પકારેહિ વા વિવેચનં, રૂપાદિપુથુત્તારમ્મણે પકારતો ગમનાદિઇરિયાપથપ્પકારેહિ અત્તનો કાયસ્સ વિવેચનં, ગચ્છતોપિ તિટ્ઠતોપિ નિસજ્જતોપિ નિપજ્જતોપિ એકસ્સેવ પવત્તિ. તેનેવ હિ વિવેચેતબ્બાનં વિવેચનાકારસ્સ ચ ભેદતો બહુવિધત્તા તે એકત્તેન ગહેત્વા ''પવિવેક''ન્તિ એકવચનેન વુત્તં. **દુક્કરં પવિવેક**ન્તિ વા પવિવેકં કત્તું ન સુખન્તિ અત્થો. **એકીભાવે**તિ એકત્તભાવે. **દ્વયંદ્વયારામો**તિ દ્વિન્નં દ્વિન્નં ભાવાભિરતો. **હરન્તિ વિયા**તિ સંહરન્તિ વિય વિઘાતુપ્પાદનેન. તેનાહ ''**ઘસન્તિ વિયા**''તિ. ભયસન્તાસુપ્પાદનેન ખાદિતું આગતા યક્ખરક્ખસપિસાચાદયો વિયાતિ અધિપ્પાયો. **ઈદિસસ્સા**તિ અલદ્ધસમાધિનો. **તિણપણ્ણમિગાદિસદ્દેહી**તિ વાતેરિતાનં તિણપણ્ણાદીનં મિગપક્ખિઆદીનઞ્ચ ભીસનકેહિ ભેરવેહિ સદ્દેહિ. **વિવિધેહિ ચ** અઞ્ઞેહિ ખાણુઆદીહિ યક્ખાદિઆકારેહિ ઉપટ્ઠિતેહિ **ભીસનકેહિ**. ઘટેન કીળા **ઘટિકા**તિ એકે. દસમં ઉત્તાનમેવ.

ઉપાલિસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઉપાલિવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દુતિયપણ્ણાસકં નિટ્ઠિતં.

૩. તતિયપણ્ણાસકં

(૧૧) ૧. સમણસઞ્ઞાવગ્ગો

૧-૧૨. સમણસઞ્ઞાસુત્તાદિવણ્ણના

૧૦૧-૧૧૨. તતિયસ્સ પઠમાદીનિ ઉત્તાનાનિ. છટ્ઠે **નિજ્જરકારણાની**તિ પજહનકારણાનિ. ઇમસ્મિં મગ્ગો કથીયતીતિ કત્વા "**અયં હેટ્ઠા...પે॰... પુન ગહિતા**"તિ વુત્તં. કિઞ્ચાપિ નિજ્જિણ્ણા મિચ્છાદિટ્ઠીતિ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. યથા મિચ્છાદિટ્ઠિ વિપસ્સનાય નિજ્જિણ્ણાપિ ન સમુચ્છિન્નાતિ સમુચ્છેદપ્પહાનદસ્સનત્થં પુન ગહિતા, એવં મિચ્છાસઙ્કપ્પાદયોપિ વિપસ્સનાય પહીનાપિ અસમુચ્છિન્નતાય ઇધ પુન ગહિતાતિ અયમત્થો ''મિચ્છાસઙ્કપ્પસ્સા''તિઆદીસુ સબ્બપદેસુ વત્તબ્બોતિ દસ્સેતિ "**એવં સબ્બપદેસુ યોજેતબ્બો**"તિ ઇમિના. **એત્થ ચા**તિ ''સમ્માવિમુત્તિપચ્ચયા ચ અનેકે કુસલા ધમ્મા ભાવનાપારિપૂરિં ગચ્છન્તી''તિ એતસ્મિં પાળિપદે. એત્થ ચ સમુચ્છેદવસેન ચ પટિપ્પસ્સદ્ધિવસેન ચ પટિપક્ખધમ્માનં સમ્મદેવ વિમુચ્ચનં **સમ્માવિમુત્તિ**. તપ્પચ્ચયા ચ મગ્ગફલેસુ અટ્ઠ ઇન્દ્રિયાનિ ભાવનાપારિપૂરિં ઉપગચ્છન્તીતિ મગ્ગસમ્પયુત્તાનિપિ સદ્ધાદીનિ ઇન્દ્રિયાનિ ઉદ્ધટાનિ. મગ્ગવસેન હિ ફલેસુ ભાવનાપારિપૂરી નામાતિ. **અભિનન્દનટ્ઠેના**તિ અતિવિય સિનેહનટ્ઠેન. ઇદઞ્હિ સોમનસ્સિન્દ્રિયં ઉક્કંસગતસાતસભાવતો સમ્પયુત્તધમ્મે સિનેહન્તં તેમેન્તં વિય પવત્તતિ. **પવત્તસન્તતિઆધિપતેય્યટ્ઠેના**તિ વિપાકસન્તાનસ્સ જીવને અધિપતિભાવેન. **એવ**ન્તિઆદિ વુત્તસ્સેવ અત્થસ્સ નિગમનં. સત્તમાદીનિ ઉત્તાનત્થાનિ.

સમણસઞ્ઞાસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સમણસઞ્ઞાવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

(૧૨) ૨. પચ્ચોરોહણિવગ્ગો

૧-૪. પઠમઅધમ્મસુત્તાદિવણ્ણના

૧૧૩-૬. દુતિયસ્સ પઠમદુતિયાનિ ઉત્તાનત્થાનિ. **તતિયે જાનં જાનાતી**તિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન જાનિતબ્બં સબ્બં જાનાતિ એવ. ન હિ પદેસઞાણે ઠિતો જાનિતબ્બં સબ્બં જાનાતિ. ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસેન હિ અવિસેસગ્ગહણેન ચ ‘‘જાન’’ન્તિ ઇમિના નિરવસેસં ઞેય્યજાતં પરિગ્ગય્હતીતિ તબ્બિસયાય જાનનકિરિયાય સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણમેવ કરણં ભવિતું યુત્તં, પકરણવસેન ‘‘ભગવા’’તિ સદ્દન્તરસન્નિધાનેન ચ અયમત્થો વિભાવેતબ્બો. **પસ્સિતબ્બમેવ પસ્સતી**તિ દિબ્બચક્ખુપઞ્ઞાચક્ખુધમ્મચક્ખુબુદ્ધચક્ખુસમન્તચક્ખુસઙ્ખાતેહિ ઞાણચક્ખૂહિ પસ્સિતબ્બં પસ્સતિ એવ. અથ વા **જાનં જાનાતી**તિ યથા અઞ્ઞે સવિપલ્લાસા કામરૂપપરિઞ્ઞાવાદિનો જાનન્તાપિ વિપલ્લાસવસેન જાનન્તિ, ન એવં ભગવા. ભગવા પન પહીનવિપલ્લાસત્તા જાનન્તો જાનાતિ એવ, દિટ્ઠિદસ્સનસ્સ અભાવા પસ્સન્તો પસ્સતિયેવાતિ અત્થો. **ચક્ખુ વિય ભૂતો**તિ દસ્સનપરિણાયકટ્ઠેન ચક્ખુ વિય ભૂતો. યથા હિ ચક્ખુ સત્તાનં દસ્સનત્થં પરિણેતિ સાધેતિ, એવં લોકસ્સ યાથાવદસ્સનસાધનતોપિ દસ્સનકિચ્ચપરિણાયકટ્ઠેન ચક્ખુ વિય ભૂતો, પઞ્ઞાચક્ખુમયત્તા વા સયમ્ભુઞાણેન પઞ્ઞાચક્ખું ભૂતો પત્તોતિ વા ચક્ખુભૂતો.

ઞાણસભાવોતિ વિદિતકરણટ્ઠેન ઞાણસભાવો. અવિપરીતસભાવટ્ઠેન પરિયત્તિધમ્મપ્પવત્તનતો વા હદયેન ચિન્તેત્વા વાચાય નિચ્છારિતધમ્મમયોતિ **ધમ્મભૂતો**. તેનાહ ‘‘**ધમ્મસભાવો**’’તિ. ધમ્મા વા બોધિપક્ખિયા તેહિ ઉપ્પન્નત્તા લોકસ્સ ચ તદુપ્પાદનતો, અનઞ્ઞસાધારણં વા ધમ્મં પત્તો અધિગતોતિ **ધમ્મભૂતો**. સેટ્ઠટ્ઠેન બ્રહ્મભૂતોતિ આહ ‘‘**સેટ્ઠસભાવો**’’તિ. અથ વા બ્રહ્મા વુચ્ચતિ મગ્ગો, તેન ઉપ્પન્નત્તા લોકસ્સ ચ તદુપ્પાદનતો, તઞ્ચ સયમ્ભુઞાણેન પત્તોતિ **બ્રહ્મભૂતો**. ચતુસચ્ચધમ્મં વદતીતિ **વત્તા**. ચિરં સચ્ચપ્પટિવેધં પવત્તેન્તો વદતીતિ **પવત્તા**. **અત્થં નીહરિત્વા**તિ દુક્ખાદિઅત્થં તત્થાપિ પીળનાદિઅત્થં ઉદ્ધરિત્વા. પરમત્થં વા નિબ્બાનં પાપયિતા **નિન્નેતા**. અમતાધિગમપટિપત્તિદેસનાય અમતસચ્છિકિરિયં સત્તેસુ ઉપ્પાદેન્તો અમતં દદાતીતિ **અમતસ્સ દાતા**. બોધિપક્ખિયધમ્માનં તદાયત્તભાવતો **ધમ્મસામી**. ચતુત્થે નત્થિ વત્તબ્બં.

પઠમઅધમ્મસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫-૪૨. સઙ્ગારવસુત્તાદિવણ્ણના

૧૧૭-૧૫૪. પઞ્ચમે **અપ્પકા**તિ થોકા, ન બહૂ. **અથાયં ઇતરા પજા**તિ યા પનાયં અવસેસા પજા સક્કાયદિટ્ઠિતીરમેવ અનુધાવતિ, અયમેવ બહુતરાતિ અત્થો. **સમ્મદક્ખાતે**તિ સમ્મા અક્ખાતે સુકથિતે. **ધમ્મે**તિ તવ દેસનાધમ્મે. **ધમ્માનુવત્તિનો**તિ તં ધમ્મં સુત્વા તદનુચ્છવિકં પટિપદં પૂરેત્વા મગ્ગફલસચ્છિકરણેન ધમ્માનુવત્તિનો. **મચ્ચુનો ઠાનભૂત**ન્તિ કિલેસમારસઙ્ખાતસ્સ મચ્ચુનો નિવાસટ્ઠાનભૂતં. **સુદુત્તરં તરિત્વા પારમેસ્સન્તી**તિ યે જના ધમ્માનુવત્તિનો, તે એતં સુદુત્તરં દુરતિક્કમં મારધેય્યં તરિત્વા અતિક્કમિત્વા નિબ્બાનપારં ગમિસ્સન્તિ.

કણ્હં ધમ્મં વિપ્પહાયાતિ કાયદુચ્ચરિતાદિભેદં અકુસલં ધમ્મં જહિત્વા. **સુક્કં ભાવેથા**તિ પણ્ડિતો ભિક્ખુ અભિનિક્ખમનતો પટ્ઠાય યાવ અરહત્તમગ્ગા કાયસુચરિતાદિભેદં સુક્કં ધમ્મં ભાવેય્ય. **ઓકા અનોકમાગમ્મા**તિ

ઓકં વુચ્ચતિ આલયો, અનોકં વુચ્ચતિ અનાલયો. આલયતો નિક્ખમિત્વા અનાલયસઙ્ખાતં નિબ્બાનં પટિચ્ચ આરબ્ભ.

તત્રાભિરતિમિચ્છેય્યાતિ યસ્મિં અનાલયસઙ્ખાતે વિવેકે નિબ્બાને ઇમેહિ સત્તેહિ દુરભિરમં, તત્રાભિરતિમિચ્છેય્ય. **દુવિધેપિ કામે**તિ વત્થુકામકિલેસકામે. **ચિત્તક્લેસેહી**તિ પઞ્ચહિ નીવરણેહિ **અત્તાનં પરિયોદપેય્ય** વોદાપેય્ય, પરિસોધેય્યાતિ અત્થો.

સમ્બોધિયઙ્ગેસૂતિ સમ્બોજ્ઝઙ્ગેસુ. **સમ્મા ચિત્તં સુભાવિતન્તિ** સમ્મા હેતુના નયેન ચિત્તં સુટ્ઠુ ભાવિતં વડ્ઢિતં. **જુતિમન્તો**તિ આનુભાવવન્તો, અરહત્તમગ્ગઞાણજુતિયા ખન્ધાદિભેદે ધમ્મે જોતેત્વા ઠિતાતિ અત્થો. **તે લોકે પરિનિબ્બુતા**તિ તે ઇમસ્મિં ખન્ધાદિલોકે પરિનિબ્બુતા નામ અરહત્તપ્પત્તિતો પટ્ઠાય કિલેસવટ્ટસ્સ ખેપિતત્તા સઉપાદિસેસેન, ચરિમચિત્તનિરોધેન ખન્ધવટ્ટસ્સ ખેપિતત્તા અનુપાદિસેસેન ચાતિ દ્વીહિ પરિનિબ્બાનેહિ પરિનિબ્બુતા, અનુપાદાનો વિય પદીપો અપણ્ણત્તિકભાવં ગતાતિ અત્થો.

ઇતો પરં યાવ તતિયો પણ્ણાસકો, તાવ ઉત્તાનત્થમેવ.

સઙ્ગારવસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

તતિયપણ્ણાસકં નિટ્ઠિતં.

૪. ચતુત્થપણ્ણાસકં

૧૫૫-૧૬૬. ચતુત્થસ્સ પઠમવગ્ગો ઉત્તાનત્થોયેવ.

૧-૪૪. બ્રાહ્મણપચ્ચોરોહણીસુત્તાદિવણ્ણના

૧૬૭-૨૧૦. દુતિયે ચ પઠમાદીનિ ઉત્તાનત્થાનિ. દસમે **પચ્છાભૂમિવાસિનો**તિ પચ્ચન્તદેસવાસિનો. **સેવાલમાલિકા**તિ પાતોવ ઉદકં ઓરોહિત્વા સેવાલઞ્ચેવ ઉપ્પલાદીનિ ચ ગહેત્વા અત્તનો ઉદકસુદ્ધિકભાવજાનનત્થઞ્ચેવ ‘‘લોકસ્સ ચ ઉદકેન સુદ્ધિ હોતી’’તિ ઇમસ્સ અત્થસ્સ જાનનત્થઞ્ચ માલં કત્વા પિલન્ધનકા. **ઉદકોરોહકા**તિ પાતો મજ્ઝન્હે સાયન્હે ચ ઉદકઓરોહણકા. તેનાહ ‘‘**સાયતતિયકં ઉદકોરોહણાનુયોગમનુયુત્તા**’’તિ. એકાદસમાદીનિ ઉત્તાનત્થાનિ. ચતુત્થે પણ્ણાસકે નત્થિ વત્તબ્બં.

બ્રાહ્મણપચ્ચોરોહણીસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ચતુત્થપણ્ણાસકં નિટ્ઠિતં.

(૨૧) ૧. કરજકાયવગ્ગો

૧-૫૩૬. પઠમનિરયસગ્ગસુત્તાદિવણ્ણના

૨૧૧-૭૪૬. પઞ્ચમસ્સ પઠમાદીનિ ઉત્તાનત્થાનિ. નવમે યસ્મિં સન્તાને કામાવચરકમ્મં મહગ્ગતકમ્મઞ્ચ કતૂપચિતં વિપાકદાને લદ્ધાવસરં હુત્વા ઠિતં, તેસુ કામાવચરકમ્મં ઇતરં નીહરિત્વા સયં તત્થ ઠત્વા અત્તનો વિપાકં દાતું ન સક્કોતિ, મહગ્ગતકમ્મમેવ પન ઇતરં પટિબાહિત્વા અત્તનો વિપાકં દાતું સક્કોતિ ગરુભાવતો. તેનાહ ''**તં મહોઘો પરિત્તં ઉદકં વિય**''તિઆદિ. ઇતો પરં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવ.

પઠમનિરયસગ્ગસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઇતિ મનોરથપૂરણિયા અઙ્ગુત્તરનિકાય-અટ્ઠકથાય

દસકનિપાતવણ્ણનાય અનુત્તાનત્થદીપના સમત્તા.

નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

અઙ્ગુત્તરનિકાયે

એકાદસકનિપાત-ટીકા

૧. નિસ્સયવગ્ગો

૧-૧૦. કિમત્થિયસુત્તાદિવણ્ણના

૧-૧૦. એકાદસકનિપાતસ્સ પઠમાદીનિ ઉત્તાનત્થાનેવ. દસમે **જનિતસ્મિ**ન્તિ કમ્મકિલેસેહિ નિબ્બત્તે, જને એતસ્મિન્તિ વા **જનેતસ્મિં**, મનુસ્સેસૂતિ અત્થો. તેનાહ ''**યે ગોત્તપટિસારિનો**''તિ. જનિતસ્મિં-સદ્દો એવ વા ઇ-કારસ્સ એ-કારં કત્વા ''જનેતસ્મિ''ન્તિ વુત્તો. **જનિતસ્મિ**ન્તિ ચ જનસ્મિન્તિ અત્થો વેદિતબ્બો. જનિતસ્મિન્તિ સામઞ્ઞગ્ગહણેપિ યત્થ ચતુવણ્ણસમઞ્ઞા, તત્થેવ મનુસ્સલોકે. **ખત્તિયો સેટ્ઠો**તિ અયં લોકસમઞ્ઞાપિ મનુસ્સલોકેયેવ, ન દેવકાયે બ્રહ્મકાયે વાતિ દસ્સેતું ''**યે ગોત્તપટિસારિનો**''તિ વુત્તં. **પટિસરન્તી**તિ ''અહં ગોતમો, અહં કસ્સપો''તિ પટિ પટિ અત્તનો ગોત્તં અનુસ્સરન્તિ પટિજાનન્તિ વાતિ અત્થો.

કિમત્થિયસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નિસ્સયવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. અનુસ્સતિવગ્ગો

૧-૪. પઠમમહાનામસુત્તાદિવણ્ણના

૧૧-૧૪. દુતિયસ્સ પઠમાદીનિ ઉત્તાનત્થાનિ. તતિયે **કબળીકારાહારભક્ખાન**ન્તિ કબળીકારાહારૂપજીવીનં. કો પન દેવાનં આહારો, કા આહારવેલાતિ? સબ્બેસમ્પિ કામાવચરદેવાનં સુધા આહારો. સા હેટ્ઠિમેહિ હેટ્ઠિમેહિ ઉપરિમાનં ઉપરિમાનં પણીતતમા હોતિ, તં યથાસકં દિવસવસેનેવ દિવસે દિવસે ભુઞ્જન્તિ. કેચિ પન ‘‘બિળારપદપ્પમાણં સુધાહારં ભુઞ્જન્તિ, સો જિવ્હાય ઠપિતમત્તો યાવ કેસગ્ગનખગ્ગા કાયં ફરતિ, તેસંયેવ દિવસવસેન સત્ત દિવસે યાપનસમત્થો હોતી’’તિ વદન્તિ. **અસમયવિમુત્તિયા વિમુત્તો**તિ મગ્ગવિમોક્ખેન વિમુત્તો. અટ્ઠન્નઞ્હિ સમાપત્તીનં સમાપજ્જનસ્સ સમયોપિ અત્થિ તસ્સ અસમયોપિ, મગ્ગવિમોક્ખેન પન વિમુચ્ચનસ્સ સમયો વા અસમયો વા નત્થિ. યસ્સ સદ્ધા બલવતી, વિપસ્સના ચ આરદ્ધા, તસ્સ ગચ્છન્તસ્સ તિટ્ઠન્તસ્સ નિસીદન્તસ્સ નિપજ્જન્તસ્સ ખાદન્તસ્સ ભુઞ્જન્તસ્સ ચ મગ્ગફલપ્પટિવેધો નામ ન હોતીતિ ન વત્તબ્બં. ઇતિ મગ્ગવિમોક્ખેન વિમુચ્ચન્તસ્સ સમયો વા અસમયો વા નત્થીતિ મગ્ગવિમોક્ખો અસમયવિમુત્તિ નામ. ચતુત્થે નત્થિ વત્તબ્બં.

પઠમમહાનામસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. મેત્તાસુત્તવણ્ણના

૧૫. પઞ્ચમે **સેસજના**તિ મેત્તાય ચેતોવિમુત્તિયા અલાભિનો. **સમ્પરિવત્તમાના**તિ દક્ખિણેનેવ પસ્સેન અસયિત્વા સબ્બસો પરિવત્તમાના. **કાકચ્છમાના**તિ ઘુરુઘુરુપસ્સાસવસેન વિસ્સરં કરોન્તા. **સુખં સુપતી**તિ એત્થ દુવિધા સુપના સયને પિટ્ઠિપ્પસારણલક્ખણા કિરિયામયચિત્તેહિ અવોકિણ્ણભવઙ્ગપ્પવત્તિલક્ખણા ચ. તત્થાયં ઉભયત્થાપિ સુખમેવ સુપતિ. યસ્મા સણિકં નિપજ્જિત્વા અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાનિ સમોધાય પાસાદિકેન આકારેન સયતિ, નિદ્દોક્કમનેપિ ઝાનં સમાપન્નો વિય હોતિ. તેનાહ ‘‘**એવં અસુપિત્વા**’’તિઆદિ.

નિદ્દાકાલે સુખં અલભિત્વા દુક્ખેન સુત્તત્તા એવ પટિબુજ્ઝનકાલે સરીરખેદેન નિત્થુનનં વિજમ્ભનં ઇતો ચિતો ચ વિપરિવત્તનઞ્ચ હોતીતિ આહ ‘‘**નિત્થુનન્તા વિજમ્ભન્તા સમ્પરિવત્તન્તા દુક્ખં પટિબુજ્ઝન્તી**’’તિ. અયં પન સુખેન સુત્તત્તા સરીરખેદાભાવતો નિત્થુનનાદિવિરહિતોવ પટિબુજ્ઝતિ. તેન વુત્તં ‘‘**એવં અપ્પટિબુજ્ઝિત્વા**’’તિઆદિ. સુખપ્પટિબોધો ચ સરીરવિકારાભાવેનાતિ આહ ‘‘**સુખં નિબ્બિકાર**’’ન્તિ.

ભદ્દકમેવ સુપિનં પસ્સતીતિ ઇદં અનુભૂતપુબ્બવસેન દેવતૂપસંહારવસેન ચસ્સ ભદ્દકમેવ સુપિનં હોતિ, ન પાપકન્તિ કત્વા વુત્તં. તેનાહ ‘‘**ચેતિયં વન્દન્તો વિયા**’’તિઆદિ. ધાતુક્ખોભહેતુકમ્પિ ચસ્સ બહુલં ભદ્દકમેવ સિયા યેભુય્યેન ચિત્તજરૂપાનુગુણતાય ઉતુઆહારજરૂપાનં.

ઉરે આમુક્કમુત્તાહારો વિયાતિ ગીવાય બન્ધિત્વા ઉરે લમ્બિતમુત્તાહારો વિયાતિ કેહિચિ તં એકાવલિવસેન વુત્તં સિયા, અનેકરતનાવલિસમૂહભૂતો પન મુત્તાહારો અંસપ્પદેસતો પટ્ઠાય યાવ કટિપ્પદેસસ્સ હેટ્ઠાભાગા પલમ્બન્તો ઉરે આમુક્કોયેવ નામ હોતિ.

વિસાખત્થેરો વિયાતિ (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૫૮) સો કિર પાટલિપુત્તે કુટુમ્બિયો અહોસિ. સો તત્થેવ વસમાનો અસ્સોસિ ''તમ્બપણ્ણિદીપો કિર ચેતિયમાલાલઙ્કતો કાસાવપજ્જોતો, ઇચ્છિતિચ્છિતટ્ઠાનેયેવેત્થ સક્કા નિસીદિતું વા નિપજ્જિતું વા, ઉતુસપ્પાયં સેનાસનસપ્પાયં પુગ્ગલસપ્પાયં ધમ્મસ્સવનસપ્પાયન્તિ સબ્બમેત્થ સુલભ''ન્તિ. સો અત્તનો ભોગક્ખન્ધં પુત્તદારસ્સ નિય્યાતેત્વા દુસ્સન્તે બદ્ધેન એકકહાપણેનેવ ઘરા નિક્ખમિત્વા સમુદ્દતીરે નાવં ઉદિક્ખમાનો એકં માસં વસિ. સો વોહારકુસલતાય ઇમસ્મિં ઠાને ભણ્ડં કિણિત્વા અસુકસ્મિં વિક્કિણન્તો ધમ્મિકાય વણિજ્જાય તેનેવન્તરમાસેન સહસ્સં અભિસંહરિ. ઇતિ અનુપુબ્બેન મહાવિહારં ગન્ત્વા પબ્બજ્જં યાચતિ. સો પબ્બાજનત્થાય સીમં નીતો તં સહસ્સત્થવિકં ઓવટ્ટિકન્તરેન ભૂમિયં પાતેસિ. ''કિમેત''ન્તિ ચ વુત્તે ''કહાપણસહસ્સં, ભન્તે''તિ વત્વા, ''ઉપાસક, પબ્બજિતકાલતો પટ્ઠાય ન સક્કા વિચારેતું, ઇદાનેવ નં વિચારેહી''તિ વુત્તે ''વિસાખસ્સ પબ્બજ્જટ્ઠાનં આગતા મા રિત્તહત્થા ગમિંસૂ''તિ મુઞ્ચિત્વા સીમામાળકે વિક્કિરિત્વા પબ્બજિત્વા ઉપસમ્પન્નો. સો પઞ્ચવસ્સો હુત્વા દ્વેમાતિકા પગુણા કત્વા અત્તનો સપ્પાયં કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા એકેકસ્મિં વિહારે ચત્તારો ચત્તારો માસે સમપવત્તવાસં વસમાનો ચરિ. એવં ચરમાનો –

''વનન્તરે ઠિતો થેરો, વિસાખો ગજ્જમાનકો;
અત્તનો ગુણમેસન્તો, ઇમમત્થં અભાસથ.

''યાવતા ઉપસમ્પન્નો, યાવતા ઇધ માગતો;
એત્થન્તરે ખલિતં નત્થિ, અહો લાભો તે મારિસા''તિ. (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૫૮);

સો ચિત્તલપબ્બતવિહારં ગચ્છન્તો દ્વેધાપથં પત્વા ''અયં નુ ખો મગ્ગો, ઉદાહુ અય''ન્તિ ચિન્તયન્તો અટ્ઠાસિ. અથસ્સ પબ્બતે અધિવત્થા દેવતા હત્થં પસારેત્વા ''એસો મગ્ગો''તિ દસ્સેતિ. સો ચિત્તલપબ્બતવિહારં ગન્ત્વા તત્થ ચત્તારો માસે વસિત્વા ''પચ્ચૂસે ગમિસ્સામી''તિ ચિન્તેત્વા નિપજ્જિ. ચઙ્કમસીસે મણિલરુક્ખે અધિવત્થા દેવતા સોપાનફલકે નિસીદિત્વા પરોદિ. થેરો ''કો એસો''તિ આહ. અહં, ભન્તે, મણિલિયાતિ. કિસ્સ રોદસીતિ? તુમ્હાકં ગમનં પટિચ્ચાતિ. મયિ ઇધ વસન્તે તુમ્હાકં કો ગુણોતિ? તુમ્હેસુ, ભન્તે, ઇધ વસન્તેસુ અમનુસ્સા અઞ્ઞમઞ્ઞં મેત્તં પટિલભન્તિ, તે દાનિ તુમ્હેસુ ગતેસુ કલહં કરિસ્સન્તિ, દુટ્ઠુલ્લમ્પિ કથયિસ્સન્તીતિ. થેરો ''સચે મયિ ઇધ વસન્તે તુમ્હાકં ફાસુવિહારો હોતિ, સુન્દર''ન્તિ વત્વા અઞ્ઞેપિ ચત્તારો માસે તત્થેવ વસિત્વા પુન તથેવ ગમનચિત્તં ઉપ્પાદેસિ. દેવતાપિ પુન તથેવ પરોદિ. એતેનેવ ઉપાયેન થેરો તત્થેવ વસિત્વા તત્થેવ પરિનિબ્બાયીતિ. એવં ધમત્તાવિહારી ભિક્ખુ અમનુસ્સાનં પિયો હોતિ.

બલવપિયચિત્તતાયાતિ ઇમિના બલવપિયચિત્તતામત્તેનપિ સત્થં ન કમતિ, પગેવ મેત્તાય ચેતોવિમુત્તિયાતિ દસ્સેતિ. **ખિપ્પમેવ ચિત્તં સમાધિયતિ**, કેનચિ પરિપન્થેન પરિહીનજ્ઝાનસ્સ બ્યાપાદસ્સ દૂરસમુસ્સારિતભાવતો ખિપ્પમેવ સમાધિયતિ, ''આસવાનં ખયાયા''તિ કેચિ. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ. એત્થ ચ કિઞ્ચાપિ ઇતો અઞ્ઞકમ્મટ્ઠાનવસેન અધિગતજ્ઝાનાનમ્પિ સુખસુપનાદયો આનિસંસા લબ્ભન્તિ. યથાહ –

''સુખં સુપન્તિ મુનયો, અજ્ઝત્તં સુસમાહિતા;
સુપ્પબુદ્ધં પબુજ્ઝન્તિ, સદા ગોતમસાવકા''તિ. (વિસુદ્ધિ॰ મહાટી॰ ૧.૨૫૮); ચ આદિ –

તથાપિમે આનિસંસા બ્રહ્મવિહારલાભિનો અનવસેસા લબ્ભન્તિ બ્યાપાદાદીનં ઉજુવિપચ્ચનીકભાવતો બ્રહ્મવિહારાનં. તેનેવાહ ''નિસ્સરણં હેતં, આવુસો, બ્યાપાદસ્સ, યદિદં મેત્તાચેતોવિમુત્તી''તિઆદિ (દી॰ નિ॰

૩.૩૨૬; અ॰ નિ॰ ૬.૧૩). બ્યાપાદાદિવસેન ચ સત્તાનં દુક્ખસુપનાદયોતિ તપ્પટિપક્ખભૂતેસુ બ્રહ્મવિહારેસુ સિદ્ધેસુ સુખસુપનાદયો હત્થગતા એવ હોન્તીતિ.

મેત્તાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. અટ્ઠકનાગરસુત્તવણ્ણના

૧૬. છટ્ઠે **બેલુવગામકે**તિ વેસાલિયા દક્ખિણપસ્સે અવિદૂરે બેલુવગામકો નામ અત્થિ, તં ગોચરગામં કત્વાતિ અત્થો. **સારપ્પત્તકુલગણનાયા**તિ મહાસારમહપ્પત્તકુલગણનાય. **દસમે ઠાને**તિ અઞ્ઞે અઞ્ઞેતિ દસગણનટ્ઠાને. અટ્ઠકનગરે જાતો ભવોતિ **અટ્ઠકનાગરો**. **કુક્કુટારામો**તિ પાટલિપુત્તે કુક્કુટારામો, ન કોસમ્બિયં.

પકતત્થપ્પટિનિદ્દેસો ત-સદ્દોતિ તસ્સ ''ભગવતા''તિઆદીહિ પદેહિ સમાનાધિકરણભાવેન વુત્તસ્સ યેન અભિસમ્બુદ્ધભાવેન ભગવા પકતો અધિગતો સુપાકટો ચ, તં અભિસમ્બુદ્ધભાવં સદ્ધિં આગમનીયપટિપદાય અત્થભાવેનેવ દસ્સેન્તો **''યો સો…પે॰… અભિસમ્બુદ્ધો''**તિ આહ. સતિપિ ઞાણદસ્સનસદ્દાનં ઇધ પઞ્ઞાવેવચનભાવે તેન તેન વિસેસેન નેસં વિસયવિસેસે પવત્તિદસ્સનત્થં અસાધારણઞાણવિસેસવસેન, વિજ્જાત્તયવસેન, વિજ્જાભિઞ્ઞાનાવરણવસેન, સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણમંસચક્ખુવસેન પટિવેધદેસનાઞાણવસેન ચ તદત્થં યોજેત્વા દસ્સેન્તો **''તેસં તેસ''**ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **આસયાનુસયં જાનતા** આસયાનુસયઞાણેન, **સબ્બઞેય્યધમ્મં પસ્સતા** સબ્બઞ્ઞુતાનાવરણઞાણેહિ. **પુબ્બેનિવાસાદીહી**તિ પુબ્બેનિવાસાસવક્ખયઞાણેહિ. **પટિવેધપઞ્ઞાયા**તિ અરિયમગ્ગપઞ્ઞાય. **દેસનાપઞ્ઞાય પસ્સતા**તિ દેસેતબ્બધમ્માનં દેસેતબ્બપ્પકારં બોધનેય્યપુગ્ગલાનઞ્ચ આસયાનુસયચરિતાધિમુત્તિઆદિભેદં ધમ્મં દેસનાપઞ્ઞાય યાથાવતો પસ્સતા. **અરીન**ન્તિ કિલેસારીનં, પઞ્ચવિધમારાનં વા સાસનસ્સ વા પચ્ચત્થિકાનં અઞ્ઞતિત્થિયાનં. તેસં પન હનનં પાટિહારિયેહિ અભિભવનં અપ્પટિભાનતાકરણં અજ્ઝુપેક્ખણઞ્ચ. કેસિવિનયસુત્તઞ્ચેત્થ નિદસ્સનં. તથા ઠાનાટ્ઠાનાદીનિ **જાનતા**. યથાકમ્મૂપગે સત્તે **પસ્સતા**. સવાસનાનમાસવાનં ખીણત્તા **અરહતા**. અભિઞ્ઞેય્યાદિભેદે ધમ્મે અભિઞ્ઞેય્યાદિતો અવિપરીતાવબોધતો **સમ્માસમ્બુદ્ધેન**.

અથ વા તીસુ કાલેસુ અપ્પટિહતઞાણતાય **જાનતા**. કાયકમ્માદિવસેન તિણ્ણમ્પિ કમ્માનં ઞાણાનુપરિવત્તિતો નિસમ્મકારિતાય **પસ્સતા**. દવાદીનમ્પિ અભાવસાધિકાય પહાનસમ્પદાય **અરહતા**. છન્દાદીનં અહાનિહેતુભૂતાય અક્ખયપટિભાનસાધિકાય સબ્બઞ્ઞુતાય **સમ્માસમ્બુદ્ધેના**તિ એવં દસબલઅટ્ઠારસઆવેણિકબુદ્ધધમ્મવસેનપિ યોજના કાતબ્બા.

અભિસઙ્ખતન્તિ અત્તનો પચ્ચયેહિ અભિસમ્મુખભાવેન સમેચ્ચ સમ્ભુય્ય કતં. સ્વાસ્સ કતભાવો ઉપ્પાદનેન વેદિતબ્બો, ન ઉપ્પન્નસ્સ પટિસઙ્ખરણેનાતિ આહ **''ઉપ્પાદિત''**ન્તિ. તે ચસ્સ પચ્ચયા ચેતનાપધાનાતિ દસ્સેતું પાળિયં ''અભિસઙ્ખતં અભિસઞ્ચેતયિત''ન્તિ વુત્તન્તિ **''ચેતયિતં કપ્પયિત''**ન્તિ અત્થમાહ. **અભિસઙ્ખતં અભિસઞ્ચેતયિત**ન્તિ ચ ઝાનસ્સ પાતુભાવદસ્સનમુખેન વિદ્ધંસનભાવં ઉલ્લિઙ્ગેતિ. યઞ્હિ અહુત્વા સમ્ભવતિ, તં હુત્વા પટિવેતિ. તેનાહ પાળિયં **''યં ખો પના''**તિઆદિ. **સમથવિપસ્સનાધમ્મે ઠિતો**તિ એત્થ સમથધમ્મે ઠિતત્તા સમાહિતો વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા અનિચ્ચાનુપસ્સનાદીહિ નિચ્ચસઞ્ઞાદયો પજહન્તો અનુક્કમેન તં અનુલોમઞાણં પાપેતા હુત્વા વિપસ્સન્નાધમ્મે ઠિતો. સમથવિપસ્સનાસઙ્ખાતેસુ ધમ્મેસુ રઞ્જનટ્ઠેન **રાગો**. નન્દનટ્ઠેન **નન્દી**. તત્થ સુખુમા અપેક્ખા વુત્તા. યા નિકન્તીતિ વુચ્ચતિ.

એવં સન્તેતિ એવં યથારુતવસેનેવ ઇમસ્સ સુત્તપદસ્સ અત્થે ગહેતબ્બે સતિ. **સમથવિપસ્સનાસુ છન્દરાગો કત્તબ્બો**તિ અનાગામિફલં અનિબ્બત્તેત્વા તદત્થાય સમથવિપસ્સનાપિ અનિબ્બત્તેત્વા કેવલં તત્થ છન્દરાગો કત્તબ્બો ભવિસ્સતિ. કસ્મા? તેસુ સમથવિપસ્સનાસઙ્ખાતેસુ ધમ્મેસુ છન્દરાગમત્તેન અનાગામિના લદ્ધબ્બસ્સ અલદ્ધઅનાગામિફલેનપિ લદ્ધબ્બત્તા. તથા સતિ તેન અનાગામિફલમ્પિ લદ્ધબ્બમેવ હોતિ. તેનાહ "**અનાગામિફલં પટિલદ્ધં ભવિસ્સતી**"તિ. સભાવતો રસિતબ્બત્તા અવિપરીતો અત્થો એવ **અત્થરસો**.

અઞ્ઞાપિ કાચિ સુગતિયોતિ વિનિપાતિકે સન્ધાયાહ. **અઞ્ઞાપિ કાચિ દુગ્ગતિયો**તિ અસુરકાયમાહ.

અપ્પં યાચિતેન બહું દેન્તેન ઉળારપુરિસેન વિય એકં ધમ્મં પુચ્છિતેન ''અયમ્પિ એકધમ્મો''તિ કથિતત્તા એકાદસપિ ધમ્મા પુચ્છાવસેન એકધમ્મો નામ જાતો પચ્ચેકં વાક્યપરિસમાપનઞાયેન. **પુચ્છાવસેના**તિ ''અત્થિ નુ ખો, ભન્તે આનન્દ, તેન...પે॰... સમ્માસમ્બુદ્ધેન એકધમ્મો સમ્મદક્ખાતો''તિ એવં પવત્તપુચ્છાવસેન. **અમતુપ્પત્તિઅત્થેના**તિ અમતભાવસ્સ ઉપ્પત્તિહેતુતાય, સબ્બાનિપિ કમ્મટ્ઠાનાનિ એકરસાપિ અમતાધિગમસ્સ પટિપત્તિયાતિ અત્થો. એવમેત્થ અગ્ગફલભૂમિ અનાગામિફલભૂમીતિ દ્વેવ ભૂમિયો સરૂપતો આગતા, નાનન્તરિયતાય પન હેટ્ઠિમાપિ દ્વે ભૂમિયો અત્થતો આગતા એવાતિ દટ્ઠબ્બાતિ. પઞ્ચ સતાનિ અગ્ઘો એતસ્સાતિ **પઞ્ચસતં**. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ.

અટ્ઠકનાગરસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. ગોપાલસુત્તવણ્ણના

૧૭. સત્તમે **તિસ્સો કથા**તિ તિસ્સો અટ્ઠકથા, તિવિધા સુત્તસ્સ અત્થવણ્ણનાતિ અત્થો. એકેકં પદં નાળં મૂલં એતિસ્સાતિ એવંસઞ્ઞિતા **એકનાળિકા**. એકેકં વા પદં નાળં અત્થનિગ્ગમનમગ્ગો એતિસ્સાતિ **એકનાળિકા**. તેનાહ "**એકેકસ્સ પદસ્સ અત્થકથન**"ન્તિ. ચત્તારો અંસા ભાગા અત્થસલ્લક્ખણૂપાયા એતિસ્સાતિ **ચતુરસ્સા**. તેનાહ "**ચતુક્કં બન્ધિત્વા કથન**"ન્તિ. નિયમતો નિસિન્નસ્સ આરદ્ધસ્સ વત્તો સંવત્તો એતિસ્સા અત્થીતિ **નિસિન્નવત્તિકા**, યથારદ્ધસ્સ અત્થસ્સ વિસું વિસું પરિયોસાપિકાતિ અત્થો. તેનાહ "**પણ્ડિતગોપાલકં દસ્સેત્વા**"તિઆદિ. એકેકસ્સપિ પદસ્સ પિણ્ડત્થદસ્સનવસેન બહૂનં પદાનં એકજ્ઝં અત્થં અકથેત્વા એકમેકસ્સ પદસ્સ અત્થવણ્ણના અયં સબ્બત્થ લબ્ભતિ. **ચતુક્કં બન્ધિત્વા**તિ કણ્હપક્ખે ઉપમોપમેય્યદ્વયં, તથા સુક્કપક્ખેતિ ઇદં ચતુક્કં યોજેત્વા. અયં એદિસેસુ એવ સુત્તેસુ લબ્ભતિ. **પરિયોસાનગમનન્તિ** કેચિ તાવ આહુ ''કણ્હપક્ખે ઉપમં દસ્સેત્વા ઉપમા ચ નામ યાવદેવ ઉપમેય્યસમ્પટિપાદનત્થાતિ ઉપમેય્યત્થં આહરિત્વા સંકિલેસપક્ખનિદ્દેસો ચ વોદાનપક્ખવિભાવનત્થાયાતિ સુક્કપક્ખમ્પિ ઉપમોપમેય્યવિભાગેન આહરિત્વા સુત્તત્થસ્સ પરિયોસાપનં. કણ્હપક્ખે ઉપમેય્યં દસ્સેત્વા પરિયોસાનગમનાદીસુપિ એસેવ નયો''તિ. અપરે પન ''કણ્હપક્ખે, સુક્કપક્ખે ચ તંતંઉપમૂપમેય્યત્થાનં વિસું વિસું પરિયોસાપેત્વાવ કથનં પરિયોસાનગમન''ન્તિ વદન્તિ. **અયન્તિ** નિસિન્નવત્તિકા. **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં ગોપાલકસુત્તે. **સબ્બાચરિયાનં આચિણ્ણા**તિ સબ્બેહિપિ પુબ્બાચરિયેહિ આચરિતા સંવણ્ણિતા, તથા ચેવ પાળિ પવત્તાતિ.

અઙ્ગીયન્તિ અવયવભાવેન ઞાયન્તીતિ **અઙ્ગાનિ**, કોટ્ઠાસા. તાનિ પનેત્થ યસ્મા સાવજ્જસભાવાનિ, તસ્મા આહ "**અઙ્ગેહીતિ અગુણકોટ્ઠાસેહી**"તિ. **ગોમણ્ડલન્તિ** ગોસમૂહં. **પરિહરિતુન્તિ** રક્ખિતું. તં પન પરિહરણં પરિગ્ગહેત્વા વિચરણન્તિ આહ "**પરિગ્ગહેત્વા વિચરિતુ**"ન્તિ. **વડ્ઢિન્તિ** ગુન્નં બહુભાવં બહુગોરસતાસઙ્ખાતં પરિવુદ્ધિં.

‘‘એત્તકમિદ’’ન્તિ રૂપીયતીતિ **રૂપં**, પરિમાણપરિચ્છેદોપિ સરીરરૂપમ્પીતિ આહ “**ગણનતો વા વણ્ણતો વા**”તિ. **ન પરિયેસતિ** વિનટ્ઠભાવસ્સેવ અજાનનતો. **નીલાતિ** એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો આદિઅત્થો. તેન સેતસબલાદિવણ્ણં સઙ્ગણ્હાતિ.

ધનુસત્તિસૂલાદીતિ એત્થ ઇસ્સાસાચરિયાનં ગાવીસુ કતં **ધનુલક્ખણં**. કુમારભત્તિગણાનં ગાવીસુ કતં **સત્તિલક્ખણં**. ઇસ્સરભત્તિગણાનં ગાવીસુ કતં **સૂલલક્ખણ**ન્તિ યોજના. **આદિ**-સદ્દેન રામવાસુદેવગણાદીનં ગાવીસુ કતં ફરસુચક્કાદિલક્ખણં સઙ્ગણ્હાતિ.

નીલમક્ખિકાતિ પિઙ્ગલમક્ખિકા, ખુદ્દકમક્ખિકા એવ વા. સટતિ રુજતિ એતાયાતિ સાટિકા, સંવડ્ઢા સાટિકા **આસાટિકા**. તેનાહ “**વડ્ઢન્તી**”તિઆદિ. **હારેતા**તિ અપનેતા.

વાકેનાતિ વાકપટ્ટેન. **ચીરકેના**તિ પિલોતિકેન. **અન્તોવસ્સે**તિ વસ્સકાલસ્સ અબ્ભન્તરે. **નિગ્ગાહ**ન્તિ સુસુમારાદિગ્ગાહરહિતં. **પીત**ન્તિ પાનીયસ્સ પીતભાવં. સીહબ્યગ્ઘાદિપરિસ્સયેન **સાસઙ્કો સપ્પટિભયો**.

પઞ્ચ અહાનિ એકસ્સાતિ પઞ્ચાહિકો, સો એવ વારોતિ, **પઞ્ચાહિકવારો**. એવં **સત્તાહિકવારો**પિ વેદિતબ્બો. **ચિણ્ણટ્ઠાન**ન્તિ ચરિતટ્ઠાનં ગોચરગ્ગહિતટ્ઠાનં.

પિતિટ્ઠાનન્તિ પિતરા કાતબ્બટ્ઠાનં, પિતરા કાતબ્બકિચ્ચન્તિ અત્થો. **યથારુચિં ગહેત્વા ગચ્છન્તી**તિ ગુન્નં રુચિઅનુરૂપં ગોચરભૂમિં વા નદિપારં વા ગહેત્વા ગચ્છન્તિ. **ગોભત્ત**ન્તિ કપ્પાસટ્ઠિકાદિમિસ્સં ગોભુઞ્જિતબ્બં ભત્તં. ભત્તગ્ગહણેનેવ યાગુપિ સઙ્ગહિતા.

દ્વીહાકારેહીતિ વુત્તં આકારદ્વયં દસ્સેતું “**ગણનતો વા સમુટ્ઠાનતો વા**”તિ વુત્તં. **એવં પાળિયં આગતા**તિ ‘‘ઉપચયો સન્તતી’’તિ જાતિં દ્વિધા ભિન્દિત્વા હદયવત્થું અગ્ગહેત્વા દસાયતનાનિ પઞ્ચદસ સુખુમરૂપાનીતિ એવં **રૂપકણ્ડપાળિયં** (ધ॰ સ॰ ૬૬૬) આગતા. **પઞ્ચવીસતિ રૂપકોટ્ઠાસા**તિ સલક્ખણતો અઞ્ઞમઞ્ઞસઙ્કરાભાવતો રૂપભાગા. **રૂપકોટ્ઠાસા**તિ વા વિસું વિસું અપ્પવત્તિત્વા કલાપભાવેનેવ પવત્તનતો રૂપકલાપા. **કોટ્ઠાસા**તિ ચ અંસા અવયવાતિ અત્થો. **કોટ્ઠ**ન્તિ વા સરીરં, તસ્સ અંસા કેસાદયો કોટ્ઠાસાતિ અઞ્ઞેપિ અવયવા કોટ્ઠાસા વિય **કોટ્ઠાસા**.

સેય્યથાપીતિઆદિ ઉપમાસંસન્દનં. તત્થ **રૂપં પરિગ્ગહેત્વા**તિ યથાવુત્તં રૂપં સલક્ખણતો ઞાણેન પરિગ્ગણ્હિત્વા. **અરૂપં વવત્થપેત્વા**તિ તં રૂપં નિસ્સાય આરમ્મણઞ્ચ કત્વા પવત્તમાને વેદનાદિકે ચત્તારો ખન્ધે અરૂપન્તિ વવત્થપેત્વા. **રૂપારૂપં પરિગ્ગહેત્વા**તિ પુન તત્થ યં રુપ્પનલક્ખણં, તં રૂપં. તદઞ્ઞં અરૂપં. ઉભયવિનિમુત્તં કિઞ્ચિ નત્થિ અત્તા વા અત્તનિયં વાતિ એવં રૂપારૂપં પરિગ્ગહેત્વા. તદુભયઞ્ચ અવિજ્જાદિના પચ્ચયેન સપચ્ચયન્તિ **પચ્ચયં સલ્લક્ખેત્વા**, અનિચ્ચતાદિલક્ખણં આરોપેત્વા યો કલાપસમ્મસનાદિક્કમેન કમ્મટ્ઠાનં મત્થકં પાપેતું ન સક્કોતિ, સો ન વડ્ઢતીતિ યોજના.

એત્તકં રૂપં એકસમુટ્ઠાનન્તિ ચક્ખાયતનં, સોતાયતનં, ઘાનાયતનં, જિવ્હાયતનં, કાયાયતનં, ઇત્થિન્દ્રિયં, પુરિસિન્દ્રિયં, જીવિતિન્દ્રિયન્તિ અટ્ઠવિધં કમ્મવસેન; કાયવિઞ્ઞત્તિ, વચીવિઞ્ઞત્તીતિ ઇદં દ્વયં ચિત્તવસેનાતિ એત્તકં રૂપં એકસમુટ્ઠાનં. સદ્દાયતનમેકં ઉતુચિત્તવસેન **દ્વિસમુટ્ઠાનં**. રૂપસ્સ લહુતા, મુદુતા, કમ્મઞ્ઞતાતિ એત્તકં રૂપં ઉતુચિત્તાહારવસેન **તિસમુટ્ઠાનં**. રૂપાયતનં, ગન્ધાયતનં, રસાયતનં, ફોટ્ઠબ્બાયતનં, આકાસધાતુ, આપોધાતુ, કબળીકારો આહારોતિ એત્તકં રૂપં ઉતુચિત્તાહારકમ્મવસેન **ચતુસમુટ્ઠાનં**. ઉપચયો, સન્તતિ, જરતા, રૂપસ્સ

અનિચ્ચતાતિ એત્તકં રૂપં **ન કુતોચિ સમુટ્ઠાતીતિ ન જાનાતિ. સમુટ્ઠાનતો રૂપં અજાનન્તો**તિઆદીસુ વત્તબ્બં ''ગણનતો રૂપં અજાનન્તો''તિઆદીસુ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં.

કમ્મલક્ખણોતિ અત્તના કતં દુચ્ચરિતકમ્મં લક્ખણં એતસ્સાતિ કમ્મલક્ખણો, બાલો. વુત્તઞ્હેતં – ''તીણિમાનિ, ભિક્ખવે, બાલસ્સ બાલલક્ખણાનિ. કતમાનિ તીણિ? દુચ્ચિન્તિતચિન્તી હોતિ, દુબ્ભાસિતભાસી, દુક્કટકમ્મકારી . ઇમાનિ ખો...પે॰... લક્ખણાની''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૨૪૬; અ॰ નિ॰ ૩.૩). અત્તના કતં સુચરિતકમ્મં લક્ખણં એતસ્સાતિ કમ્મલક્ખણો, પણ્ડિતો. વુત્તમ્પિ ચેતં ''તીણિમાનિ, ભિક્ખવે, પણ્ડિતસ્સ પણ્ડિતલક્ખણાનિ. કતમાનિ તીણિ? સુચિન્તિતચિન્તી હોતિ, સુભાસિતભાસી, સુકતકમ્મકારી. ઇમાનિ ખો...પે॰... પણ્ડિતલક્ખણાની''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૨૫૩; અ॰ નિ॰ ૩.૩). તેનાહ ''**કુસલાકુસલકમ્મં પણ્ડિતબાલલક્ખણ**''ન્તિ.

બાલે વજ્જેત્વા પણ્ડિતે ન સેવતીતિ યં બાલપુગ્ગલે વજ્જેત્વા પણ્ડિતસેવનં અત્થકામેન કાતબ્બં, તં ન કરોતિ. તથાભૂતસ્સ ચ અયમાદીનવોતિ દસ્સેતું પુન ''**બાલે વજ્જેત્વા**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ યં ભગવતા ''ઇદં વો કપ્પતી''તિ અનુઞ્ઞાતં, તદનુલોમઞ્ચે, તં **કપ્પિયં**. યં ''ઇદં વો ન કપ્પતી''તિ પટિક્ખિત્તં, તદનુલોમઞ્ચે, તં **અકપ્પિયં**. યં કોસલ્લસમ્ભૂતં, તં **કુસલં**, તપ્પટિપક્ખં **અકુસલં**. તદેવ **સાવજ્જં**, કુસલં **અનવજ્જં**. આપત્તિતો આદિતો દ્વે આપત્તિક્ખન્ધા **ગરુકં**, તદઞ્ઞં **લહુકં**. ધમ્મતો મહાસાવજ્જં **ગરુકં**, અપ્પસાવજ્જં **લહુકં**. સપ્પટિકારં **સતેકિચ્છં**, અપ્પટિકારં **અતેકિચ્છં**. ધમ્મતાનુગતં **કારણં**, ઇતરં **અકારણં**. **તં અજાનન્તો**તિ કપ્પિયાકપ્પિયં, ગરુક-લહુકં, સતેકિચ્છાતેકિચ્છં અજાનન્તો સુવિસુદ્ધં કત્વા સીલં રક્ખિતું ન સક્કોતિ. કુસલાકુસલં, સાવજ્જાનવજ્જં, કારણાકારણં અજાનન્તો ખન્ધાદીસુ અકુસલતાય રૂપારૂપપરિગ્ગહમ્પિ કાતું ન સક્કોતિ, કુતો તસ્સ કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા વડ્ઢના. તેનાહ ''**કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા વડ્ઢેતું ન સક્કોતી**''તિ.

ગોવણસદિસે અત્તભાવે ઉપ્પજ્જિત્વા તત્થ દુક્ખુપ્પત્તિહેતુતો મિચ્છાવિતક્કા આસાટિકા વિયાતિ **આસાટિકા**તિ આહ ''**અકુસલવિતક્કં આસાટિકં અહારેત્વા**''તિ.

''ગણ્ડોતિ ખો, ભિક્ખવે, પઞ્ચન્નેતં ઉપાદાનક્ખન્ધાનં અધિવચન''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૧૦૩; અ॰ નિ॰ ૮.૫૬; ૯.૧૫) વચનતો છહિ વણમુખેહિ વિસ્સન્દમાનયૂસો ગણ્ડો વિય પિલોતિકાખણ્ડેન છદ્દારેહિ વિસ્સન્દમાનકિલેસાસુચિ અત્તભાવવણો સતિસંવરેન પિદહિતબ્બો, અયં પન એવં ન કરોતીતિ આહ ''**યથા સો ગોપાલકો વણં ન પટિચ્છાદેતિ, એવં સંવરં ન સમ્પાદેતી**''તિ.

યથા ધૂમો ઇન્ધનં નિસ્સાય ઉપ્પજ્જમાનો સણ્હો સુખુમો, તં તં વિવરં અનુપવિસ્સ બ્યાપેન્તો સત્તાનં ડંસમકસાદિપરિસ્સયં વિનોદેતિ, અગ્ગિજાલાસમુટ્ઠાનસ્સ પુબ્બઙ્ગમો હોતિ, એવં ધમ્મદેસનાઞાણસ્સ ઇન્ધનભૂતં રૂપારૂપધમ્મજાતં નિસ્સાય ઉપ્પજ્જમાના સણ્હા સુખુમા તં તં ખન્ધન્તરં આયતનન્તરઞ્ચ અનુપવિસ્સ બ્યાપેતિ, સત્તાનં મિચ્છાવિતક્કાદિપરિસ્સયં વિનોદેતિ, ઞાણગ્ગિજાલાસમુટ્ઠાપનસ્સ પુબ્બઙ્ગમો હોતિ, તસ્મા ધૂમો વિયાતિ **ધૂમો**તિ આહ ''**ગોપાલકો ધૂમં વિય ધમ્મદેસનાધૂમં ન કરોતી**''તિ. અત્તનો સન્તિકં ઉપગન્ત્વા નિસિન્નસ્સ કાતબ્બા તદનુચ્છવિકા ધમ્મકથા **ઉપનિસિન્નકકથા**. કતસ્સ દાનાદિપુઞ્ઞસ્સ અનુમોદનકથા **અનુમોદના**. **તતો**તિ ધમ્મકથાદીનં અકરણતો. ''**બહુસ્સુતો ગુણવાતિ ન જાનન્તી**''તિ કસ્મા વુત્તં? નનુ અત્તનો જાનાપનત્થં ધમ્મકથાદિ ન કાતબ્બમેવાતિ? સચ્ચં ન કાતબ્બમેવ, સુદ્ધાસયેન પન ધમ્મે કથિતે તસ્સ ગુણજાનનં સન્ધાયેતં વુત્તં. તેનાહ ભગવા –

‘‘નાભાસમાનં જાનન્તિ, મિસ્સં બાલેહિ પણ્ડિતં;
ભાસયે જોતયે ધમ્મં, પગ્ગણ્હે ઇસિનં ધજ’’ન્તિ.

તરન્તિ ઓતરન્તિ એત્થાતિ **તિત્થં**, નદિતળાકાદીનં નહાનપાનાદિઅત્થં ઓતરણટ્ઠાનં. યથા પન તં ઉદકેન ઓતિણ્ણસત્તાનં સરીરમલં પવાહેતિ, પરિસ્સમં વિનોદેતિ, વિસુદ્ધિં ઉપ્પાદેતિ, એવં બહુસ્સુતા અત્તનો સમીપં ઓતિણ્ણસત્તાનં ધમ્મોદકેન ચિત્તમલં પવાહેન્તિ, પરિસ્સમં વિનોદેન્તિ, વિસુદ્ધિં ઉપ્પાદેન્તિ, તસ્મા તે તિત્થં વિયાતિ **તિત્થં**. તેનાહ ‘‘**તિત્થભૂતે બહુસ્સુતભિક્ખૂ**’’તિ. **બ્યઞ્જનં કથં રોપેતબ્બ**ન્તિ, ભન્તે, ઇદં બ્યઞ્જનં અયં સદ્દો કથં ઇમસ્મિં અત્થે રોપેતબ્બો, કેન પકારેન ઇમસ્સ અત્થસ્સ વાચકો જાતો. ‘‘નિરૂપેતબ્બ’’ન્તિ વા પાઠો, નિરૂપેતબ્બં અયં સભાવનિરુત્તિ કથમેત્થ નિરુળ્હાતિ અધિપ્પાયો. **ઇમસ્સ ભાસિતસ્સ કો અત્થો**તિ સદ્દત્થં પુચ્છતિ. **ઇમસ્મિં ઠાને**તિ ઇમસ્મિં પાળિપ્પદેસે. **પાળિ કિં વદતી**તિ ભાવત્થં પુચ્છતિ. **અત્થો કિં દીપેતી**તિ ભાવત્થં વા? સઙ્કેતત્થં વા. **ન પરિપુચ્છતી**તિ વિમતિચ્છેદનપુચ્છાવસેન સબ્બસો પુચ્છં ન કરોતિ. **ન પરિપઞ્હતી**તિ પરિ પરિ અત્તનો ઞાતું ઇચ્છં ન આચિક્ખતિ, ન વિભાવેતિ. તેનાહ ‘‘**ન જાનાપેતી**’’તિ. **તે**તિ બહુસ્સુતભિક્ખૂ. વિવરણં નામ અત્થસ્સ વિભજિત્વા કથનન્તિ આહ ‘‘**ભાજેત્વા ન દેસેન્તી**’’તિ. **અનુત્તાનીકત**ન્તિ ઞાણેન અપાકટીકતં ગુય્હં પટિચ્છન્નં. **ન ઉત્તાનિં કરોન્તી**તિ સિનેરુપાદમૂલે વાલિકં ઉદ્ધરન્તો વિય પથવીસન્ધારોદકં વિવરિત્વા દસ્સેન્તો વિય ચ ઉત્તાનં ન કરોન્તિ.

એવં યસ્સ ધમ્મસ્સ વસેન બહુસ્સુતા ‘‘તિત્થ’’ન્તિ વુત્તા પરિયાયતો. ઇદાનિ તમેવ ધમ્મં નિપ્પરિયાયતો ‘‘તિત્થ’’ન્તિ દસ્સેતું ‘‘**યથા વા**’’તિઆદિ વુત્તં. ધમ્મો હિ તરન્તિ ઓતરન્તિ એતેન નિબ્બાનં નામ તળાકન્તિ ‘‘તિત્થ’’ન્તિ વુચ્ચતિ. તેનાહ ભગવા સુમેધભૂતો –

‘‘એવં કિલેસમલધોવં, વિજ્જન્તે અમતન્તળે;
ન ગવેસતિ તં તળાકં, ન દોસો અમતન્તળે’’તિ. (બુ॰ વં॰ ૨.૧૪) –

ધમ્મસ્સેવ નિબ્બાનસ્સોતરણતિત્થભૂતસ્સ ઓતરણાકારં અજાનન્તો ‘‘**ધમ્મતિત્થં ન જાનાતી**’’તિ વુત્તો.

પીતાપીતન્તિ ગોગણે પીતં અપીતઞ્ચ ગોરૂપં ન જાનાતિ, ન વિન્દતિ. અવિન્દન્તો હિ ‘‘**ન લભતી**’’તિ વુત્તો. ‘‘**આનિસંસં ન વિન્દતી**’’તિ વત્વા તસ્સ અવિન્દનાકારં દસ્સેન્તો ‘‘**ધમ્મસ્સવનગ્ગં ગન્ત્વા**’’તિઆદિમાહ.

અયં લોકુત્તરોતિ પદં સન્ધાયાહ ‘‘**અરિય**’’ન્તિ. પચ્ચાસત્તિઞાયેન અનન્તરસ્સ હિ વિપ્પટિસેધો વા. અરિયસદ્દો વા નિદ્દોસપરિયાયો દટ્ઠબ્બો. **અટ્ઠઙ્ગિક**ન્તિ ચ વિસું એકજ્ઝઞ્ચ અટ્ઠઙ્ગિકં ઉપાદાય ગહેતબ્બં, અટ્ઠઙ્ગતા બાહુલ્લતો ચ. એવઞ્ચ કત્વા સત્તઙ્ગસ્સપિ અરિયમગ્ગસ્સ સઙ્ગહો સિદ્ધો હોતિ.

ચત્તારો સતિપટ્ઠાનેતિઆદીસુ અવિસેસેન સતિપટ્ઠાના વુત્તા. તત્થ કાયવેદનાચિત્તધમ્મારમ્મણા સતિપટ્ઠાના લોકિયા, તત્થ સમ્મોહવિદ્ધંસનવસેન પવત્તા નિબ્બાનારમ્મણા લોકુત્તરાતિ એવં ‘‘**ઇમે લોકિયા, ઇમે લોકુત્તરા**’’**તિ યથાભૂતં નપ્પજાનાતિ**.

અનવસેસં દુહતીતિ પટિગ્ગહણે મત્તં અજાનન્તો કિસ્મિઞ્ચિ દાયકે સદ્ધાહાનિયા, કિસ્મિઞ્ચિ પચ્ચયહાનિયા અનવસેસં દુહતિ. વાચાય અભિહારો **વાચાભિહારો**. પચ્ચયાનં અભિહારો **પચ્ચયાભિહારો**.

“**ઇમે અમ્હેસુ ગરુચિત્તીકારં ન કરોન્તી**”તિ ઇમિના નવકાનં ભિક્ખૂનં સમ્માપટિપત્તિયા અભાવં દસ્સેતિ આચરિયુપજ્ઝાયેસુ પિતુપેમસ્સ અનુપટ્ઠાપનતો, તેન ચ સિક્ખાગારવતાભાવદીપનેન સઙ્ગહસ્સ અભાજનભાવં, તેન થેરાનં તેસુ અનુગ્ગહાભાવં. ન હિ સીલાદિગુણેહિ સાસને થિરભાવપ્પત્તા અનનુગ્ગહેતબ્બે સબ્રહ્મચારી અનુગ્ગણ્હન્તિ, નિરત્થકં વા અનુગ્ગહં કરોન્તિ. તેનાહ “**નવકે ભિક્ખૂ**”તિઆદિ. **ધમ્મકથાબન્ધ**ન્તિ પવેણિઆગતં પકિણ્ણકધમ્મકથામગ્ગં. સચ્ચસત્તપ્પટિસન્ધિપચ્ચયાકારપ્પટિસંયુત્તં સુઞ્ઞતાદીપનં **ગુળ્હગન્થં**. **વુત્તવિપલ્લાસવસેના**તિ ‘‘ન રૂપઞ્ઞૂ’’તિઆદીસુ વુત્તસ્સ પટિસેધસ્સ પટિક્ખેપવસેન અગ્ગહણવસેન. **યોજેત્વા**તિ ‘‘રૂપઞ્ઞૂ હોતીતિ ગણનતો વા વણ્ણતો વા રૂપં જાનાતી’’તિઆદિના, ‘‘તસ્સ ગોગણોપિ ન પરિહાયતિ, પઞ્ચગોરસપરિભોગતોપિ ન પરિબાહિરો હોતી’’તિઆદિના ચ અત્થં યોજેત્વા. **વેદિતબ્બો**તિ તસ્મિં તસ્મિં પદે યથારહં અત્થો વેદિતબ્બો. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

ગોપાલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઇતિ મનોરથપૂરણિયા અઙ્ગુત્તરનિકાય-અટ્ઠકથાય

એકાદસકનિપાતવણ્ણનાય અનુત્તાનત્થદીપના સમત્તા.

નિટ્ઠિતા ચ મનોરથપૂરણિયા અઙ્ગુત્તરનિકાય-અટ્ઠકથાય

અનુત્તાનત્થપદવણ્ણના.

નિગમનકથાવણ્ણના

મહાઅટ્ઠકથાય સારન્તિ અઙ્ગુત્તરમહાઅટ્ઠકથાય સારં. **એકૂનસટ્ઠિમત્તો**તિ થોકં ઊનભાવતો મત્તસદ્દગ્ગહણં. **મૂલટ્ઠકથાસાર**ન્તિ પુબ્બે વુત્તઅઙ્ગુત્તરમહાઅટ્ઠકથાય સારમેવ અનુનિગમવસેન વદતિ. અથ વા **મૂલટ્ઠકથાસાર**ન્તિ પોરાણટ્ઠકથાસુ અત્થસારં. તેનેદં દસ્સેતિ – અઙ્ગુત્તરમહાઅટ્ઠકથાય અત્થસારં આદાય ઇમં મનોરથપૂરણિં કરોન્તો સેસમહાનિકાયાનમ્પિ મૂલટ્ઠકથાસુ ઇધ વિનિયોગક્ખમં અત્થસારં આદાય એવમકાસિન્તિ. **મહાવિહારાધિવાસીન**ન્તિ ચ ઇદં પુરિમપચ્છિમપદેહિ સદ્ધિં સમ્બન્ધિતબ્બં ‘‘મહાવિહારાધિવાસીનં સમયં પકાસયન્તી, મહાવિહારાધિવાસીનં મૂલટ્ઠકથાસારં આદાયા’’તિ. **તેના**તિ પુઞ્ઞેન. **હોતુ સબ્બો સુખી લોકો**તિ કામાવચરાદિવિભાગો સબ્બો સત્તલોકો યથારહં બોધિત્તયાધિગમવસેન સમ્પત્તેન નિબ્બાનસુખેન સુખી સુખિતો હોતૂતિ સદેવકસ્સ લોકસ્સ અચ્ચન્તં સુખાધિગમાય અત્તનો પુઞ્ઞં પરિણામેતિ.

એત્તાવતા સમત્તાવ, સબ્બસો વણ્ણના અયં;
વીસતિયા સહસ્સેહિ, ગન્થેહિ પરિમાણતો.

પોરાણાનં કથામગ્ગ-સારમેત્થ યતો ઠિતં;
તસ્મા **સારત્થમઞ્જૂસા**, ઇતિ નામેન વિસ્સુતા.

અજ્ઝેસિતો નરિન્દેન, સોહં **પરક્કમબાહુના**;
સદ્ધમ્મટ્ઠિતિકામેન, સાસનુજ્જોતકારિના.

તેનેવ કારિતે રમ્મે, પાસાદસતમણ્ડિતે;
નાનાદુમગણાકિણ્ણે, ભાવનાભિરતાલયે.

સીતલૂદકસમ્પન્ને , વસં **જેતવને** ઇમં;
અત્થબ્યઞ્જનસમ્પન્નં, અકાસિં સાધુસમ્મતં.

યં સિદ્ધં ઇમિના પુઞ્ઞં, યં ચઞ્ઞં પસુતં મયા;
એતેન પુઞ્ઞકમ્મેન, દુતિયે અત્તસમ્ભવે.

તાવતિંસે પમોદેન્તો, સીલાચારગુણે રતો;
અલગ્ગો પઞ્ચકામેસુ, પત્વાન પઠમં ફલં.

અન્તિમે અત્તભાવમ્હિ, મેત્તેય્યં મુનિપુઙ્ગવં;
લોકગ્ગપુગ્ગલં નાથં, સબ્બસત્તહિતે રતં.

દિસ્વાન તસ્સ ધીરસ્સ, સુત્વા સદ્ધમ્મદેસનં;
અધિગન્ત્વા ફલં અગ્ગં, સોભેય્યં જિનસાસનં.

સદા રક્ખન્તુ રાજાનો, ધમ્મેનેવ ઇમં પજં;
નિરતા પુઞ્ઞકમ્મેસુ, જોતેન્તુ જિનસાસનં.

ઇમે ચ પાણિનો સબ્બે, સબ્બદા નિરુપદ્દવા;
નિચ્ચં કલ્યાણસઙ્કપ્પા, પપ્પોન્તુ અમતં પદન્તિ.

અઙ્ગુત્તરટીકા સમત્તા.